

ЦОН НЕЗБИТ УНИВЕРЗИТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА ПОСЛОВНЕ СТУДИЈЕ

Драган Докић

Улога јединица локалне самоуправе у стварању
инвестиционог амбијента -
компаративна анализа руралних простора Републике Србије
и Републике Хрватске
-ЗАВРШНИ РАД-

Београд, 2016. године

Ментор: Проф. др. Предраг Капор
Факултет за пословне студије Београд

Чланови комисије: Проф. др. Владимир Вучковић
Проф. др. Маријана Љубић

Датум обране докторске дисертације: 2016. године

Датум промоције докторске дисертације: 2016. године

Звање: Доктор економских наука

Назив докторске дисертације: Улога јединица локалне самоуправе у стварању подстицајног инвестиционог амбијента – компаративна анализа руралних простора Републике Србије и Републике Хрватске

АПСТРАКТ

Истицање развојних способности и ефеката које јединице локалне самоуправе (у даљем тексту ЈЛС) изазивају у економској реалности одржавају се не само на локалну него и ширу друштвену заједницу. Улога савремене локалне власти не огледа се искључиво у одржавању и изградњи инфраструктуре, она добија нову димензију кроз стварање погоднијих услова за економски развој. ЈЛС нису као до сада пасивни посматрачи економског стања, управо супротно, оне постају генератори стварања предузетничке климе с циљем привлачења што већег обима инвестиција. У последње време приметне су динамичније тенденције појединих општина да део својих буџетских средстава усмере у остваривање развојне концепције. То се означава дефинисањем и одабиром палета стратегија којима се настоји постићи унапред предвиђен циљ. Међутим, како ЈЛС спадају у непрофитне организације, то указује на њихову специфичност као тржишних актера.

Анализом релевантних параметара долази се до спознаја о томе какве потенцијале имају поједине ЈЛС. Неке општине су пуно тога направиле у стварању повољног инвестиционог амбијента, док друге тек треба да интензивније реформишу своје пословање у циљу максималног искоришћавања свих расположивих потенцијала. Због тога приоритет активности треба усмерити на израду планских докумената у којима је неопходан студиозни приступ у сагледавању потенцијала, трошкова, користи, ризика и законских оквира, као елементарних предуслова да се ЈЛС окрену у смеру економског развоја и као такве да буду конкурентне, не само на домаћем, већ и на међународном тржишту. Додатна димензија истраживања модела привлачења инвестиција у ЈЛС огледа се у компаративној анализи тржишног оквира Европске уније; позитивних и негативних ефеката које са собом носи чланство у Унији у односу на тржишне могућности које се нуде земљама које треба да приступе потписивању пред приступног уговора у које спада Република Србија.

Кључне речи: ЈЛС, инвестиције, конкурентност, тржишна орјентација, стратегија, ризици, законска регулатива, друштвена одговорност.

Name of the doctoral thesis: The role of local government in development
an enabling investment environment -
Comparative analysis of rural areas
Republic of Serbia and the Republic of Croatia

ABSTRACT

Highlighting the developmental abilities and effects that local government units (hereinafter referred to as JLS) induce economic realities are held not only at the local but also the wider community. The role of modern local government is not reflected only in maintenance and construction of infrastructure, it takes on a new dimension by creating more favorable conditions for economic development. JLS are now not passive observers of the economic situation, on the contrary, they become generators of creating an entrepreneurial climate in order to attract the largest possible volume of investments. Lately notable are dynamic tendencies of certain municipalities that part of their budget channeled to the implementation of the development concept. This means defining and selecting a range of strategies that seek to achieve a pre-planned target. However, as JLS belong to non-profit organizations, it demonstrates their specificity as market actors.

The analysis of the relevant parameters leads to insights on what potential they have certain local governments. Some municipalities have a lot made in creating a favorable investment environment, while others still need to intensify reform their operations in order to maximize utilization of all available resources. Therefore, priority actions should focus on the preparation of planning documents where necessary studious approach to recognize the potential costs, benefits, risks, and legal frameworks, such elementary prerequisites to JLS turned in the direction of economic development and as such to be competitive not only on the domestic but also the international market. An additional aspect of the research model to attract investments in LSG is reflected in the comparative analysis of the market within the European Union; positive and negative effects brought about by EU membership in relation to the market opportunities that are offered to countries to accede before the signing of the Accession Treaty which includes the Republic of Serbia.

Keywords: local government, investment, competitiveness, market orientation, strategies, risks, legislation, social responsibility

УВОД

Услов за привредни развој на локалном нивоу власти последњих година значајно се променио. Од почетка транзиције централна држава знатно је смањила своју одговорност и утицај за оснаживање ЈЛС. Локалне власти нашле су се у деликатном положају. Дуготрајна традиција ослањања на централне власти, запосленост која се темељила на развоју великих индустријских центара, недостатак институција цивилног друштва, неповерење у локалне развојне планове, само су неке од околности у којима се још увек налазе ЈЛС. Наступањем новог раздобља након 90-их година регионални и локални актери добијају више простора за утицај на развој својих заједница. Неке су општине релативно брзо искористиле нове могућности и постигле значајне успехе. С друге стране, у неким општинама наслеђени проблеми из прошлости коче „точак“ развоја, што има за последицу пораст регионалних и локалних разлика. Различита искуства упућују на закључак да су боље прошле оне општине које су пре схватиле нужност тражења нових развојних прилика и модела.

Због горе реченог, поставља се питање: колико заиста локални актери могу утицати на локалне развојне процесе, односно колико су локални развојни процеси детерминисани вањским факторима на које локални актери не могу имати доминантан утицај? Одговор није једнозначан и може овисити о различитим околностима, специфичним за сваку поједину локалну јединицу. Понекад на локални развој снажно утичу фактори које не контролишу локални актери, али ипак, то не значи да су локални актери без могућности да одговоре на такве вањске изазове. Шта више, свака локална јединица суочена је с низом могућности стимулације и јачања позитивних учинака вањских фактора или умањивања оних негативних.

Разлика међу појединим ЈЛС лежи у распону споменутих могућности, њиховом могућем развојном ефекту и успешности у искоришћавању пружених могућности. Локалне власти имају сет могућности које могу спровести у циљу побољшања пословне климе и поспешивања прилива инвестиција. Како би се ово практично остварило потребно је ресурсе усмерити ка оним приоритетима који ће дати најбоље резултате. У том смислу идентифициране су четири групе приоритетних активности да би се обезбедили услови за привлачење инвестиција¹:

- Прва група приоритетних активности односи се на израду планске документације и успостављање адекватне понуде земљишта потенцијалним инвеститорима. Одређивање категорије земљишта неопходан је предуслов да се оствари комуникација са инвеститорима. Наиме, инвеститори желе сређену техничку документацију, односно сређене имовинско правне односе. Да би овај предуслов био остварен, неопходно је доношење и усвајање урбанистичких планова којим се дефинишу грађевинске зоне, водо-заштитни простори, услови градње,

¹ Попис сачинио аутор према надлежностима ЈЛС; *Закон о локалној самоуправи (Службени гласник Републике Србије број: 129/09)* и *Закон о локалној и подручној (регионалној) самоуправи (Народне новине Републике Хрватске број: 150/11, 144/12 и 18/13)*

начин обављања делатности и сл. Постојање ових планова први је корак ка отклањању баријера за привлачење инвестиција. Због тога активности треба да буду претходно добро испланиране, формирана општинска служба или тим људи који ће инвеститорима пружати неопходне информације и бити им на располагању за сваки вид комуникације. Овај посао је студиозан и захтева дуг временски период, сходно законски одређеним роковима. Активности везане за повећање понуде индустријског земљишта и израда урбанистичких решења прва је мера којом ЈЛС крећу у „лов на инвеститоре“.

- Друга група приоритетних активности и мера ЈЛС за привлачење инвестиција односи се на поједностављивање административних процедура и увођење ефикаснијег начина пословања. ЈЛС у оквиру својих надлежности доносе разне врсте одлука које морају бити флексибилне, транспарентне и прихватљиве за инвеститоре. Затим, мерама субвенција и разним моделима потпора, општине могу много тога придонети на стварању повољне предузетничке климе. ЈЛС постићи ће овај циљ само ако у својим редовима регрутирају стручне и образоване кадрове који схватају важност кулминације привредних активности, а комуникацију са партнерима подигну на висок пословни ниво. Ради тога је неопходно да се у ЈЛС ставе у позицију сервиса не само грађанима, већ и осталим пословним субјектима.
- Трећа група активности односи се на проактиван став локалних власти према инвестицијама. Дефинисање економског развоја као приоритета, одређује важну позицију ЈЛС на тржишту, чиме она постаје равноправан конкурент са осталим профитним и непрофитним организацијама. Инвестирање је битно схватити као фактор за даљи економски раст. Сходно томе, локалне власти морају заузети такав приступ који инвеститорима олакшава добијање потребних сагласности, дозвола и сл. Да би се у томе успело такође је потребно израдити адекватан маркетиншки план промоције подручја, те стремити ка томе да општина буде атрактивна дестинација за концентрисање свежег капитала.
- Четврта група активности подразумева друштвено одговорно понашање локалне власти према својој заједници. Јасно дефинисан концепт друштвене одговорности произлази из менаџерских одлука које морају бити комплементарне са очекивањима свих интересних група. ЈЛС требају бити одговорне према друштву и окружењу у којем делују, са нагласком отклањања друштвених проблема. С обзиром на тржишне услове пословања, општине развијају односе са директним или индиректним субјектима. Међу овим субјектима владају различити односи и интереси; једнима је примарна максимизација профита, док другима заштита здравља, околине, запошљавање и сл. Такође, ови субјекти се, с обзиром на врсту везе, могу поделити у две групе: интерне и екстерне. Интерни субјекти су: становништво, локални челници, запослени, менаџери и сама општина. У екстерне субјекте убрајају се: инвеститори, банке, држава, односно шира друштвена заједница. Интереси ових учесника су динамични; постоје случајеви када могу бити контрадикторни, односно супротстављени, зависно од тржишних

кретања, што може довести до међусобних конфликта. Због постојања различитих интереса, у целу причу интензивније треба да се укључе државне институције чија је улога као представника законодавне власти да изгради хармоничан однос између наведених интересних група.

Рурални простор Републике Србије и Републике Хрватске има значајне неискоришћене потенцијале за привлачење инвестиција. То се пре свега односи на демографски потенцијал, географски положај, природне ресурсе и традицију пољопривредне и индустријске производње. Да би се наведени потенцијали заиста искористили, неопходан је системски приступ који подразумева јасну визију развоја темељену на принципима лидерства. Управо овакав приступ у појединим европским земљама дао је позитивне резултате. Чињеница је да су у протеклим годинама надолазеће инвестиције биле усмерене у велике градове и регионе око њих. Разлог томе је што су ти градови због свог географског положаја били део ширег тржишта у којима је била наслеђена комунална инфраструктура, што је привидно представљало сређено стање ствари. Да би инвестиције дошле у периферна, рурална подручја, локалне власти морају преузети иницијативу да креирају такву понуду која ће инвеститорима бити примамљива.

Процес креирања понуде није ни брз, нити једноставан, нити доноси корист у кратком року. Привлачење инвестиција применом разних економских техника и модела у новије време постаје релевантан фактор у непрофитним организацијама који се баве привредним проблемима². Концепт се заснива на стварању и спровођењу стратешке оријентације као централног оквира за привлачење инвестиција. Одлуке које произлазе из стратегијског приступа имају дугорочне последице и као такве морају бити засноване на економским анализама. Увођење оваквог концепта у ЈЛС као непрофитне организације је њихов одговор на глобалне изазове који владају на тржишту.

На први поглед, глобализација представља економски феномен чији одраз превазилази оквир економије стварајући слику опасности која прети социјалној сигурности људи³. Наиме, стратегијска оријентација као одговор на ове околности, обухвата низ активности које се морају предузети пре одабира стратегије. То значи да овакав концепт егзистира на добро развијеним и организованим информационим системом. Његова улога је да на основу квалитетних и „употребљивих“ информација помогне у изради стратешког плана развоја, дефинише период у коме треба донети одлуку, да пронађе и одабере најповољнију алтернативу, прати и оцењују резултате остварене на основу стратешких одлука и коначно, одабере пословну стратегију. Ефикасност и ефективност пословања јединица локалне самоуправе је под директним утицајем креиране и примењене стратегије.

² Norton A., *International Handbook of Local and Regional Government*, Business school, London, 1994., str., 21

³ Friedman T., *The Lexus and olive tree, understanding globalization*, New York, Farrar Straus Giroux, 1999., str.54

САДРЖАЈ

1.1.	ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	11
1.2.	ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА.....	13
1.3.	МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА И ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР	14
1.4.	СТРУКТУРА РАДА	17
II	ТЕОРЕТСКИ ОКВИР	18
2.1.	ЗНАЧАЈ ИНВЕСТИЦИЈА У ЈЛС.....	18
2.2.	ВРСТЕ ИНВЕСТИЦИЈА У ЈЛС	19
2.3.	ИНВЕСТИЦИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ЛОКАЛНОГ ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА	26
2.4.	ЕКОНОМСКА ЕФИКАСНОСТ ИНВЕСТИЦИЈА	27
2.5.	УПРАВЉАЊЕ ПРОЦЕСОМ ИНВЕСТИРАЊА.....	35
2.6.	СТРУКТУРА ИНВЕСТИЦИЈА И ЛОКАЛНА ИНВЕСТИЦИОНА ПОЛИТИКА	44
2.6.1.	ЛОКАЛНА ИНВЕСТИЦИОНА ПОЛИТИКА	46
2.6.2.	МОДЕЛИ И ОПЦИЈЕ ИНВЕСТИЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ.....	49
2.6.3.	АКТИВНА И ПАСИВНА ИНВЕСТИЦИОНА ПОЛИТИКА.....	51
2.6.4.	ИНТЕГРИСАНА ПОЛИТИКА	54
2.6.5.	АЛАТИ АКТИВНЕ И ИНТЕГРИСАНЕ ИНВЕСТИЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ.....	55
2.6.5.1.	ФОРМИРАЊЕ МАРКЕТИНШКОГ ТИМА ЗА ПРИВЛАЧЊЕНЕ ИНВЕСТИЦИЈА	55
2.6.5.2.	ПОДСТИЦАЈНА ПОЛИТИКА	56
2.7.	МЕТОДОЛОГИЈЕ ОЦЕЊИВАЊА ИНВЕСТИЦИЈА.....	58
2.7.1.	ОЦЕНА ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА ОД СТРАНЕ МЕЂУНАРОДНЕ БАНКЕ ЗА ОБНОВУ И РАЗВОЈ.....	60
2.7.2.	UNIDO МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ОЦЕНУ ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА	64
2.7.3.	COST VENEFIT АНАЛИЗА.....	65
2.8.	ВАЖНОСТ ОЦЕЊИВАЊА ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА.....	67
2.8.1.	ТРАДИЦИОНАЛНИ „VS“ ОПОРТУНИТЕТНИ ПРИСТУП У ОЦЕЊИВАЊУ ИНВЕСТИЦИЈА.....	71
2.9.	РИЗИЦИ И ИНВЕСТИЦИЈЕ	72
2.9.1.	КЛАСИФИКАЦИЈА РИЗИКА	75
2.9.2.	УПРАВЉАЊЕ РИЗИЦИМА	77
III.	АНАЛИЗА РУРАЛНОГ ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ	82
3.1.	СПЕЦИФИЧНОСТИ РУРАЛНОГ ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ	82

3.2.	SWOT И PESTLE АНАЛИЗА РУРАЛНОГ ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ	91
3.3.	ЦЕЛОЖИВОТНО ОБРАЗОВАЊЕ ФУНКЦИЈИ ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА	98
3.4.	НДИ МЕТОДОЛОГИЈА	100
3.5.	ЛОКАЛНЕ РАЗЛИКЕ ПРЕМА СТАЊУ ДРУШТВЕНО Г БРУТО ПРОИЗВОДА.....	105
I.V.	ЕКОНОМСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ РУРАЛНОГ ПРОСТОРА СРБИЈЕ И ХРВАТСКЕ У ФУНКЦИЈИ ПРИВЛАЧЕЊА ИНВЕСТИЦИЈА	112
4.1.	ПОЈАМ И НАЧИН ОРГАНИЗОВАЊА ЈЛС.....	112
4.2.	ОРГАНИЗАЦИЈА И ДЕЛОКРУГ РАДА ЈЛС.....	115
4.3.	УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЈЛС	121
4.4.	ИНВЕСТИЦИОНО ОКРУЖЕЊЕ И ПРЕПРЕКЕ УЛАГАЊИМА	125
4.5.	АНАЛИЗА ПОРЕЗНОГ СИСТЕМА ОД УТИЦАЈА НА ФУНКЦИОНИСАЊЕ ЈЛС	127
4.5.1.	ПОРЕЗНА КОНКУРЕНЦИЈА	130
4.6.	ФАКТОРИ СТВАРАЊА ИНВЕСТИЦИОНЕ КЛИМЕ У ЈЛС	133
4.6.1.	БУЏЕТ ЈЛС – УПРАВЉАЊЕ ПРИХОДИМА И РАСХОДИМА У ПОСЛОВАЊУ	133
4.6.1.1.	БИЛАНС ОПШТИНСКЕ ИМОВИНЕ	137
4.6.2.	СТРАТЕШКИ КОНЦЕПТ У ЈЛС.....	138
4.6.3.	ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ У ФУНКЦИЈИ КОНЦЕПТА ПРИВЛАЧЕЊА ИНВЕСТИЦИЈА	141
4.6.3.1.	РЕАЛИЗАЦИЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА	143
4.6.4.	ЛИДЕРСКИ ПРИСТУП	147
4.6.4.1.	ВРСТЕ ЛИДЕРСТВА	148
4.6.5.	ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА TQM-а У ПОСЛОВАЊЕ ЈЛС	150
4.7.	МОТИВИ ДАВАОЦА И ПРИМАОЦА ИНВЕСТИЦИЈА	154
4.8.	ИНДИКАТОРИ ПРИВЛАЧЕЊА ИНВЕСТИЦИЈА У ЈЛС	155
4.8.1.	ТРОШАК И КВАЛИФИКАЦИЈА РАДНЕ СНАГЕ	156
4.8.2.	ПРИСТУП ЛОКАЛНОМ ТРЖИШТУ	158
4.8.3.	РАЗВИЈЕНОСТ ИНФРАСТРУКТУРЕ	159
4.8.4.	ИНДИКАТОРИ КОНКУРЕНТНОСТИ	161
	У ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ.....	165
5.1.	СТРАТЕШКИ ПРИСТУП.....	166
5.2.	БУЏЕТ ЈЛС.....	169
5.3.	ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СИСТЕМА КВАЛИТЕТА У ЈЛС.....	177
5.4.	ОРГАНИЗАЦИОНО УЧЕЊЕ У ЈЛС	181
5.5.	ЛИДЕРСТВО У ЈЛС	184
5.6.	ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ У ЈЛС	186
5.7.	АНАЛИЗА ТРЕНУТНОГ СТАЊА ИНВЕСТИЦИЈА У ЈЛС И	

	ЊИХОВО ПРЕДВИЂАЊЕ ЗА НАРЕДНИ ПЕРИОД	190
5.8	ЕКОНОМСКЕ МЕРЕ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИВЛАЧЕЊЕ ИНВЕСТИЦИЈА	193
VI.	ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	198
6.1.	ОПШТА РАЗМАТРАЊА.....	198
6.2.	ПОТВРДА ГЛАВНЕ ХИПОТЕЗЕ.....	200
6.3.	ПОТВРДА ХИПОТЕЗЕ 1.....	201
6.4.	ПОТВРДА ХИПОТЕЗЕ 2.....	202
6.5.	ПОТВРДА ХИПОТЕЗЕ 3	203
6.6.	ПОТВРДА ХИПОТЕЗЕ 4	204
7.	ЛИТЕРАТУРА	207
8.	ПОПИС ТАБЕЛА, ГРАФИКОНА, СЛИКА И ФОРМУЛА.....	211

I. ПРЕДМЕТ, ЦИЉ И МЕТОДЕ РАДА

1.1. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет докторске дисертације под називом Улога јединица локалне самоуправе у стварању инвестиционог амбијента - компаративна анализа руралних простора Републике Србије и Републике Хрватске представља истраживање којим ће се презентовати модел привлачења инвестиција у ЈЛС. Овакав модел реално је остварив и нуди висок степен ефикасности из разлога што на једном месту постоје груписани подаци који су увек доступни свим инвеститорима. Чињеница је да израда оваквог документа изискује ангажовање људског знања како би се анализирали микроекономски и макроекономски фактори који утичу на процес инвестирања. Програм укупног развоја јединица локалне самоуправе представља подлогу за израду „Fasibility“ студија којим би се организовано приступило руралном развоју јединица локалне самоуправе и тиме допринело регионалном развоју руралног простора. С обзиром да је рурални простор Републике Хрватске и Републике Србије (у даљем текст РС и РХ) заостао у привредном развоју у односу на сличне просторе развијених земаља неопходно користећи економске алате дефинисати ону опцију инвестиционе политике која одговара потенцијалима конкретне општине. Због тога је важно стратешку оријентацију усмерити на изнајлажење адекватног модела привлачења инвестиција како би се постигао равномеран ниво регионалног развоја.

Осим важне друштвене димензије, проблем регионалног развоја, а посебно питања регионалног раста и регионалних неједнакости, привлаче пажњу економских истраживача већ годинама. Савремена економска теорија код објашњења регионалних разлика полази од анализе фактора дугорочног привредног раста као кључне детерминанте регионалног развоја, односно регионалних разлика. Управо стога, теоретски модели раста, као што је неокласични модел или модел ендемог раста, постали су основа за проучавања детерминанти раста на регионалном нивоу⁴. Наиме, због закона опадајућих приноса производних фактора може се очекивати већа акумулацију капитала у подручјима где га има мање, односно где бележи веће стопе приноса⁵. Једнако тако, миграције радне снаге из слабије развијених у подручја са већим надницама би требале допринети изједначавању цена фактора производње и последично смањењу разлика између развијености региона.

Директним улагањима досадашњи ефекти, као и испољене предности треба да створе повољну привредну климу и буду „ветар у леђа“ ЈЛС ка достизању економског раста. ЈЛС које управљају простором руралних специфичности

⁴ Metcalfe, S., *Evolutionary Economics and Creative Destruction*, Rontledge, New York, 1998., str. 36

⁵ Dosi, G., *Sources, Procedures, and Microeconomic Effects of Innovation*, Journal of Economic, London, 2006., str. 84

сматрају инвестиције значајним извором финансијских средстава неопходних за обављање функције производње, извоза, повећања запослености и на крају повећању прихода⁶. Инвестиције имају велики политички и економски значај јер дају сигнал другима да овај простор има одређене перформансе и економску будућност, односно да се могу показати као врло профитабилне. Гледано са те стране, креаторима економске политике је врло важно да створе одговарајућу инвестициону климу која унапређује привлачење инвестиција. Инвестирање даје следећи ефекат⁷:

- Покретање финансијских и технолошких трансфера, те њихово преливање у регионалну привреду,
- Изазива позитиван ефекат у развоју домаћих ресурса и управљачких способности,
- Доприноси укључивању у међународну трговину стварајући компоненте међународне размене,
- Утиче на стварање конкурентног окружења,
- Развија предузетништво,
- Развија мреже цивилног друштва,
- Кроз одређење за модел друштвене одговорности, доприноси стварању одрживог развоја.

У постизању жељеног ефекта, ЈЛС често се сусрећу са низом баријера у чије уклањање се треба укључити држава. Са државног нивоа неопходно је предузети следеће мере⁸:

- Затражити функционисање правне државе, односно спровести мере сузбијања корупције у појединим сегментима локалног правосуђа због ефикаснијег решавања управних спорова,
- Правним прописима онемогућити отварање и затварање компанија без претходне ревизије и подмиривања преузетих обавеза уз увођење законских казни,
- Кроз стварање регистра предузетника треба спознати „неподобне предузетнике“
- Проводити строгу контролу „црних тржишта“ и „сиве економије“

Треба истаћи, с обзиром на специфичности регије, да се приливом инвестиција одређује будуће стање живота у регији. Из тог разлога неопходно је предузети одговарајуће мере на плану стварања квалитетнијег пословног амбијента који за инвеститоре треба да представља изазов. Из развојне перспективе најзначајније инвестиције су оне које подстичу продуктивну производњу и технолошки напредак, нарочито у сектору размене добара. Део регије лежи на значајном водном потенцијалу, што представља компаративну предност. Географски посматрано, положај регије даје велику могућност

⁶ Ćirović M., „*Finansijski menadžment*“ Naučno društvo Srbije, Beograd, 2008., str. 66

⁷ Šimović, H., *Utjecaj fiskalnog sustava i fiskalne politike na konkurentnost gospodarstva*, Zbornik radova tradicionalnog savjetovanja Hrvatskog društva ekonomista “Ekonomska politika Hrvatske u 2007”, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2006., str. 91

⁸ Baldwin, R.E., Ph. Martin. „*Agglomeration and regional growth*“, in: J.V. Henderson and J.-F. Thisse, eds., *Handbook of regional and urban economics*. Volume 4, North Holland, Amsterdam, 2004., str. 51

остварењем прекограничне сарадње са околним државама стварајући услове за повећање међународне размене добара и услуга. Плодно земљиште, ратарске и повртарске културе, речни потенцијал - огромна количина воде за наводњавање, баре, ритови, природна мрестилишта риба, бројна станишта птица, археолошки локалитети од неолита, средњовековне грађевине, светилишта, сакралне грађевине, винске цесте и друге карактеристике чине овај простор атрактивним. На подручју економске политике нужно је убрзати оне реформе које ће омогућити јачање конкурентности целокупне економије. Уместо реформи корак по корак, потребна је логика „груде снега“ – паралелног покретања низа различитих промена.⁹ Постављањем правног оквира и поштовањем законских норми може се очекивати убрзани развој јединица локалне самоуправе. У оквиру законских прописа предвиђено је израђивање потребне документације у виду извођења дозвола, израде пројеката и сл. Глобализација као процес се не може зауставити, али се њој може прилагодити у складу с правилима понашања која штите вредности регије и народа који у њој живе.

1.2. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања јесте да се применом научне методологије анализирају макроекономске детерминанте са једне и локални капацитети, са друге стране. Затим ће се извршити компаративна анализа ових фактора у ЈЛС: Апатин, Сомбор, Озаци, Вуковар, Осијек и Ердут. Рурални простор две државе по својим основним привредним, географским, демографским и другим карактеристикама представља простор који је доста сличан, али уједно и различит у степену развијености, односно питање варијација у локалним стопама раста је од велике важности. Главни подстицај треба да буде унапређење предности пословног окружења, уважавајући аспекте малог и средњег предузетништва. С обзиром да улагања у један регион представљају додатно ангажовани капитал, а уједно су и специфична, јер подразумевају уређење права и обавеза обе стране¹⁰, потребно је обезбедити адекватну правну регулативу како би актери целе приче били законски заштићени. Са једне стране, инвеститор по питању заштите свог улога, а тиме и опстанка на тржишту, а са друге стране ЈЛС које настоје искористи вредност земљишта и инфраструктуре, запослити локално становништво, те тако остварити максималан повраћај уложених средстава. Јасним и разумљивим начином идентификованих слабости и опасности које су карактеристичне за рурални простор Републике Србије и Републике Хрватске потребно је изнаћи решења да их се претвори у снаге и могућности примењиве на локалном нивоу. Овај рад треба да валоризује стратешке одлуке које могу да имају дугорочне последице на степен развоја истраживаног простора.

Инвестиције треба да омогуће¹¹:

⁹ Tripunić M., *Strateški okvir za razvoj 2006.-2013. Republike Hrvatske*, Središnji ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova EU, Zagreb, 2006., str. 40

¹⁰ Erić D., *„Finansijska tržišta i instrumenti“*, Čigoja štampa, Beograd, 2003., str. 57

¹¹ Malkiel B., Ellis C., *„The Elements of Investing“*, John Wiley & Sons, Hoboken, New York, 2010.,

- Покретање финансијских и технолошких трансфера,
- Стварање позитивног ефекта у развоју локалних ресурса и управљачких способности,
- Давање доприноса у укључивање у међународну трговину размене добара и услуга,
- Стварање конкурентног окружења,
- Развијање предузетништва,
- Стварање одрживог развоја кроз модел друштвене одговорности.

Јасним и разумљивим начином идентификованих потенцијала потребно је изнаћи решења да их претвори у генераторе који би допринели развоју на локалном нивоу. Овај рад треба да укаже на битност одлука које се доносе на локалном нивоу, а које могу да имају дугорочне последице; било позитивне и(или) негативне по целокупан простор месне надлежности општине. Могућност производње и пласмана препознатљивог производа са овог подручја кроз улазак у међународно стратешко партнерство или формирање стратешких алијанси један је од предуслова привлачења инвестиција. Применом овог концепта допринело би се:¹²

- Креативности и већем броју иновација у производњи,
- Бољем задовољењу потреба становништва,
- Олакшаном избору стратегија и
- Проналажењу оптималног начина и модела привлачења инвестиција.

С обзиром на очити недостатак системских истраживања у подручју привлачења инвестиција и регионалног раста, истраживање има за циљ да поред упоредбе и динамике регионалних разлика, укаже на кључне факторе за привлачење инвестиција. При томе ће се анализирати тржишни ризици, те уз помоћ диференцијалног рачуна и рачуна регресије формулисати математички модел који ће указати на узрочно-последичне везе између инвестиција и економских циљева који ће на темељу статистичких критеријума моћи дати одговор о значају појединих фактора за регионални раст, односно степен регионалних разлика према достигнутој развијености. Надаље, кроз истраживање ће се посебно оценити допринос секторских фактора регионалном расту и динамици регионалних неједнакости.

str. 94

¹² Hirt G., Block S., „*Managing Investments*“, McGraw-Hill, New York, 2005., str. 112

1.3. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА И ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР

За израду овог рада коришћено је више приступа; извршена је свеобухватна теоретска анализа, анализа законодавног оквира, анализа државних и општинских стратегија, путем упитника остварити комуникација са руралним општинама из Републике Србије и Републике Хрватске. Такође додатна комуникација остварене је са ресорним министарствима, коморама и агенцијама које прате регионални развој.

Приликом истраживања коришћене су следеће методе:

- Аналитички метод – Овом методом извршена је детаљна теоретска анализа значаја и важности инвестиција, као и фактора који утичу на инвестирање. Анализирано је стање законодавног оквира обе државе од државног до локалног нивоа.
- Компаративни метод – овај метод је коришћен да би омогућио утврђивање сличности и разлика у испитиваним појавама, односно њиховим понављањима. Овај метод је примењен за компаративну анализу прилива по основу инвестирања на истраживани регион.
- Метода случаја из праксе - Метод који је коришћен за анализу ефеката инвестирања у зависности од тога колико инвестирање даје позитивних ефеката на повећање привредног раста, тржишну конкурентност и могућ утицај на БДП.
- Метод испитивања – овим методом прикупљени су подаци о ЈЛС руралних простора Републике Србије и Републике Хрватске; конкретно о демографским, привредним, социјалним и другим факторима који имају утицаја на стварање позитивног инвестиционог амбијента.
- Математичко статистички методи – Прорачуни и мерења квантитативне зависности међу појавама обрађивани су овим методама. За сликовито приказивање појава, узрока и последица, те корелација између појава урађене су табеле и графикони. Методолошка објашњења, неопходна за разумевање података дата су уз сваки статистички прорачун и приказ са изворима података и њиховом обухватношћу. На бази мерљивих квантитативних резултата испитане су задане хипотезе и изведени закључци.

Истраживање је поткрепљено упитником у коме ЈЛС у вези са појединим начелима и пословним узанцама исказали своју стратешку опредељеност.

Код анализе одговора на питања коришћена је мерна скала, а даља анализа обављена је помоћу програма Excel. Упитник је одаслан електронским путем ЈЛС, министарствима у чији делокруг спада регионални развој, коморама, окрузима и сл. Свим испитаницима осигурана је анонимност одговора.

Главна хипотеза од које ће се поћи у истраживању је:

Главна хипотеза од које ће се поћи у истраживању је:

Што више јединице локалне самоуправе јачају своје људске, финансијске, економске и инфраструктурне капацитете то ће остварити већи прилив и жељену структуру инвестиција.

Помоћне хипотезе су:

Хипотеза 1: Да би јединице локалне самоуправе привукле инвеститоре морају претходно дефинисати просторни план за своје подручје.

Хипотеза 2: Износ и структура инвестиција, директно зависе од одабране стратегије развоја јединице локалне самоуправе

Хипотеза 3: Што је већи износ инвестиција већи су и приходи у буџету јединице локалне самоуправе.

Хипотеза 4: Најважнији фактор за привлачење инвестиција на нивоу јединице локалне самоуправе су добро обучени и мотивисани запослени у јединицама локалне самоуправе.

1.4. СТРУКТУРА РАДА

Рад је концептуално подељен је у шест поглавља у којима су анализирани и обрађени сви значајни фактори који утичу на стварање подстицајног амбијента и анализирани узрочно последичне релације везане за сам предмет рада.

У уводном делу представљени су предмет, циљ и методе истраживања. Такође, постављене су хипотезе рада чије су истинитости тестиране даље у раду кроз призму коришћених метода.

У другом делу рада описан је теоретски оквир. То су приступи усмерени на привлачење инвестиција, теоретски модели раста, важност примене овог концепта, стратешки приступ усмерен на стварање подстицајног инвестиционог амбијента, као и утицај инвестиција на економски раст.

У трећем поглављу обрађено је рурално подручје две државе, израђена SWOT и PESTLE анализа, сагледана тренутна тржишна позиција и досадашњи постигнути резултати. Посебан осврт дат је на концепт организације која учи. У овом поглављу направљена је компарација величине и динамике локалних разлика између посматраних ЈЛС са посебним нагласком на процену привредне ситуације у општинама, те увођења концепта целоживотног образовања. У првом кораку извршена је декомпозиција БДП-а по становнику и утицај на стопу незапослености, а затим оцењене локалне разлике према инвестицијама и производној оријентацији.

У четвртном делу представљен је и анализиран законодавни оквир у Републици Србији и Републици Хрватској, с посебним освртом на могућност доношења и примене регионалних и локалних прописа који могу бити подстицајни фактор за инвестирање. Посебан нагласак усмерен је на локални и регионални ниво власти; мере и активности које су предузете ради усклађивања локалних подзаконских аката са државним, те извршена упоредба са сличним ЈЛС у развијеним економским земљама.

У петом поглављу стављен је нагласак на резултате истраживања, који с применом математичко-статистичких израчуна стављени у однос ради испитивања постојања узрочно последичних веза чиме се настоје доказати или оповргнути задане хипотезе.

У последњем шестом делу рада изведена је закључна расправа о резултатима истраживања, критикама, као и будућности истраживања. Такођер су сажето представљени најважнији резултати спознајеведеног научног истраживања.

II ТЕОРЕТСКИ ОКВИР

2.1. ЗНАЧАЈ ИНВЕСТИЦИЈА У ЈЛС

У првом делу овог поглавља дефинисати ће се појам инвестиција, одредити инвестиције у ширем и ужем смислу, те сачинити кратак осврт на ефекат, значај и важност инвестирања, те извршити упоредба инвестиционе климе у појединим руралним општинама Републике Србије и Републике Хрватске.

Појам инвестиција може да значи било какво улагање, примарно новчаних средстава, материјала, опреме и сл., а све у циљу стицања одређених економских користи, односно профита. При томе, са аспекта локалне политике најзначајније су оне инвестиције које се инвестирају у реалне облике имовине који омогућавају остваривање економских користи кроз одређене продуктивне пословне активности. Инвестиције су детерминанта привредног развоја што на локалном нивоу добија велики значај. Под инвестицијом се у свакодневnoj пракси подразумева¹³:

- Новчана средства која се улажу у одређену пословну активност,
- Процес трансформације новчаних средстава у производна добра, односно процес улагања у производна добра и
- Предмет у који се инвестира и који се добија као резултат процеса инвестирања.

Локални развој и постизање дефинисаних циљева је незамислив без инвестиција. Локалне управе које немају инвестиције практично одржавају само текућу репродукцију, што дугорочно може имати негативних последица. Због наведеног инвестиције би требало усмеравати на подстицање производње, запосленост и агрегатну тражњу, односно ставити их у функцију акумулације капитала¹⁴. Пораст капиталних улагања у зграде, опрему, инфраструктуру и сл. подиже локални потенцијал. Инвестиције као сложена и комплексна категорија садрже четири основна елемента¹⁵:

- Субјект који инвестира,
- Објект у кога се инвестира (инвестициони предлог или пројекат),
- Цену одрицања од потрошње (каматна стопа) и
- Цену наде (дисконтна стопа):

То значи да се врше садашња улагања у реална производна добра ради добијања одређених ефеката у будућности које утичу на повећање укупне вредности предузећа. Инвестирање као процес ставља на веома важно место време које прође од почетка идеје преко доношења одлука, реализације инвестиције и напослету њене експлоатације која треба да донесе одређену

¹³ Jovanović P., „*Upravljanje investicijama*“, Grafoslog Beograd, Beograd 2003., str. 5

¹⁴ Litterman B., *Modern Investment Management*, John Wiley & Sons, Hoboken, New York, 2003., str. 61

¹⁵ Grejem B., „*Inteligentni investitor*“, Masmedia S., Beograd, 2008., str. 97

корист¹⁶. Фактор време представља дуг период који у корелацији са фактором ризика доводи у питање могућност остварења користи од инвестиције. То значи да што је време инвестирања дуже, неизвесност је већа¹⁷. До инвестирања не долази зато што се очекивани профит у будућности увећава, већ зато што повећање производње врши притисак на повећање нивоа и степена искоришћености постојећих капацитета. Однос између промена у нивоу производње и обима инвестиција познат је као принцип акцелерације¹⁸. Значај инвестиција, које имају на локалном нивоу, огледа се пре свега у следећем¹⁹:

- обезбеђују континуитет производње, а тиме и привредног раста,
- обезбеђују проширену репродукцију,
- стварају материјално-техничке услове за унапређење животног стандарда,
- доприносе одржавању привредне стабилности на локалном нивоу.

Дакле, инвестиције позитивно утичу на обртање капитала чиме се стварају материјално-техничке претпоставке за локални развој. Приметно је да се у пракси инвестицијама даје значај само у теоретском смислу, односно о њима се доста говори и шпекулише у медијима, међутим ради недовољно стручних људских капацитета на свим нивоима власти, велики број започетих договора остане нереализован. Због тога је неопходно унапредити људске потенцијале да спознају важност стварања нових вредности, као неопходног предуслова за даљи опстанак, те се знају која ће врста инвестиције пружити најбољи ефекат.

2.2. ВРСТЕ ИНВЕСТИЦИЈА У ЈЛС

У претходном делу одређена је важност процеса инвестирања као полазна основа за дубље истраживање о ефектима које инвестиције пружају. Да би се спознао ефекат инвестиција неопходно је стећи знање о врстама инвестиција и ефектима које оне придоносе локалном развоју. У овом делу ће бити представљене врсте инвестиција и ефекти остваривања инвестиција у ЈЛС руралног простора.

У теорији су присутне и разрађене многобројне класификације инвестиција у зависности од критеријума који се узима као основ класификације. Другим речима, различитост критеријума условљава и каква ће класификација, односно подела инвестиција бити. Избор критеријума истовремено означава и нагласак на који поједини аутори формирају одређене класификације инвестиција. У зависности од сврхе и свеобухватности анализе, инвестиције се могу поделити према следећим критеријумима²⁰:

¹⁶ Grejem B., „*Intelligentni investitor*“, Masmedia S., Beograd, 2008., str. 103

¹⁷ Masse P., *Le choix des investissements*“ Dound, Paris, 1959., str 46

¹⁸ Jovanović P., *Upravljanje organizacijama društvenog rada*, Privredna štampa Beograd, Beograd, 1977., str. 14.

¹⁹ Jones C.P., „*Investments*“, John Wiley&Sons, Hoboken, 2007., str. 88

²⁰ Jovanović P., *Upravljanje investicijama*, Grafoslog Beograd, Beograd 2003., str. 31

1. Према намени инвестиције се могу поделити на привредне инвестиције и непривредне инвестиције. Привредне инвестиције представљају улагања у средства за рад (основна средства) привредних делатности, а у оквиру њих у привредне гране и области. Од ових инвестиција зависи будући темпо развоја ЈЛС. Непривредне инвестиције су улагања у средства за рад (основна средства) непривредних делатности (образовање, култура, здравство итд.) и служе за унапређење квалитета пружања услуга и њихову просто-проширену репродукцију.
2. Према намени привредне инвестиције могу се поделити на инвестиције у основна средства и на инвестиције у обртна средства. Инвестицијама у основна средства повећава се физички обим и вредност средстава. Ова врста инвестиција обухвата улагања у инфраструктуру и друге грађевине у власништву ЈЛС, моделом концесија, јавног приватног партнерства и сл., чиме се настоји повећати атрактивност простора. Инвестицијама у обртна средства се исказује вредност предмета рада. У склопу ове врсте инвестиције настоји се побољшати квалитет материјала као улазног инпута у производње, побољшати квалитет готових производа, те разним начинима унапредити комуникација између ЈЛС и потенцијалних инвеститора.
3. Према извору средстава за инвестирање имајући у виду вредносну структуру друштвеног производа инвестиције се деле на нето инвестиције, бруто инвестиције и нове инвестиције²¹. У пракси структуру ових инвестиција чине државни фондови, европски фондови, као и разни други програми који апсорбују средства од претходно створених вредности који би се каналима усмеравали у сврху даљег оплођавања. Нето инвестиције потичу из националног дохотка, односно извор нето инвестиција је акумулација што значи да је вредност нето инвестиција једнака износу акумулације²².

$$\text{Нето инвестиције} \leftarrow \quad N_i = A_k \rightarrow \quad \text{Акумулација}$$

Бруто инвестиције представљају укупна улагања у основне фондове (основна средства) и њихов извор чине акумулација и амортизација.

$$\text{Нето инвестиције} \leftarrow \quad B_i = A_k + A_m \rightarrow \quad \text{Амортизација} \quad \text{Акумулација}$$

Специфичност ових инвестиција је у томе што поред дела који се финансира из новостворене вредности (A_k) садрже и пренесену вредност (A_m) што значи да бруто инвестиције служе како за просту тако и за проширену репродукцију. Нове инвестиције се појављују као категорија расподеле новог производа и својим целокупним износом служе за проширену репродукцију, односно за увећање обима основних средстава. Извор за ове инвестиције је акумулација и акумулативни део

²¹ Jovanović P., Upravljanje investicijama, Grafoslog Beograd, Beograd 2003., str. 31

²² Jovanović P., Upravljanje investicijama, Grafoslog Beograd, Beograd 2003., str. 32

амортизације (неутошени део амортизације који је намењен замени). Добија се умањењем бруто инвестиција за износ замене²³.

$$\begin{array}{l} \text{Нето} \\ \text{Инвестиције} \end{array} \quad \leftarrow \rightarrow = Ak + Am - Z \quad \rightarrow \quad \begin{array}{l} \text{Амортизација, Акумулација,} \\ \text{Замена} \end{array}$$

Нове инвестиције су једнаке нето инвестицијама, али само ако је цела амортизација потрошена за замену основних средстава.

- У односу на утицај инвестиција на обим производње по становнику, односно према порасту друштвеног производа и националног дохотка по становнику узимајући у обзир природни прираштај становника инвестиције се могу поделити на демографске и економске. Демографске инвестиције представљају минимални део инвестиција који се мора улагати да би се с обзиром на природни прираштај становника утврдили индикатори који показују величину националног дохотка по становнику и величину друштвеног производа по становнику у односу на ранији период. Економским инвестицијама обезбеђује се пораст друштвеног производа по становнику, односно националног дохотка по становнику.
- Према техничкој структури инвестиције се деле на инвестиције у грађевинске објекте, инвестиције у опрему и остало. Инвестиције у грађевинске објекте стварају опште услове за производњу или за обављање основних радних функција. Инвестиције у опрему садрже вредност машина, алата, саобраћајну инфраструктуру итд. Овим инвестицијама се непосредно повећава производни капацитет ЈЛС. Инвестиције у „остало“ су инвестиције у основно стадо или дугогодишње засаде у пољопривреди, инвестиције за економску и техничку документацију, инвестиције за откуп лиценци, за образовање и др.

Да се теоретски модели примењују у пракси, односно да постоји повезаност теорије и праксе, приказују наредни подаци. Практичан пример претходне поделе приказан је у наредној табели која приказује остваривање инвестиција у дуготрајну имовину према локацији инвестирања. Према статистичким подацима анализирано је остварење инвестиција у руралним градовима: Сомбору, Врбасу, Инђији, Лозници, Осијеку, Вуковару, Пожеги и Славонском Броду.

²³ Jovanović P., Upravljanje investicijama, Grafoslog Beograd, Beograd 2003., str. 32

Табела 1: Остварене инвестиције у дуготрајну имовину у појединим градовима Републике Србије и Републике Хрватске према локацији у хиљадама ЕУР за 2012. годину

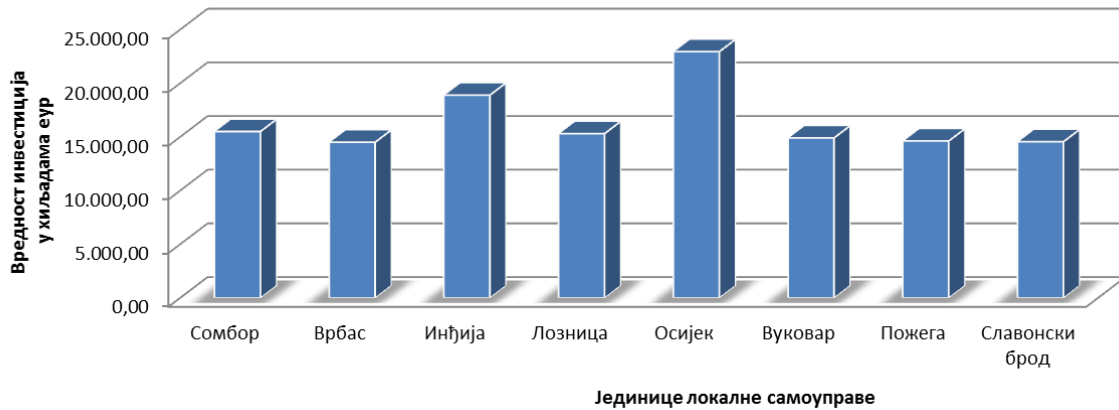
Град	Вредност инвестиција	Пољопривреда А	Прерађивачка индустрија Б	Грађевинарство Ц	Трговина Д	Производња ел. Енергије Е
Република Србија						
Сомбор	15.501,00	1.118,00	6.620,00	1.580,00	3.158,00	3.025,00
Врбас	14.505,00	2.384,00	5.662,00	2.226,00	1.533,00	2.700,00
Инђија	18.893,00	3.316,00	7.316,00	2.763,00	1.850,00	3.648,00
Лозница	15.307,00	1.023,00	5.985,00	2.866,00	1.563,00	3.870,00
Република Хрватска						
Осијек	22.940,00	3.241,00	7.854,00	2.403,00	5.329,00	4.113,00
Вуковар	14.906,00	1.366,00	6.369,00	3.012,00	1.878,00	2.281,00
Пожега	14.617,00	2.126,00	5.211,00	2.865,00	2.004,00	2.411,00
Славонски брод	14.552,00	1.419,00	5.366,00	1.987,00	3.111,00	2.669,00

Извор: Израдио аутор на основу статистичких података: www.dsz.hr, www.stat.gov.rs, 12.11.2013. године

Коментар: У табели 1 представљен је компаративни приказ остваривања инвестиција у нову дуготрајну имовину према локацијама две државе; Републике Србије и Републике Хрватске за 2012. годину. Из табеле се види да градови у Републици Србији имају мање осцилације у апсорбованим инвестицијама у односу на градове из републике Хрватске. Према намени инвестиција најмање је уложено у пољопривреду односно свега 11% од укупно уложених инвестиција, док је највећи улог у прерађивачку индустрију, односно 35%. Највеће осцилације приметне су у области трговине. С обзиром на сличне привредне потенцијале анализираних градова, очито је да су проблеми идентични и присутни су ради вођења неадекватне развојне политике на локалном нивоу.

Наредни графикон приказује остварење инвестиција према подацима из претходне табеле:

Графикон 1: Вредност инвестиција у градовима

Извор: Израдио аутор на основу статистичких података: www.dsz.hr,
www.stat.gov.rs, 12.11.2013. године

Коментар: У графикону 1 су представљене вредности које су уложене у поједине градове чије су географске, привредне, демографске, културолошке и друге карактеристике сличне. У вредности апсорбованих инвестиција предњачи град Осијек из неколико разлога: наслеђена привредна делатност из претходне државе, велики број факултета, непосредна близина ауто пута, близина аеродрома, концентрација великих трговачких центара, близина реке Драве и сл. Остали анализирани градови имају подједнаке вредности са одступањем 10% од просека.

Врста економских ефеката је критеријум који полази од динамичког приступа схватања инвестиција који се врши са временског аспекта²⁴:

- једнократно улагање – једнократни ефекат (point input – point output), представља тип инвестиције који је карактеристичан по томе што је улагање једнократно, односно ограничено на један одређени тренутак, док се резултат инвестиције остварује такође у једном тренутку. Ефекти у једном тренутку представљају инвестиције код којих се улагања (I) врше у једном временском тренутку (to), док се приходи од инвестиција (E) такође остварују у једном временском моменту (tn). Пример овакве врсте инвестиција јесте улагање у шумске, виноградарске насаде и сл., чија се произведена вредност у наредним фазама служи као употребна вредност за даље коришћење (употреба дрва као грађе, грожђа за производњу вина и сл.).

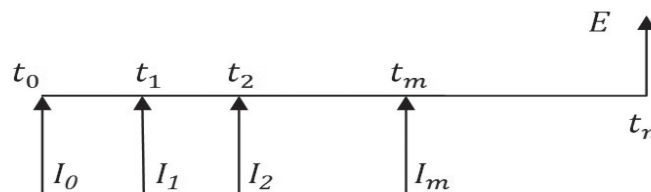
²⁴ Litterman B., „*Modern Investment Management*“, John Wiley & Sons, Hoboken, New York, 2003., str. 18

Слика 1: Једнократно улагање (инвестиције)²⁵

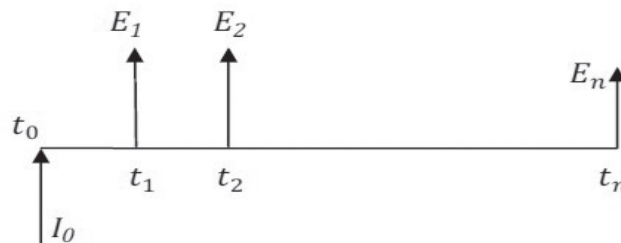
- континуирана улагања (вишекратна улагања) – ефекти у једном тренутку (continuous input – point output). Представља тип инвестиције који је карактеристичан по томе што процес изградње нових објеката траје дуже времена, а након завршетка изградње и почетка функционисања објекта остварује се одређени приход у дужем временском периоду. Као пример се наводи случај индустријских процеса код којих се обавља низ улагања са циљем добијања готових производа или случај изградње за развој предузетништва и сл.

Слика 2: Континуирана улагања (инвестиције)²⁶

- улагања у једном тренутку – ефекти континуирани (point input – continuous output). То су инвестиције код којих се улагање врши у једном тренутку, а ефекти остварују континуирано у одређеном временском периоду. Пример за овакву врсту улагања је производна опрема и машине код којих се улагање врши у једном тренутку, док се ефекти од њих остварују током читавог века њиховог трајања или изградња цестовне инфраструктуре и друго.

Слика 3: Улагања у једном тренутку – ефекти континуирани²⁷

²⁵ Litterman B., „Modern Investment Management“, John Wiley & Sons, Hoboken, New York, 2003., str. 27

²⁶ Litterman B., „Modern Investment Management“, John Wiley & Sons, Hoboken, New York, 2003., str. 32

²⁷ Litterman B., „Modern Investment Management“, John Wiley & Sons, Hoboken, New York, 2003., str. 34

Коментар: Из слика 1, 2 и 3 произлази да инвестиције представљају било какво улагање; у једном тренутку или више временских размака ради стицања одређених економских користи; једнократно или у временском континуитету. Намена инвестиције одређује начин улагања и време остварења користи.

Са аспекта ЈЛС улагање се може вршити у реалне облике имовине који омогућавају остваривање профита кроз одређене продуктивне пословне активности или у квази финансијске инвестиције. Отуда инвестирање може бити у следећим облицима:²⁸

- реалне инвестиције по правилу се врше у опипљиву материјалну имовину попут машина, опреме, возног парка и сл. За разлику од финансијских инвестиција чија се сврха састоји у држању и остваривању одређених приноса, намена реалних инвестиција се састоји у продуктивном коришћењу опипљивог капитала ради обављања одређених пословних активности. Вредност реалних инвестиција је често тешко проценити због чињенице да уз себе везују и улагања у нето обртни капитал који је потребан за обављање планираних пословних активности. Такође, потребно је правити различита разграничења остварених профита из пословних активности на појединачне реалне инвестиције. Оцена финансијске ефикасности реалних инвестиција је сложенија него код дугорочних финансијских инвестиција због тешкоћа при вредновању величине реалних инвестиција и њихових приноса. Отуда су и технике буџетирања капитала нешто сложеније од техника процене ефикасности финансијских инвестиција. и
- квази финансијске инвестиције, односно улагања у утрживе имовинске облике могу се изједначити са финансијским инвестицијама иако ту заиста није реч о улагању у финансијску имовину. Ради се о улагању у некретнине које имају све одлике финансијске инвестиције уколико се не стичу ради обављања продуктивних пословних активности. За разлику од кредита, ове инвестиције зависе о финансијским резултатима организације. Ако у будућности очекивани финансијски резултат није постигнут, мања финансијска добит се плаћа инвеститору. С друге стране, уколико је приход бољи него што се очекивало, то може резултирати већим финансијским повратом инвеститору.

Дакле, инвестиције представљају одрицање од новца или других средстава данас, у очекивању да ће то донети користи у будућности. Практично речено, ЈЛС се може одлучити да изврши улагање у изградњу пословне зоне, очекујући тако да ће приход који ће остварити од закупа исте и развоја пословних активности у њој у будућем периоду оправдати време и ризик инвестиције. ЈЛС се одриче улагања у куповину новог возног парка или изградње нове зграде у замену за изградњу пословне зоне којом ће подићи локалну стопу запослености и повећати буџетске приходе чиме оправдава уложени труд и време.

²⁸ Schlossberg A., Gorelik A., „Vault Karier Guide to Investment Management“, Valut Inc., New York 2002., str. 71

2.3. ИНВЕСТИЦИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ЛОКАЛНОГ ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА

Локални развој незамислив је без улагања у стварање нових вредности и као такав веома је важан фактор просперитета ЈЛС. Како према важећим законским прописима свака општина има месну и стварну надлежност у смислу да јој припада део „економског колача“ од привредне активности која се обавља на њеном простору, важно је подредити концепт који инвестиције ставља у функцију привредног развоја.

Привредни раст је интегралан и континуиран процес, који је својствен системима способним да еволуирају током времена и тако прелазе у више нивое организованости и ефикаснија стања.²⁹ Другим речима, локални привредни процеси чине саставни део друштвених процеса који се уз помоћ људске способности пословно организују сходно законодавним правилима како би достигли што већи ниво привредног развоја. Привредни развој је сложенија и комплекснија категорија од привредног раста, јер појам привредног развоја обухвата не само квалитативне циљеве већ и квантитативне промене. Привредни развој посматрано на локалном нивоу означава пораст производње добара и услуга, уз истовремене структурне трансформације и промене у функционисању локалне привреде³⁰. Шири појам привредног развоја (у односу на привредни раст) истиче се и тиме што привредни развој не обухвата само раст обима производње већ и све неопходне привредне, системске и структурне промене, односно, појам привредног развоја обухвата повећање производње на не само на локалном нивоу економије, него и шире, што објашњава сложене трансформације у композицији и структури привреде, као и промене значајних појединих инпута и њихових удела у расту укупног аутпута³¹. Поред структурне димензије развоја, овај феномен се мора посматрати и у временској димензији. Ово се односи на период у коме се посматрају промене, као и на то да ли су те промене у одређеном временском периоду развојне или текуће. Посматране промене система у краћем временском периоду не могу се третирати као развојне већ као текуће функционисање неког локалног система, због тога што структурне и функционалне промене у развојном смислу захтевају дужи временски период.

Дакле, када су у питању промене манифестоване кроз текуће функционисање, посматрано кроз призму привредног или пословног система може се говорити о периоду који почиње у садашњем тренутку и одвија се у интервалима у оквиру једне године (пословне године). Промене које се одвијају у даљим временским периодима, дакле дужим од једне године могу се третирати као развојне и њих тек треба спровести у будућности. Међутим, све промене које се реализују у будућности нису истовремено и развојне промене

²⁹ Hirt G., Block S., *Managing Investments*, McGraw-Hill, NY, 2005., str. 68

³⁰ Hirt G., Block S., *Managing Investments*, McGraw-Hill, NY, 2005., str. 69

³¹ Dunning J., *International Investment*, Penguin Books, Great Britain, 1972., str. 102

само зато што се дешавају у временској димензији дужој од годину дана. Да би биле развојне промене неопходно је да резултат тих промена буде позитиван економски ефекат, односно неопходно је да се тим променама остварује позитиван прираст. Уколико овакве промене не доносе позитиван прираст, онда оне немају карактер развојних, већ доводе до стагнације, а касније и до дистрофије и пропасти система. Нажалост овакав сценарио евидентан је како у Републици Србији, тако и у Републици Хрватској, што је одраз недовољног схватања суштине значаја инвестиција. Инвестирање као процес омогућава раст потенцијалног производа и ствара услове за достизање економског развоја³², што представља комплексно подручје за које се користе разни индикатори и методе израчуна.

2.4. ЕКОНОМСКА ЕФИКАСНОСТ ИНВЕСТИЦИЈА

У овом делу рада акценат ће бити стављен на економску ефикасност инвестиција и факторе који се стављају у однос да би се приказала остварена корист од инвестирања. Практичним примером анализе података из руралних општина бит ће приказани ефекти које су инвестиције имале на сваку ЈЛС појединачно.

Сагледавање инвестиција као опредељујућег фактора економског развоја посебно добија на значају проучавањем економске ефикасности инвестиција. Ефикасност инвестиција, изражава се односом између капитала (основних материјалних фондова) и производње или односом инвестиција и производње. Другим речима, економска ефикасност инвестиција у суштини изражава однос између утрошака капитала и њиховог производног ефекта³³. Капиталним коефицијентом или коефицијентом ефикасности изражава се економска ефикасност инвестиција. Квантитативни израз претходно изнетог става може се приказати следећом формулом:

Формула 1: Капитални коефицијент³⁴

$$k = \frac{K}{Y}$$

Коришћени симболи имају следеће значење:

- К- производни фондови;
- Y- резултат производње;
- k- капитални коефицијент.

Формула приказује просечан капитални коефицијент који изражава степен снабдевања производње капиталом, односно показује колико јединица капитала долази на јединицу производње, те према томе и какав је производни ефекат

³² Pike R., Neale B., *Corporate finance and investment*, Pearson Education, Harlow, 2009. , str. 148

³³ Pike R., Neale B., *Corporate finance and investment*, Pearson Education, Harlow, 2009. , str. 155

³⁴ Rosić I., *Nacionalna makroekonomija - rast, struktura i funkcionisanje*, Ekonomski fakultet u Kragujevcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment-Beograd, Beograd, 2003., str. 357

сваке јединице капитала. Из наведене формуле може се извући и дефиниција капитала тј. $K=Yk$ као и дефиницију производње $Y=K/k$.

Производним фондовима сматрају се привредна добра, пословне залихе сировина, репродукционог материјала, недовршене производње и готових производа и инвестиције у току. Под резултатима производње подразумева вредност која је произведена, према критеријумима које прописује Републички завод за статистику Републике Србије.

У циљу примене теоретских модела, односно израчуна капиталног коефицијента, путем статистичких завода прикупљени су подаци о обиму вредности производних фондова, као и вредности производње у области пољопривреде, прерађивачке индустрије, грађевинарства и производње енергије. Подаци су исказани у хиљадама евра. Истраживање је вршено у општинама Републике Србије: Сомбор, Врбас, Инђија и Лозница, те општинама Републике Хрватске: Осијек, Вуковар, Славонски брод и Пожега. Ове општине су пограничне, имају сличне привредне карактеристике и производне потенцијале. Кретање капиталног коефицијента по годинама од 2008. до 2012. године и просечног капиталног коефицијента за наведено раздобље у наведеним општинама приказан је у даље у раду.

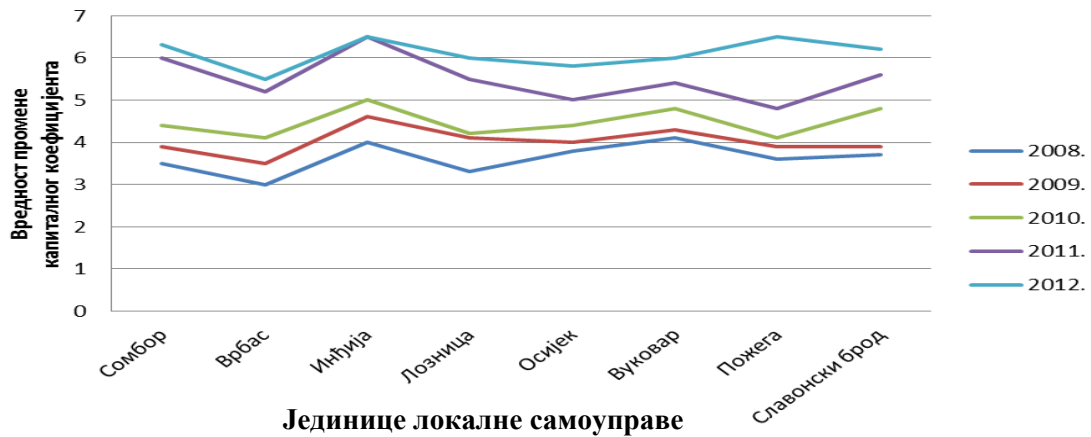
Табела 2: Табела за прорачун капиталног коефицијента

Године	Сомбор	Инђија	Врбас	Лозница	Осијек	Вуковар	Пожега	Славонски брод
Производни фондови								
2008.	1.419.292,00	1.978.492,00	948.018,00	1.052.660,40	1.694.142,00	1.132.692,00	1.465.167,60	1.514.946,50
2009.	1.630.067,40	2.296.830,60	1.124.669,00	1.327.161,80	1.993.344,50	1.352.956,50	1.606.316,40	1.621.760,40
2010.	1.853.988,40	2.519.390,00	1.350.749,10	1.392.518,40	2.281.633,60	1.608.516,10	1.703.906,70	2.004.225,60
2011.	2.531.304,00	3.213.892,50	1.689.433,20	1.827.210,00	2.851.945,20	1.973.899,20	1.970.784,00	2.340.777,60
2012.	2.569.020,30	3.107.338,00	1.683.429,00	1.958.484,00	2.932.919,00	2.041.127,00	2.604.329,00	2.553.773,80
Резултат производње								
2008.	405.512,00	494.623,00	316.006,00	318.988,00	564.714,00	377.564,00	406.991,00	409.445,00
2009.	417.966,00	499.311,00	321.334,00	323.698,00	569.527,00	386.559,00	411.876,00	415.836,00
2010.	421.361,00	503.878,00	329.451,00	331.552,00	556.496,00	392.321,00	415.587,00	417.547,00
2011.	421.884,00	494.445,00	324.891,00	332.220,00	548.451,00	379.596,00	410.580,00	417.996,00
2012.	407.781,00	478.052,00	306.078,00	326.414,00	533.258,00	371.114,00	400.666,00	411.899,00
Капитални коефицијент								
2008.	3,5	4,00	3,00	3,30	3,00	3,00	3,60	3,7
2009.	3,9	4,60	3,50	4,10	3,50	3,50	3,90	3,9
2010.	4,4	5,00	4,10	4,20	4,10	4,10	4,10	4,8
2011.	6	6,50	5,20	5,50	5,20	5,20	4,80	5,6
2012.	6,3	6,50	5,50	6,00	5,50	5,50	6,50	6,2

Извор: Израдио аутор на основу статистичких података: www.dsz.hr,
www.stat.gov.rs, 18.11.2013. године

Анализа је направљена према статистичким подацима, а за прорачун је коришћена формула 1. Подаци из табеле графички се могу приказати на следећи начин:

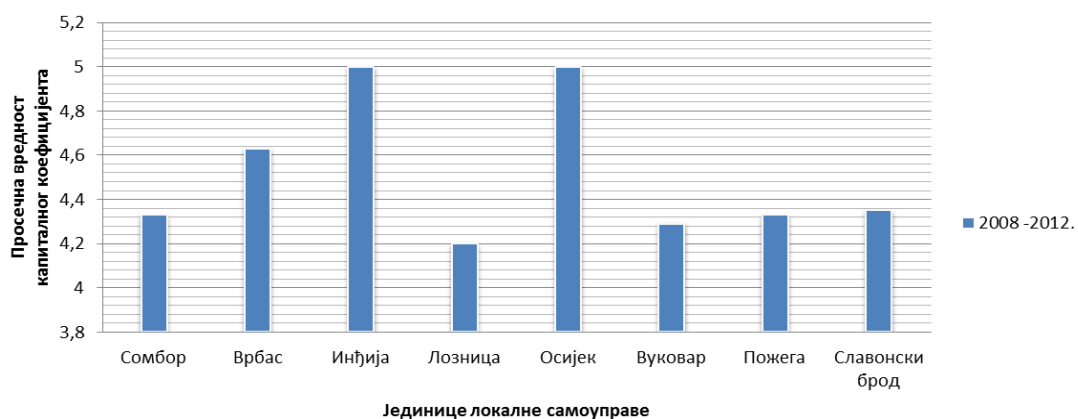
Графикон 2: Кретање капиталног коефицијента у градовима РС и РХ у периоду 2008.-2012. године

Извор: Израдио аутор на основу статистичких података: www.dsz.hr,
www.stat.gov.rs, 18.11.2013. године

Коментар: Из графикона 2 види се да капитални коефицијент током 2008. године у време док глобална криза још није захватила ове просторе кретао у распону од 3,2 у граду Врбасу до 4 у Инђији и Вуковару. Може се рећи да су производни капацитети коришћени у прописаној сразмери, односно да су се у просеку са 3,8 јединица капитала производи једна јединица производа. До 2012. године капитални коефицијент се повећао у просеку за 40% из разлога што је обим производње опао због негативних ефеката економске кризе. Више капитала се трошило на једну јединицу производа.

Графикон 3: Просечни капитални коефицијент у градовима за период 2008.-2012. године

Извор: Израдио аутор на основу статистичких података: www.dsz.hr,
www.stat.gov.rs, 18.11.2013. године

Коментар: Графикон 3 показује да се просек капиталних коефицијената креће у распону од 4,2 до 5,2, односно одступање у распону вредности износи 20%.

Резултати показују да је просечни капитални коефицијент за период 5 година благо повишен у односу на оптималну вредност од 4 која се прописује у литератури, тј. износи 4,7.

Корелација између инвестиција и друштвеног бруто производа може се начелно, дефинисати тако да инвестиције имају значајније учешће у структури друштвеног бруто производа код економија у експанзији него у обрнутом случају. Економска ефективност инвестиција се изражава маргиналним капиталним коефицијентом и маргиналним коефицијентом ефективности. Маргинални капитални коефицијент или гранични капитални коефицијент представља однос између инвестиција и прираста производње³⁵. Овај коефицијент показује колико је јединица инвестиција потребно уложити да би се остварила јединица прираста у производњи исказана у јединици друштвеног бруто производа.

Маргинални капитални коефицијент се може изразити на следећи начин:

Овај математички образац може се приказати и у развијеној форми и представља однос између капитала и прираста производње:

Формула 2: Маргинални капитални коефицијент³⁶

$$k' = \frac{K_1 - K_0}{Y_1 - Y_0}$$

Коришћени симболи имају следеће значење:

- K_1 – производња у текућој години;
- K_0 – производња у претходној години;
- Y_1 - инвестиције у текућој години ;
- Y_0 - инвестиције у претходној години;

Маргинални коефицијент ефективности представља реципрочан облик маргиналног капиталног коефицијента и изражава се на следећи начин:

Формула 3: Маргинални коефицијент ефективности³⁷

$$e' = \frac{Y_1 - Y_0}{K_1 - K_0}$$

³⁵ Rosić I., „Nacionalna makroekonomija - rast, struktura i funkcionisanje“, Ekonomski fakultet u Kragujevcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment-Beograd, Beograd, 2003., str. 359

³⁶ Rosić I., „Nacionalna makroekonomija - rast, struktura i funkcionisanje“, Ekonomski fakultet u Kragujevcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment-Beograd, Beograd, 2003., str. 360

³⁷ Rosić I., „Nacionalna makroekonomija - rast, struktura i funkcionisanje“, Ekonomski fakultet u Kragujevcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment-Beograd, Beograd, 2003., str. 360

Ток праћења маргиналног капиталног коефицијента у Руралним градовима Републике Србије и Републике Хрватске за године 2010. и 2011. приказан је у табели 2. Подаци су добијени са интернет страница Републичког завода за статистику Србије и Државног завода за статистику Хрватске, а за прорачун је коришћена формула 4. Подаци се односе на инвестиције у дуготрајну имовину, те на индустријску производњу, категорије користи Републички завод за статистику.

Табела 3: Маргинални капитални коефицијент и маргинални коефицијент ефективности инвестиција у индустријској производњи у периоду 2010.-2011. Подаци исказани у еврима.

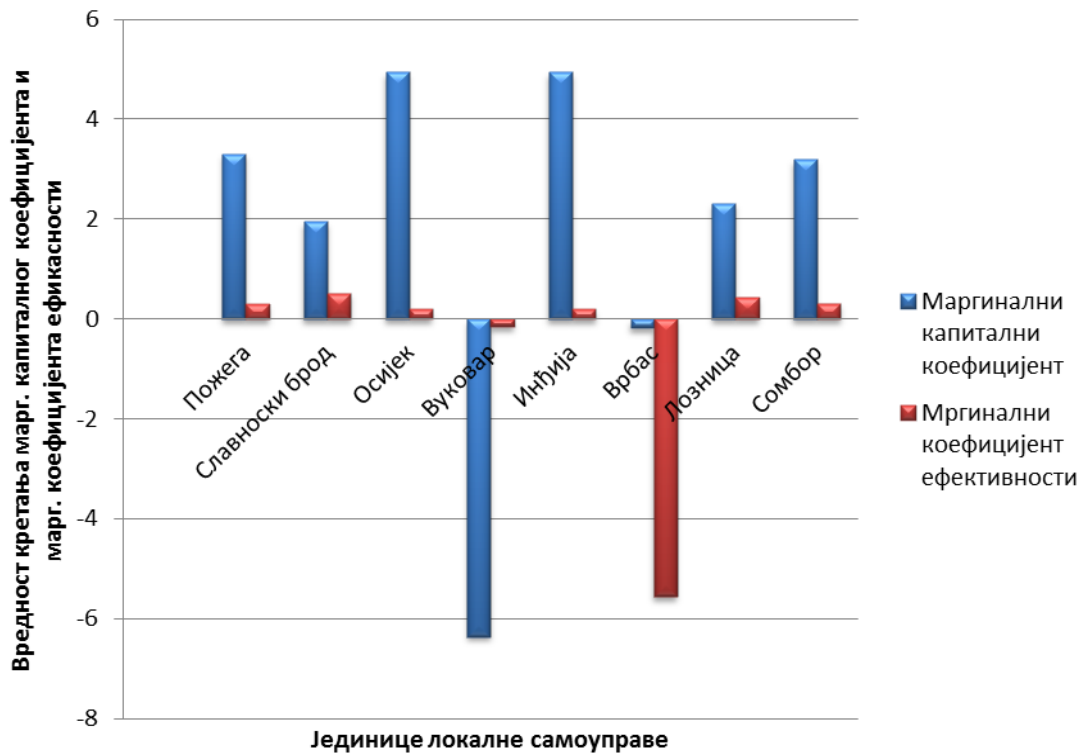
ГРАД	ИНВЕСТИЦИЈЕ		РАЗЛИКА	индустријска производња-прираст		Разлика индустријске производње	Маргинални капитални коефицијент	Маргинални коефицијент ефективности
	2011	2010		2011-2010	2010-2009			
Пожега	386666	588325	-201659	6677	-67718	-61041	3,30366475	0,302694152
Славноски брод	911323	774698	136625	92422	-22434	69998	1,951841481	0,512336688
Осијек	4022698	3489870	532828	127124	-19327	107797	4,942883383	0,202311065
Вуковар	163255	328411	-165156	40824	14831	25993	-6,353864502	-0,157384533
Ипђија	1788422	1369225	419197	92366	-7563	84803	4,943185972	0,202298681
Врбас	522847	528655	-5808	36241	3982	32259	-0,180042779	-5,554235537
Лозница	444571	413658	30913	27896	-14523	13373	2,311597996	0,432601171
Сомбор	984565	798624	185941	66878	8633	58245	3,192394197	0,313244524

Извор: Израдио аутор на основу статистичких података: www.dsz.hr,
www.stat.gov.rs, 18.11.2013. године

Коментар: Резултати у табели 2 показују износе маргиналног капиталног коефицијента и маргиналног коефицијента ефективности инвестиција индустријске производње у еврима. Град Пожега има негативан принос инвестиција и негативан прираст индустријске производње за посматрано раздобље. Осим Пожеге негативан предзнак бележе градови Вуковар и Врбас али само у индикатору инвестиција у индустријску производњу. Остали градови показују позитиван резултат, односно раст инвестиција и раст производње 2011. у односу на 2010. годину.

Графички приказ горе наведених податка приказан је у наредном графикону.

Графикон 4: Маргинални капитални коефицијент и маргинални коефицијент ефикасности за период 2008.-2012. године

Извор: Израдио аутор на основу статистичких података: www.dsz.hr, www.stat.gov.rs, 18.11.2013. године

Коментар: Графикон 3 показује да градови Вуковар и Врбас имају оба коефицијента негативна, док остали градови бележе позитивне вредности коефицијената. Највећу разлику између коефицијената имају Осиек и Инђија у просеку вредности 4,7, док највећи маргинални коефицијент ефикасности има Славонски брод.

Маргинални капитални коефицијент обухвата исти временски период у коме се пореде инвестиције тог периода и пораст производње у истом времену. Тада се говори о истовременом маргиналном капиталном коефицијенту што значи да су инвестиције тренутно активирани и у истом тренутку врше утицај на пораст производње. Међутим, уколико се узме у обзир да постоји временски период у коме тече реализација или изградња инвестиције и да постоји период до активирања те исте инвестиције, тј. период потребан да се инвестиција трансформише у активан производни фонд, онда се говори о маргиналном капиталном коефицијенту са временским размаком, односно о технолошком маргиналном капиталном коефицијенту који се може изразити на следећи начин:

Формула 4: Технолошки маргинални капитални коефицијент³⁸

$$K_m = \frac{I_t - m}{\Delta P}$$

Коришћени симболи имају следеће значење:

- K_m - технолошки маргинални коефицијент или маргинални капитални коефицијент са временским размаком;
- I_t - инвестиције у времену (т);
- m - период активизације инвестиције;
- ΔP - прираст производње.

Маргинални капитални коефицијент, може се изразити и преко стопе инвестиција и привредног раста и омогућава да се утврди каква се стопа привредног раста може постићи са датом стопом инвестиција и обратно, каква стопа инвестиција је потребна за достизање одређене стопе привредног раста. Овај став се математички изражава на следећи начин:

Формула 5: Маргинални коефицијент³⁹

$$k_t = \frac{i}{r_y}$$

Коришћени симболи имају следеће значење:

- i – стопа инвестиција;
- r_y – стопа привредног раста.

Капитални коефицијент, може се посматрати са различитих аспеката. Наиме, капитални коефицијент се може посматрати са макро аспекта, односно са нивоа привреде у целини као опште-привредни капитални коефицијент, са мезоекономског аспекта, односно као капитални коефицијент на нивоу привредне гране и са микроекономског аспекта као капитални коефицијент на нивоу предузећа. Капитални коефицијент са макро аспекта на нивоу целе привреде је сумарни резултат капиталних коефицијената у појединим гранама, односно добија се као просек гранских коефицијената. Може се изразити на следећи начин:

³⁸ Rosić I., *Nacionalna makroekonomija - rast, struktura i funkcionisanje*, Ekonomski fakultet u Kragujevcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment-Beograd, Beograd, 2003., str. 361

³⁹ Jovanović P., *Upravljanje investicijama*, Grafoslog Beograd, Beograd 2000, str.36

Формула 6: Капитални коефицијент са макро аспекта⁴⁰

$$\frac{I}{\Delta Y} = \frac{I_1 + I_2 + I_3 + \dots + I_n}{\Delta Y_1 + \Delta Y_2 + \Delta Y_3 + \dots + \Delta Y_n}$$

Маргинални капитални коефицијент се може приказати и као бруто и нето маргинални капитални коефицијент у зависности од тога, да ли је бројиоцем у изразу маргиналног капиталног коефицијента обухваћен прираст друштвеног бруто производа или националног дохотка. Бруто маргинални капитални коефицијент представља однос бруто инвестиција и прираста друштвеног бруто производа и може се приказати следећим изразом:

Формула 7: Бруто маргинални капитални коефицијент⁴¹

$$K_b = \frac{I_b}{\Delta DP}$$

Коришћени симболи имају следеће значење:

- K_b - бруто маргинални капитални коефицијент;
- I_b - бруто инвестиције;
- ΔDP - прираст друштвеног производа.

Нето маргинални капитални коефицијент представља однос нето инвестиција и прираста националног дохотка и може се приказати следећим изразом:

Формула 8: Бруто маргинални капитални коефицијент⁴²

$$K_t = \frac{I_n}{\Delta ND}$$

Коришћени симболи имају следеће значење:

- K_t - нето маргинални капитални коефицијент;
- I_n - нето инвестиције;
- ΔND - прираст националног дохотка.

У погледу капиталног коефицијента, у литератури владају различита мишљења у погледу статичности или променљивости капиталног коефицијента. Према једнима капитални коефицијент је непроменљива величина, према другим мишљењима овај коефицијент је опадајућа величина, а према трећим

⁴⁰ Jovanović P., *Upravljanje investicijama*, Grafoslog Beograd, Beograd 2000, str.37

⁴¹ Rosić I., „*Nacionalna makroekonomija - rast, struktura i funkcionisanje*“, Ekonomski fakultet u Kragujevcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment-Beograd, Beograd, 2003., str. 360

⁴² Rosić I., „*Nacionalna makroekonomija - rast, struktura i funkcionisanje*“, Ekonomski fakultet u Kragujevcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment-Beograd, Beograd, 2003., str. 360

мишљењима овај коефицијент је променљива величина. Уколико се капитални коефицијент посматра на кратак рок, онда се може прихватити мишљење да је он непроменљива величина. Међутим, протоком времена, услед техничког прогреса и супституције рада и капитала, капитални коефицијент је опадајућа величина, тј. има силазну путању⁴³. Променљивост капиталног коефицијента је зависна од појединих етапа у привредном развоју земље. Када се ангажује више или мање инвестиционих средстава у развој локалног подручја и капитални коефицијент се мења. Овај коефицијент је по правилу висок у гранама са великим капиталним улагањима, као што су: машиноградња, бродоградња и друге.

Капитални коефицијент налази врло рационалну употребу у економској анализи. Он је, пре свега, неопходна величина у одмеравању могуће стопе економског раста, те самим тим полазни базични елемент у свим динамичким моделима који се баве факторима привредног раста. Помоћу њега се установљава маса инвестиција потребна за одређено повећање производње, односно општа инвестициона квота за жељено убрзање привредног развоја. Међутим, његова најважнија улога је у мерењу макроекономских ефеката инвестиција, у испитивању ефективности супституције рада капиталом и уопште, у мерењу економских резултата техничког прогреса у привреди као целини.

Ефикасност инвестиција представља једно од суштинских питања економије јер и минималне промене у ефикасности инвестиција могу да проузрокују велике промене у економији једне земље.⁴⁴ Релативно мало процентуално побољшање или погоршање ефикасности може да пружи осетне друштвене уштеде или да проузрокује исто тако осетне губитке који ће се рефлектовати на ниво производње и ниво животног стандарда становништва.

2.5. УПРАВЉАЊЕ ПРОЦЕСОМ ИНВЕСТИРАЊА

Важност управљања инвестирањем, и дефинисање управљања инвестирањем образложени су у наредном делу рада. Такође, у наставку, су наведене, објашњене и сликовито приказане фазе инвестирања и извори инвестирања.

Управљање процесом инвестирања представља важан сегмент развојне политике на путу до остварења развојних циљева. Општине које желе да се прогресивно развијају на тржишту морају дефинисати своју развојну политику. У самом почетку, неопходно је дефинисати циљеве које треба остварити у заданом времену. Сам процес инвестирања, у припреми реализације инвестиционог пројекта мора поћи од израде одређених планова, студија и елабората. То су пре свега инвестициони пројекат, претходна студија

⁴³ Jovanović P., *Upravljanje investicijama*, Grafoslog Beograd, Beograd 2000, str.38

⁴⁴ Rosić I., *Nacionalna makroekonomija - rast, struktura i funkcionisanje*, Ekonomski fakultet u Krajujvcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment-Beograd, Beograd, 2003., str. 330

оправданости и студија оправданости. Управљање инвестиционим пројектом је сложен процес који садржи велики број фаза и активности које треба спровести.

Управљање инвестиционим пројектом своди се на планирање, одабир организационе шеме, регрутацију кадрова, реализацију пројекта и контролу. Везе међу фазама морају бити узрочно-последичног карактера. Управљати, значи бирати управљачку акцију, али се као суштински проблем управљања сматра, одабирање најбоље или задовољавајуће управљачке акције из скупа допустивих.⁴⁵ Појединачни процеси управљања су састављени од разноврсних акција, којима се непрекидно утиче на параметре предузећа и усмерава деловање многобројних фактора под чијим утицајем се одвија функционисање⁴⁶ и развој локалне управе. Управљање је сложен процес, који је могуће разложити на појединачне процесе. Овакав поступак је неопходан ради лакшег истраживања и проучавања укупног процеса управљања, не занемарујући узајамне везе и утицаје сваког појединачног процеса управљања.⁴⁷ Управљање било којим процесом, па и процесом инвестирања у ЈЛС, састоји се од три глобалне фазе: планирања, реализације и контроле.⁴⁸

Планирање је фаза од које почиње управљање. Саставни део ове фазе је претходна анализа раније постигнутих циљева. Претходна анализа планског периода садржи податке о нивоу остварених планираних параметара и величина. Ова анализа преставља једну од кључних основа за планирање циљева и активности које је неопходно спровести у будућем периоду како би се достигли планирани циљеви. То значи да ова фаза садржи планирање будућих циљева система, затим планирање стратегије и праваца даљег развоја, дефинисање токова и одвијања основних пословних функција са посебним плановима за сваку од њих, дефинисање могућих алтернатива и активности за постизање планираних циљева итд. Све фазе управљања су међусобно повезане, па је и фаза планирања повезана са фазом реализације.

Реализација као фаза управљања обухвата конкретно извођење планираних активности и поступака у складу са изабраном алтернативом. У оквиру ове фазе, најпре се врши припрема за реализацију на основу информација из фазе планирања, јер ефикасне реализације нема без ефикасног и реалног планирања. Уколико су планиране активности нереалне са становишта реализације онда ова фаза неће моћи да буде спроведена у складу са планом. У том случају мора доћи или до анализе услова реализације или до редифинисања плана. Исто тако ако су планирани циљеви и величине нереално одређени они неће моћи да се достигну. Веза између планирања и реализације је непосредна и постоји јасан међусобни утицај једне фазе на другу. Фаза реализације, повезана је директно са фазом контроле. Контрола је задња фаза управљања у којој се врши компарација планираних и реализованих активности, циљева и квантитативних и квалитативних величина плана. Фаза контроле је непрестана активност којом се не пореде само коначни резултати, већ се пореде све активности које су

⁴⁵ Tomović R., Petrović R., „*Moderni pogledi na upravljanje sistemima*“, INTDI, Beograd, 1970., str. 37

⁴⁶ Tomović R., Petrović R., „*Moderni pogledi na upravljanje sistemima*“, INTDI, Beograd, 1970., str. 39

⁴⁷ Malkiel B., Ellis C., „*The Elements of Investing*“, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ, 2010., str. 30

⁴⁸ Maloney M., „*Guide to Investing in Gold and Silver*“, Hachette Book Group, NY, 2008., str. 41

планиране, чиме се фаза реализације контролише континуирано и перманентно. Уочена евентуална одступања се повратно путем одговарајуће информације презентују носиоцима активности у фази реализације али и носиоцима активности у фази планирања. Корекције које је неопходно учинити спроводе се у фази реализације, уколико је одступање последица грешака у реализацији или се преносе у фазу планирања, уколико су та одступања у фази реализације узрокована у фази планирања. Кориговане планиране активности прослеђују се фази реализације која наставља да функционише на бази коригованих планираних активности⁴⁹.

Инвестирање је веома сложен и комплексан процес који обухвата низ радњи, фаза и појединачних активности. Управо ова особина инвестирања, захтева осмишљену и организовану шему којом је потребно управљати. Инвестирање с обзиром на своју сложеност представља процес који може изазвати негативне ефекте услед погрешних одлука. Стога инвестирање не може и не сме бити стихијски процес, јер то обавезно производи ситуацију у којој су погрешне одлуке потпуно извесне. Штете које могу настати услед стихијског процеса инвестирања или чак погрешног управљања инвестицијама нису по својим последицама ограничене само на ЈЛС која води процес инвестирања, већ могу бити проширене на партнере и ширу друштвену заједницу. Свака инвестиција којом се управља осмишљено и на организован начин по дефиницији производи позитивне ефекте како за саму општину, тако и за друштвену заједницу у целини.

Дакле, управљање инвестицијама обухвата скуп свих активности које се предузимају да би се процес инвестирања ефикасно довео до коначног завршетка.⁵⁰ Инвестирање као процес садржи две веома битне и међусобно повезане димензије. То су време и неизвесност⁵¹. Временски период који прође од појаве идеје о потреби инвестирања па до реализације инвестиције, тј. стављања инвестиције у функцију је најчешће веома дуг. Ова особина временског периода садржи у себи одређене ризике који проистичу из промена које се дешавају у процесу инвестирања или одређене догађаје које није могуће у потпуности предвидети. Због тога је ризик од неостварења постављеног циља, односно резултата инвестиције реално присутан. У практичном смислу то значи да због дугог временског периода који прати реализацију инвестиције постоји неизвесност у смислу појаве ризика. Временски период инвестирања и неизвесност су у директној корелацији. Дуже време инвестирања условљава већу неизвесност.

Сам процес инвестирања „обухвата скуп свих активности у целокупном периоду планирања, припреме и реализације једног инвестиционог пројекта, односно целокупан процес реализације, од стварања идеје за инвестирањем, до коначног завршетка инвестиционог подухвата“⁵², док управљање процесом инвестирања обухвата „осмишљено и ефикасно вођење и усмеравање овог процеса ка унапред дефинисаном циљу, значи ка ефикасној реализацији

⁴⁹ Maloney M., „*Guide to Investing in Gold and Silver*“, Hachette Book Group, NY, 2008., str. 44

⁵⁰ Levy H., Post T., „*Investments, Pearson Education Limited*“, Harlow, England, 2005., str. 5

⁵¹ Jones C.P., „*Investments*“, John Wiley&Sons, Hoboken, 2007.

⁵² Jones C.P., „*Investments*“, John Wiley&Sons, Hoboken, 2007., str. 71

одређеног инвестиционог пројекта, на који се процес инвестирања односи.⁵³
Процес инвестирања се може приказати кроз неколико глобалних фаза:⁵⁴

- Претходне (прединвестиционе) анализе (претходна студија оправданости);
- Израда инвестиционог програма (студија оправданости);
- Доношење одлуке о реализацији инвестиције;
- Израда техничке документације;
- Реализација инвестиције;
- Пуштање у рад.

Наведене фазе инвестирања могле би се дефинисати као скуп следећих активности:⁵⁵

1. Уочавање и дефинисање идеје за инвестирањем;
2. Образложење идеје за инвестирањем – циљеви који се желе и могу постићи реализацијом инвестиционе идеје, потреба за инвестирањем, веза са развојном политиком и планом развоја предузећа, дефинисање инвестиционих алтернатива, итд.;
3. Претходно сагледавање инвестиције, прединвестициона анализа и израда прединвестиционе студије (претходне студије оправданости) – претходна анализа тржишта, сагледавање целокупног инвестиционог објекта, преглед могућих технологија и опреме, потребе за кадровима, укупна потребна средства за инвестицију, могућност прибављања средстава, итд.;
4. Разматрање добијених претходних резултата и оцена оправданости и доношење претходне одлуке о наставку реализације инвестиције;
5. Потребне анализе и израда инвестиционог програма (студије оправданости) – истраживања и анализа тржишта, анализа програма и капацитета производње, анализа потребних сировина и енергије, избор технолошког процеса, опрема и инсталација, грађевинска решења, прорачун потребних улагања, извори средстава, будући резултати инвестиције и оцена оправданости инвестиције;
6. Разматрање инвестиционог програма (студија оправданости) – у сопственој организацији, са заинтересованим партнерима, у банкарским организацијама, у комори и другим институцијама, са иностраним партнером, итд.;
7. Утврђивање конструкције финансирања инвестиције;
8. Доношење одлуке о реализацији инвестиције.;
9. Уговарање куповине потребне опреме, уређаја, знања, и др.;
10. Избор организације која ће радити техничку документацију;
11. Израда техничке документације - израда главних пројеката за реализацију инвестиције; грађевински пројекти, пројекти инсталација, уређаја и опреме, итд.;

⁵³ Sawant R., „*Infrastructure Investing*“, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2010., str. 87

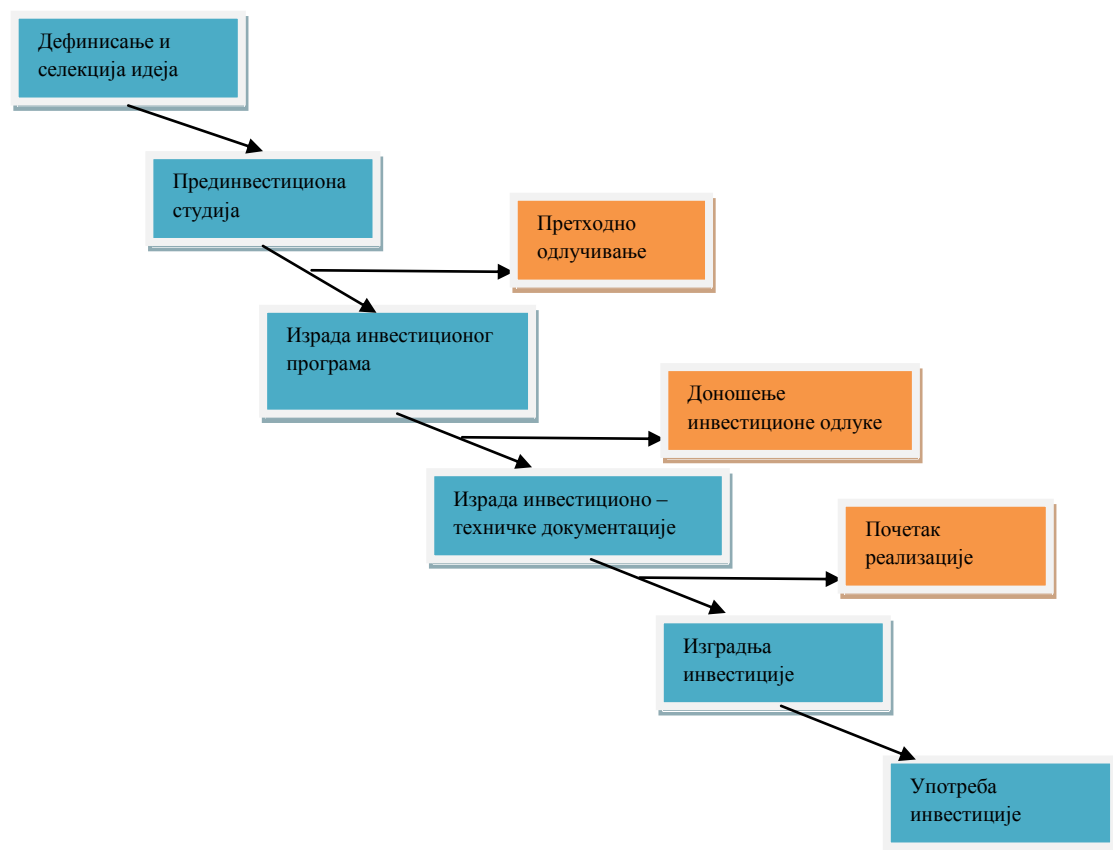
⁵⁴ Jovanović P., „*Upravljanje investicijama*“, Grafoslog Beograd, Beograd 2000, str. 46

⁵⁵ Moririson A. Wilhelm W., „*Investment banking*“, Oxford University Press, New York, 2007.

12. Прибављање потребних дозвола и сагласности;
13. Уговарање реализације инвестиције, односно извођење инвестиционог објекта;
14. Планирање извођења инвестиционог објекта;
15. Извођење инвестиционог објекта;
16. Праћење и контрола извођења;
17. Испорука и монтажа инсталација, опреме и уређаја;
18. Пуштање инвестиционог објекта у рад;
19. Пробна производња;
20. Пуштање у редовну производњу.

Реализација инвестиције одвија се у две глобалне фазе. То су фаза припреме и фаза реализације, што се шематски може приказати на следећи начин:

Слика 4: Фазе инвестирања у ЈЛС⁵⁶

Управљање инвестицијама садржи све глобалне фазе општег процеса управљања: планирање, реализацију и контролу. Планирање, реализација и контрола, односе се на све делове процеса инвестирања, односно на припремни део и део реализације, као и на све потпроцесе. Припремни део као подпроцес

⁵⁶ Adams A., „Investment, Graham and Trotman Ltd“, UK, London, 1989., str. 96

целокупног процеса инвестирања садржи елементе планирања инвестиције и непосредну припрему за реализацију инвестиције, док други део који се односи на извршење (изградњу инвестиционог објекта) садржи елементе реализације.

Поступак контроле врши се током целог процеса инвестирања.⁵⁷

Фазе управљања инвестирањем у ЈЛС могуће је приказати систематичније:⁵⁸

1. Израда инвестиционог програма:
 - Израда студије о економској оправданости;
 - Извођење истражних радова;
 - Израда инвестиционо – техничке документације;
 - Прибављање сагласности и дозвола;
2. Уговарање инвестиционих радова:
 - Израда тендера за реализацију инвестиције;
 - Евидентирање понуда;
 - Избор извођача;
 - Склапање инвестиционог уговора;
3. Праћење реализације инвестиција:
 - Именовање надзорног органа;
 - Праћење привремених ситуација и надзор;
 - Израда коначног обрачуна;
 - Отклањање недостатака у гарантном року.

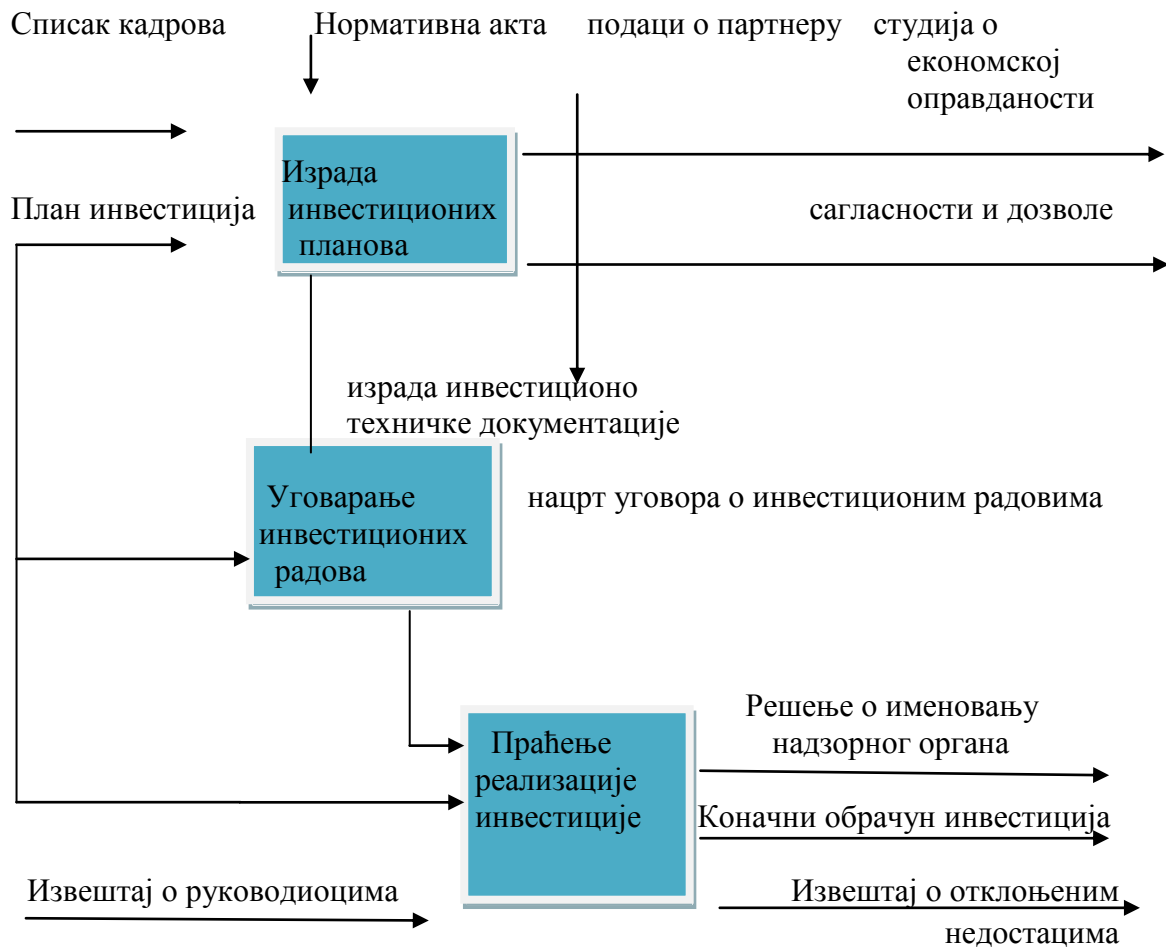
На основу приказаних фаза, произлази да управљање инвестирањем подразумева смишљено вођење и усмеравање процеса према унапред одређеном циљу. Инвестирање је сложен процес, који се састоји од низа подпроцеса, тако да сваки подпроцес захтева појединачно управљање. За ЈЛС веома је важно да из палете расположивих инвестиционих алтернатива изабере ону, која при расположивим и нљјчешће у пракси оскудним средствима доноси највеће ефекте. Због тога се у пракси најчешће прибегава рашчалњивањем процеса у више фаза које су мођусобно повезане. Свака од фаза се засебно анализира и на основу формираних закључака дају се сагласности и препоруке о практичној имплементацији.

Наредна слика приказује управљање инвестиција према свакој појединачној фази.

⁵⁷ Boardman E.A. i dr., *Cost-Benefit Analysis*, Third Edition, Pearson Educations, Inc, New Jersey, 2006. str. 28

⁵⁸ Bodie Z., Kane A., Marcus A., *Osnovi investicija*, Data Status, Beograd, 2009., str. 63

Слика 5: Фазе управљања инвестицијама⁵⁹

Процес финансирања обухвата све активности које се предузимају у циљу обезбеђења неопходних финансијских средстава, а ради достизања постављеног циља. Разлози финансирања инвестиција су свакако економски, односно финансирање је процес који је усмерен ка обезбеђивању основних и обртних средстава. Финансирање инвестиција, такође, се састоји од активности и одлука. Све активности и потребне одлуке у вези финансирања инвестиција усмерене су на прибављање средстава за финансирање, затим њихово усмеравање у складу са планираним новчаним токовима и контролу трошења финансијских средстава у складу са планом финансирања инвестиције. Данас постоје многи развијени извори за финансирање инвестиција у ЈЛС⁶⁰. Неки од њих су:

- Самофинансирање;
- Удруживање средстава и капитала;
- Заједничка улагања;
- Кредитирање;
- Директне стране инвестиције;

⁵⁹ Choudhry M., Jonnas D., Landuyt G. Pereira R., Pienaar R., „Capital Market Instruments“, Palgrave Macmillan, New York, 2010. str 226

⁶⁰ Izradio autor na osnovu uvida u strateške dokumente opština: Erdut, Odžaci i Hatzen Dorf

- Лизинг;
- Концесије;
- Јавно приватно партнерство и др.

Извори финансирања се могу поделити према рочности, односно према року доспећа. Ови извори могу бити⁶¹:

- Краткорочни – који се добијају у виду краткорочних кредита и који су расположиви до годину дана;
- Средњорочни – углавном кредити, који су расположиви на период до пет година којима се финансирају улагања у основна средства;
- Дугорочни – расположиви на период дужи од пет година;

Према настанку, извори финансирања се деле на⁶²:

- интерне и
- екстерне;

Интерни извори финансирања су они извори које је ЈЛС сама спремна издвојити. Финансирање из ових извора назива се самофинансирање. Извори сопствених (интерних) средстава представљају најстабилнији и најјефтинији извор финансирања.

Интерни извори финансирања обухватају⁶³:

- Приходе од пореза;
- Помоћи из иностранства;
- Приходе од административних такса,
- Приходи од продаје и изнајмљивања нефинансијске имовине.

Екстерни извори финансирања (спољни, туђи) су они извори који се обезбеђују изван предузећа. Екстерни извори могу бити⁶⁴:

- кредити – најчешће су финансијски кредити али се користе и комерцијални – робни;
- заједничко финансирање инвестиције (јавно приватно партнерство) – поред инвеститора присутан је још један или више партнера-са-улагача. Они по основу улога стичу и одређена права (право на учешће у добити, право на повраћај улога у случају раскида уговора итд.);
- лизинг – финансијски аранжман у коме инвеститор узима опрему или машине у закуп, са могућом опцијом откупа на крају периода лизинга;
- концесије – начин финансирања по коме се инвеститору уступа на коришћење на одређени (дужи) рок изграђена инвестиција, с тим да се по истеку концесије предмет концесије врати уступиоцу концесије.

Одлуке о финансијским ресурсима спадају у групу веома важних одлука финансијских манаџера. Приликом набављања средстава на тржишту избор средстава овиси о њиховој расположивости, цени, тренутној финансијској позицији и кредибилности, ставу менаџера према ризику и изабраној финансијској стратегији. Финансијска стратегија односи се на одлуке о томе

⁶¹ Čulo K, „*Ekonomika investicionih projekata*“, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Građevinski fakultet, 2010., str. 105

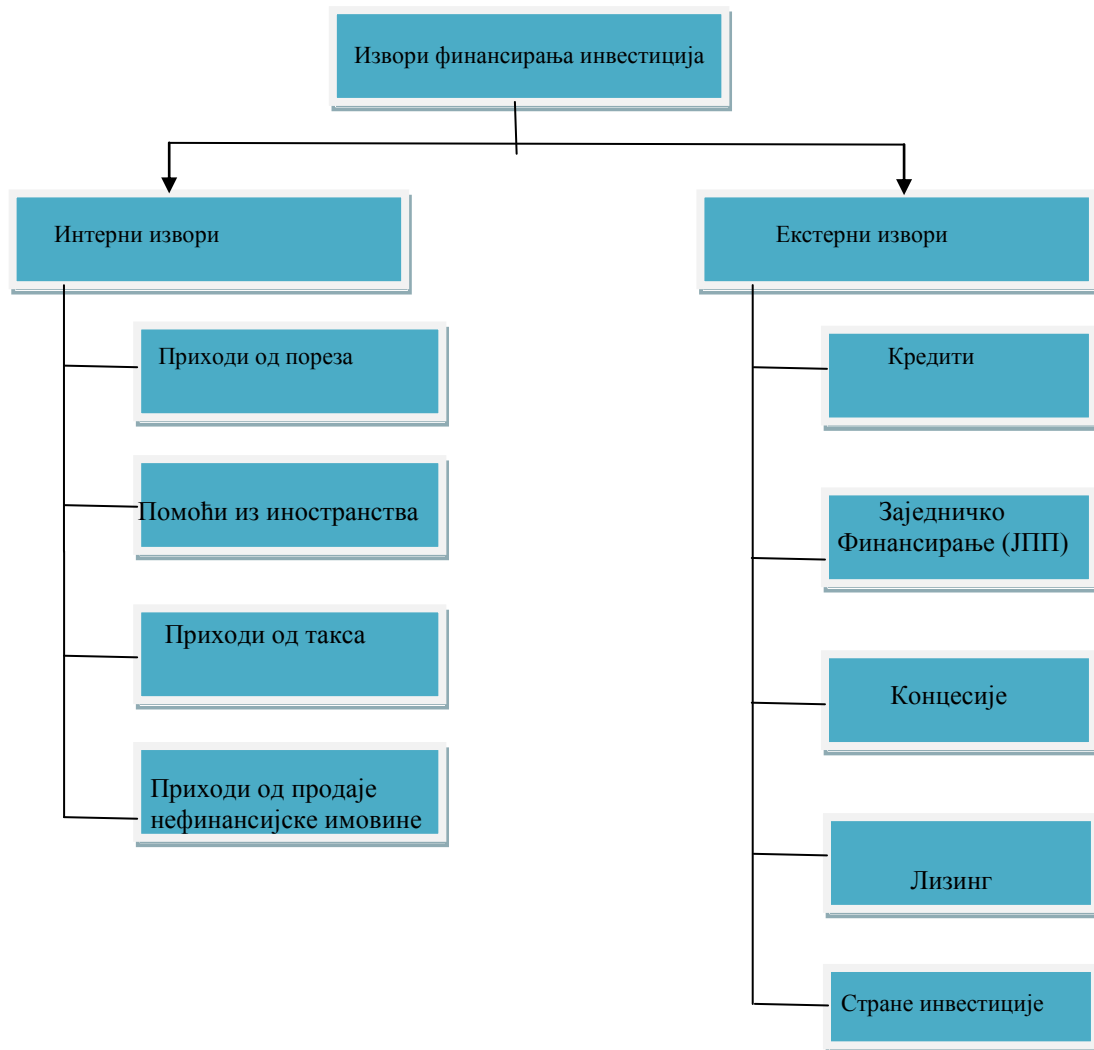
⁶² Izradio autor na osnovu uvida u strateške dokumente opština: Erdut, Odžaci i Hatzendorf

⁶³ Izradio autor na osnovu uvida u zakonske akte Republike Srbije Hrvatske koji propisuju finansiranje JLS

⁶⁴ www.municipaltoolkit.org/, *The Municipality investment promotion website*, Massimo, 05.12.2013.

колико финансијских средстава је потребно, на који рок, где и из којих извора се прибављају, те како управљати самим процесом избора. Одабир извора финансирања инвестиција веома је значајан корак у самом процесу, нарочито из разлога што постоји више извора из којих се инвестиције могу финансирати.

Слика 6: Извори финансирања инвестиција⁶⁵

Извори инвестирања представљају неопходну детерминанту у процесу који стварају изгледе за практичну реализацију пројекта. Међутим, чињеница је да ЈЛС имају недовољно средстава за финансирање већих капиталних пројеката и често прибегавају за конзумирањем извора средстава са неповољним условима (каматна стопа, рок отплате и сл), који тај пројекат доводе у стање неизвесности.

⁶⁵ Izradio autor na osnovu uvida u strateške dokumente opština: Erdut, Odžaci i Hatzendorf

2.6. СТРУКТУРА ИНВЕСТИЦИЈА И ЛОКАЛНА ИНВЕСТИЦИОНА ПОЛИТИКА

Инвестиције као један од фактора привредног раста захтевају системски приступ не само од особе која је спрема инвестирати, већ и од особе која прима инвестицију. У овом делу рада ће се анализирати структура локалне инвестиционе политике, представити врсте локалне инвестиционе политике, те указати на предности и недостатке сваке од представљених политика. Вођење адекватне инвестиционе политике и формирање специјализованих тимова у ЈЛС један су од предуслова за формирање подстицајног инвестиционог амбијента.

Инвестиције не представљају само основну претпоставку развоја већ и средство на који се остварују развојни циљеви. Неопходно је ускладити структуру инвестиција да би се достигао оптималан ниво привредног раста. Оваква концепција има за циљ да хармонизује инвестиционе процесе како не би дошло до даљег разилажења наредних процеса, начина и путева за остварење дефинисаних циљева. Избор инвестиција ослања се на два аспекта. Један аспект је избор инвестиција посматран са макроекономског нивоа, односно распоред инвестиција између појединих привредних грана и делатности, те њихов регионални размештај имајући у виду принцип равномерног регионалног развоја. Други аспект избора инвестиција, односно формирање структуре инвестиција, односи се на конкретну врсту пословне активности, односно избор одређених инвестиционих алтернатива на локалном нивоу. Структура инвестиција може се посматрати као:⁶⁶

1. Глобална економска структура инвестиција;
2. Техничка структура инвестиција;
3. Репродуктивна структура инвестиција;

Глобална економска структура инвестиција, врши се расподелом инвестиционих средстава на нивоу привреде, по привредним секторима и гранама, односно међу привредним делатностима⁶⁷. Економски раст може се постићи ако се изврши адекватна алокација инвестиција на оне производне секторе привреде који дају највећи подстицај расту и остварењу развојних циљева. Истовремено мора се водити рачуна и о томе да то буду сектори или гране које имају компаративне предности, имајући у виду да привреда није затворен систем и да је свакодневно изложена конкуренцији окружења у коме се развија и шире. Исто тако, приликом избора инвестиција мора се водити рачуна и о равномерном регионалном развоју земље као фактору стабилности економије и привреде уопште. Инвестиције се морају посматрати на дужи рок, па сходно томе, приликом избора инвестиција морају се узети у обзир и остали фактори: географски, демографски, политички, социјални и други.

Техничка структура инвестиција се мења у зависности од достигнутог нивоа развоја и постављених развојних циљева чија реализација води будућем развоју.

⁶⁶ Jovanović P., *Upravljanje investicijama*, Grafoslog Beograd, Beograd 2000, str. 24

⁶⁷ Hirt G., Block S., „*Managing Investments*“, McGraw-Hill, New York, 2005., str. 87

У земљама које су на нижем нивоу развоја, доминирају инвестиције у изградњу нових грађевинских објеката, док су инвестиције у опрему и модернизацију заступљене у мањем обиму. Ово се дешава због тога што инвестиције у грађевинске објекте или инфраструктуру стварају услове за континуирано обављање производње али и основу за даљи развој. Ове инвестиције практично претходе инвестицијама које су карактеристичне за земље које имају један виши ниво развоја.⁶⁸

Репродуктивна структура инвестиција почива на учешћу одређених извора инвестиција у њиховој репродукцији. Извори инвестиција су најчешће, национални доходак, амортизација и инострана средства. Национални доходак и инострана средства су најчешће извор инвестиција у проширену репродукцију основних фондова (основних средстава). Употреба амортизације усмерена је највише ка инвестицијама које једним делом служе за замену основних средстава, а једним делом за проширену репродукцију, односно као додатни извор за инвестиције уз акумулацију⁶⁹.

Дакле, развојна и инвестициона политика су такође нераздвојне и зато се морају сагледавати заједно, као целина. Инвестициона политика јесте по дефиницији део развојне политике, при томе је то онај део који дефинише критеријуме и начине улагања, с обзиром да развој подразумева улагање значајних финансијских средстава. Није свеједно како ће се финансијска средства усмеравати, јер погрешна политика улагања може довести до тежих економских последица, па и до економске нестабилности. Такви случајеви представљају велики материјални губитак не само за општине, ако је погрешан инвестициони избор направљен на локалном нивоу, већ и за ширу друштвену заједницу поготово ако се ради о великим капиталним пројектима. Ова штета проистиче из чињенице да су средства за инвестиције ограничена и као таква морају се рационално користити. Улагање финансијских средстава путем инвестиција не може се остваривати без одговарајућих принципа на којима ће се базирати, као што не може бити ни без одговарајућих циљева који треба да се постигну реализацијом инвестиционих пројеката. Такође, за ефикасно улагање морају се успоставити и поштовати одређени критерији и приоритети инвестирања.

На крају, мора се извршити и избор конкретних инвестиционих пројеката који ће се реализовати како би се остварили развојни циљеви. Ово је нужно управо из разлога ограничених ресурса који стоје на располагању за инвестирање. Дакле, инвестициона политика, као саставни део развојне политике, дефинише принципе, критеријуме и циљеве инвестиционих улагања, приоритете и конкретне инвестиционе пројекте који ће се реализовати у складу са циљевима развојне политике. Инвестициона политика, базира се на одређеним начелима. Спровођење и поштовање тих начела је од суштинске важности јер од тога зависи како ће се имплементирати инвестициона политика и какве ће последице по друштвену заједницу имати евентуално погрешно спровођење инвестиционе политике.

⁶⁸ Hirt G., Block S., „*Managing Investments*“, McGraw-Hill, New York, 2005., str. 89

⁶⁹ Erić D., „*Finansijska tržišta i instrumenti*“, Čigoja štampa, Beograd, 2003., str. 79

Основна начела инвестиционе политике су:⁷⁰

1. Начело пропорционалног (хармоничног, усклађеног) развоја привреде;
2. Начело приоритета производње средстава за производњу у односу на производњу средстава за потрошњу и
3. Начело сталног повећања животног стандарда становништва;

Постоји и одређени број фактора који детерминишу дефинисање инвестиционе политике. То су највећим делом фактори који утичу на дефинисање развојне политике и на реализацију развоја сваке локалне управе. Најзначајнији фактори су:⁷¹

1. Тржиште;
2. Наука и технологија;
3. Кадровске и финансијске могућности локалне управе;
4. Институционални услови, и
5. Организационе могућности локалне управе.

Развојна политика се највећим делом подударе са макроекономским планирањем. Она је дугорочно оријентисана и њену најважнију компоненту представља инвестициона политика. Развојна политика подразумева избор праваца и метода економског развоја и активно управљање развојним процесима. Развојна политика идентификује и унапређује изворе раста као што су инвестиције, штедња, истраживања, улагања у људске ресурсе, развој нових технологија и др. Ови извори не делују појединачно на остваривање жељених привредних резултата, већ се њихове мере и ефекти међусобно преплићу.

2.6.1. ЛОКАЛНА ИНВЕСТИЦИОНА ПОЛИТИКА

Глобална тенденција локалних самоуправа са ових простора усмерена је на креирању политике привлачења инвестиција. Међутим, реална тржишна клима и токови код нас погодују оним инвеститорима који су склонији ризицима. Чињеница је да су инвестиције присутне у оним просторима у којима влада финансијска дисциплина и које воде стабилну монетарно- фискалну политику. Надаље, постоје фактори који такође имају утицаја код спровођења инвестиционе политике: пореска политика, стање инфраструктуре, висина надница радника, стручна оспособљеност радника, и данас све значајнији фактор присуство информатичке инфраструктуре⁷². Допринос ових фактора веома је важан за локалну заједницу која има за циљ континуирано стварање економског раста.

У теорији постоји више стратегија које наглашавају значај инвестирања. У мери у којој једна општина поседује потенцијале за експлоатацију и чија се економска политика поклапа са потребама инвеститора ствара се круг који генерише позитиван ефекат за обе стране. Треба нагласити да користи од улагања не долазе аутоматски и нису видљиви на први поглед, у средњем и дугом року стварају се претпоставке за економски раст. Због тога је важно да

⁷⁰ Jovanović P., *Upravljanje investicijama*, Grafoslog Beograd, Beograd 2000, str. 25

⁷¹ Jovanović P., *Upravljanje investicijama*, Grafoslog Beograd, Beograd 2000, str. 29

⁷² LeBaron D., Vaitilingam R., *The Ultimate Book of Investment Quotations*, Capstone, 1999. str. 141

државни ниво у сарадњи и договору са локалном управом креира стратешке реалне циљеве усаглашене са правним оквиром на свим нивоима власти. Компанија или појединац који жели да инвестира мора имати организовани приступ за евалуацију различитих могућности инвестирања. Неопходно је да сваки инвеститор постави циљ инвестирања, дефинише потребе и припреми план акције за идентификују географске локације на којима могу најбоље бити задовољени његови захтеви. Локалне управе које имају претходна сазнања о мотивима и захтевима инвеститора налазе се у позицији да креирају бољу развојну политику и своје активности прилагоде захтевима инвеститора.

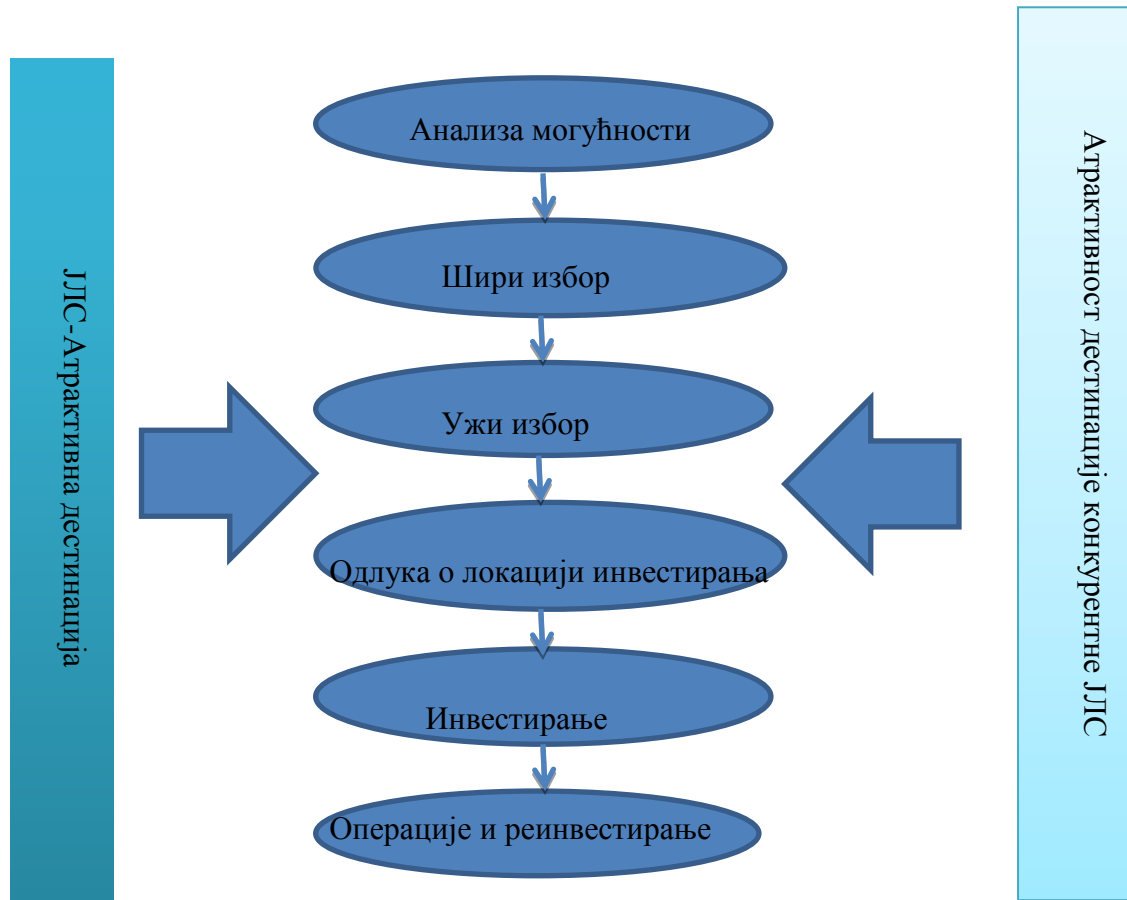
Инвеститори своје активности усмеравају у следеће фазе⁷³:

- Дефинисање властитих потреба и креирање плана акције за идентификацију географске локације на којој постоје услови за задовољење њихових потреба,
- Организовани приступ за евалуацију различитих могућности инвестирања у складу са обављеним анализама потенцијала „таргетираних“ локалитета,
- Формално процењивање прикупљањем општих информација о ширем избору локалитета,
- Сачињавање ужег избора локалитета на основу аналитичких процена и провера добијених резултата,
- Ступање у формалне контакте са представницима локалних власти, и
- Доношење коначне одлуке прикупљених информација и добијених резултата.

Током овог процеса, инвеститор наводи захтеве које сматра релевантним за доношење одлука. Кључни елементи укључују приступ ресурсима, тржишту, економску, политичку и друштвену стабилност. Остали фактори који утичу на доношење одлука, а које су од секундарног значаја су: стање предузетничке климе, поуздана инфраструктура, доступност стручних, техничких и менаџерских вештина, низак ниво корупције и пореске олакшице. Процес доношења инвестиционих одлука у циљу развијања различитих могућности инвестирања приказан је на следећој слици.

⁷³ LeBaron D., Vaitilingam R., *The Ultimate Book of Investment Quotations*, Capston e, 1999. str. 142

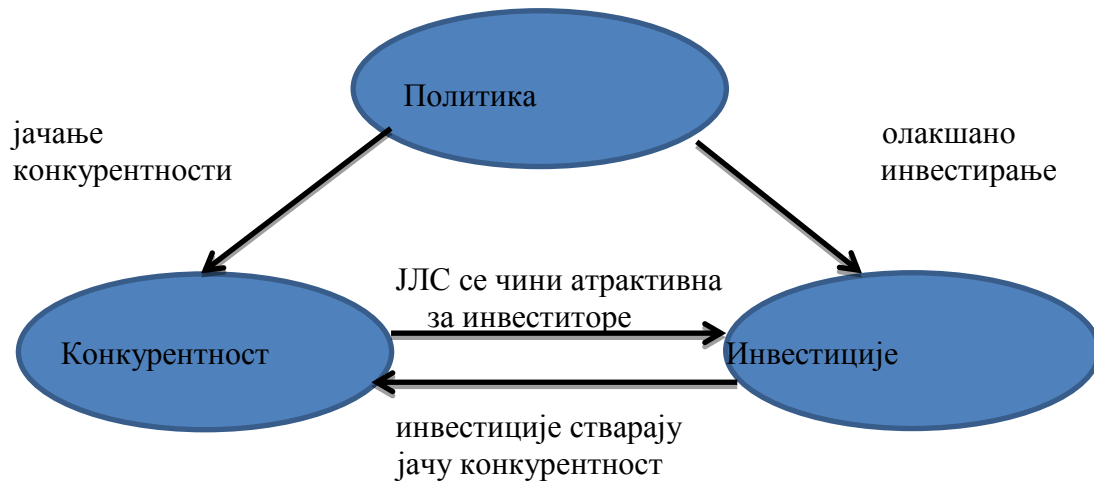
Слика 7: Процес инвестиционог одлучивања⁷⁴

Дакле, полазна основа за израду локалне политике привлачења инвестиција јесте разумевање мотива и сагледавање свих фактора који су инвеститорима значајни. Уопштено говорећи, економски стабилне ЈЛС са добрим изгледима за развој имају следеће карактеристике: јасан законски оквир, пореску дисциплину, ефикасно и транспарентно пословање јавних институција, стручни и образоване кадрове. Овакве управе су у пракси отворене према окружењу и спремне на потицање спољно трговинске размене. Са макро економског становишта, оваквим политичким концептом унапређује се конкурентност ЈЛС и генерише економска стабилност.

⁷⁴ www.investopedia.com., *Foreign Investment in Europe*, 27.12.2013.

Слика 8: Везе између конкурентности, инвестиција и политике⁷⁵

Стварање позитивног ефекта према инвеститорима одређено је евалуацијом наведених процеса. Дакле, ЈЛС могу генерисати механизме или институције који комуницирају са страним компанијама, чиме настоје истакнути властите промотивне напоре и скренути пажњу инвеститорима да се ради о атрактивним дестинацијама. Осим тога, многе општине се одлучују да кроз имплементацију различитих политика проактивно учине своје подручје интересантним за улагаче.

2.6.2 МОДЕЛИ И ОПЦИЈЕ ИНВЕСТИЦИОНЕ ПОЛИТКЕ

Глобализација као економски феномен придаје инвестицијама велики значај⁷⁶. Конкурентација постаје све интензивнија, а ресурси све оскуднији, чиме се велика пажња посвећује квалитету инвестиција, а не само обиму као што је то досада био случај. У погледу специфичних инвестиционих политика, локалне власти имају на располагању две основне опције⁷⁷:

- да усвоје пасивни став према инвестицијама, што не значи недостатак интересовања, односно одбацивање улагања, или
- да интервенише активно укључивањем у токове капитала.

Генерално, садашњи тренд је успостављање јединствено интегрисаног оквира инвестиционе политике са развојном политиком. ЈЛС које су биле

⁷⁵ Ohmae, K., „*The Mind of the Strategist*“, School of Management of BBT University in Japan, 1982., str. 186

⁷⁶ Krugman P. R. and A.J. Venables, „*Globalization and the inequality of nations*“, Quarterly Journal of Economics, 1995., str. 44

⁷⁷ DeFusco (at al.), „*Quantitative Methods for Investment Analysis*“, CFA Institute, Baltimore, 2004., str. 167

успешне у привлачењу квалитетних инвестиција, искористиле су своје предности усвајањем разних стратешких оквира усмерених на економски развој.

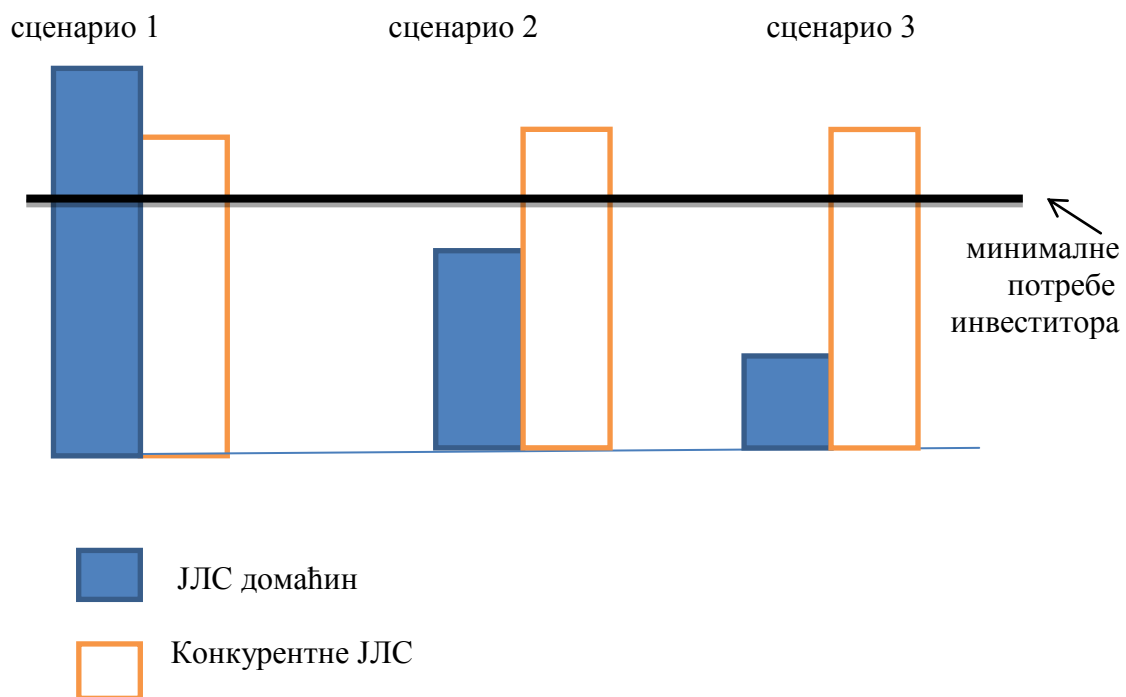
Постоје три основна модела који могу да послуже као основни концептуални оквир у креирању политике за привлачење улагача⁷⁸: пасивне, активне и интегрисане политике.

Пасивне политике ослањају се на компаративне предности неког подручја и ограничавају успостављање политике усмерене на привлачење инвестиција.

За разлику од пасивне политике, активне политике подразумевају конкретне мере на привлачење различитих врста инвестиција које настоје у што већем обиму искористити потенцијале конкретне ЈЛС.

Интегрисану политику проводе ЈЛС које одлуче да привуку ону врсту инвестиције која може да допринесе остварењу стратешких циљева у оквиру развојне политике. У овом случају постоји повратна спрега између улагања и развојне политике која ствара једну врсту „зачараног круга“ од које имају користи обе стране. У зависности од просторних карактеристика, развојних потенцијала, оперативних капацитета и других фактора који су карактеристични за конкретну ЈЛС, користи се она врста инвестиционе политике која према проценама даје најбоље резултате.

Слика 9: Могући сценарији⁷⁹

Као што је приказано на слици, пасивна политика би била најпогоднија за ЈЛС чија атрактивност превазилази конкуренцију, док активна политика може бити усвојена од стране ЈЛС чија је ситуација мало инфериорна у односу на

⁷⁸ Bodie Z., Kane A., Marcus A., „*Osnovi investicija*“, Data Status, Beograd, 2009., str. 94

⁷⁹ Bodie Z., Kane A., Marcus A., „*Osnovi investicija*“, Data Status, Beograd, 2009., str. 94

конкуренцију. Трећи случај, показује да ЈЛС која је далеко иза конкуренције, нема користи од активне инвестиционе политике⁸⁰. Због тога је у дужем року потребно направити структурне промене кроз имплементацију интегрисане инвестиционе политике.

2.6.3. АКТИВНА И ПАСИВНА ИНВЕСТИЦИОНА ПОЛИТИКА

Активном инвестиционом политиком ЈЛС покушавају да премосте јаз са конкуренцијом⁸¹. Ова врста политике се користи када локални челници желе да заузму проактивнији приступ за привлачење улагача. Генерална идеја је да се утврди које инвестиције ће произвести жељене предности, а затим да се створе могућности, односно услови интересантни за улагаче. У многим случајевима, ова врста политике је усмерена на инвестиције које ће генерисати значајне повластице за локалну привреду у смислу знања, запошљавања, производње, трансфера технологије, итд. Овакве околности са једне стране у фокус стављају микроекономске варијабле, квалитет и трошкове фактора производње, док са друге стране значајно доприносе интензивирању конкуренције⁸² међу ЈЛС. Да би се применила ова врста инвестиционе политике, неопходно је да локалне управе усмере институционалне структуре ка спровођењу активности промоције свог простора. Неопходне активности сажете су у неколико корака⁸³:

- формирање маркетиншких тимова који треба да шире информације о простору ЈЛС и атрибутима међу потенцијалним инвеститорима и на тај начин допринесу да подручје уђе у ужи избор локација за инвестирање,
- Давање подстицајних улагања кроз два основна облика: порески подстицаји (ослобађање од накнада, доприноса и других давања) и финансијски подстицаји (субвенције за инвестиционе пројекте),
- Давање подршке инвеститорима у смислу побољшања законодавно-регулаторног оквира, односно већа флексибилност подзаконских акта,
- Јачање конкурентности простора ЈЛС, на начин да локалне власти у кратком року побољшавају факторе који утичу на атрактивност простора (уређење комуналне инфраструктуре, обука људских ресурса, логистика у остваривању комуникације са државним телима и сл.)

Сви ови кораци помажу да се побољша понуда ЈЛС према инвеститорима и да се умањи међусобни јаз.

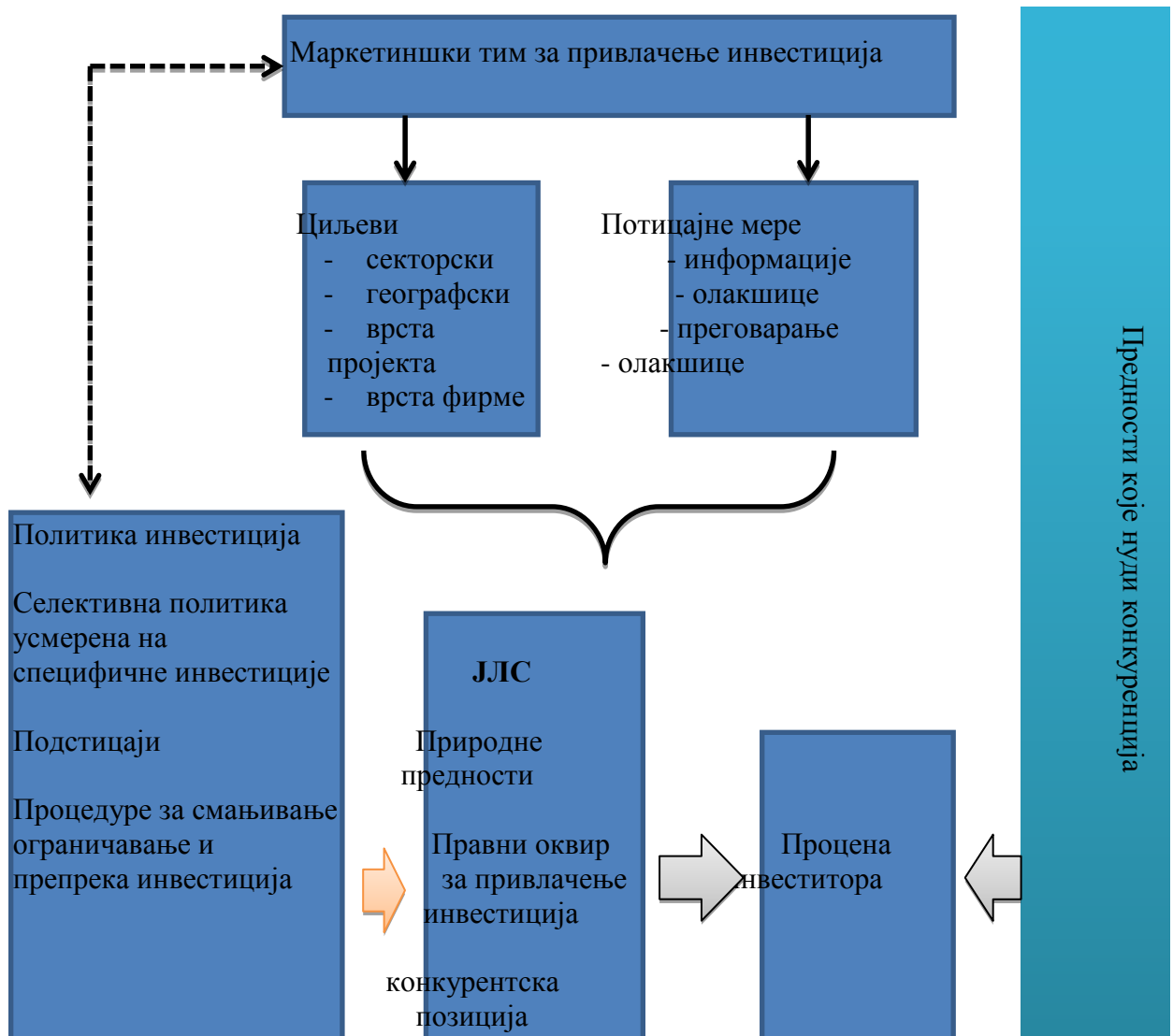
80 Borodina S., Shvyrkov O., „*Investing in BRIC Countries*“, McGraw-Hill, New York, 2010., str. 74

81 Gordon A., Sharpe W., „*Fundamentals of investments*“, Pr"intice Hall International Editions, New York, London, 1989., str. 211

82 Campos, N.F., Kinoshita, Y. Foreign, „*Direct Investment as Technology Transferred: Some Panel Evidence from the Transition Economies*“, William Davidson Institute Working Paper, 2002. str. 81.

83 Gordon A., Sharpe W., „*Fundamentals of investments*2, Printice Hall International Editions, New York, London, 1989., str. 237.

Слика: 10 Изградња односа између ЈЛС и инвеститора⁸⁴

Локална управа може да дефинише приоритет за одређену врсту инвестиције или на други начин предузме одређене кораке у циљу привлачења циљане врсте инвестиција. Оваква политика заснива се на стратегији и циљању. Постоји најмање два разлога за доношење овакве стратегије⁸⁵:

- када локална управа жели да постигне одређени циљ,
- када су средства оскудна и власти одлуче да концентришу расположива средства на ефективну промоцију активности.

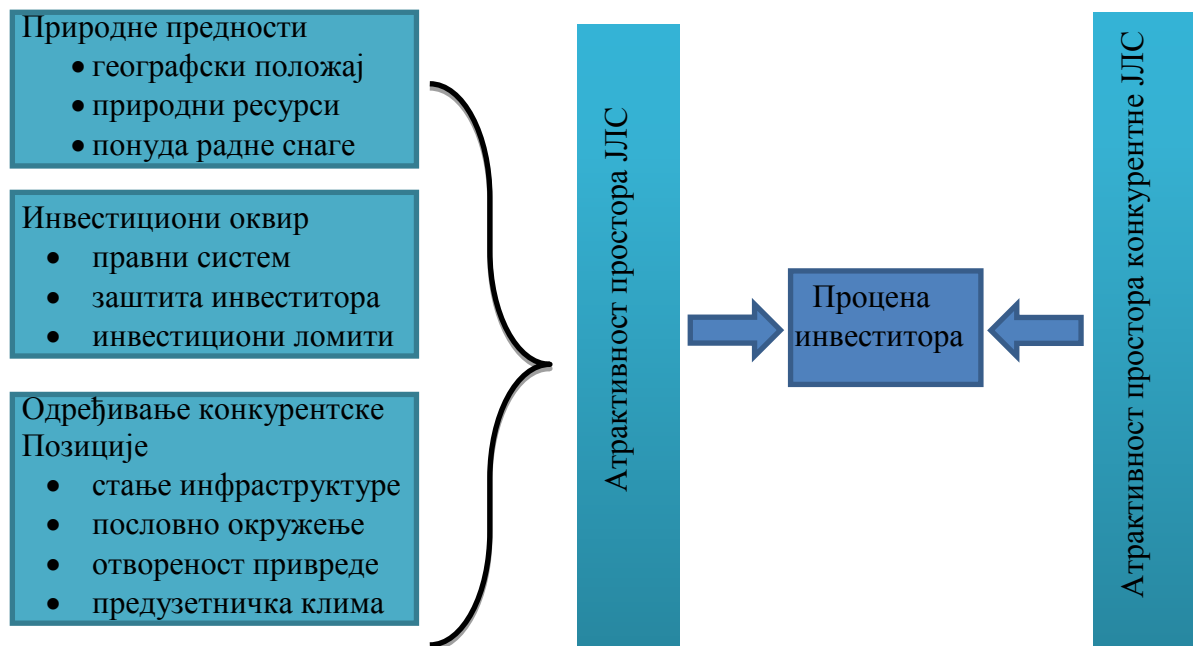
Међутим, ако постоје аспирације које далеко превазилазе расположива средства намењена за потицање инвестирања, ЈЛС може свесно ући у ризик и потакнути издвајање средстава за реализацију структурних промена (Слика 9,

⁸⁴ Izradio autor prema originalnu: Pike R., Neale B., „Corporate finance and investment“, Pearson Education, Harlow, 2009., str. 71

⁸⁵ Kiosaki R., Lehter Š., „Vodič za investiranje“, Finesa, Beograd, 2001., str. 66

сценарио 3). Пасивна политика у суштини се ослања на компаративне предности једног простора или макроекономске и структурни атрибута. ЈЛС ограничавају своју улогу у дефинисању правног оквира и административних процедура које регулишу инвестициона улагања и не доносе никакве посебне политике у сврху привлачења инвеститора. Уместо тога, локалне власти су у позицији да на основу компаративних предности привлаче инвестиције уз много мање напора. Управо због поседовања компаративне предности такви простори сами по себи су интересантни инвеститорима. Инвеститори који користе пасивне стратегије верују да је тржиште у потпуности ефикасно.⁸⁶ Пасивна стратегија може бити довољна да привуче инвестиције које су својствене развојним потенцијалима конкретне општине. Након сагледавања понуђеног оквира, инвеститори у складу са својим захтевима упоређују елементе из понуде са понудама конкуренције о чему доносе коначну одлуку (наредна слика).

Слика 11: Пасивна инвестициона политика⁸⁷

Пасивна инвестициона политика је успешна, јер ЈЛС због своје компаративне предности може да задовољи потребе инвеститора што јој даје предност у односу на конкуренцију (Слика 9, сценарио 1). Међутим, погрешне процене ЈЛС могу да доведу и до неповољних резултата.

⁸⁶ Cvetković Bogavac N., „*Finansijske strategije korporacija*“, Megatrend univerzitet, Beograd, 2010. Str. 58

⁸⁷ Izradio autor prema originalnu: Pike R., Neale B., „*Corporate finance and investment*“, Pearson Education, Harlow, 2009., str. 73

2.6.4. ИНТЕГРИСАНА ПОЛИТИКА

Када су развојна политика и политика привлачења инвестиција у координацији, односно интегрисане, заједничко деловање омогућава да се спрам расположивих потенцијала ЈЛС учини као атрактивна дестинација за инвестирање. У овом случају ЈЛС дефинише стратегију којом ће настојати на тржишту да привуче заинтересоване улагаче. У тржишној утакмици ЈЛС може користити и низ индикатора за праћење утицаја инвестиција на спровођење развојне политике, али и пратити стање конкуренције. Задатак ове политике је апсорпција што већег обима инвестиција, како би предности које инвестирање доноси биле што веће. Предуслов да ова политика доживи практичну имплементацију је подизање нивоа конкурентности свих привредних субјеката који послују на подручју ЈЛС (Слика 9, сценарио 2).

Слика 12: Интегрисана инвестициона политика⁸⁸

⁸⁸ Izradio autor prema originalnu: Pike R., Neale B., „Corporate finance and investment“, Pearson Education, Harlow, 2009., str. 86

Провођење интегрисане политике на основу структурних побољшања омогућава ЈЛС да изађе из сценарија 3 (Слика 9) на средњи и дуги рок и на крају прелазак у ситуацију у складу са сценаријем 2 или 1 исте слике. Ова политика омогућава ЈЛС да максимално искористи користи од инвестирања.

2.6.5. АЛАТИ АКТИВНЕ И ИНТЕГРИСАНЕ ИНВЕСТИЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ

Постоје два битна корака која је неопходно користити код спровођења активне и интегрисане инвестиционе политике: проактиван приступ код промоције инвестиција и подстицаји.

2.6.5.1 ФОРМИРАЊЕ МАРКЕТИНШКОГ ТИМА ЗА ПРИВЛАЧЊЕНЕ ИНВЕСТИЦИЈА

Један од изазова са којима се суочавају ЈЛС у тражењу потенцијалних улагача јесте недостатак информација о захтевима потенцијалних инвеститора са једне стране и промовисање матичног простора, са друге стране.

Разлог томе лежи у следећим чињеницама⁸⁹:

- Постојање информационе асиметрије. Да би потенцијални инвеститор извршио улагање, неопходно је да информације о карактеристикама простора буду лако доступне и да постоји тим људи који се бави послом објављивања, ажурирања информација и комуникацијом са улагачима. Потенцијални инвеститори на основу расположивих информација стварају реалну перцепцију о стању у простору или у супротном могу развити искривљену слику о околностима у току активности процене.
- Висок ниво учења и подешавање трошкова. За потенцијалне улагаче који планирају први пут инвестирати у одређени простор, због непознавања правних процедура, тржишних фактора, пословне културе, обичаја и сл. ствара се препрека што често резултира одустајањем од целог посла.

Најчешћи начин на који ЈЛС настоје да реше ове проблеме јесте формирање тима са конкретним програмом за промовисање инвестиција. Ове тимове карактерише врло динамичан приступ у проналажењу потенцијалних улагача. Основна функција формираног тела јесте да располажу са информацијама о потенцијалима ЈЛС, да ступе у прелиминарну и опсежнију комуникацију са улагачима или њиховим законским представницима и да им дају релевантне информације које би им олакшале доношење одлука о започињању посла. Већина ових тимова формирана су да пруже подршку инвеститорима у различитим фазама процеса одлучивања (Слика 10).

Формирани тимови имају пет примарних и три секундарне функције.

Прва група обухвата⁹⁰:

⁸⁹ Schlossberg A., Gorelik A., *Vault Karier Guide to Investment Management*, Valut Inc., New York, 2002., str. 106

⁹⁰ Porter, E. M., „*Competitive Strategy*“, Harvard Business Review, New York 2000. str. 187

- анализу инвестиционих могућности, имајући у виду услове за инвеститоре са једне и захтеве инвеститора са друге стране,
- дефинисање маркетиншких стратегија са којима намеравају изаћи на тржиште,
- додатно ангажовање у комуникацији са улагачима,
- извршавање услуга током процеса процене и покретања процеса инвестирања, ако то инвеститори затраже,
- праћење тока инвестиције у току реализације пост процеса.

Секундарне функције укључују⁹¹:

- саветовање власти о томе како да се побољша локална пословна клима,
- додељивање и вредновање подстицаја и
- логистика локалним компанијама око праћења тржишних трендова ради постизања конкурентности, тако да могу новим привредним субјектима, односно инвеститорима постати пословни партнери.

Пошто привлачење потенцијалних улагача зависи о успостављању односа и комуникационих мрежа, неопходно је да ови тимови имају пословну сарадњу са државним и локалним агенцијама, у случају потребе отварање канцеларија у већим градовима, чиме се постиже присуство у пословним токовима, а тиме и близина потенцијалним инвеститорима.

2.6.5.2. ПОДСТИЦАЈНА ПОЛИТИКА

Давање подстицаја, као део активне и интегрисане инвестиционе политике може појачати атрактивност једне ЈЛС чији јој структурни услови обезбеђују место у ужем избору на инвеститорској листи. Подстицаји могу бити⁹²:

- фискални - пореске олакшице, привремени или стални изузеци од плаћања локалних накнада и
- финансијски - директне субвенције у виду неповратних доприноса, смањење трошкова фактора производње, или изградња додатне инфраструктуре.

Подстицаји инвестиционим улагањима чине се оправданим јер исправљају искривљене околности у случају да ЈЛС води погрешну инвестициону политику. Инвестиције дају конкретне користи: генерисање привредног раста, додатно запошљавање, трансфер технологије, а све ће то бити реално оствариво кроз давање подстицаја. Међутим, чињеница је да ЈЛС нуде сличне услове. У таквим случајевима, подстицаји могу утицати на инвеститоре код одређивања коначне одлуке. Стога би локалне власти требале водити рачуна о условима које постоје на њиховом простору и моделима подстицајних мера које се нуде инвеститорима. Док се подстицаји могу лако квантификовати, мерење друштвене користи од улагања може бити сложенији задатак. Методолошки и практични проблеми јављају се у процени вредновања улагања. У пракси може бити тешко да се додели вредност користи од улагања коју улаже инвеститор и онај који је мање познат на тржишту. То подразумева да код давања подстицаја

⁹¹ Liedtka, J. M., „*The Scroll Investment Decision*“, Boston University, 1998., str. 99

⁹² Liedtka, J. M., „*The Scroll Investment Decision*“, Boston University, 1998., str. 101

они треба да инвеститорима дају већу користи од конкуренције, али с друге стране да локална власт оствари корист на средњи, а по могућности и на дужи рок.

Слика 13: Односи са инвеститорима⁹³

Дакле, трошкови подстицаја треба да буду знатно мањи од користи која се добија. Ни под којим условима подстицаји не треба да се користе за затварање веома широког јаза између понуде ЈЛС и потреба инвеститора (Слика 9, сценарио 3). Ниво подстицаја у понуди ЈЛС треба да има горњу тачку која је

⁹³ Izradio autor prema originalu Liedtka, J. M., „The Scroll Investment Decision“, Boston University, 1998., str. 110

дефинисана на основу потенцијалне користи за ЈЛС. У пракси, подстицаји се додељују у једном од два начина⁹⁴:

- Аутоматском алокацијом. Инвеститори добију подстицаје за пројекте који су у складу са претходно успостављеним захтевима.
- Алокацијом „од случаја до случаја“. Субвенције и њихове количине утврђују се на основу претходно утврђених критеријума и мерилу самог пројекта. Овај приступ је флексибилнији јер омогућава да средства буду усмерена на основу утицаја инвестиције према користи коју очекује ЈЛС.

На крају, емпиријски докази показују да у почетној фази селекције од стране инвеститора подстицаји нису посебно релевантно средство, пошто специфичне предности сваке ЈЛС имају кључну улогу. Подстицаји заузимају важнију улогу код упоредне процене ЈЛС које су ушле у ужи избор, али ваља још једном рећи да треба узети у обзир са једне стране процену подстицајних издатака трошкова и користи коју остварује ЈЛС од конкретних улагања, са друге стране.

2.7. МЕТОДОЛОГИЈЕ ОЦЕЊИВАЊА ИНВЕСТИЦИЈА

Инвестирање представља сложен поступак састављен од више фаза. Једна од фаза инвестирања јесте оцена инвестиционих пројеката. Оцењивање се врши разним методологијама. У овом делу рада акценат је усмерен на методологије оцењивања инвестиција. Представљене су методологије које се користе у оцењивању инвестиција, односно оправданости саме инвестиције, те за сваку методологију наведене активности према којима се врши оцењивање. Под општим појмом оцене инвестиција подразумева се скуп радњи чији је циљ утврђивање оправданост и прихватљивост инвестиције⁹⁵. У оперативном смислу оцена се може дефинисати као она фаза планирања инвестиционог пројекта у којој се одвијају следеће активности⁹⁶:

- дефинисање циљева развоја у оквиру којег се планира инвестиција,
- дефинисање критеријума и избор метода за оцену инвестиције,
- израда документационо-информационе основе за примену метода за оцену,
- примена критеријума и метода,
- предлагање редоследа пројеката за изведбу,
- доношење инвестиционе одлуке (позитивне или негативне).

С обзиром на учинке које даје, инвестициони пројекат се може посматрати и оцењивати са аспекта локалне самоуправе у коју се инвестира и са аспекта шире друштвене заједнице односно друштва. Стога је и разматрање ефеката инвестиционог пројекта и коришћење одговарајућих критеријума за оцену различито, овисно о томе о којем се аспекту ради. Тако за ЈЛС најзначајнији су непосредни економски учинци који доприносе повећању буџетских прихода, док су за друштво у целини уз економске ефекте најзначајнији тзв. некономски

⁹⁴ Krasulja D., „*Poslovne finansije*“, IV izdanje, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 1989., str. 165

⁹⁵ DeFusco (at al.), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore, 2004., str. 218

⁹⁶ Bendeković, J., *Planiranje investicijskih projekata*, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb 1993., str. 23

и посредни ефекти од инвестиција. У ЈЛС инвестиције треба посматрати и оцењивати са ширег друштвеног аспекта, што упућује на поделу инвестиционог пројекта на два дела⁹⁷:

- оцену финансијско-тржишних ефеката инвестиције (финансијска анализа) и
- оцену друштвено-економских ефеката инвестиције (економска анализа).

Код оцене финансијско-тржишних ефеката процењује се део ново-остварене вредности пројекта који ће се створити и оставити у ЈЛС, а inputi i outputi пројекта се вреднују према тржишним ценама.⁹⁸ При оцени друштвено-економских ефеката у анализу се укључују учинци пројекта на све циљеве друштвено-економског развоја, и то непосредни учинци у самој инвестицији, али и посредни који ће се појавити изван ње. Осим тога, сви учинци као и трошкови инвестиције и експлоатације вреднују се према исправљеним ценама које одражавају њихову вредност са аспекта друштва. То значи да из цена треба искључити царине, таксе, субвенције, и др., будући да наведени трошкови значе преливање дохотка из привреде у корист друштвене заједнице⁹⁹.

Успоређивање елемената једне и друге анализе приказана је у наредној табели.

Табела 4: Успоређивање финансијско-тржишних и друштвено економских ефеката¹⁰⁰

Рб.	Елементи оцене	Финансијско-тржишни ефекти	Друштвено-економски ефекти
1.	Критеријум за оцену ефеката инвестиције	Ефекат инвестиције на добит	Ефекат инвестиције на све циљеве друштвено-економског развоја
2.	Обухватност ефеката инвестиције	Непосредни ефекти инвестиције	Непосредни и посредни ефекти инвестиције
3.	Цене за вредновање ефеката инвестиције	Тржишне цене inputa и outputa инвестиције	Исправљање цене inputa и outputa
4.	Временске преференције доносиоца инвестиционе одлуке	Индивидуалне временске преференције	Друштвене временске преференције

⁹⁷ Bendeković, J., *Planiranje investicijskih projekata*, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb 1993., str. 23

⁹⁸ Bendeković, J., *Planiranje investicijskih projekata*, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb 1993., str. 44

⁹⁹ DeFusco (at al.), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore, 2004., str. 224

¹⁰⁰ Bendeković, J., *Planiranje investicijskih projekata*, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb 1993., str. 56

Оцењивање инвестиција врши се ради стицања сазнања о њиховој оправданости и исплативости, а проводи у пред фазама инвестирања. Оцењивање инвестиција након реализације проводи се ради утврђивања законитости радњи током инвестирања, усаглашавања реализираних активности са планираним и упоређивања планираних и утрошених средстава.¹⁰¹ Најпознатије међународно признате методологије за оцену инвестиционих пројеката су методологија Међународне банке за обнову и развој, UNIDO методологија и Cost – Benefit анализа (CBA).

2.7.1. ОЦЕНА ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА ОД СТРАНЕ МЕЂУНАРОДНЕ БАНКЕ ЗА ОБНОВУ И РАЗВОЈ

Међународна банка за обнову и развој од свог установљења даје зајмове (кредите) неразвијеним и средње развијеним земљама као подршку развоју и променама које су у складу са утврђеном развојном стратегијом. Инвестициони пројекти које финансира ова банка могу бити реализовани у складу са правилима и процедурама које захтева ова банка, а са циљем да се одобрени зајам употреби за одобрени инвестициони пројекат. Инвестициони пројекти пролазе неколико фаза у поступку оцене пре него што дође до одобрења кредита и њихове реализације, и у свакој фази ова банка има на одређени начин активну улогу. То су следеће фазе¹⁰²:

1. стратегија и идентификација;
2. припрема пројекта;
3. процена пројекта;
4. одобравање пројекта;
5. имплементација пројекта;
6. завршетак пројекта;
7. евалуација;

Све наведене фазе чине један целовити систем који обухвата комплетан животни циклус пројекта, од идеје (идентификације) до завршетка и на крају евалуације. Оваквим системом Банка контролише реализацију пројекта.

Стратегија и идентификација је фаза у којој Банка заједно са корисником који прима зајам и осталим заинтересованим странама (евентуални кофинансијери, консултант, различити органи и привредни субјекти, итд.) ради на конципирању финансијске и друге помоћи како би се реализацијом пројекта остварио максимални развојни ефекат. Спектар идентификованих пројеката је веома широк и може да се креће од економских до социјалних циљева који се остварују реализацијом инвестиционих пројеката, тј. од инфраструктуре до образовања и здравства и других области.¹⁰³ У овој фази, раде се иницијално-почетни договори и ствара концепт за кориснике пројекта. Пројектни тим банке дефинише основне елементе у документу „Концепт пројекта”. Овим

¹⁰¹ DeFusco (at al.), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore, 2004. str. 237

¹⁰² Dunning J., *International Investment*, Penguin Books, Great Britain, 1972, str. 184

¹⁰³ Bodie Z., Kane A., Marcus A., *Osnovi investicija*, Data Status, Beograd, 2009, str. 88.

документом се идентификују предложени циљеви, непосредни ризици, алтернативни сценарији и план активности односно распоред по коме ће се одвијати процес одобравања пројекта. Поред овог документа, током ове фазе банка формулише још два документа. То је документ „Информације о пројекту” који садржи неопходне елементе за формирање тендерске документације и документ „Технички лист интегрисаних заштитних мера” који идентификује кључна питања у вези политике банке у очувању животне средине човека и социјална питања.

Припрема пројекта је фаза у којој корисник кредита који се задужује код светске банке и њене агенције за имплементацију пројекта и кредита или агенције које су одговорне за припрему пројекта припремају студију изводљивости и припрему инжењеринга¹⁰⁴. У овој фази се детаљно преиспитују друштвена и економска важност и оправданост пројекта, техничка решења и услови за реализацију пројекта, те сагледавају могуће алтернативе пре него што се потпуно спроведе фаза припреме пројекта. Како се ради о веома озбиљним и сложеним анализама и проценама овај поступак може потрајати дуже. Банка, такође, инсистира на детаљним сагледавањима свих аспеката пројекта (технички, економско-финансијски, заштита животне средине, итд.) како би имала јасну слику реализације одобреног кредита. У овој фази, банка преузима и саветодавну улогу, нудећи анализе или савет ако се то од ње захтева, затим се процењује релевантност пројектног тима за имплементацију како би се постигао споразум са зајмопримцем о аранжману за целокупно управљање пројектом.

Процена пројекта је фаза у којој све заинтересоване стране у реализацији пројекта могу да прегледају пројекат у детаље и да уђу у поступак решавања преосталих евентуално отворених, тј. нерешених питања. У овој фази се обавља и детаљна контрола спроведених активности и урађене документације у фази идентификације и припреме пројекта. На основу тако обављеног прегледа документације и анализе обављених активности анализирају се и потврђују резултати пројекта. Комплетирање ове фазе са становишта управљања пројектом завршава се формулисањем инструмената за надгледање и праћење реализације пројекта¹⁰⁵. Споразум између две стране постигнут је када се констатује одрживост свих аспеката пројекта у том моменту. У овој активности посебну улогу има стручни тим Банке који потврђује да су сви аспекти пројекта у складу са захтеваним процедурама и прописаним операцијама од стране Банке. Овај тим такође потврђује да зајмопримац има све неопходне институционалне аранжмане потребне за ефикасну реализацију пројекта.

Након свих претходних поступака оцене и усаглашавања, све заинтересоване стране у пројекту саглашавају се са распоредом-планом имплементације пројекта. То је уједно и последњи поступак пре него што се у овој фази јавно објаве кључна документа али се идентификују и недовршене активности, чији завршетак је неопходан за коначно одобрење зајма од стране Банке. Финални поступци који се спроводе су процена спремности пројекта за

¹⁰⁴ Morris K., Morris V., *Novac & Investiranje*, Korak Plus, Beograd, 2006, str. 139

¹⁰⁵ Morris K., Morris V., *Novac & Investiranje*, Korak Plus, Beograd, 2006, str. 144

имплементацију и договор о условима ефикасности¹⁰⁶ (договорене акције пре њихове примене). На крају, документ „Информације о пројекту“ је тиме довршен, ажуриран и одобрен за финансирање.

Одобравање пројекта је фаза која следи након детаљно урађене и прегледане документације пројекта са свих аспеката политике Банке (економски, технички, институционални, финансијски и социјални) и након што су сви детаљи пројекта договорени и прихваћени од обе стране. Пројектни тим Банке припрема документ „Процена пројекта“ (за кредитирање инвестиција) и програмски документ за финансирање политике развоја заједно са другим финансијским и правним документима како би се поднео предлог Извршном Одбору директора Банке на разматрање и усвајање. Завршне активности у овој фази су добијање одобрења за финансирање, испуњење услова ефикасности и прихватање и потписивања уговора о кредиту. Након ових активности, фаза имплементације може да почне.

Имплементација или реализација пројекта је фаза у којој, зајмопримац реализује и имплементира инвестициони пројекат у складу са развојном политиком, а на основу одобрених финансијских средстава кроз уговорени кредитни аранжман. Банка и у овој фази ангажује свој стручни тим као помоћ кориснику кредита. Овај тим пружа техничку помоћ и подршку кориснику кредита који приликом израде спецификације за пројекат, планира набавку неопходне робе, радова и услуга, као и све мере ублажавања утицаја на животну средину и социјалне аспекте како је утврђено плановима. Пројектни тим Банке у свом саставу има специјалисте за управљање финансијама и набавком који надгледају и прате да у примени буде одговарајућа фидуцијарна контрола (контрола трошења средстава у складу са уговореном наменом) када је реч о коришћењу финансијских средстава за пројекат¹⁰⁷. У току реализације пројекта подносе се редовни извештаји о пројектним активностима и напретку пројекта. Ови извештаји, подносе се обема странама при чему, оне координирано, заједничким радом врше израду средњорочног прегледа реализације пројекта.

Светска банка сваке године саставља извештај о статусу пројеката чија реализација је у току, као и кратак преглед свих активних пројеката које финансира Банка. Овај извештај, објављује се јавно, тј. ставља се на увид јавности на крају сваке фискалне године. Пројекти који се завршавају у току фискалне године, не обухватају се извештајима, тј. у моменту када се заврше, искључују се из извештаја. Ово, из разлога што Банка објављује извештаје о реализованим пројектима и постигнутим резултатима. Током ове фазе, обе стране прате напредак пројекта, исходе и утицаје на кориснике током фазе реализације. Крајњи циљ је да се прикупе и анализирају подаци на основу којих ће се донети оцена и утврдити степен ефикасности предузетих активности на реализацији пројекта у погледу крајњег резултата.

Завршетак пројекта - Када се пројекат оконча и комплетира на крају периода за исплату зајма (овај процес може да траје између 1 до 10 година),

¹⁰⁶ Dunning J., *International Investment*, Penguin Books, Great Britain, 1972, str. 188

¹⁰⁷ Dunning J., *International Investment*, Penguin Books, Great Britain, 1972, str. 191

Банка и зајмопримац документују остварене резултате, евидентирају настале проблеме и стечена искуства, као и знање које су стекли током реализације пројекта. Тим за пословне активности Светске банке на основу ових информација и информација ко-финансијера, и осталих партнера саставља извештај о окончању реализације и резултатима пројекта¹⁰⁸. У извештају описује и врши оцењивање коначних исхода и резултата пројекта. Коначни резултати се потом пореде са очекиваним резултатима. Добијене информације током ове активности се такође често користе за утврђивање додатних мера у циљу побољшања капацитета које је неопходно предузети како би се одржале користи које потичу из пројекта. Поред тога, тим за оцењивање врши процену степена у коме је читава пословна активност усаглашена са политикама рада Банке. Знање које је стечено путем процеса утврђивања резултата има за циљ да створи користи за сличне пројекте у будућности.

Евалуација (оцењивање) пројекта је последња фаза у којој независна група Банке за оцењивање пројеката врши процену учинка од реализације пројеката. Тај број се креће око седамдесет пројеката годишње. Ова независна група, такође утврђује резултате у контексту првобитних циљева и одрживости резултата¹⁰⁹. С времена на време, Независна група за оцењивање пројеката такође врши израду Извештаја о оцени утицаја у намери да изврши процену економске вредности пројеката и дугорочних ефеката на људе и животну средину. Оцена рентабилности пројекта садржи два приступа. Финансијска анализа којом се цене ефекти које инвестиција доноси инвеститору и економска анализа којом се цене доприноси пројекта у погледу ефеката за земљу у целини. Када је у питању финансијска анализа, Банке у својој методологији користе статичку и динамичку оцену. У претходним поглављима су статички и динамички критеријуми већ описани детаљно, па ћемо их овде само навести.

Статичка оцена се базира на показатељима узетим из биланса стања и биланса успеха и то у једној години животног века пројекта¹¹⁰. Обично се узима пета година животног века пројекта јер се сматра да је то време када може да се достигне пуна искоришћености капацитета, а оптерећеност по основу финансирања би требала да буде подношљива. Број показатеља није фиксиран, па је најчешће на консултанту да изабере и врсту и број показатеља.

Динамичка оцена, почиње динамичком оценом ликвидности која се изводи из припремљених новчаних токова у годинама економског века пројекта. Ова оцена се базира на ликвидности у појединим периодима инвестирања и појединим годинама животног века. Затим се ради оцена опште ликвидности која се изводи из акумулативног прилива и одлива новца¹¹¹. Поред критеријума ликвидности, динамичка оцена се ослања и на критеријум периода повраћаја средстава, критеријум нето садашње вредности и критеријум интерне стопе рентабилности.

¹⁰⁸ Morris K., Morris V., *Novac & Investiranje*, Korak Plus, Beograd, 2006, str. 159.

¹⁰⁹ DeFusco (at al.), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore, 2004., str. 251.

¹¹⁰ DeFusco (at al.), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore, 2004., str. 254.

¹¹¹ Morris K., Morris V., *Novac & Investiranje*, Korak Plus, Beograd, 2006, str. 159.

2.7.2. UNIDO МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ОЦЕНУ ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА

Једна од најпознатијих методологија за оцену инвестиционих пројеката у свету је UNIDO (United Nations Industrial Development Organization) методологија. У складу са овом методологијом оцена рентабилности (исплативости) инвестиционих пројеката врши се у следећим сегментима¹¹²:

1. Анализа исплативости - Овом анализом се утврђује рентабилност инвестиционог пројекта са становишта предузећа и користе се следећи критеријуми:
 - Проста стопа приноса – представља однос између нето добити (профита) и инвестиција у нормалној години експлоатације. Стопа приноса би требала да буде већа од каматне стопе на тржишту капитала да би пројекат био прихватљив;
 - Критеријум периода повраћаја (рока отплате) - овим критеријумом се мери време потребно да се поврате уложена средства. Пројекат је прихватљив уколико је период повраћаја краћи од максималног периода повраћаја;
 - Нето садашња вредност – овај критеријум представља разлику између дисконтованих новчаних токова и иницијалног капиталног издатака. Пројекат је прихватљив уколико је нето садашња вредност већа или једнака нули;
 - Интерна стопа рентабилности – представља дисконтну стопу при којој је нето садашња вредност једнака нули. Пројекат је прихватљив уколико је стопа рентабилности већа или једнака минималној стопи рентабилности;
2. Финансијска анализа - Ова анализа се обавља по годинама економског века трајања пројекта и обухвата следеће анализе¹¹³:
 - Анализа ликвидности – ова анализа има за циљ обезбеђење ликвидности пројекта у период улагања и период експлоатације инвестиционог пројекта;
 - Анализа структуре капитала – има за циљ да се усагласи покриће сваког облика улагања са планираним износом финансијских средстава;
3. Анализа националне исплативости - користи основни показатељ националне исплативости, допринос инвестиционог пројекта расту националног дохотка. Додатни показатељи су ефекат запошљавања, девизни ефекат и међународна конкурентност;
4. Оцена у условима неизвесности - Ова анализа респектује неизвесности појаве одређених промена и поремећаја који могу у будућности, имајући у виду дуг временски период као карактеристику инвестирања, довести до

¹¹² DeFusco (at al.), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore, 2004., str. 255

¹¹³ DeFusco (at al.), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore, 2004., str. 256

угрожавања реализације и исплативости инвестиционог пројекта. За ову анализу се користе следећи критеријуми¹¹⁴:

- Критеријум критичне тачке или преломне тачке који показује који је то најмањи обим производње и најмањи приход потребно остварити да би се постигао исплатив ефекат инвестиционог пројекта;
- Анализа осетљивости (сензитивна анализа) – критеријум који указује на који начин промена вредности одређених улазних параметара утичу на коначни резултат основних критеријума оцене рентабилности пројекта;
- Анализа вероватноће – код ове анализе се сваком елементу израчунавања конкретног критеријума одређује одговарајућа вероватноћа појављивања чиме се врши оцена инвестиционог пројекта.

Ова методологија се користи за оцену индустријских развојних пројеката и обухвата оцене комерцијалне и националне исплативости инвестиционог пројекта.

2.7.3. COST BENEFIT АНАЛИЗА

Уколико пројекат има високу стопу финансијске рентабилности он је привлачан за финансирање од стране финансијских институција и приватног капитала, без потребе ангажовања јавних средстава. Тада се одлука о улагању у пројекат може донети на основу финансијске анализе и показатеља финансијске рентабилности пројекта. Уколико пројекат има ниску или негативну стопу финансијске рентабилности, коначна одлука о његовом спровођењу доноси се, тек након спровођења економске анализе рентабилности пројекта. Економска анализа омогућује укључивање средстава јавног сектора (буџетска средства и други извори донација) у изворе финансирања пројекта, мерење свих друштвених ефеката пројекта и примену друштвено оправданих цена. На основу оцене друштвено-економске оправданости пројекта, економска анализа омогућује израду квалитетних и спречавање лоших пројеката, спречавање да се одбаце или униште квалитетни пројекти, утврђивање да ли су елементи пројекта усклађени са циљевима, као и процену узрока и висине ризика, ради њиховог смањења.¹¹⁵

СВА¹¹⁶ је техника процене пројекта и развијена је као одговор на недостатке финансијских анализа инвестиционих пројеката.¹¹⁷ Генерално, традиционална финансијска анализа испитује готовинске токове инвестиционог

¹¹⁴ Boardman E.A. i dr., *Cost-Benefit Analysis*, Third Edition, Pearson Educations, Inc, New Jersey, 2006., str. 261

¹¹⁵ Boardman E.A. i dr., *Cost-Benefit Analysis*, Third Edition, Pearson Educations, Inc, New Jersey, 2006., str. 262

¹¹⁶ СВА – Cost-Benefit Analysis тј. Cost Benefit Analiza

¹¹⁷ Fabozzi F., Fuss R., Kaiser D., *The Handbook of Commodity Investing*, John Wiley & Soons Inc., New Jersey, 2008., str. 34

пројекта без разматрања трошкова и користи које пројекат доноси друштву као целини. Ово је битна разлика, с обзиром на то да финансијска анализа (или чак бизнис план) може пружити довољно оправдања за искључиво комерцијални пројекат, али не даје довољно информација које би могле да буду основ за доношење финансијских одлука код јавних инвестиционих пројеката. Код комерцијалних пројеката, финансијска анализа готовинских токова је довољна да инвеститор утврди да ли очекивана стопа повраћаја оправдава инвестициони ризик. С друге стране, код јавних пројеката (када је локална самоуправа или јавно предузеће главни инвеститор) ниска или, чак негативна, стопа повраћаја инвестиције не мора да значи да пројекат треба одбацити¹¹⁸. Неки пројекти представљају законску обавезу, док су други важни да би се остварила нека јавна сврха. У оба случаја, СВА обезбеђује процену друштвено-економских утицаја на саму инвестицију. У поређењу са стандардном финансијском анализом, СВА обухвата и социјалну димензију (у којој је друштво *de facto* инвеститор).

Дакле, СВА проверава да ли укупна корист од пројекта за друштво превазилази укупне трошкове друштва. Главна предност СВА у погледу процене јавних инвестиционих пројеката је да се не узимају у обзир само друштвено-економски утицаји, већ и утицај екстерних фактора и промене цена. СВА има широку примену у Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама у погледу образлагања јавних пројеката. Данас, сваки пројекат који се финансира задуживањем код међународних финансијских институција (МФИ) подразумева израду СВА.

Различити предприступни, кохезиони и структурални фондови Европске уније су најпознатији по коришћењу СВА. Најтипичнија употреба СВА је за ”*ex-ante*” оцену инвестиционог пројекта, односно, пре доношења одлуке о финансирању. СВА се користи за веће инфраструктурне пројекте. Најчешћа употреба је у секторима транспорта и животне средине пошто је једноставније да се квантификују нетржишни ефекти и изразе у новчаном облику. Пошто се СВА користи и у другим секторима (као што су култура, образовање и здравство) њу је теже применити из разлога што се често нетржишни ефекти могу представити само у квалитативном смислу па је неопходна њихова конверзија у квантитативне величине.

У ширем смислу, СВА обухвата¹¹⁹:

- опис пројектних решења којима се решавају зацртани циљеви пројекта;
- друштвено-економски контекст који описује друштвено-економску позадину захвата пројекта, а који се односи на спровођење пројекта;
- институционална анализа која представља детаље организационих и институционалних аспеката носиоца пројекта;
- анализу кредитне способности, која дефинише меру до које носилац пројекта може да учествује у финансирању инвестиције;

¹¹⁸ Boardman E.A. i dr., *Cost-Benefit Analysis, Third Edition, Pearson Educations, Inc, New Jersey, 2006.*, str. 49

¹¹⁹ Boardman E.A. i dr., *Cost-Benefit Analysis, Third Edition, Pearson Educations, Inc, New Jersey, 2006.*, str. 49

- анализу потражње која описује главне факторе који утичу на тражњу за услугом и прогнозу тражње за услугом у будућности. Поред тога, овај сегмент треба да испита доступност коришћења услуге као резултата пројекта;
- техничко-структурална анализа која описује техничке опције за пружањем услуга као и физичке улазне податке и инвестиционе трошкове за сваку од ових опција;
- финансијска анализа која процењује финансијску исплативост пројекта из перспективе носиоца пројекта;
- економска анализа која представља надоградњу финансијске анализе и узима у обзир шире ефекте пројекта на друштво као целину, као и на животну средину;
- анализа осетљивости и ризика која процењује главне факторе ризика који могу да утичу на успех пројекта;

Када се СВА припрема да би се образложило суфинансирање донатора или МФИ, користан начин посматрања улоге СВА је да она треба да увери финансијску институцију да је пројекат вредан ризика. Најједноставније речено, ово значи да СВА треба да процени сваки облик ризика (институционални, финансијски, оперативни, еколошки и друге), који могу да утичу на реализацију пројекта¹²⁰. Финансијска институција мора да буде уверена да ће пројекат донети нето друштвену корист и да ће корист бити одржива у будућности, односно, неће нестати у кратком временском периоду од дана завршетка инвестиције.

2.8. ВАЖНОСТ ОЦЕЊИВАЊА ИНВЕСТИЦИОНИХ ПРОЈЕКТА

Пре него што се започне са процесом инвестирања, неопходно је дефинисати разлог за подухват. У данашњим условима најбитнији разлог инвестирања је вишеструки повраћај уложених средстава. Повраћај се остварује на основу разлике елемената прихода и трошкова. У овом делу рада бит ће представљене конвенционалне методе којима се утврђује однос улога и повраћаја уложених средстава. Посебан критички осврт направљен је анализом традиционалног у односу на опртунитетни приступ код оцењивања инвестиционог пројекта.

Прорачунске методе које се користе да би се утврдила рентабилност саме инвестиције нису сасвим једноставне из разлога што су елементи који се користе у прорачуну; трошкови инвестиције и приходи од инвестиције подложни ризицима. Приходи од инвестиције овисе о обиму употребе, односно цени производа или услуге која је произашла из инвестиције. Обим употребе процењује се разним економским методама анализе тржишта, анализама потражње, али такође зависе од монетарних и фискалних ефеката. Са друге

¹²⁰ Fabozzi F., Fuss R., Kaiser D., *The Handbook of Commodity Investing*, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2008., str. 37

стране, трошкови зависе о техничким спецификацијама, законско-административним прописима, динамици изградње, те интензитету употребе.

Дакле, приликом прорачуна повраћаја уложених средстава није довољно проценити укупну разлику између прихода и трошкова, већ треба узети и временски период повраћаја из разлога што се они догађају у различито време. Према томе у рачуну повраћаја средстава сви приходи и трошкови се морају свести на садашњу вредност. Оцењивање инвестиционих улагања специфичан је начин мерења односа користи и трошкова у дефинисаном веку пројекта¹²¹. Резултати оцене подлога служе за доношење позитивних или негативних инвестиционих одлука. Оцене се доносе разним методама, али свака метода мора квантитативно аргументовати прихватљивост, односно неприхватљивост инвестиције. Најчешће оцене инвестиционих пројеката врше се методама које подразумевају пропуст новчаних токова (discount cash flow - DCF), односно све оне методе оцене које не узимају у обзир опортунитетне трошкове - користи на основи улагања у неку инвестицију. Конвенционалне методе које се најчешће примењују су¹²²:

- **годишња добит** је метода која се одређује за сваку годину или само за карактеристичне године у случају инвестиције дужег века трајања. Елементи израчуна који се користе су приходи и трошкови узети из биланса успеха конкретне године. Ова метода не узима у обзир рачун вредности новца у времену, што представља њен недостатак, али уједно и разлог креирања других метода.
- **повратно раздобље** дефинише се као период потребан за враћање оригиналног улога кроз neto cash flow. Ова метода се примењује код мањих инвестиција у којима се ради о санацији или реконструкцији постојећег стања. Евидентна је њена примена и код већих инвестиција, али само као један од елемената процене ризика. Основи недостаци ове методе јесу то што занемарује cash flow након повраћаја оригиналног улога, те као и претходна метода занемарује рачун вредности новца у времену.
- **једноставна стопа повраћаја** представља однос добити у некој просечној години употребе инвестиције и укупно уложеног капитала или укупног финансирања инвестиционог пројекта¹²³. У рачун се узима добит након опорезивања уз умањење камата и амортизације. Главни недостатак ове методе је у томе што онемогућава одређивање стварне профитабилности инвестиције. Рачун се заснива на рачуноводственим прописима који нису исти у свим државама где се примењује, па није могуће извршити реалну упоредбу профитабилности у различитим државама. Пре доношења оцене резултата инвестиције треба, сходно различитом законодавству одређене државе, дефинисати шта је добит, шта амортизација, а шта уложени капитал.

¹²¹ Čulo K., „*Ekonomika investicionih projekata*“, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Građevinski fakultet, 2010., str. 66

¹²² Čulo K., „*Ekonomika investicionih projekata*“, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Građevinski fakultet, 2010., str. 70

¹²³ Trigeorgis, L., *Real Options*, MIT Press, Cambridge, London, 1996., str. 77

- **метода нето садашње вредности (НСВ)** може се третирати као репрезентативна метода оцене, а за остале се методе може рећи да су „инфериорне у односу на НСВ методу“.¹²⁴ Нето садашња вредност дефинише се као разлика уложеног капитала и укупне дисконтоване разлике прилива и одлива средстава кроз цело време трајања инвестиционог пројекта. Дисконтовање се рачуна с фиксном унапред одређеном дисконтном стопом. Сумирање хетерогених податка који имају различите вредности у времену, могуће је уз специфичне коефицијенте пондерисања који морају одговарати следећим обележјима.¹²⁵ смањење током времена и мерење губитка вредности новчане јединице током времена. Нето садашња вредност израчунава се збрајањем свих дисконтованих нето користи. Нето износи могу бити такође негативни што указује на губитак. Нето корист је онај износ који остаје након што су сви издаци одбијени од свих примитака у некој години. У пракси се зове и „чисти новчани ток“. Ако је нето садашња вредност позитивна, односно дисконтована вредност прилива новца је већа од уложеног капитала значи да је профитабилност инвестиције већа од најмање тражене и инвестиција се може прихватити. Негативна нето садашња вредност значи да инвестиција није исплатива. Недостаци ове методе су у томе што она не показује стварну профитабилност пројекта.
- **метода интерне стопе рентабилности капитала** јесте дисконтована стопа при којој је садашња вредност очекиваног будућег прилива новца једнака садашњој вредности издатака. Она представља стопу при којој је садашња вредност прилива једнака садашњој вредности уложеног капитала, односно нето садашња вредност једнака је нули¹²⁶. Предност ове методе је у томе што она показује стварну профитабилност инвестиције и у том смислу је резултат разумљив и јасан. Занимљиво је да се вредност интерне стопе рентабилности може мењати током инвестиције. Улагачи очекују већу добит у почетним фазама како би компензовали већи ризик, а мању добит у каснијим годинама када су познати услови и ризик је мањи. Ово је разлог ради којег није увек исправно применити јединствену стопу рентабилности.
- **метода ануитета** је метода испитивања финансијске ефикасности инвестиционих опција којом се сви износи прилива и одлива своде на просечни годишњи ниво преко ануитетног фактора, који чини реципрочну вредност дисконтног фактора једнаких периодичних износа. По овој методи сви се износи новчаних примања и текућих новчаних издатака, те иницијалних инвестиционих улагања најприје своде на време почетка ефектирања одређене инвестиционе опције. Да би се то постигло, на износе новчаних примања и издатака примењује се техника дисконтовања, а на иницијална улагања примењује се укамаћивање¹²⁷. Износи дисконтованих новчаних примања, новчаних издатака и

¹²⁴ Trigeorgis, L., *Real Options*, MIT Press, Cambridge, London, 1996., str. 78

¹²⁵ Čulo, K., *Ekonomika investicionih projekata*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Građevinski Fakultet osijek, Osijek, 2010. str. 51

¹²⁶ Trigeorgis, L., *Real Options*, MIT Press, Cambridge, London, 1996., str. 78

¹²⁷ Trigeorgis, L., *Real Options*, MIT Press, Cambridge, London, 1996., str. 81

укамаћених иницијалних улагања збрајају се. Добијени се зброј коришћењем ануитетног фактора своди на просечни годишњи износ.

- **вишекритеријумска анализа** је метод оцењивања са више мерила који у фокус стављају циљеве инвестиције са више становишта, те сваком мерилу одређују тежину коју је могуће измерити. Са овом методом је могуће приликом анализе улагања узети у обзир оне факторе које претходне финансијске анализе нису то чиниле. У том је случају битно узети у обзир какве ефекте на циљеве имају улагања, те доделити пондер сваком циљу¹²⁸ и израчунати коначни учинак.
- **однос трошкова и користи** као и интерна стопа рентабилности представља показатељ независан о величини инвестиције, али за разлику од наведеног метода не постоје нејасни случајеви. Због тога се користи као додатак на НСВ у рангирању инвестиције у условима ограниченог буџета¹²⁹. Код обрачуна ове методе ставља се у однос садашња вредност прихода и садашња вредност издатака.
- **дисконтна стопа** представља показатељ по којој се будућа вредност своди на садашњу. Требала би бити једнака стварној каматној стопи на тржишту капитала или стварној каматној стопи која се плаћа зајмодавцу. У одређивању дисконтне стопе могућа су три приступа¹³⁰: одређивање минималне вредности за инвестицију, одређивање највише горње границе дисконтне стопе и процена најмањег опортунитетног трошка капитала.
- **статичка метода оцене инвестиционог пројекта** јесте метода која не обухвата целокупан период инвестирања и експлоатације, већ се ослања на податке из само једне године периода експлоатације инвестиције. Статичка оцена рентабилности инвестиционог улагања обавља се прорачуном одређеног броја једноставних тзв. статичких критеријума, а то су¹³¹: рок враћања, јединична цена коштања, критеријум продуктивности инвестиције, критериј економичности инвестиције, критериј рентабилности инвестиције и коефицијент техничке опремљености.

Свака инвестиција представља и одређени пословни ризик који се уз помоћ разних модела и пројекција може израчунати. Различитим показатељима анализе трошкова и користи попут интерне стопе рентабилности, нето садашње вредности, односа користи и трошкова и др. може се доћи и до различитих резултата, стога је на инвеститору да процени у које методе има више поверења, односно која анализа му пружа више информација. Методе оцене инвестиције које се користе код утврђивања ефеката инвестиције у ЈЛС морају задовољити и друштвену корист.

Друштвена корист односи се на утврђивање и мерење ефеката које инвестиција доноси ЈЛС односно друштву у целини. Свако инвестиционо

¹²⁸ Čulo, K., *Ekonomika investicionih projekata*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Građevinski Fakultet osijek, Osijek, 2010. str. 55

¹²⁹ Trigeorgis, L., *Real Options*, MIT Press, Cambridge, London, 1996., str. 89

¹³⁰ Trigeorgis, L., *Real Options*, MIT Press, Cambridge, London, 1996., str. 92

¹³¹ Čulo, K., *Ekonomika investicionih projekata*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Građevinski Fakultet osijek, Osijek, 2010. str. 61

улагање, више или мање, директно или индиректно, посредно или непосредно доприноси остварењу развојних циљева самог инвеститора, али и развојних циљева ЈЛС у целини. Друштвена и финансијска оцена инвестиционих улагања се у принципу изводе на исти начин. Обе оцене настоје да утврде и измере ефекте које инвестиционо улагање доноси. За инвестицију се може рећи да има друштвену корист ако позитивно утиче на запошљавање, подиже стандард грађана, утиче на бригу за заштиту животне средине или на било који други начин доприноси развоју заједнице.

2.8.1. ТРАДИЦИОНАЛНИ „VS“ ОПОРТУНИТЕТНИ ПРИСТУП У ОЦЕЊИВАЊУ ИНВЕСТИЦИЈА

Под опортунитетним приступом подразумева се не само остварена корист у односу на улагања, већ и пропуштени ефекти улагања (отворене, и „угашене“ инвестиционе могућности - опције). Опортунитетни приступ посматра инвестиције као шансе које се појављују у датом тренутку и никада се не понављају у истом облику.¹³² Конвенционалне методе оцене полазе од претпоставке да је инвестиција или реверзибилна (да се уложена средства некако могу вратити и да се трошкови могу надокнадити ако се догоди да тржишни услови буду лошији него што се првобитно претпостављало) или, ако је инвестиција ирреверзибилна тј. да она представља шансу која се јавља сада и никада више (ако компанија не инвестира сада заувек ће изгубити ту шансу). Иако је тачно да неке инвестиције припадају једној од тих двеју категорија, с већином то није случај. Стога се може рећи да је тај основни приступ најчешће погрешан.

Будући да су инвестиције увек (више или мање) ризичне, онда могућност одлагања и прикупљања додатних информација преко потребних за оцену ефикасности улагања може значајно редуцирати ризик, повећати флексибилност и тиме значајно утицати на инвестициону одлуку у целини. Вредновање флексибилности, иначе, потпуно је изван домета конвенционалних метода оцене. Наиме, осим временске флексибилности (могућности одлагања уласка у инвестицију), технолошка, тржишна и финансијска флексибилност не могу се вредновати применом традиционалних метода, иако имају значајан утицај на вредност инвестиције (флексибилност има цену), а тиме и на инвестициону одлуку у целини (посебно у условима наглашеног ризика и неизвесности). Ако се игнорише флексибилност, традиционални приступ оцене инвестиција не може вредновати могућности прилагођавања инвестиције новонасталим условима експлоатације пројекта (ригидан приступ). Осим тога, традиционални приступ посматра пројекат статички и строго детерминистички. Очекивани *cash flow* и дисконтне стопе нису статична категорија, већ се с временом мењају, а тиме се мења и НСВ пројекта.

¹³² Dixit, K.A./Pindyck, S.R., „*Investment Under Uncertainty*“, Princeton University Press, N. Jersey, str. 1994., str. 45

Стога пројект који данас има негативну НСВ може у будућности имати позитивну НСВ.¹³³ Традиционалне методе, осим наведенога, третирају само директне ефекте улагања, а то показује да позитивна НСВ значи да ваља ући у инвестициони пројекат, а негативна НСВ указује на неприхватљивост пројекта. Другим речима, вредност пројекта по традиционалном приступу само је проста разлика садашње вредности приноса и садашње вредности улагања, без индиректних ефеката улагања. Чињеница је, међутим, да уласком у неки пројекат, инвеститор губи могућност инвестирања у неки други пројекат. То значи да изгубљени приноси (због пропуштене прилике инвестирања у друге пројекте) представљају опортунитетни трошак инвестирања, који се никако не може игнорисати. Са друге стране, уласком у пројекат инвеститору се отварају неке додатне могућности улагања. Што су те могућности, односно опције значајније, пројекат је флексибилнији и вреднији и обрнуто. Стога се по опортунитетном приступу вредност пројекта посматра шире и представља разлику директних користи и трошкова од пројекта (НСВ), кориговану за салдо отворених опција, након уласка у пројект.

Дакле, за реалну је оцену ефикасности улагања опортунитетни приступ неизбежан. Опортунитетни се приступ може свести на традиционални приступ само ако не постоје опортунитетне користи - трошкови уласком у пројекат (што је више теоретска него практична могућност), односно за инвестиције типа „сада или никада“. Занемаривање опортунитетних могућности, односно трошкова, концентрисање на ефект датог пројекта и занемаривање корелационих веза пројекта с окружењем чини конвенционалне методе веома ригидним¹³⁴. Инвестиција посматрана изолирано може се чинити неекономичном, иако има потенцијал за стварање прилика које омогућују компанији подузимање других инвестиција у будућности, које могу имати стратешки значај за локалну средину у целини. Најбољи су пример инвестиције у производњу јер отварају нова радна места, а самим тим подижу стандард грађана и квалитет живота, те позитивно утичу на БДП.

2.9. РИЗИЦИ И ИНВЕСТИЦИЈЕ

Оно што је најзначајније за инвеститоре јесте повраћај уложених средстава и остварење добити од инвестиције у односу на уложени капитал. Међутим, инвеститори се у пракси сусрећу са неизвесношћу, односно сваки вид улагања прати одређени ризик. У наставку рада су, као битна компонента инвестирања, обрађени ризици и извршена класификација ризика који се појављују у процесу инвестирања. На крају овог дела обрађено је управљање ризиком.

¹³³ Damodarn, A., *The Promise and Peril of Real Options*
<http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/papers/realopt.pdf>, 28.12.2013.

¹³⁴ Damodarn, A., *The Promise and Peril of Real Options*,
<http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/papers/realopt.pdf>, 28.12.2013.

Инвестициони ризик се дефинише као степен подложности инвестиције вероватним неповољним догађајима.¹³⁵ Ризик има две компоненте: неизвесност и изложеност ризику. Иако ризик не мора бити негативан, у пракси се за њега вежу негативне околности. Према томе, ризик представља комбинацију вероватноће нежељеног догађаја и његових последица. Формула по којој се израчунава ризик гласи¹³⁶:

Формула 9: Израчунавање ризика

Ризик = вероватноћа ризичног догађаја x изложеност пројекта догађају

У финансијском смислу, ризик подразумева могућност примања мањег од очекиваног повраћаја, односно поврат које се добије на цело улагање може бити мањи од почетног улога. Свака могућност за улагање носи одређену врсту ризика. У неким инвестицијама, одређена врста ризика може бити доминантна, док друге врсте то нису. Потпуно разумевање различитих врста ризика је битно приликом израде студијских докумената које за последицу имају доношење конкретне одлуке за улагање. Ако је вероватноћа ризичног догађаја нула, онда је и ризик једнак нули и ако је изложеност пројекта догађаја нула, ризик је једнак нули. Изложеност ризику може се измерити последицом која наступа. У том смислу ризик може имати утицаја на време, трошкове инвестиције, квалитет инвестиције; може изазвати штету, губитак, повреду, смрт и сл., те као такав деловати на ресурсе који се троше у инвестицији. То значи да постоје ризичне околности које су за реализацију инвестиције неповољне и као такве могу створити одређене последице. Инвестициони ризик приказује се следећом релацијом¹³⁷:

Формула 10: Израчунавање инвестиционог ризика

Инвестициони ризик: f (догађај, вероватноћа, последице)

Догађај или више њих који изазивају неповољне последице на инвестицију потичу од извора ризика. Он има одређени интензитет, величину појаве и вероватноћу настанка, а последица која наступа од таквог догађаја овиси о изложености и осетљивости инвестиције према ризику. С обзиром на осетљивост инвестиције, може се рећи да осетљивост инвестиције на ризике расте¹³⁸:

- с порастом сложености инвестиције и
- с порастом технолошке неизвесности.

¹³⁵ www.dicom.com/ *Market Risk Management- Investment Management*, 02.01.2014.

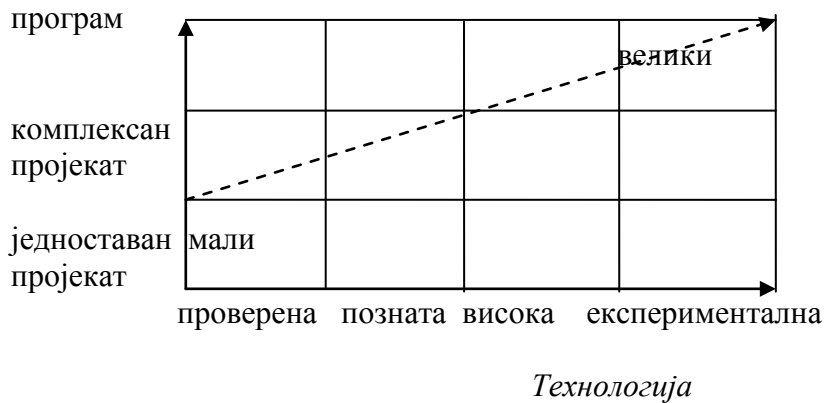
¹³⁶ www.dicom.com/ *Market Risk Management- Investment Management*, 02.01.2014.

¹³⁷ DeFusco (at al.), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore, 2004, str. 41

¹³⁸ www.dicom.com/ *Market Risk Management- Investment Management*, 02.01.2014.

Слика 14: Овисност ризика о врсти пројекта и технологије¹³⁹

Сложеност

Коментар: из слике произлази да су једноставни инвестициони пројекти чија је технологија проверена, односно позната мање изложени ризику, док су сложеније инвестиције које користе високу и експерименталну технологију више изложене ризику. Разлог томе лежи у чињеници да су такви пројекти комплексни и користе софистицирану технологију, па с једне стране ради међусобних утицаја у самим активностима настају већи ризици, што такав пројекат чини тржишно осетљивијим. Ризик је увек личан, не само због тога што се ради о субјективном искуству, већ и зато што поједине особе или групе људи сnose последице ризика. Те особе могу бити власници, улагачи, менаџери, запослени, и сл.

Пословни се ризик може појавити у различитим облицима, као на пример, ризик од банкрота, ризик неликвидности, ризик промене каматних стопа, ризик од инфлације, ризик неприхваћености новог производа на тржишту итд. Иако су појавни облици пословног ризика различити, њихова заједничка карактеристика је да узрокују варијације у погледу повраћаја инвестиције. Та неизвесност око повраћаја инвестиције јесте заправо ризик у пословно-финансијском смислу. Дакле, ризици су стални пратиоци инвестиционих активности који утичу на саму инвестицију. С обзиром да се наше друштво константно развија, тржиште постаје све веће услед процеса глобализације, последица свега јесте присуство већег број ризика.

¹³⁹ Shenar, A. J. i Wideman R. M., *Toward a Fundamental Differentiation between Project Types*, PICMET 97 conference Inovation in Tehnology Mangment: The Key to Global Leadership, Portland, 1997., str., 87

2.9.1. КЛАСИФИКАЦИЈА РИЗИКА

Када се говори о инвестицијама постоје ризици који се могу контролисати и називају се унутрашњи ризици и они који се не могу контролисати, везани за окружење, а који се називају вањски ризици. Ако се остварење инвестиционог циља сведе на постизање одређеног опсега инвестиције у оквиру времена и трошкова, ризици се деле¹⁴⁰:

- ризици довршетка – неизвесност реализације у планираном времену,
- ризик трошкова – неизвесност задржавања у оквиру планираног буџета и
- Ризик извођења – неизвесност остварења инвестиције у оквиру тражене квалитете.

Код инвестиционих улагања у ЈЛС постоји подела на шест главних врста ризика¹⁴¹ који су присутни у различитим степенима и врстама улагања.

1. **Стопа ризика** представља врсту ризика која највише застрашује инвеститоре. Ризик неплаћања односи се и на главницу и камате. За све неосигуране кредите; нпр. кредити на темељу задужница, депозити компанија и сл., овај ризик је врло висок. Због тога доминантни стручњаци предлажу сагледавање CRISIL / ICRA кредитног рејтинга прије него што се дође до самог чина улагања. CRISIL / ICRA представља оцењивање капитала на темељу следећих индикатора¹⁴²:
 - I. Пословну перспективу која обухвата индустријске могућности и развојне шансе компаније,
 - II. Финансијску перспективу која укључује строгу процену рачуноводственог квалитета користећи напредне књиговодствене алате,
 - III. Квалитет управљања на основу кога се процењује способност менаџмента да реагује у условима неизвесности у смислу капитализације будућих пословних могућности и неповољних утицаја.
 - IV. Кодекс корпоративног управљања које подразумева вредновање архитектуре управљања компаније. Вредновање према овој анализи врши се према скали од 1 до 5 са додељивањем следећих атрибута: 5 – јака основа, 4 – изнад просечна основа, 3 – просечна основа, 2 – испод просечна основа и 1 – лоша основа.
2. **Тржишни ризик** везан је за тржишну стабилност ЈЛС. У данашње време постоји све више ЈЛС које ради неадекватног управљања послују са негативним предзнаком, што прети да се не задовоље апликациони услови код одређених европских програма (IPARD, IPA и сл). Тржишни ризик са једне стране обухвата евентуалну немогућност пласмана и продаје добара који се производе из инвестиције и с друге стране промене нивоа цена инпута који улазе у реализацију пројекта.

¹⁴⁰ www.dicom.com/ *Market Risk Management- Investment Management*, 03.01.2014.

¹⁴¹ LeBaron D., Vaitilingam R., *The Ultimate Book of Investment Quotations*, Capstone, 1999., str. 151

¹⁴² LeBaron D., Vaitilingam R., *The Ultimate Book of Investment Quotations*, Capstone, 1999., str. 151

Слика 15: Нивои ликвидности према категоријама

<i>Тржишни ризик</i>	<i>Категорије</i>
Низак	Инвестиције у ЈЛС (велике градове) развијених земаља ЕУ
Средњи	Инвестиције у ЈЛС - велике градове земаља у транзицији и мање општине развијенијих земаља
Висок	Инвестиције у ЈЛС - мање градове и општине централног дела земаља у транзицији
Врло висок	Инвестиције у ЈЛС - руралне и пограничне просторе земаља у транзицији

Извор: www.dicom.com/ Market Risk Management- Investment Management, 09.11.2013

Темељ тржишног ризика лежи у непредвидивости будуће потражње, јер у перспективи постоји непознаница о обиму потражње и ценама по којима ће се производи или услуге пласирати на тржишту.

- Ризик ликвидности** уско је везан за новчана средства. Новац има ограничену вредност и често се дешава да када је потребан није доступан. У финансијском смислу, ликвидност подразумева измиривање свих доспелих текућих обавеза у року. Улагање не само да би требало бити сигурно и профитабилно, оно би требало бити и оправдано. Ризик ликвидности односи се на ситуацију да инвеститор када је то потребно може измирити своје обавезе.
- Ризик инфлације** подразумева ризик да ће уложени новац конвертован у домаћу валуту изгубити своју вредност у случају да држава не води исправну монетарну политику чиме наступају околности да се појави ова врста ризика. Последице које могу настати су да дужници не могу отплаћивати кредитне ануитете или пак због слабљења куповне моћи производи и услуге као *output* могу постати вишак на тржишту који немају свог купца и на тај начин дође до пропасти инвестиције.
- Каматни ризик** везан је за флукуацију каматне стопе. У нерегулисаним тржишним условима флукуације каматне стопе су уобичајене појаве с последичним утицајем на инвестиционе вредности и приноса.
- Политички ризик** производи претњу која може да утиче на смањење прилива капитала из иностранства. Разликују се два типа политичког ризика: ризик државе и ризик нестабилности. Ризик државе подразумева следеће радње које проводи држава: дискриминирајућа законска регулатива, експропријација, бојкот компанија и сл. Степен ризика земље дефинисан је такође факторима који произилазе из утицаја државе или ризика нестабилности. Тај степен је детерминисан опасностима од масовне национализације, регулаторних промена или опасности од не конвертибилности валуте, а које су под утицајем владе, па до опасности

као што су масовни штрајкови радника, протести и демонстрације, као и грађански ратови који представљају факторе који су од општег утицаја.

Ризик није могуће избећи, јер нема пословне активности без ризика. У ризике треба улазити, али плански. Важно је то за све интересне групе, али прије свега за власнике капитала. Ризик треба прихватити као реалност и учинити све како би се њиме контролисано управљало. Бројни примери у свету показују да су велики финансијски губици настали управо због непостојања система управљања ризицима који сагледава све врсте ризика и анализира оне који могу негативно утицати на саму инвестицију. Систем управљања ризицима треба да допринесе одрживом успеху, што значи позитиван резултат у континуитету, темељен на начелима квалитета, одрживог развоја, социјалне одговорности и пословне етике.

2.9.2. УПРАВЉАЊЕ РИЗИЦИМА

Управљање ризицима подразумева систематски процес планирања, идентификовања ризика, одговора на ризике и мониторинг ризика. У наведеном процесу користе се алати и технике који помажу инвеститору максимизирати вероватноћу и последице повољних догађаја, те минимизирати вероватноћу и последице неповољних догађаја. Генерално се може рећи да успех инвестиције зависи пре свега о ефективној процени и одговору на ризике, па произлази да је ризик заправо најважнија категорија неког улагања. Процес управљања ризицима дели се на следеће фазе¹⁴³:

- Планирање управљања ризиком је процес који одлучује како приступити и управљати активностима везаним за управљање ризиком. Јасним и пажљивим планирањем повећава се могућност успеха наредних фаза управљања ризиком. Овом процесном активношћу осигурава се управљачки ниво и врши процена управљања ризиком. Подаци који су неопходни у циљу дефинисања процеса управљања ризиком су: пословни фактори, карактеристике организационог процеса, циљеви инвестиције и план управљања инвестицијом. План управљања ризиком састоји се од следећих делова¹⁴⁴:
 1. Методологије – дефинише се приступ, одређују средства и подаци који се могу користити за управљање ризицима,
 2. Улоге и одговорности – дефинишу пројект менаџери и тимови који учествују у пројекту,
 3. Трошкови – описују се извори и процењују трошкови управљања ризицима,
 4. Време – дефинише динамику процеса

¹⁴³ www.dicom.com/MarketRiskManagement-InvestmentManagement, 12.12.2014.

¹⁴⁴ Kiosaki R., Lehter Š., *Vodič za investiranje*, Finesa, Beograd, 2001..

5. Категорије ризика – приказује структуру са јасним прегледом ризика,
 6. Дефиниција ризика и његова вероватноћа и утицај – приказује скалу; описну или нумеричку према којој се ризик, вероватноћа и утицај усклађују са пројектом,
 7. Матрица вероватноће и утицаја – омогућава увид у распоред ризика према могућим последицама,
 8. Формат извештаја – чини описан садржај настанка ризика који даље омогућава документовање и даљу комуникацију везану за управљање ризиком, и
 9. Праћење – представља документ који дефинише спремање и архивирање свих чињеница који су имали утицаја на пројект.
- Идентификација ризика је пресудан корак у управљању ризицима, јер се ради о могућим догађајима који могу неповољно утицати на инвестицију. Идентификацијом ризика у почетној фази отклањају се будући догађаји и појаве који могу имати негативан утицај на инвестицију. Улазни подаци потребни за идентификацију ризика су: тржишни фактори, информације, организациони процеси, инвестициони циљеви, план управљања ризицима и план управљања инвестицијом. Постоји неколико различитих алата за идентификацију ризика: ревизија документације, технике прикупљања информација (brainstroming, delphi-техника, SWOT анализа, интервјуи и сл), листа провере, анализа закључка темељена на претходним пројектима и техника дијаграма.
 - Анализа ризика обавља се према важности ризика користећи вероватноћу појаве и упоређујући ризике према последицама у складу са временским оквирима. У анализи ризика користе се квалитативне и квантитативне методе. Квалитативна и квантитативна анализа ризика обухвата методе којима се одређују приоритети међу идентификованим ризицима (вероватноћа понављања, утицај на пројектне циљеве, временски план, садржај, квалитет и трошкови). Овисно о ком се идентификованом елементу ради, подаци се исказују описно и нумерички, те се доносе закључци о њиховим утицајима на циљеве пројекта.
 - Одговор на ризике је процес развијања могућности и одређивање акција којима ће се искористити те могућности и редуцирати опасност према циљу инвестиције. То укључује идентификацију једне или више особа како би се преузела одговорност за сваки одговор ризику. Често је потребан избор између неколико понуђених могућности. Могуће је планирати неколико стратегијских одговора на ризике¹⁴⁵:
 1. Избегавање ризика значи промену плана управљања инвестицијом тако да се: уклони претња, изолира циљ инвестиције од утицаја ризика, да се промене циљеви који су у домету ризика.
 2. Преношење ризика захтева пребацивање негативног утицаја претње укључујући и право на пренос на трећу страну. Тиме ризик не нестаје, него се пребацује на другог субјекта који може боље управљати њиме (полисе осигурања, концесије, ЈПП и сл.).

¹⁴⁵ Kiosaki R., Lehter Š., *Vodič za investiranje*, Finesa, Beograd, 2001.

3. Ублажавање ризика представља процес смањивања вредности ризика и то на начин смањења вероватноће појаве и смањење утицаја ризика на прихватљив ниво. Ублажавање ризика је процес који се проводи у раној фази настанка ризика.
4. Прихватање ризика се примењује када тим који води инвестицију донесе одлуку да неће мењати управљачки процес. Прихватање ризика може бити активно и пасивно. Активно прихватање ризика представља предвиђање резерви у виду времена, новца и ресурса, док пасивно прихватање ризика не захтева никакву акцију.
5. Одговор на посебне случајеве захтева од тима који проводи инвестицију да има план одговора који ће се активирати у случају унапред дефинисаних услова.

Након имплементације једне од наведених стратегија формира се план одговора на ризике. Циљеви плана су:

1. Уношење одговора на ризике у регистар ризика који је састављен у фази идентификације ризика, а обновљен у фази квалитативне и квантитативне анализе ризика.
 2. Измењени план управљања инвестицијом у којег су додане активности одговора на ризике.
 3. Уговорени споразуми везани са расподелом ризика који се могу припремити тако да специфицирају одговорност свих актера за сваку врсту ризика.
- Праћење и контрола ризика укључује следеће технике:¹⁴⁶: поновна оцена ризика којом с идентификују нови ризици, преглед ризика којим се документује ефикасност одговора ризику, анализа варијансе и трендова, чиме се контролише ефикасност целокупне инвестиције и мера техничке ефикасности којом се упоређује стварна ефикасност радова према инвестиционом плану. Примена ових техника омогућава да се на основу обновљених организационих процеса сачини поновни регистар ризика и сагледају нови ризици, те препоруче конкретне акције за ризике који нису били планиране раније.
 - Рангирање ризика узима у обзир праг толеранције ризика. Нивое ризика најлакше је одредити на темељу података и таблица које су проистекле из анализе вероватноће остварења и анализе могућих губитака. На темељу тих података креира се матрица ризика која описује различите нивое сигурносног ризика присутне у систему. Најчешће се ради о матрици 3x3 у којима се дефинише висока, средња и ниска вероватноћа реализације ризика.

¹⁴⁶ Schlossberg A., Gorelik A., *Vault Karier Guide to Investment Management*, Valut Inc., NY, 2002., str. 81

Табела 5: Матрица ризика

Вероватноћа реализације ризика	Учинак (последице)		
	Низак (10)	Средњи (50)	Високи (100)
Висока (1.0)	Низак $10 \times 1,0 = 10$	Средњи $50 \times 1,0 = 50$	Висок $100 \times 1,0 = 100$
Средња (0.5)	Низак $10 \times 0,5 = 5$	Средњи $50 \times 0,5 = 25$	Висок $100 \times 0,5 = 50$
Ниска (0.1)	Низак $10 \times 0,1 = 1$	Средњи $50 \times 0,1 = 5$	Висок $100 \times 0,1 = 10$

Извор: Jones C.P., Investments, John Wiley&Sons, Hoboken, 2007., str. 167,

Коментар: у табели су приказани подаци; вертикално: вероватноћа реализације ризика одређена од 0,1 до 1 и хоризонтално учинак ризика на инвестицију. Рангирање се врши множењем коефицијента вероватноће са коефицијентом учинка. Висина умношка одређује ранг ризика. Ранг ризика се креће у распону од 1 до 100, односно квалитативно изражен атрибутима: низак средњи и висок.

У анализи ризика настоји се проценити сваки могући ризик појединачно, те на основу квантификованих метода оценити укупна ризичност инвестиције. При томе ризичност инвестиције процењују и инвеститори и зајмодавци сваки за себе. Ради тога, кључна је улога анализе ризика којом се свеобухватно утврђује о томе да ли је инвестиција ризична и специфицирају мере које је неопходно предузети у циљу њихове минимизације.

Из наведеног произилази да су теорије о инвестицијама новијег датума и да се њихов интензивнији развој везује се за период значајнијег раста почетком седамдесетих година 20. века. Полази се од тога да се инвестицијама преноси технологија, знање и друге материјалне и нематеријалне компоненте које се односе на пословну активност. Самим тим, од теорија се очекује да дају и одговоре везане за врсте начине и моделе инвестирања на регионалном и локалном нивоу. У проучавању инвестиција издвајају се два фактора: локација и специфичне предности, односно интернализација. Предности локације су први неопходан услов за инвестирање јер се ослања на компаративне предности простора ЈЛС. Специфичне предности инвеститора указују на његову способност да нешто јефтиније произведе или пружи квалитетнију услугу у односу на конкуренцију (патентирана технологија, заштитни знак, менаџерски и маркетиншки know how и слично) и тако надокнадити све трошкове везане за пословање у непознатом окружењу. Интернализација, као детерминанта инвестирања, односи се на употребу специфичних предности инвеститора да своје предности оствари рентабилније у односу на конкуренцију. Када се говори о мотивима за инвестирање треба имати у виду и мотиве инвеститора као и мотиве ЈЛС као примаоца инвестиција.

Мотиви инвеститора могу се поделити на стратешке, субјективне и економске мотиве, а у циљу производње или пружања одређених услуга ради обезбеђења ресурса, обезбеђења тржишта и обезбеђења извоза, на бази остварења веће ефикасности и конкурентности. Мотиви се не могу идентификовати са појмом детерминанти, они из њих произилазе и на њих се ослањају. Наиме, детерминанте, до којих се дошло бројним емпиријским истраживањима, представљају оквир за доношење инвестиционих одлука и разликују се у зависности од инвеститора, од индустријске гране, од периода времена у коме се одлучује и сл. Поред економских детерминанта, на одлуку инвеститора да инвестира, утиче политика као и друге мере које извршна власт ЈЛС доноси. Најзначајнији мотив пласмана приватног капитала је профит (очекивани, дугорочни принос капитала), који се не треба посматрати изоловано. У питању је комплексно понашање инвеститора на бази анализе низа параметара у пословној политици, а све у циљу остваривања што већег повраћаја у односу на уложени капитал. При томе се води рачуна о укупној пословној стратегији, што значи да се по потреби иде у губитак на једним пословима, у корист укупног профита, да би се осигурали изгледи за дугорочно стварање квалитетнијих животних услова.

III. АНАЛИЗА РУРАЛНОГ ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ

У претходном делу рада обрађен је теоретски оквир инвестиција с акцентом на њихов значај и важност за регионални развој. Сходно обрађеној тематској целини у наредном делу као полазна основа за примену теоретског концепта извршити ће се свеобухватна анализа руралног простора Републике Србије и Републике Хрватске и направити компаративни приказ са руралним простором Европске Уније са аспекта географских, економских, социјалних и политичких фактора. Надаље на основу SWOT и PESTLE анализе бит ће приказано актуелно стање руралног простора у две државе. Посебан осврт дат је на имплементацију концепта целоживотног учења као додатне претпоставке за ефикаснији привредни развој, те примени методе индекса људског развоја као доминантног фактора за привлачење инвестиција. У последњем делу овог поглавља бити ће представљене локалне разлике руралног простора Републике Србије и Републике Хрватске према стању друштвеног бруто производа.

3.1. СПЕЦИФИЧНОСТИ РУРАЛНОГ ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ

Рурална подручја су специфичне и комплексне привредне, друштвене, еколошке и просторне области које у већини земаља захватају преко 70% националне територије и на којој живи и до 50% становништва¹⁴⁷. Обележја највећег дела руралног простора у Републици Србији и Републици Хрватској су: ретка насељеност, депопулација са изразитим трендом демографског изумирања, као и висока старост становништва, знатна заступљеност дневних миграција младог становништва, затим слаба опремљеност саобраћајним, комуналним и објектима животног стандарда, доминација пољопривреде и слаба диверзификација осталих производних и непроизводних делатности и сл. Запостављање сеоских насеља, као и нетолерантни однос према руралном простору уопште, иницирали су пораст бриге о њиховом планирању која се интензивније манифестовала тек у последњој деценији прошлог века. Та брига била је подстакнута и европском регионалном политиком која значајну пажњу посвећује руралном простору и његовом развоју, пољопривреди и њеним алтернативним делатностима.

Стање у коме се налази рурални простор две земље и истраживање могућности за његов развој представља довољан мотив да се укаже на

¹⁴⁷ Portnov, B.A., Felsenstein D., *Measures of Regional Inequality for Small Countries*, D., Portnov B. (ed) *Regional disparities in small countries*, Springer, Berlin, 2005., str. 97

вредности руралног простора, са посебним освртом на континентална подручја, јер су управо она са највећим процентом сеоског и пољопривредног становништва и еколошки припадају здравом простору две државе. Међутим, у континенталном простору две државе треба направити разлику између урбаних и руралних средина. У сврху спровођења политике руралног развоја, као најчешћи међународно признат и коришћен критеријум за разликовање руралних од урбаних подручја користи се дефиниција ОЕЦД-а, која се темељи на густини насељености становништва.

Применом ОЕЦД критерија у локалним административним јединицама у сврху дефинисања руралних простора за Републику Србију и Републику Хрватску долази се до следећих закључака¹⁴⁸:

Република Србија

- 85,1 % укупног простора Републике Србије класифицира се као рурални простор, а 14,9 % као урбано подручје;
- 82,8 % насеља смештено је у руралним просторима, а 17,2 % у урбаним просторима са 35 % становништва у 14 градова са више од 30.000 становника;
- 55,5 % укупног становништва живи у руралним просторима, а 44,5 % становништва у урбаним просторима.

Табела 6: Рурални и урбани простори, насеља и становништво Републике Србије према ОЕЦД критерију

Класификација	ОЕЦД критерији					
	Км ²	%	Број насеља	%	Број становника	%
Рурални простори	65.952	85,1	3.904	82,8	4.161.660	55,5
Урбани простори	11.556	14,9	811	17,2	3.336.341	44,5
Укупно	77.508	100	4.715	100	7.498.001	100

Извор: израдио аутор према подацима; www.oecd.org, 11.01.2014.

Република Хрватска

- 91,6 % укупног простора Републике Хрватске класифицира се као рурални простор, а 8,4 % као урбано подручје;
- 88,7 % насеља смештено је у руралним просторима, а 11,3 % у урбаним просторима са 45 % становништва у 19 градова са више од 30.000 становника;

¹⁴⁸ www.oecd.org, 11.01.2014.

- 47,6 % укупног становништва живи у руралним просторима, а 52,4 % становништва у урбаним просторима.

Табела 7: Рурални и урбани простори, насеља и становништво Републике Хрватске према ОЕЦД критерију

Класификација	ОЕЦД критерији					
	Км ²	%	Број насеља	%	Број становника	%
Рурални простори	51.872	91,6	6.001	88,7	2.110.988	47,6
Урбани простори	4.731	8,4	763	11,3	2.326.472	52,4
Укупно	56.603	100	6.751	100	4.437.460	100

Извор: израдио аутор према подацима; www.oecd.org, 11.01.2014.

На локалном нивоу подручја се класификују као рурална или урбана на основу прага од 150 становника на км². Урбани простори се сматрају они који су гушће насељени. У настојању да се идентификују њихове предности и слабости, путем кластер анализе израђена је типологија руралних области уз помоћ кластер анализе. Кластер анализом могу се идентификовати четири хомогене групе општина, према привредном деловању:¹⁴⁹

- Регион коју карактерише високо продуктивна пољопривреда и интегрисана привреда - овај регион има повољне земљишне и климатске услове као и одговарајућу структуру пољопривредне производње којом доминирају делатности са интензивнијим коришћењем капитала у односу на друге руралне области. У поређењу са осталим деловима две државе овај регион поседује адекватно развијен људски потенцијал, изражено предузетништво, довољно диверсификован сектор индустрије и добро развијену физичку и економску инфраструктуру; као последица тога овај регион има повољније друштвено- економске показатеље укупног економског развоја, интегрисану и напреднију привреду. Општине које у убрајају у овај регион географски припадају Војводини, северном делу Србије, Славонији и Међимурју.
- Регион где је главна привредна окосница пољопривреда у којој се интензивно користи радна снага - овај регион обухвата околину урбаних центара и већих градова. Општа економска структура и стопа продуктивности одређених сектора су повољнији у овом региону у поређењу са другим деловима две државе. Узимајући у обзир близину овог региона тржишту са великим бројем потрошача, структура пољопривредне производње је усмерена ка интензивној пољопривредној

¹⁴⁹ Izradio autor prema podacima iz izvora www.mrrfeu.hr i www.mduls.gov.rs, 16.01.2014.

производњи воћа, поврћа и производа животињског порекла. Општине које се убрајају у овај регион географски се налазе у централној Србији, централном делу Хрватске, те северном делу Истре.

- Регион у којем су привредне гране усмерене ка коришћењу природних ресурса, углавном планинске области - према својим географским карактеристикама овај регион је веома хетероген. Његова економска структура се заснива на експлоатацији богатих природних ресурса - рударству и пољопривреди. Неповољни демографски трендови су посебна карактеристика ове области. Овај регион обухвата територију источне и јужне Србије, простор Лике, Баније и Горског котара. Овај простор има највишу стопу руралног сиромаштва и укупне незапослености.
- Регион у коме је туризам главна покретачка грана представља онај део Србије и Хрватске који има највећи туристички потенцијал и највећу стопу учешћа терцијарног сектора у економској структури. Структура пољопривреде је прилично неразвијена и углавном је заснована на коришћењу природних ресурса, посебно код исхране стоке. Овај регион обухвата територију западе и југо западне Србије, простор Истре и Далмације.

Руралне области се разликују у економском, друштвеном и демографском смислу. Разлика је условљена њиховим геоморфолошким карактеристикама (планинске, брдске, равничарске области), променама у броју становника, економској структури, инфраструктури, условима средине, доступности саобраћаја, итд. Главне одлике и трендови су следећи¹⁵⁰:

- Демографски трендови: руралне области до почетка деведесетих година карактерисао је снажан тренд емиграције због аграрног егзодуса. У исто време дошло је до брзог раста и развоја осталих сектора привреде. Током деведесетих година, због оштрих сукоба и рата, кретања становништва у руралним областима су била прилично различита. Наставља се одлив становништва из руралних области, углавном из планинских и областима са мање плодним земљиштем, али је дошло и до обрнутог смера кретања становништва, односно емиграција у руралне области, углавном интерно расељених особа. Током периода 1991.-2012., број становника у руралним областима је опао за укупно 24%.
- Трендови запошљавања у руралним просторима најевидентнији су у пољопривреди. Око 1/3 активног становништва је запослено у пољопривреди, док секундарни и терцијарни сектор имају приближно исто учешће у запослености. Стопа запослености у пољопривреди је међу највишим у ЕУ и одражава свеprisутан велики значај пољопривреде у националној економији као и низак степен диверсификације привредних делатности у руралним областима. То за последицу има недостатак прилика за запошљавање.
- Пољопривреда остаје преовлађујућа делатност у већини руралних области, коју карактеришу мања пољопривредна газдинства, ниска стопа

¹⁵⁰ Izradio autor prema podacima iz izvora, www.oecd.org, 19.01.2014.

продуктивности и низак приход по газдинству. Велики број газдинстава производи само за своје потребе и има мале вишкове које може пласирати на тржиште.

- Стопа незапослености у руралним областима је висока (21%), и одражава проблем недостатка прилика за запошљавање. Чини се да је незапосленост још један структурни проблем руралне економије.
- Капацитети пољопривредно-прехрамбеног сектора повезани са пољопривредом (индустрија инпута, гране прерађивачке индустрије и трговине) су драстично опали током деведесетих година. Већину преосталих индустријских капацитета је неопходно модернизовати и технички побољшати.
- Инфраструктура у руралним областима, како економска тако и социјална је слаба, неразвијена и негативно утиче на конкурентност и друштвено ткиво руралних области.
- БДП по становнику у руралним областима износи 74% од националног просека и значајно је испод БДП по становнику у урбаним областима. Рурално становништво се суочава са високим степеном сиромаштва; приближно милион људи у руралним областима живи испод границе сиромаштва.
- У погледу заштите животне средине, руралне области су богате екосистемима и биодиверзитетом, који су означени као заштићене области (национални паркови, заштићене области). Еколошки притисак пољопривреде није висок због ниског степена коришћења инпута током последњих година. Међутим, промене у интензитету и структури пољопривредне производње се погоршавају убрзаним темпом.

Наредни упоредни индикатори показују стање руралних простора две државе у 2012. години у упоређењу са просеком ЕУ.

Табела 8: Макроекономски индикатори руралних простора

ИНДИКАТОРИ	РЕПУБЛИКА СРБИЈА	РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА	ЕВРОПСКА УНИЈА
Број становника у руралним просторима у %	55,5	47,6	40
Запосленост у руралним просторима	1.472.025	1.096.251	1.896.334
БДП у милион ЕУР	8.334	7.769	9.483.734
БДП по становнику у ЕУР	6.081	8.405	28.500
Инфлација у %	12,8	3,4	0,7
Нето зарада у ЕУР	390,16	705,31	2115,93

Извор: израдио аутор према подацима; www.oecd.org, 11.01.2014.

Коментар: Приказани индикатори у руралним просторима Републике Србије и Републике Хрватске у односу на просек руралних простора развијених земаља ЕУ имају негативна кретања; запосленост у ЕУ је већа у просеку за 33%, БДП по становнику у Србији и Хрватској нижи у просеку за 25%, инфлација у просеку већа осам пута, док је нето зарада у просеку мања 74,3%.

Тренутни положај аграрног сектора у Србији и Хрватској као водећег покретача привредног развоја у руралним подручјима карактерише следеће стање¹⁵¹:

- непостојање јасне развојне стратегије,
- ниска акумулациона способност руралних домаћинстава,
- неповољно тржиште капитала и несигурни инвестициони амбијент,
- ограничено тржиште за пласман производа и услуга са руралних подручја, и
- недовољно едукован људски фактор са ниским нивоом приватног предузетништва.

Основне разлике у социо-економским карактеристикама руралних подручја Србије, Хрватске и земаља ЕУ описане су наредном табелом 10. која указује да и поред развојног потенцијала, рурални простори значајно заостају у свом структурном прилагођавању за европским решењима у пракси.

Табела 9: Основна обележја руралних простора ЕУ у упоређењу са тренутним стањем у Републици Србији и Републици Хрватској

	Земље ЕУ	Србија и Хрватска – просек тренутног стања
1. Основне карактеристике		
Социо-економска структура	<ul style="list-style-type: none"> • 18% укупне популације живи претежно у руралним просторима, • 8% економски активног становништва је запослено у пољопривреди, • 20% активне руралне популације ради у пољопривреди. 	<ul style="list-style-type: none"> • 51% укупне популације живи претежно у руралним просторима, • Око 33% запослених ради у примарном сектору, • 45% активне руралне популације ради у пољопривреди.
Стање пољопривреде	<ul style="list-style-type: none"> • Висока продуктивност, • Техничко-технолошки 	<ul style="list-style-type: none"> • Ниска продуктивност,

¹⁵¹ www.makroekonomija.org, 13.02.2014.

	<p>добро опремљене фарме, просечне величине 20 ha,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Подршка пољопривредни од 1960-тих. 	<ul style="list-style-type: none"> • Газдинства просечне величине 4,8 ha, лоше опремљена механизација, ниска употреба инпута, • Буџетска подршка пољопривреди недовољна, информисаност корисника лоша.
Рурална инфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> • Добро развијена. 	<ul style="list-style-type: none"> • Сиромашна (физичка, економска и социјална).
Привредна структура	<ul style="list-style-type: none"> • Диверсификована, • Нови рурални бизниси и сервиси. 	<ul style="list-style-type: none"> • Недовољно диверсификована, • Недовољно развијени рурални бизниси са ниском нивоом социјалних сервиса.
2. Људски потенцијал		
Људски капитал	<ul style="list-style-type: none"> • Висок ниво ресурса. 	<ul style="list-style-type: none"> • Низак ниво локалних људских потенцијала, образовања и иницијатива.
Образовање, тренинг	<ul style="list-style-type: none"> • Од почетка 1970-тих уведена систем целоживотног образовања, • Добро развијен саветодавни сектор. 	<ul style="list-style-type: none"> • Фокусирано на техничка знања, • Недовољна едукација о менаџменту и маркетингу, • Саветодавне услуге недовољно примерене потребама.
Производно повезивање	<ul style="list-style-type: none"> • Успостављено партнерство, • Мрежа институција на заједничким пројектима. 	<ul style="list-style-type: none"> • Неразвијено партнерство, • Спори прогрес у успостављању производних група и асоцијација
Локална самоуправа	<ul style="list-style-type: none"> • Развијене профитне организације и локалне 	<ul style="list-style-type: none"> • Мали утицај локалне самоуправе

	<p>акциони е групе,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Иновативна и ефикасна локална администрација. 	<p>и неформалних група,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Неефикасан систем одлучивања (top-down), • Низак ниво предузетништва локалне власти.
3. Програми и финансијска подршка		
Фондови и финансијски ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Структурни фондови, LEADER I, II, LEADER +, • Национални програми. 	<ul style="list-style-type: none"> • Донације и пилот пројекти, • Мала средства у општинским буџетима, аграрном буџету и Фонду за развој.
Учесници	<ul style="list-style-type: none"> • Државне институције, • Наука/Истраживачи, • Снажан НВО сектор, • Локалне акционе групе. 	<ul style="list-style-type: none"> • Државне институције због лоше политике не дају довољну привредну подршку, • Мали утицај НВО, • Локални предузетници и централизовано доношење одлука на свим нивоима власти.
4. Приоритети у развоју		
Основни циљеви руралног развоја	<ul style="list-style-type: none"> • Конкурентност пољопривреде, • Заштита околине, • Мултифункционалност. 	<ul style="list-style-type: none"> • Раст продуктивности, • Трговина, прерада, рурални туризам, мало и средње предузетништво.
Средњорочни циљеви	<ul style="list-style-type: none"> • Диверзификација економских активности. 	<ul style="list-style-type: none"> • Развој инфраструктуре, • Институционално и организационо јачање свих учесника.
Стратегије и одговарајући	<ul style="list-style-type: none"> • Фокус на способност локалне самоуправе кроз 	<ul style="list-style-type: none"> • Фокус на малом и средњем

фактори	мобилизацију локалних потенцијала, <ul style="list-style-type: none"> • Развој локалних сервиса приватно-јавног партнерства. 	предузетништву и руралном туризму, <ul style="list-style-type: none"> • Сиромашни фондови и финансијска подршка, • Низак ниво запослености и могућности развоја нових послова, • Локални актери због недовољног нивоа образовања без довољно иницијативе.
---------	--	---

Извор: израдио аутор према подацима; www.oecd.org, 12.02.2014.

Из наведених показатеља произлази да руралне просторе у обе државе прате негативни трендови у односу на просек ЕУ. Разлог лежи у чињеници што је рурални простор две земље са једне стране технолошки заостао у односу на ЕУ. Са једне стране евидентна је мања продуктивност рада, а са друге стране фискални и парафискални намети много више оптерећују предузетнике него што је то случај у развијеним земљама. Тренутно стање могуће је унапредити системским, односно реформским мерама, што изискује доста времена, одрицања, резова и других негативних консеквенци, али дугорочно отвара перспективу привредног оздрављења. Због тога „политички лидери“ не прибегавају овим мерама, већ гледају корист у кратком року, те тако економску ситуацију „гурају у све већу дубиозу“. Политика руралног развоја две земље у овом моменту није интегрално уобличена ни у једном званичном документу. Поједини аспекти руралног развоја парцијално се, са мање или више пажње, помињу у оквиру националних стратегија развоја. Оваква политика има своју оправданост у чињеници да се подстицајем инвестиција стварају претпоставке за раст конкурентности и напредак газдинства у дужем временском периоду. Стратешким документима неопходно је на конзистентан начин размотрити развојне приоритете и начине њиховог остваривања до зацртаног периода.

Рурални простори су са аспекта својих специфичних проблема и развојних ограничења, врло осетљива подручја и то у погледу неравномерне регионалне развијености. Заостајање руралних у односу на развијене просторе огледа се у основним развојним параметрима¹⁵²:

- демографским обележјима, односно будућим миграцијама становништва, природном прираштају и сл.
- економским структурама,
- хуманом развоју,

¹⁵² McGrew, A., *Transformation of Democracy: Globalization and Teritorial Democracy*, Cambridge, 1997., str. 143

- инфраструктури и
- привредној развијености.

Успешна политика руралног развоја захтева интегралан приступ комплексном процесу друштвено-економског развоја руралних подручја. У пракси је присутно стајалиште да су развојни проблеми и смернице за њихова решавања дефинисани искључиво из урбане перспективе и не разматрају рурална подручја на адекватан начин. Извесно је да у обе државе постоји одсуство координације приликом доношења системских и стратешких докумената, па тако и оних везаних за рурални развој. У процесу планирања и усмеравања средстава државне помоћи још увек није успостављен систем координације између бројних институција и субјеката који су укључени у различите аспекте руралног развоја. Децентрализација институција, усвајање и/или усаглашавање законодавства, унапређење знања као и координација програма подршке кроз домаће и стране фондове представљају предуслов за ефикаснију примену програма подршке руралном развоју. Кадровски, технички и организационо, локална администрација је још увек недовољно оспособљена да активно и одговорно преузме нову улогу. У већини општина нису довољно или уопште нису развијени капацитети за партиципативно планирање и имплементацију државних сервиса. Као неопходан корак да се крене у озбиљнији студиозни приступ јесте сагледавање релевантних руралних потенцијала и њихових специфичних проблема, а то је могуће путем SWOT и PESTLE анализе.

3.2. SWOT И PESTLE АНАЛИЗА РУРАЛНОГ ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ

Република Србија и Република Хрватска су према развојним потенцијалима доста сличне. Такође имају сличних проблема око спровођења привредне политике. Због наведених сличности, у раду је коришћен јединствени приступ код израде SWOT анализе. Анализа снага, слабости, могућности и опасности приказује главна привредна и социјална обележја. SWOT анализом се указује на потенцијале али и критична питања њихова развоја. Дефинисана су кључна подручја и кључни развојни фактори према којима се треба усмеравати и које треба јачати, те су издвојене основне теме нужне за будући развој. У анализи се издвајају следећа подручја посебно значајна за развој¹⁵³:

- Конкурентност,
- Запошљавање,
- Извоз,
- Истраживања и иновације,
- Инфраструктура,
- Држава и
- Предузетништво.

¹⁵³ Veličković D., „*Teorija privrednog razvoja*“, Ekonomski fakultet Priština, Priština, 2005., str. 116

Простори нису наведени по хијерархијском значењу, јер се ради о међусобно чврсто повезаним подручјима с вишеструко преплетеним везама. Приликом израде SWOT анализе дефинисани су развојни приоритети с циљем уважавања синергијских ефеката. Наиме, сасвим је извесно како без раста и стимулације конкурентности нема раста производње, запошљавања и извоза. Конкурентност није могуће осигурати без побољшања у подручјима: образовања, истраживања и иновација, опремања инфраструктуром и стварања квалитетног пословног окружења од стране државе те у подручјима развоја и потицања предузетништва.

Табела 10: SWOT анализа руралног простора Републике Србије и Републике Хрватске

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
Велика површина квалитетног пољопривредно земљиште погодног за узгајање ратарских повртларских, воћарских и виноградарских култура	Неповезаност пољопривреде и туризма; недовољан пласман пољопривредних производа у туристичкој понуди
Водни потенцијал; Дунав, Сава, Драва, Тиса, Морава и Дрина погодне за развој енергетског потенцијала, производње питке воде и развој риболовног туризма	Низак ниво искоришћености водних потенцијала у смислу производње енергије, ловни туризам још увек у повоју
Културно историјска и природна баштина	Запуштеност објеката и историјских комплекса који се све више урушавају и постају одлагалишта отпада
Умрежена саобраћајна инфраструктура; ваздушне и речне луке, разграната железничка мрежа, разграната цестовна мрежа погодују ефикасном транспорту роба и услуга.	Неуједначен квалитет инфраструктуре; лоше стање железничке инфраструктуре, речне и ваздушне луке захтевају модификовање опреме
Традиција индустрије; диверзификација пословних делатности, брендови из бивше државе које је неопходно поново пласирати на тржиште	Низак ниво квалитета живота; заостајање за европским просеком у висини БДП-а и висини дохотка
Шумски потенцијали погодују развоју дрвне индустрије, лова и ловног туризма	Мало и неразвијено тржиште узрокује низ проблема пословном сектору (царине, дуг временски период код протока роба ради честог преласка државних граница)

Разграната мрежа образовних институција (средњег и високог ниво образовања)	Висока стопа незапослености узрокује неповољна демографска кретања становништва
Велики број бања и термалних извора погодују развоју бањског туризма	Неразвијена комунална инфраструктура
Постоје системи ознака квалитета за домаће производе	Низак ниво извоза производа на страна тржишта
Велики број регистрованих пољопривредних произвођача	Несређени имовинско правни односи и ниска акумулација локалних предузетника
Подстицајне мере за инвеститоре	Недовољно развијена способност привлачења инвеститора, трома бирократија, велики број фискалних и парафискалних намета

МОГУЋНОСТИ	ОПАСНОСТИ
Геостратешки и саобраћајни положај	Недостатак финансијских средстава; висок ниво корупције утиче на неравномерну расподелу средстава
Обновљиви извори енергије	Последице рата и бомбардовања
Специјализација регије и развој кластера	Висока стопа незапослености
Искоришћавање природних потенцијала у сврху стварања нових вредности	Приметно све већи интензитет загађивања околиша
Пројектно укључивање у светске асоцијације	Висока стопа инфлације; изнад европског просека
Прекогранична сарадња	Конкуренција из окружења
Улагање у истраживање и развој	Порезна политика
Удруживање предузећа ствара могућност за повећање обима производње и пласмана роба на слободна светска тржишта	Неразвијена хоризонтална и вертикална комуникација
Коришћење ЕУ фондова	Елементарне непогоде

Извор: израдио аутор на основу расположивих података из стратешких документата ЈЛС руралног простора из Републике Србије и Републике Хрватске, 12.02.2014.

Рурални простор две државе поседује низ предности од природних, културних, саобраћајних, које је неопходно адекватном стратегијом усмерити у правцу економског развоја. Стратешки приступ треба поставити на начин да се са једне стране слабости које карактеришу рурални простор трансформишу у тржишне могућности, а приказане опасности са друге стране одређеним механизмима претворе у снаге. Да би овакав концепт оживио неопходно је ангажовање стручних и компетентних људи из академског, привредног и друштвеног живота који су непристрасни од политичког утицаја да својим искуством дају допринос економском оздрављењу овог простора. Правилном применом стратегијског приступа шансе за успех у пословању се повећавају. Управо на овај начин ЈЛС настоје да створе предуслове за подстицајни инвестициони амбијент. Како живимо у времену великих промена, жеље циљних група се стално мењају под утицајем друштвених снага и разних институција. Бавећи се потребама циљних група са становишта и погледа локалне самоуправе, а у циљу побољшања квалитета живота у комплетном региону, недовољно је само познавати интерне снаге и слабости ЈЛС. У фокус интересовања морају доћи и екстерни фактори који директно или индиректно утичу на делокруг рада ЈЛС.

PESTLE анализа је користан алат за разумевање окружења у коме ЈЛС послује, односно у суштину ствари доводи у питање коришћење информација које су у вези са стратешким одлучивањем. Мисија PESTLE је да обезбеди приступ расположивим информација којима се анализирају вањски ризични утицаји. Анализа захтева да се информацијама приступа са аспекта реалног оквира. У циљу сагледавања вањских фактора који утичу на делокруг ЈЛС руралног простора две државе неопходно анализирати стање окружења. Анализа је приказана у наредној табели.

На основу анкете проведене у ЈЛС Републике Србије: Сомбор, Врбас, Инђија и Лозница, те општинама Републике Хрватске: Осијек, Вуковар, Славонски брод и Пожега, а у циљу израде PESTLE анализе прикупљени су подаци о утицају политичких, економских, друштвених, технолошких, правних и етичко еколошких фактора на привредни развој руралог просотра две државе. Испитаницу су сваком од фактора према његовом занчају доделили пондер. Након обраде података, резултати су сумирани и приказани у наредној табели:

Табела 11: PESTLE анализа руралног простора две државе

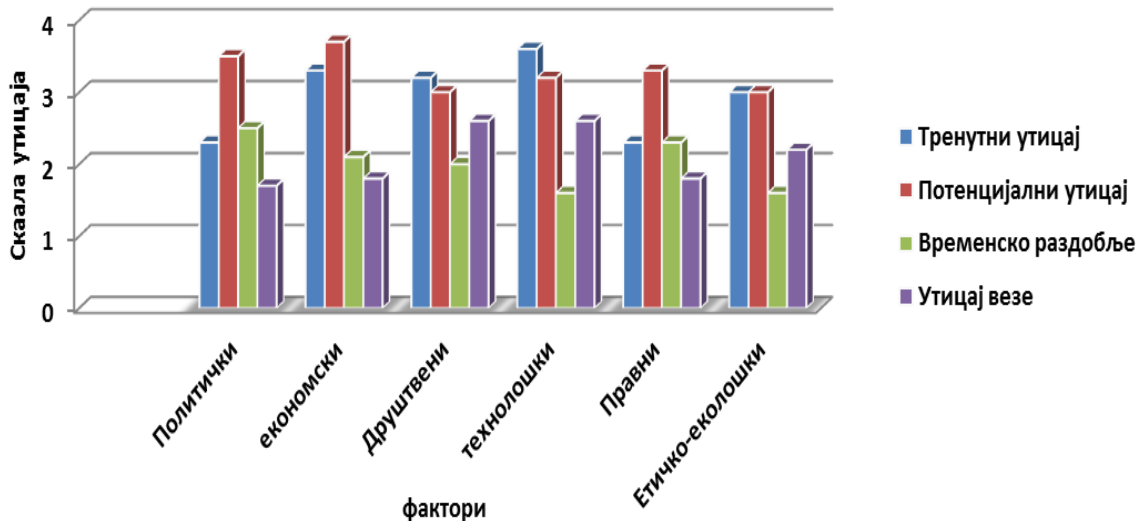
ФАКТОРИ	БЕЛЕШКЕ	ПОТЕНЦИЈАЛНИ УТИЦАЈ	ИМПЛИКАЦИЈЕ И ВАЖНОСТ	
	УТИЦАЈ ФАКТОРА 1 негативан 2 неповољан 3 недовољан 4 позитиван	УТИЦАЈ ФАКТОРА не може се утврдити 1 низак 2 средњи 3 висок 4	ВРЕМЕНСКО РАЗДОБЉЕ УТИЦАЈА Годину дана 1 Пет година 2 Десет година 3	УТИЦАЈ БЕЗЕ негативан 1 недовољан 2 позитиван 3
ПОЛИТИЧКИ				
Утицај лобија	3	3	2	2
Ратови	1	4	3	1
Државна политика	2	4	3	2
Регионална политика	3	3	2	2
Локална политика	3	3	2	2
Политички трендови	2	4	3	1
СРЕДЊА ВРЕДНОСТ	2,3	3,5	2,5	1,7
ЕКОНОМСКИ				
Монетарна политика	3	4	2	2
Фискална политика	2	4	2	2
Инвестициона политика	3	4	3	2
Међународна трговина	3	3	2	2
Расположиви доходак	3	4	2	1
Незапосленост	1	4	2	1
Курс	2	3	2	2
Инфлација	2	4	2	2
Каматне стопе	1	3	2	2
СРЕДЊА ВРЕДНОСТ	3,3	3,7	2,1	1,8
ДРУШТВЕНИ				
Демографски фактори	2	3	3	1
Образовање	4	4	3	3
Здравство	3	2	1	3
Значајни догађаји	3	3	1	3
Медији	4	3	2	3

СРЕДЊА ВРЕДНОСТ	63,2	3	2	2,6
ТЕХНОЛОШКИ				
Комуникација	3	3	2	3
Иновације	4	4	2	3
Интернет	4	3	1	3
Старост	2	3	2	2
технологије				
Транспорт	3	3	1	2
СРЕДЊА ВРЕДНОСТ	3,6	3,2	1,6	2,6
ПРАВНИ				
Домаћа правна регулатива	2	4	2	2
Правна регулатива ЕУ	3	3	2	2
Имовинско правни односи	2	3	3	1
Стање државног апарата	2	3	2	2
СРЕДЊА ВРЕДНОСТ	2,3	3,3	2,3	1,8
ЕТИЧКО – ЕКОЛОШКИ				
Еколошка питања	3	2	1	2
Еколошка регулатива	3	3	2	2
Тржишне вредности	3	3	2	3
Организациона култура	3	4	2	2
Морал запослених	3	3	1	2
СРЕДЊА ВРЕДНОСТ	3	3	1,6	2,2

Извор: израдио аутор на основу анкете проведене у ЈЛС

Приликом израде PESTLE анализе сваком фактору додељен је пондер који одређује директни и индиректни утицај, те показује импликације и важност сваког фактора у временском раздобљу. Резултати из анализе графички се могу приказати наредним графиконом:

Графикон 5: Утицај фактора PESTLE анализе на стање руралног простора Републике Србије и Републике Хрватске

Извор: израдио аутор на основу података из претходне табеле

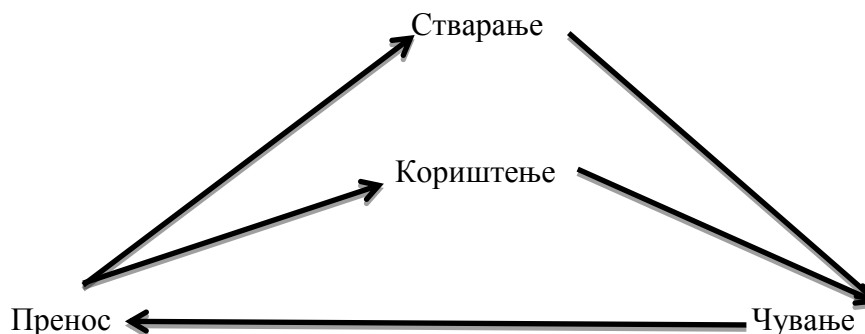
Коментар: Из графика се види највеће одступање у скали утицаја има међу политичким, економским и технолошким факторима. Надаље, произлази да економски, друштвени, технолошки и етичко-еколошки фактори имају недовољан утицај на стање анализираних руралног простора. Друштвени фактори тренутно недовољно утичу на стање у руралном простору две државе, док политички и правни фактори имају неповољан утицај. Највећи потенцијални утицај имају политички и економски фактори, док се остали крећу у границама средњег утицаја. Импликације утицаја крећу се у границама средњорочног односно у временском периоду 5 година са недовољним утицајем, односно политички, економски и правни фактори су ближе негативном утицају, док друштвени, технолошки и етичко-еколошки фактори су усмерени ка позитивним тенденцијама.

На основу SWOT и PESTLE анализе сажети су резултати постојећег стања руралног простора две државе. Ове анализе представљају темељ истраживачких радова, укључујући и фокус групе с главним актерима локалног развоја, проведених у оквиру стварања подстицајног инвестиционог амбијента. Након својеврсне сублимације свих претходних сазнања, ствара се реална слика стања у руралном простору Републике Србије и Републике Хрватске, што се посебно односи на унутрашње и вањске факторе.

3.3. ЦЕЛОЖИВОТНО ОБРАЗОВАЊЕ ФУНКЦИЈИ ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА

Учење не мора бити свестан или намерно одређен процес који увек даје продуктиван резултат. Учење неће увек повећати ефикасност запосленог, али свакако утиче да радници знају шта је исправно, а шта не? Када радник дође до стадија да овлада вештином постизања што веће ефикасности, код њега је евидентна промена у понашању. Промена која је резултат учења не мора се осликавати кроз видљиво понашање. Учење може да доведе до новог и значајнијег увида у свест са последицом да диктира некакве промене у понашању.¹⁵⁴ У том смислу, кључни елемент у учењу је да организам буде свестан разлике и алтернативе, односно да свесно одабере једну од могућих алтернатива. Организационо учење се јавља под два услова: прво, када организација постиже оно што је навела као циљ и друго, када се идентификована неусклађеност између намере и исхода може исправити, из чега произлази да организационо учење представља замршену петљу. У литератури се наводе четири димензије или фазе процеса организационог учења: стицање знања, дистрибуција знања, примена и уградња (чување) знања¹⁵⁵.

Слика 16: Генерални модел знања¹⁵⁶

Стварање знања састоји се од активности која доносе нова знања у организацију¹⁵⁷:

- Развој
- Откриће
- Осликавање и
- Стицање

Коришћење знања представља начин да се знање користи како би биле омогућене акције у смислу подршке одлукама. Организационо учење подиже

¹⁵⁴ Pham, T.N. and Swierczek, W.F., "Facilitators Of Organizational Learning In Design", *The Learning Organization*, Oxford University Press, 2006. str. 186

¹⁵⁵ Friedlander, F., *New Insights on Managerial Thought and Action*, Patterns of Individual and Organizational Learning, the Executive Mind San Francisco, 1983, str 29

¹⁵⁶ Huber P. George, *Organizational Learning: The Contributing Processes and the Literatures*, Columbia University, New York, 1991. Str. 88

¹⁵⁷ Senge, P. „*Zakoni pete discipline*“ Statford Univesity, 1992.str. 102

радну продуктивност, подстиче на тимски рад чиме се побољшавају и унапређују вештине, креативност, мотивацију и лојалност запослених. Задржавање знања омогућава организацијама да на тржишту буду што дуже времена присутне. Због тога организације треба да ставе акценат на развијање система за чување знања јер се тако постиже одрживост знања у оквиру система. Пренос знања помера знање из једне организације у другу, из једног система у други чиме трансфер знања треба да поприми циклични карактер. Традиционални начин рада запослених у општинама не уклапа се у савремене токове данашњег пословања. Глобализација диктира динамичнији начин пословања; правила се мењају, тржишни услови се мењају, вредности се мењају¹⁵⁸.

Мисија општина јесте да буде на услузи својим грађанима, што значи да представља једну врсту сервиса. Да би се испунила мисија неопходно је да општине у својим редовима регрутују кадрове који су пре свега образовани, компетентни, те спремни да се уклопе у тржишна правила. Од запослених се очекује да овладавају свим променама које тржиште носи. Ово управо указује на неопходност увођења система целоживотног учења. Практична имплементација наведеног концепта се показала врло ефикасним из разлога што се повећала продуктивност запослених. Целоживотно образовање запослених у општинама омогућава да се унапреде вештине, креативност, мотивација, а руководство за узврат „поседује“ лојалне запослене спремне на тимски рад. На радном месту тренинг може бити важан извор акумулације људског капитала.

У односу на утицај формалног образовања на радну продуктивност, данас се обуке у ЈЛС проводе *ad hoc*, спонтано и без добро утврђеног распореда. Стога их је тешко пратити и документовати унутар организације. Са аспекта радника, продуктивност представља кључни показатељ ефикасности радне снаге и директну везу између људског капитала и организационих перформанси. Интензитет рада је у великој мери различит код запослених и зависи од врсте и обима посла, величине радне организације, међуљудских односа и сл. Организацију рада у ЈЛС неопходно је усмерити на увођење концепта разноврсног посла чији резултати треба да буду мерљиви. На овакав начин менаџерима се отвара могућност да квантитативно измере продуктивност сваког запосленог и врше њихову компарацију према ефектима рада. Овакав приступ омогућава уштеду у трошковима, а са друге стране потиче раднике на додатна усавршавања, што свакако има позитиван утицај на повећање радне продуктивности. Међутим не утичу само унутрашњи фактори на понашање запослених.¹⁵⁹ Утицај ширем опсега имају спољни фактори који су ван контроле водства организације. Ови фактори диктирају тржишне стандарде.

Разумевање односа између организационог учења и продуктивност људских ресурса у општинама постиже следеће циљеве¹⁶⁰:

¹⁵⁸ Senge P., *"The Fifth Discipline"*, the Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology, 1990, str. 54.

¹⁵⁹ Senge P., *"The Fifth Discipline"*, the Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology, 1990., str. 57

¹⁶⁰ Newman, B., and Conrad Kurt W., *The Knowledge Management Theory*, Papers, The Introduction to Knowledge Management, George Washington University Course, 1999., str. 114

- Односи између стицања знања и радне продуктивности постају разумљиви,
- Односи између дељења знања и радне продуктивности постају разумљиви,
- Односи између система имплементације знања и продуктивности људских ресурса постају разумљиви.¹⁶¹

Динамичне промене које се догађају у функционисању ЈЛС условљавају потребе за сталним иновирањем знања и стицањем нових радних вештина. Целоживотно образовање за свако друштво има приоритетну важност јер се динамични друштвени и привредни развој и раст може заснивати само на квалитетно високообразованим, менаџерима и стручњацима. За Србију и Хрватску; две државе које се налазе у процесу убрзане предузетничке транзиције с циљем да у следећим годинама створе услове за развијено тржишно инвестиционо друштво које би се требало укључити у европске токове, посебну важност има имплементација концепта целоживотног пословног образовања у институције локалне власти. Начини целоживотног образовања запослених у општинама могу бити различити, а зависе о локалној кадровској стратегији.

Програми целоживотног образовања који се у пракси најчешће нуде запосленима у ЈЛС су из области непрофитног рачуноводства и управљања буџетом, управљање пројектним циклусом, провођење поступка јавних набавки, те разни програми из области управљања људским ресурсима и маркетингом. У стицању пословних знања и вештина најквалитетније је директно образовање полазника у малим групама кроз израду практичних планова и пројеката. Међутим, такав је начин стручног оспособљавања скуп јер подразумева ангажовање великог броја врхунских предавача и консултаната. Зато се данас примењују методе које се заснивају на коришћењу информационе образовне технологије с програмима за брзо учење уз коришћење рачунара. Високо-развијено и квалитетно мултимедијско образовање требало би бити усмерено на развој сваког запосленог у ЈЛС, почев од начелника управе па до оних запослених који су у директном контакту са грађанима, инвеститорима и другим пословним партнерима. Запослени су најважнији капитал сваке општине, те само они могу осигурати нову иновативну конкурентност ЈЛС на тржишту.

3.4. HDI МЕТОДОЛОГИЈА

Индекс људског развоја, односно The Human Development Index (HDI) представља индикатор који прати стање становништва у четири нивоа људског развоја и то: сиромаштво, писменост, образовање и животни век становништва. Наведеном методологијом на руралној територији Републике Србије и Републике Хрватске измерени су фактори људског развоја¹⁶²:

- Животни век становништва, мерено према животном веку од рођења,

¹⁶¹ Newman, B., and Conrad Kurt W., *The Knowledge Management Theory*, Papers, The Introduction to Knowledge Management, George Washington University Course, 1999., str. 116

¹⁶² www.hdr.undp.org, 17.04.2014.

- Знање, мерено према писмености (основно, средње, високо образовање, те проценат уписа) и
- Животни стандард, мерено према БДП-у по становнику.

Према подацима УН из наредне табеле, применом HDI методологије израчунати су фактори људског развоја за две државе.

Табела 12: Фактори људског развоја

Фактори	Република Србија	Република Хрватска
Животни век становништва	73,7	75,4
Стопа писмености	96,4	98,1
Стопа уписа у образовне институције	78,3	79,8
БДП по становнику у ЕУР	6081	8405

Извор: Израдио аутор на основу података; hdr.undp.org, 17.04.2014. године

За израчунавање HDI, прво се комбинују две мере образовања помоћу пондерисаних просека; две трећине стопа писмености одраслих (ALR) и једна трећина стопа уписа у образовне институције, односно (EER). Формула за пондерисани просек даје процентуалну вредност образовања (EP):

Формула 11: Вредност образовања (EP)¹⁶³

Република Србија

Република Хрватска

$$EP = \frac{2}{3} \times ALR + \frac{1}{3} \times EER$$

$$EP = \frac{2}{3} \times ALR + \frac{1}{3} \times EER$$

$$EP = \frac{2}{3} \times 96,4\% + \frac{1}{3} \times 78,3\%$$

$$EP = \frac{2}{3} \times 98,1\% + \frac{1}{3} \times 79,8\%$$

$$EP = 90,36\%$$

$$EP = 92\%$$

Наведени резултат указује да у Републици Србији од укупног броја становништва, писмено је 90,36%, док у Републици Хрватској има 92% писмених становника.

Вредност било које дате вредности јединице се може претворити у индекс на начин да се прво идентификује минимална вредност за коју се узима 0 и максимална вредност за коју се узима 100. Ове вредности се уносе у формулу

¹⁶³ hdr.undp.org, 17.04.2014.

у виду разломка, где бројилац чини разлика стопе образовања и минималне вредности, а именилац разлика максималне и минималне вредности:

Формула 12: Индекс образовања (EI)¹⁶⁴

$$EI = \frac{EP-0}{100-0} = \frac{EP}{100}$$

$$EI = \frac{EP-0}{100-0} = \frac{EP}{100}$$

$$EI = \frac{90,36-0}{100-0} = \frac{96,36}{100}$$

$$EI = \frac{992-0}{100-0} = \frac{92}{100}$$

$$EI = 0,96$$

$$EI = 0,92$$

Из наведених резултата је видљиво да се вредност индекса налази у горњем делу скале вредности између 0 и 1, односно преко 0,9, што указује да је већина становника руралног простора описмењена. Један од начина за комбиновање ових вредности јесте да конвертује сваки од ових индекс бројева. Након конверзије добија се Индекс друштвеног развоја HDI. Да би се конвертовао индекс животног века на очекивано трајање живота, неопходно је прво идентификовати минималну и максималну границу животног века.

Уједињене нације користе као доњу границу 25, односно као горњу границу 85. Вредност варијабле животног век (LEV) ставља се у разломачки однос где бројилац чини разлику просечног животног века и минималне границе животног века, док именилац чини разлику максималне и минималне границе. Добијени резултат представља Индекс очекиваног друштвеног развоја (LEI):

Формула 13: Индекс очекиваног друштвеног развоја (LEI)¹⁶⁵

Република Србија

Република Хрватска

$$LEI = \frac{LEV-25}{85-25}$$

$$LEI = \frac{LEV-25}{85-25}$$

$$LEI = \frac{73,7-25}{85-25}$$

$$LEI = \frac{75,4-25}{85-25}$$

$$LEI = 0,81$$

$$LEI = 0,84$$

¹⁶⁴ hdr.undp.org, 17.04.2014.

¹⁶⁵ hdr.undp.org, 17.04.2014.

Из наведених резултата је видљиво да се вредност индекса налази у горњем делу скале вредности између 0 и 1, из чега се да закључити да је рурални простор обе државе релативно развијен.

За финалну конверзију у виду вредности индекса, сачињава се конверзија бруто домаћег производа по глави становника у ЕУР. на вредност индекса. База израчуна је логаритам. Минималне и максималне вредности БДП-а по глави становника користе се од стране Уједињених нација и крећу се у распону вредности од 100 до 40.000, респективно. Једначину чини разломачки однос. Бројилац чини разлику логаритма БДП-а руралног простора државе и минималне вредности, док именилац чини разлика максималне и минималне вредности БДП-а по глави становника:

Формула 14: Индекс стања инвестиција у бруто друштвеном производу (GDPI)¹⁶⁶

Република Србија

$$GDPI = \frac{\log(BDP) - \log(100)}{\log(40000) - \log(100)}$$

$$GDPI = \frac{\log(6081) - \log(100)}{\log(40000) - \log(100)}$$

$$GDPI = 0,68$$

Република Хрватска

$$GDPI = \frac{\log(BDP) - \log(100)}{\log(40000) - \log(100)}$$

$$GDPI = \frac{\log(8405) - \log(100)}{\log(40000) - \log(100)}$$

$$GDPI = 0,74$$

Резултат показује да се израчунате вредности такође крећу у горњем делу граничне скале, али да су испод индекса европског просека који износи 0,86. Ово указује да је неопходно подићи радну продуктивност, односно покренути мере апсорбовања инвестиција како би се унапредила технологија и сам процес производње.

Коначно за прорачун HDI за рурални простор обе државе узима се средња вредност или просек три индекса вредности : EI, LEI и GDPI.

Формула 15: Индекс људског развоја (HDI)¹⁶⁷

Република Србија

$$HDI = \frac{EI + LEI + GDPI}{3}$$

$$HDI = \frac{0,96 + 0,81 + 0,68}{3}$$

Република Хрватска

$$HDI = \frac{EI + LEI + GDPI}{3}$$

$$HDI = \frac{0,92 + 0,84 + 0,74}{3}$$

¹⁶⁶ hdr.undp.org, 17.04.2014.

¹⁶⁷ hdr.undp.org, 17.04.2014.

HDI =0,82

HDI =0,83

Индекс људског развоја (HDI) показује да се рурални простор налази испод просека европских земаља који се креће у просеку од 0,87 до 0,96. Узрок лежи у ниском БДП-у по јединици производа, односно ниском нивоу инвестиција у привредне делатности као генератора стварања нових вредности.

Савремена економска анализа осим анализе стандардних економских индикатора заснива се на показатељима, који су повезани са хуманим развојем, здрављем, нивоом образовања и стопи сиромаштва. Ипак, потребно је имати на уму како при интерпретацији HDI није најважније која држава је испред које, већ изналажење начина да све државе достигну што већи ниво HDI, те његово континуирано повећање из године у годину, тј. коначно сврставање у групу земаља са високим HDI. Једно од главних ограничења ове методологије јесте што не укључује дистрибутивну димензију, односно свеобухватно благостање друштва по глави становника може опадати у периоду раста БДП-а. Поред тога што је ова метода конзистентна, људски развој није повезан само са здрављем, образовањем и приходима, већ и с активним ангажманом у обликовање развоја, једнакости и одрживости.

3.5. ЛОКАЛНЕ РАЗЛИКЕ ПРЕМА СТАЊУ ДРУШТВЕНОГ БРУТО ПРОИЗВОДА

У анализи локалних разлика полазна тачка је вредност БДП-а по становнику у руралним срединама. Поред стандардног показатеља развијености, БДП-а по становнику, у анализи ће се користити и подаци о пословању ЈЛС. Два су разлога за проширење анализе на показатеље пословања ЈЛС. С једне стране, жели се проширити аналитичка основа за мерење степена и динамике привредног развоја. С друге стране, на тај се начин уважава чињеница да ефикасна и добро вођена локална политика може имати значајан утицај на привредно стање на локалном простору. Подаци су прибављени од статистичких завода за период 2007. – 2012. године. Наредни графикон показује локалне разлике у развијености посматраних градова из руралног простора у 2012. години.

Графикон 6: Кретање БДП-а по становнику у руралним градовима у 2012. години

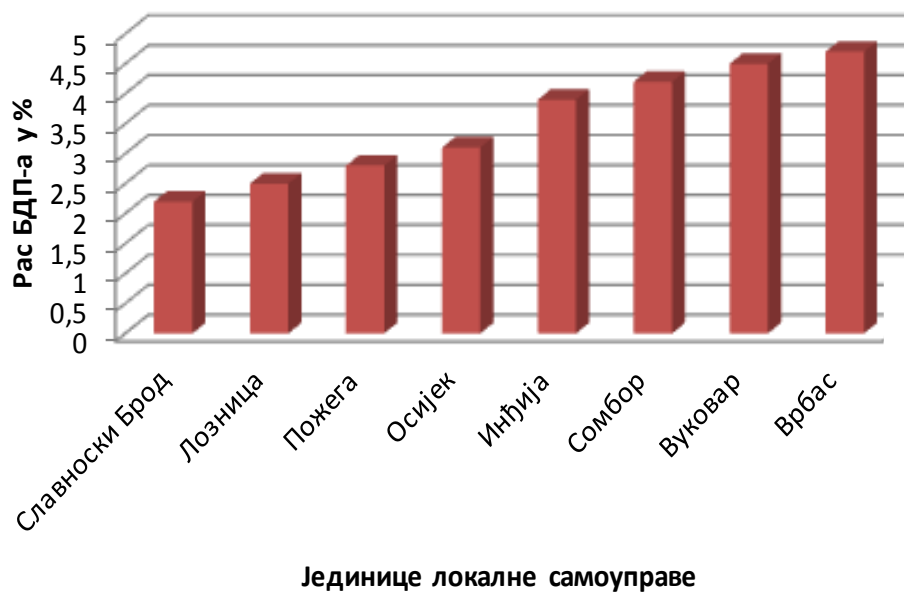

Извор: израдио аутор на основу статистичких података; www.stat.gov.rs,
www.dsz.hr, 15.01.2014.

Коментар: Локалне разлике према бруто домаћем производу су знатне. БДП по становнику према паритету куповне моћи се у 2012. години кретао од 6.833 ЕУР у граду Вуковару до 15.552 ЕУР у граду Осијеку, што је распон од 2,6 пута. Након града Осијека према нивоу БДП-а следе Инђија, 13378 ЕУР, Сомбор са 13.141 ЕУР, Славонски Брод са 13.034 ЕУР по становнику. То су уједно једини градови који прелазе 50% просека Европске Уније, а који је у 2012. години износио 24.086 ЕУР по становнику. Као што се може видети на графикону остали градови налазе се испод просека руралних градова ЕУ. С друге стране, најнижи ниво БДП-а по становнику бележи Вуковар и Врбас са вредности испод 10.000 ЕУР по становнику.

Осим неравномерног нивоа БДП-а по глави становника, врло су значајне разлике у погледу стопе раста. Стопа раста БДП-а по глави становника у раздобљу 2007.-2012. године приказана је у наредном графикању:

Графикон 7: Стопа раста БДП-а по становнику у периоду 2007. – 2012. години

Извор: израдио аутор на основу статистичких података; www.stat.gov.rs,
www.dsz.hr, 15.01.2014.

Коментар: Најмању реалну годишњу стопу раста БДП-а по становнику од 2,2% бележи Славонски Брод. С друге стране, Врбас има највећу годишњу стопу раста од 4,7%. Са аспекта посматрања стопа раста у односу на просек, треба навести да сви градови имају стопу раста испод просека који износи 4,8%. Разлог оваквог стања може се тражити у последицама глобалне економске кризе која није изоставила ни наше просторе.

Промене развојног положаја градова у раздобљу 2007.- 2012. година се могу додатно оценити ако се упореде релативне позиције градова у односу на просек руралних градова ЕУ. У наредној табели дат је преглед промена релативног положаја градова у односу на европски просек.

Табела 13: Промена положаја градова према БДП-у по становнику у периоду 2007. – 2012. године

Град	БДП по становнику 2007. Просек градова ЕУ=100	БДП по становнику 2012. Просек градова ЕУ=100	Разлика 2007. – 2012.	Ранг БДП-а по становнику 2007.	Ранг БДП-а по становнику 2012.	Промена ранга
Инђија	86,7	91,2	4,5	2	1	1
Осијек	89,4	90,5	1,1	1	2	-1
Славонски Брод	74,7	74,2	-0,5	3	5	-2
Сомбор	74,2	75,8	1,6	4	3	1
Пожега	71,9	73,6	1,7	5	6	-1
Лозница	69,8	74,4	4,6	6	4	2
Вуковар	63,1	61,6	-1,5	8	8	0
Врбас	64,8	63,9	-0,9	7	7	0

Извор: израдио аутор на основу статистичких података; www.stat.gov.rs, www.dsz.hr, 04.01.2014.

Коментар: Сви градови који су били предмет анализе налазе се испод просека руралних градова ЕУ. Укупно пет градова и то: Инђија, Сомбор, Осијек, Пожега и Лозница имали су повећање БДП-а по становнику у 2012. години у односу на 2007. годину. Три града побољшали су свој релативни положај и то: Инђија, Сомбор и Лозница који бележе бољу рангирану позицију на лествици. Највећи пад БДП-а по становнику бележи Вуковар и то -1,5. На основу промене релативног положаја, може се закључити да су „добитници“ у посматраном раздобљу градови који су у своје стратешке студије укључиле и мишљења независних стручњака из академске заједнице. Иако сви градови имају сличне развојне карактеристике, односно наслеђену индустријску и пољопривредну базу, чињеница је да локална политика није посегла за ефикасним мерама усмереним на генерисање производње. Надаље из табеле се да видети да су сви анализирани градови испод просека градова ЕУ, што је вероватно последица лоших привредних реформи са једне и ратова у блиској прошлости са друге стране.

Како би се могла донети сумарна оцена о кретању локалних разлика према БДП-у по становнику, тестирана је присутност апсолутне конвергенције. Такође, помоћу неколико уобичајених мера неједнакости оцењена је дисперзија БДП-а у раздобљу између 2007. и 2012. године. Апсолутна конвергенција је тестирана помоћу модела β конвергенције:

Формула 16: Апсолутна конвергенција¹⁶⁸

$$\beta = \left(\frac{1}{T}\right) \log\left(\frac{y_t}{y_t - t}\right)$$

T – дужина временског раздобља анализе (5)

y_t – просечни БДП по становнику у 2012. години (75,65)

$y_t - t$ – просечни БДП по становнику у 2007. години (74,33)

Коментар: Добијена вредност β коефицијента је негативна ($\beta = -0,0036$), али без нужне статистичке сигнификантности ($p = 0,95$), па се не могу донети јасни закључци. Због тога је додатно тестирана присутност конвергенције помоћу коефицијента варијације стављањем у однос вредности стандардне девијације (3,23) са аритметичком средином разлике БДП-а у посматраном периоду (2,48). Коефицијент варијације износи 1,30, па се може рећи да је варијабилност узроковала умерено повећање регионалних разлика према БДП-у по становнику.

У транзиционим земљама политика је усмерена на привлачење инвестиција гарантирајући потенцијалним инвеститорима да ће им се уложени новац на крају вратити јер је земља финансијски консолидована. Истовремено се индустријски, пољопривредни и услужни сектор доводе у подређени положај. Када се финансијски сектор нађе под оптерећењем веће ризичности улагања због кризе, тај ризик се у виду већих каматних стопа пребацује на предузећа, што њихове власнике присиљава да се адаптирају на нове услове. Читав терет напослетку завршава на леђима радника. Због тога се од радника тражи да дуже раде, да пристану на смањене наднице, те да свом послодавцу буду још више на располагању.

Такође, у истој оној мери у којој држава смањује трошкове у јавном сектору да би стабилизовала јавне финансије, притисак се врши и преко повећања порезких издатака. Поред пореза, стабилизовање јавних финансија настоји се осигурати и кроз раст парафискалних намета због чега расту цене режија. Тиме трошкови живота постају све виши, економски и социјални притисак постоје све јачи и на одређен начин то постаје сигнал инвеститорима да је реална привредна клима у држави лоша. У таквом контексту инвестиције се презентују као „одређена сила“ изван нас самих која ће разрешити тренутни проблем.

Стране инвестиције постају својеврсни *deus ex machina* који би требао уклонити проблеме изазване последицама лошег привредног управљања. При том је занемарено да се општа клима не може разрешити било каквим инстантним мерама, из разлога што укупно стање карактерише разорен индустријски сектор, потпуна увозна зависност, а механизми монетарно-кредитне политике су изван контроле власти. У таквом контексту инвестиције могу бити својеврсна инјекција привредном сектору. С обзиром на привредне

¹⁶⁸ Dr. Miljenko Crnjac, Mr. Dragan Jukić, Dr. Rudolf Scitovski, Matematika, ekonomski fakultet Osijek, Osijek, 1994., str. 105

околности, приступ и концепт који се заузима према инвеститорима, од државног према локалном нивоу мало је вероватно да ће неки инвеститор уложити у покретање производње, будући да су фиксни трошкови тог подухвата изразито високи. Инвеститор би у том случају требао уложити средства у куповину земљишта, зграда, опреме, што је у оваквим политички нестабилним земљама врло ризичан пословни потхват који не може гарантовати повраћај уложених средстава. Индустријска производња с дуготрајним циклусом репродукције и врло неизвесним профитима у супротности је с актуелном политиком у којој је нагласак на што вишим профитима у што краћем времену.

Други проблем је што развијене земље из којих се очекују инвестиције већ у својим економијама имају неискоришћене производне ресурсе са вишком капацитета којег настоје усмерити у што сигурније тржиште у којима су ниски трошкови. Због тога би држава требала интервенисати на начин да директно уложи средства у нова постројења која би запошљавала бројне тренутно незапослене особе, искористила домаћа знања и природни потенцијали. Проблем настаје јер би таква економска политика дошла у директни конфликт с целокупном парадигмом неолибералног капитализма који заговора приватизацију здравих домаћих предузећа чиме се стварају услови да постанемо зависни од стране помоћи.

Разлике у обрачуну између инвестиција према седишту ЈЛС и према локацији омогућају да се раздвојено анализира атрактивност општина за инвестиције од инвестиционог потенцијала општине, односно инвеститора са подручја поједине општине. Такође је важно напоменути како ће се у анализи оцењивати просечни ниво инвестиција у посматраном раздобљу, а не ниво инвестиција за почетну или крајњу годину. Тиме се умањује утицај ефекта једнократних инвестиција које могу значајно варирати од године до године, чиме анализа добија на објективности. Раст БДП-а у анализираним општинама у раздобљу од 2007. до 2012. године био је праћен растом инвестиционе активности. Тако је удео инвестиција у локалном БДП-у повећан са 19,38% у 2007. на 22,99% у 2012. години.

Графикон 8: Вредност инвестиција у ЈЛС у 2012. години

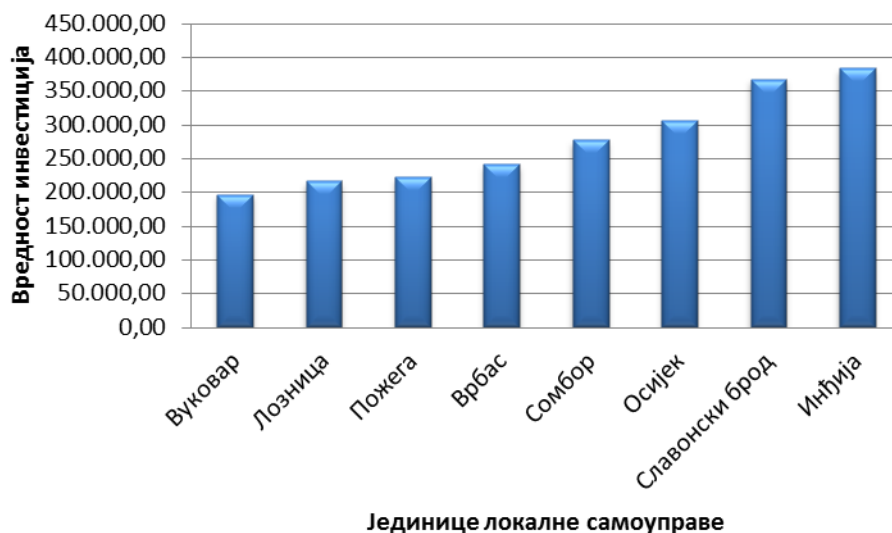

Извор: израдио аутор на основу статистичких података; www.stat.gov.rs,
www.dsz.hr, 18.01.2014.

Коментар: Бројчано највећи раст БДП имају Инђија и Осијек општине који су били активно укључени у програме прекограничне сарадње, односно у које се инвестирало у јавни сектор, а понајвише у управљање отпадом и путну инфраструктуру. То значи да је руководство општине било припремљено што се тиче пројектних тимова и предвиђених средстава у општинском буџету. Ови подаци указују на чињеницу да општине треба да концепт пословања прилагоде оном смеру где им се нуди могућност да повуку средства и тако их усмере на потицање развоја.

Осим према локацији, анализирани су инвестиције према седишту инвеститора. Ако се упореде ове две групе података, тада се може направити разлика градова не само према реализованим инвестицијама већ и према позицији нето примаоца, односно нето извозника инвестиција. Треба упозорити да обухват вредности инвестиција није исти код података према седишту инвеститора и према локацији објекта будући да су анализирани инвестиције само у дуготрајну имовину. Међутим, будући да разлика у укупној вредности инвестиција према једној и другој методи није значајна (у 2012. години вредност укупних инвестиција према седишту инвеститора је износила око 2.217.200 ЕУР, а према локацији објекта око 2207100 милиона ЕУР укупно) реално је претпоставити да одступања по градовима не утичу значајно на њихове релативне односе.

Графикон 9: Обим инвестиција према седишту инвеститора

Извор: израдио аутор на основу статистичких података; www.stat.gov.rs,
www.dsz.hr, 18.01.2014.

Коментар: Према подацима статистичких завода за раздобље 2007.-2012. године Инђија је са 383300 ЕУР испред осталих општина по нивоу просечних

инвестиција према седишту инвеститора. За њом следе Славонски брод, Осијек, Сомбор, Врбас, Пожега и Лозница. Најмањи инвестициони потенцијал домаћих инвеститора је забележен је у Вуковару. Ниво инвестиција према седишту инвеститора у граду Инђија је 51% већи него у граду Вуковару. Инђија је уједно највећи извозник инвестиција међу градовима. Славонски брод и Врбас су боље позиционирани у односу на податке представљене у графикону број 8 и бележе већу вредност инвестиција према седишту инвеститора од инвестиција према локацији објеката. Према резултатима проведених анализа може се закључити да рурални градови имају простора и капацитета да економски унапреде квалитет живота свог подручја. Међутим, неопходно је извршити процену приоритета, уз уважавање тржишне тражње, те увек имати на уму одрживост инвестиционог потхвата.

Улога ЈЛС у националним економијама значајно је промењена у савремено доба као резултат глобализације и структурних прилагођавања. Разумевање тих промена важно је за израду ефикасног инвестиционог концепта на локалном нивоу усмереног на програмирање локалног развоја. Свака ЈЛС појединачним стратешким документима придонosi изградњи властите конкурентности. Овај концепт је неопходно градити системским приступом и оптималним програмским решењима. У развијеним економијама све је евидентнији значај ЈЛС као покретача локалног развоја, јер је њима кроз законски модел омогућено да доносе властите програме којима треба да креирају будући економски развој.

Из наведеног произилази да је економски раст и развој ЈЛС у савременим међународним економским односима у најужој вези са могућностима националне привреде да инвестира у нове технологије. Од више могућих облика инвестирања, последњих неколико деценија најзаступљеније су иностране директне инвестиције. И док инвестициона активност међу економски развијеним привредама не изазива претерану пажњу ни политичких структура ни јавности, па ни научника, инвестиције развијених земаља у земље у развоју узрокују многе научне и политичке контрадикторности. Постоји општа сагласност о томе да инвестиције могу у великој мери придонети економском развоју мање развијених простора, али и бројни примери конкретних активности компанија, светских инвеститора, који упућују на штете што их је инострана инвестициона активност проузроковала на економском и на социо-политичком плану појединих земаља.

Укидање трговинских и царинских баријера, те либерализација кретања робе, капитала и људи омогућују свим тржишним актерима па тако и ЈЛС, да се равноправно укључе у међународно конкурентско такмичење. Успех тог такмичења све мање зависи о величини ЈЛС, а све више о њеној способности, односно способности руководства да са својим тимом омогуће услове за инвестирање. Бројни позитивни и негативни примери утицаја инвестиција на развој локалне привреде намећу свакој ЈЛС потребу дефинисања властите стратегије односа према приливу странага капитала и њене компатибилности са захтевима инвеститора, како би се формирала функција привредног раста и развоја.

IV. ЕКОНОМСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ РУРАЛНОГ ПРОСТОРА СРБИЈЕ И ХРВАТСКЕ У ФУНКЦИЈИ ПРИВЛАЧЕЊА ИНВЕСТИЦИЈА

На основу представљених основних специфичности руралног простора две државе, и извршених анализа ЈЛС према степену развијености, у наредном делу рада бити ће обрађен законодавни оквир и интерне снаге ЈЛС.

У уводном делу овог поглавља објасниће се начин функционисања ЈЛС са освртом на законодавни оквир и објаснити делокруг рада ЈЛС с акцентом на задатке, надлежност и овласти свих органа и служби ЈЛС. Надаље је извршена анализа порезног система са аспекта локалног нивоа Републике Србије и Републике Хрватске који имају директан и индиректан утицај на функционисање ЈЛС, те извршено упоређење пореских стопа са осталим европским државама. На основу законских предуслова у наставку рада биће указано на важност инвестирања у руралне просторе са аспекта инвеститора као даваоца инвестиције са једне стране и ЈЛС као примаоца инвестиције са друге стране. У сврху реализације претходне тезе, у другом делу овог поглавља бит ће анализирани фактори који су значајни за локални ниво у циљу привлачења инвестиција.

4.1. ПОЈАМ И НАЧИН ОРГАНИЗОВАЊА ЈЛС

Општине су основне социоекономске, политичке и управне јединице, одговорне за развој локалне привреде и социјалних служби на својим територијама¹⁶⁹. Према броју становника (посматрајући територију Републике Србије, Републике Хрватске, Републике Словеније и Републике Немачке) општине величином се крећу између 400 и 276.000 становника. У земљама ЕУ већина општина прилично је мала (мања од 9000 становника) и често им мањка финансијских средстава и управних капацитета да успешно обављају своју функцију.

Успех децентрализоване државе зависи о томе могу ли релевантни актери који добијају финансијска средства да би задовољили потребе локалног становништва квалитетно осигурати испоруку услуга и тако оправдати своје постојање. Стога је примерено управљање општином односно градом један од инструмената којим се може осигурати да процеси задовољавања потреба беспрекорно функционишу. Транзиционе земље, међу њима и Република Србија и Република Хрватска прихватиле су различите моделе општинске организације од којих неке допуштају више слободе у прилагођавању локалним потребама, а друге имају строже прописе. Међутим, карактеристика организовања локалне власти јесте постојање широке лепезе различитих модела локалног управљања.

Циљ је овог поглавља истражити начине управљања, те приказати њихове предности и могуће недостатке за живот заједнице, с посебним освртом на пружање комуналних услуга на локалном нивоу, укључујући услуге попут

¹⁶⁹ www.zakon.hr/pregled/pojedinačnih_zakonskih_propisa

образовања, здравства, комуналних услуга и управљања становањем. Да би се боље разумело управљање општином, нужна су два различита приступа: теорија и пракса.

Теоријско се становиште темељи на правним прописима који се тичу проблематике локалне управе, укључујући законе који се знатно разликују од земље до земље. Међутим, ваља напоменути да је постојање, организација и део примарног функционисања ЈЛС регулисано законским оквиром на државном нивоу, док су неке секундарне функције пренете на локални ниво. Свака ЈЛС својим локалним актима одређује обавезу плаћања, висину комуналних давања, могућности ослобађања и друге битне околности које су допуштене законом. Такође, ЈЛС имају овласти да дефинишу привредне правце развоја путем стратегија, акционих планова и програма укупног развоја. На овај начин отвара се простор да ЈЛС утичу својим правним актима на атрактивност простора (маркирана дестинација), односно да се представе као атрактивна дестинација за инвеститоре.

У наредној табели представљен је основни законодавни оквир који регулише постојање, организовање и функционисање ЈЛС у Републици Србији, Републици Хрватској и Републици Немачкој као пример добре праксе.

Табела 14: Законодавни оквир организовања и функционисања ЈЛС у Републици Србији, Републици Хрватској и Републици Немачкој

ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР КОЈИ РЕГУЛИШЕ ОРГАНИЗАЦИЈУ И ФУНКЦИОНИСАЊЕ ЈЛС		
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА	РЕПУБЛИКА НЕМАЧКА
Закон о територијалној организацији Републике Србије (Службени гласник Републике Србије број: 129/07)	Закон о подручјима жупанија, градова и опћина у Републици Хрватској (Народне новине Републике Хрватске број: 86/06 и 45/13)	Закон о општинама (Gemeindeordnung, Bundesgesetzblatt, 1996, 2001, 2008 и 2010, Република Немачка)
Закон о локалној самоуправи (Службени гласник Републике Србије број: 129/09)	Закон о локалној и подручној (регионалној самоуправи (Народне новине Републике Хрватске број: 150/11, 144/12 и 18/13)	Закон о комуналним давањима (Kommunalabgabengesetz, Bundesgesetzblatt, 1993, 2003, Република Немачка)
Закон о локалним изборима (Службени гласник Републике Србије број: 129/07, 34/10 и 54/11)	Закон о регионалном развоју Републике Хрватске (Народне новине Републике Хрватске број: 159/09)	Порезни закон (Steuerrecht, Bundesgesetzblatt 2012, Република Немачка)
Закон о финансирању локалне самоуправе (Службени гласник Републике Србије број: 62/2006, 47/2011, 93/2012, 99/2013)	Закон о локалним изборима (Народне новине Републике Хрватске број: 144/12)	Порезни закон за инвеститоре (Steuerrecht für investoren, Bundesgesetzblatt, 2013, Република Немачка)
Закон о порезима на имовину (25/01, 80/02, 80/02, 43/03, 93/12 и 121/10)	Закон о финансирају јединица локалне и подручне (регионалне) самоуправе (Народне новине Републике Хрватске број: 177/93 и 25/12)	Закон о порезу на доходак (Einkommensteuergesetz), Bundesgesetzblatt, 2013, 2014 Република Немачка
Закон о порезу на добит (Службени гласник републике Србије број: 25/01, 80/02,	Опћи порезни закон (Народне новине Републике Хрватске број: 147/08, 18/11, 78/12,	Закон о регионима и општинама (Gesetz über die

80/02, 43/03, 84/04 i 18/10)	136/12, 73/13)	Selbstverwaltung der Gemeinden und Landkreise in der DDR (Kommunalverfassung, Bundesgesetzblatt, 2013, 2014 Република Немачка)
Закон о порезу на доходак (Службени гласник Републике Србије број: 44/2009, 3/2010, 18/2010, 4/201)	Закон о прорезу на доходак (Народне новине Републике Хрватске број: 144/12, 43/13, 120/13, 125/13, 148/13, 83/14)	
Закон о планирању и изградњи (Службени гласник републике Србије број: 72/2009, 81/2009, 64/2010, 24/2011, 121/2012, 42/2013)	Закон о просторном уређењу (Народне новине Републике Хрватске број: 153/13)	Закон о просторном планирању (Raumplanungsgesetz Bundesgesetzblatt, 2012, 2014, Република Немачка)

Извор: израдио аутор на увида у службене листове републике Србије, Републике Хрватске и Републике Немачке, 17.02.2014.

Коментар: Из горње табеле види се да је законодавни оквир поприлично једнак за све три државе. Разлика је у томе што Република Србија и Република Хрватска имају два закона више којим се прописује сама организација, односно разграничена је територијална организација и начин спровођења локалних избора. Финансирање ЈЛС одређено је порезном легистлативом.

Локална самоуправа организирана је традиционално у два степена – градови и општине. Организација локалне и регионалне самоуправе темељи се на три нивоа. Први ниво чине општине, други ниво, градови и трећи ниво регије, односно окрузи. Један класични округ у земљама ЕУ обухвата у просеку 30 општина и 150000 до 200000 становника. Као пример добре праксе организовања власти на сва три нивоа представљена је Немачка и у упоредби с организацијом власти компарирани су подаци са Србијом и Хрватском што приказује наредна табела:

Табела 15: Компаративни приказ броја општина, градова и регија (округа) у Србији и појединим земљама ЕУ

Држава	Број јединица локалне самоуправе – први ниво	Број градова – други ниво	Број регија (округа) – трећи ниво
Србија	198	93	29
Хрватска	429	127	21
Немачка	13400	360	16

Извор: израдио аутор према подацима из извора; ec.europa.eu/eurostat, 17.02.2014.

Коментар: Према горњој табели произлази да према територијалној величини иако највећа Немачка има највећи степен децентрализације власти. Република Хрватска која је територијално мања од Републике Србије има већи број ЈЛС, односно присутан је већи степен децентрализације. Интересантан податак

видљив је у четвртој колони из које је видљиво да Република Србија предњачи у броју региона у односу на остале државе. Република Хрватска иако територијално најмања има више региона од Републике Немачке.

Право локалних јединица да самостално одлучују о унутрашњој организацији и модернизацији сматра се темељним обележјем локалне аутономије, што у великој мери искључује могућност уплитања и утицаја државе на организацију и послове локалне самоуправе. Организациони развој локалне самоуправе почива на „bottom – up“ приступу, те је врло разнолик, за разлику од униформно обликованих послова и организације средњег нивоа власти.

4.2. ОРГАНИЗАЦИЈА И ДЕЛОКРУГ РАДА ЈЛС

Функционисање ЈЛС представља суштинско питање за њено постојање и одрживост. Овисно о законодавном оквиру, ЈЛС делују по територијалном принципу у оквиру којег обављају послове у складу с важећим прописима. Генерално, посматрано ЈЛС обављају три групе задатака¹⁷⁰:

- локалне јавне послове (који се могу разликовати од општине до општине),
- локална јавна питања која, као таква, одређује централна управа кроз државне законе по секторима и
- задатке који су им пренети из државне надлежности.

Сви послови од локалне важности законом су дати у надлежност градова и општина. Надлежност деловања ЈЛС проводи се према стварној и месној надлежности. Стварна надлежност односи се на конкретну функцију неког тела у ЈЛС којим се уређује поједино управно подручје (пример матичан служба), док се месна надлежност односи на поступање служби према територијалној подели, односно унутар граница ЈЛС. Територијалну организацију градова и општина, оснивање и укидање истих, те друга општа питања регулисана су законима. Пракса се пак може упознати ако се истраже одлуке локалних власти или сама управа. Питање од примарне важности усмерено је на управљање локалним комуналним услугама у смислу дефинисања оквирних задатака локалне управе. Немогуће је направити попис тих функција не познајући посебне околности, традиције, економске и социјалне услове или могућности одређене државе, нити је могуће вредновати управљање општином без уважавања контекста актуелне законске регулативе, односно постојећих законских прописа. Међутим, ваља напоменути да свака ЈЛС мора имати усвојен статут и пословник којим се одређују надлежности и начин доношења одлука.

Компарација законских прописа указује да општине у својој надлежности имају следеће послове¹⁷¹:

¹⁷⁰ www.mduls.gov.rs, 17.02.2014.

¹⁷¹ Izradio autor na osnovu podatka iz izvora www.mduls.gov.rs, 17.02.2014.

1. Општи послови – у које се убрајају послови у вези личних стања грађана, вођење матичних књига и евиденције о држављанству, вођење бирачког списка, као и обављање стручних и административних послова у поступку спровођења личних изјашњавања грађана и поступку спровођења избора, обављање послова достављања поште за насељена места у општини, послове везане за остваривање права прогнаних и расељених лица. Служба за заједничке послове врши послове из области радних односа радника општинске управе, врши послове пружања услуга средствима веза и друге технике и одржавање целокупне опреме и пословног простора. Она, такође, врши послове на спровођењу мера противпожарне заштите као и оперативне послове система обавештавања и узбуњивања у складу са законом.
2. Послови подстицања развоја привредне делатности обухватају послове који се односе на стварање „мекше“ и флексибилније предузетничке климе, доношење подзаконских локалних аката којима се стимулише привредна делатност, услужно сервисне послове давања информација заинтересованим инвеститорима, вођење евиденција и праћење рада пословних субјеката, формирање пројектних тимова, оснивање комуналних предузећа и других трговачких друштава (предузетнички центри, предузетнички инкубатори, туристичке заједнице и сл.), као и друге послове који су законом допуштени.
3. Послови одржавања, унапређења и развоја комуналне инфраструктуре, те остали комунални послови обухватају послове снабдевања здравом питком водом, одводње, послове управљања и одржавања цестовне инфраструктуре, послове управљања отпадом, послове одржавања и изградње јавне расвете, послове грађења објеката и уређаја зграда и остале инфраструктуре у власништву ЈЛС, послове одржавања тржница, одржавање и управљање гробљима, организирање послова по уговору - дезинсекција, дератизација, хигијеничарски послови, зимска служба, као и остале послове у складу са законом.
4. Послови друштвених делатности у које се убрајају послови организовања предшколског и школског одгоја и образовања, послови организовања рада читаоница, послови јавног превоза путника, сарадња невладиним сектором и помагање њиховог рада, подстицање развоја спорта и рекреације, осигурање медицинских услуга, послове помоћи старима и социјално угроженом становништву.

Да би се пословање подигло на што већи ниво, а тиме и задовољство грађана било веће, није довољно регрутовати компетентни и способни људски кадар, већ је неопходна подршка са државног нивоа у смислу аутономног деловања по јавним питањима од локалног интереса ако она улазе у делокруг њихових функција и овласти (локални јавни послови). Овај се приступ темељи на аргументу да управо локални ниво може најбоље задовољити потребе становништва у смислу квалитетног пружања јавних услуга. Да би локалне потребе у што већој мери биле задовољене ЈЛС морају преузети и додатне факултативне задатке. ЈЛС преко изабраног представничког тела или локалним референдумима могу добровољно преузети било који локални јавни посао који није законом додељен неком другом телу. Ти се задаци наводе у уредбама

локалних власти (обично у статуту) и специфичне су за сваку локалну јединицу. Може ли локална управа извршавати додатне задатке, углавном зависи о финансијским средствима. Стога, није реткост да се скупљи и сложенији факултативни задаци изводе у сарадњи с другим општинама.

Ваља истакнути нека основна правила о организовању и делокругу рада локалних управа да би се разумела њихова структура. Прије свега, нужно је јасно поделити изабрана тела самоуправе, будући да су политички одговорна, од управних тела која су та изабрана тела поставила. Мандат изабраних тела временски је ограничен, а тела професионалне управе постављају се без временског ограничења у складу са законом о раду. Представничко тело остварује основна права и надлежности локалне управе и преноси неке своје овласти на председника општине, градоначелника или на своје одборе. Одлуке овог тела доносе се у два облика¹⁷²:

- у облику уредбе, односно одлука или
- резолуције.

Одбор је легитимно изабрани орган представничког тела власти. У оквиру својих надлежности одбор припрема одлуке представничког тела, те организује, надзире и врши контролу спровођења тих одлука. Представничко тело може овластити одбор да доноси одлуке и може мењати одлуке које донесе одбор. У развијеним државама, а данас је то пракса и код нас локалне самоуправе обавезне су основати одбор за доношење буџета. Преношење неких задатака на одборе врло је повољна опција, јер се чланови тих одбора могу посветити одређеним питањима и имају бољи увид у задатке које ваља извршити. Препоручљиво је укључивање и ангажовање стручних људи који својим знањем могу помоћи члановима одбора у раду, те тиме придонети делотворнијем функционисању ЈЛС. У пракси су најчешће присутни¹⁷³:

1. Одбор за финансије
2. Одбор за правна питања и процедуре
3. Одбор за образовање, културу и мањинска питања
4. Одбор за урбани развој.

Ови одбори контролишу и вреднују законитост и успешност коришћења јавних финансијских извора и јавног власништва у вези с променама у власништву и финансијској имовини локалне управе, укључујући управљање институцијама локалних управа. Само кроз поштовање правних процедура могуће је успешно функционисање ЈЛС. Одбори у својим редовима морају имати непаран број чланова, најчешће три, односно пет, ради ефикаснијег деловања. Функционисање одбора дефинише се статутом ЈЛС. Мишљења и закључци које доносе у великој мери помажу општинском водству у доношењу значајних одлука. Оперативно функционисање ЈЛС проводи се на три нивоа: топ ниво – градоначелник, односно председник општине, средњи ниво начелници сектора, односно шеф управе и запослени као последњи ниво.

Градоначелник или председник општине (у даљем тексту председник општине) један је од најважнијих органа представничког тела. Он је политичка фигура и лидер локалне управе одговоран за провођење локалне политике.

¹⁷² www.poslovni.hr, 23.02.2014.

¹⁷³ www.usaid.gov, 23.02.2014.

Управна је функција председника општине, двојака: он обавља локалне и државне управне задатке. Председник општине, представља представничко тело. Он уређује задатке канцаларија у организовању посла локалне управе, у припреми одлука и у њиховом спровођењу. Он, такође, одлучује о управним питањима у оквиру своје надлежности и може делегирати извршавање неких својих овласти. На предлог начелника управе председник општине, предлаже представничком телу нацрт унутрашње организационе структуре, плана активности и распореда за комуникацију с клијентима. Председник општине има улогу послодаваца: његови помоћници, начелник управе и остали кадар општине представљају запослене. Председник општине бави се политиком локалне управе, а за начелника управе може се рећи да се бави струком.

Начелник управе је професионалац, односно стално запослен у јавној управи, а председник општине, представља њен политички аспект. Зато се начелник управе именује, а не бира га представничко тело. Именовање се врши на неодређено време, а кандидати се бирају преко јавног конкурса. Коначно, особа именована на место начелника управе мора имати нужне квалификације одређене законом. Начелник управе води канцаларију представничког тела. Председник општине је одговорна особа у општини, начелник управе ради из канцаларије и одговоран је за његову свакодневну активност, надгледа извршавање задатака везаних уз активности локалне управе и припрема управне одлуке које доноси председник општине, те доноси одлуке у складу с надлежностима које му даје председник општине. Начелник управе одговоран је за законитост деловања локалне управе. Мора суделовати у седницама представничког тела и његових одбора, те мора упозорити ако су њихове одлуке незаконите. Организација локалне управе уређује се уредбама и другим одлукама о организацији и процедурама. То значи да представничко тело оснива канцаларију, укључујући његову поделу на организационе јединице назване службе или одељења, те утврђује надлежности сваке од њих.

Канцаларија представничког тела функционише као помоћни орган представничког тела, његових одбора и функционера у припреми и извршавању њихових одлука, организира њихово извршавање и надзор. Активности канцаларије представничког тела организира начелник управе. Канцаларија представничког тела информише грађане и испитује њихово мишљење, сарађује с организацијама које пружају јавне услуге, с цивилним удружењима, невладиним организацијама и верским заједницама. У вези је с осталим локалним самоуправама, управним органима и телима власти. Општине настоје ангажовати своје особље на најефикаснији начин и рационализовати посао да би управне трошкове задржали на што је могуће нижем нивоу.

Запослени представљају везу између председника општине, грађана и осталих пословних партнера. У комуникацији са запосленима, исказивањем и наглашавањем позитивних страна, руководство треба мотивисати запослене да прихвате проактивну концепцију и активно буду укључени у спровођење оријентације према грађанима. Како је улога запослених веома важна, менаџмент управе врши селекцију и одабир запослених, те посебно треба да води рачуна при одабиру о следећем¹⁷⁴:

¹⁷⁴ Baldwin, R.E., Ph. Martin „*Agglomeration and regional growth*“, in: J.V. Henderson and J.-F.

- о стручним компетенцијама радника,
- прошлим успесима и искуствима,
- интелигенцији,
- енергији којом располажу,
- карактеру и процени да ли ће се уклопити у организацију и сл.

Оваквим приступом добија се квалитетан тим запослених који заједно треба да чине подстицајну радну средину. У томе процесу треба пазити да се не уништи њихова иновативност и њихов квалитет који уносе у организацију и то је основни предуслов да општина делује као тим. Постојање координације између појединих служби, је предуслов да се информације активно деле и преносе, те да се активно проводи оријентација према грађанима. Да би се постигла успешна промена приликом спровођења оријентације према грађанима нужна је преданост запослених, јер незадовољни запослени „производе“ негативне фреквенције код грађана. Управо, зато је нужно да запослени схвате како оријентација према грађанима утиче на корист код свих интересних група. Потребно је схватање да сви, како запослени тако и руководство ЈЛС, морају бити укључени у сервисирање грађанских захтева.

Начин и средства спровођења оваквог приступа морају бити усклађени са факторима из окружења који остварују импликације на општину и грађане. Наведено утиче на учење запослених и њихове реакције којима прилагођавају дате смернице од стране менаџмента. Потребно је да су мерење успешности, мотивација и структура у општини повезани и усклађени са пружању веће вредности грађанима¹⁷⁵. Поред наведеног, потребно је да култура и стратегија општине, уважавајући утицаје из окружења, буду у координацији. Нису потребна крута правила и ограничавања, јер на тај начин се смањује иновативност запослених, али потребно је усмерити запослене како би сви скупа јединствено проводили оријентацију према грађанима.

Иновативност запослених је важна у циљу стварања нових и модификовања постојећих услуга. Они заједно са грађанима, скупљајући податке од њих, морају деловати на менаџмент, те прилагођавати услуге. Дакле, може се рећи да је потребно иновативно понашање запослених да би се оријентација према грађанима могла успешно спровести, те да би се могао постићи већи квалитет у пословању општине. Зато је потребно да постоји одређени ниво овлашћења унутар којег могу запослени деловати и ако је то могуће, аутоматски исправити присутне недостатке. Осим сакупљања података од стране запослених, треба проводити и истраживање тржишта јер на тај начин се могу спознати потенцијалне потребе и жеље грађана, фирми и других тржишних актера.

Осим стварања нових приступа према услуживању грађана, са временом су потребна унапређења у функционисању општине како би се послови брже и ефикасније обављали. Сакупљањем информација могуће је доћи и до спознаја о потребним променама и у том делу, како би се и на тај начин утицало позитивно

Thisse, eds., *Handbook of regional and urban economics*. Volume 4 ,North Holland, Amsterdam, 2004., str. 118

¹⁷⁵ Baldwin, R.E., Ph. Martin „*Agglomeration and regional growth*“, in: J.V. Henderson and J.-F. Thisse, eds., *Handbook of regional and urban economics*. Volume 4 ,North Holland, Amsterdam, 2004., str. 131

на задовољство грађана. Оно што се може мерити тиме се може и управљати. Из наведенога могу се извести закључци да је потребно да запослени поседују следеће карактеристике како би могли активно суделовати и проводити оријентацију према грађанима¹⁷⁶:

- Усмереност на пружање задовољства према грађанима и другим заинтересованим странама претпоставља успостављање интерактивне комуникације с грађанима у циљу добијања повратних информација о проблемима, потребама и захтевима. Стварањем и развијањем веза омогућава се боље прилагођавање услуга захтевима грађана, те поступно долази до кастомизираних услуга овисно о циљним групама општине. Сами запослени морају бити спремни уочити промене које се дешавају те морају знати искористити добијене информације како би прилагодили тј. развили нови ниво услуге.
- Одређени ниво овлашћења код запослених је од изузетне важности. Наиме, без те могућности запослени не могу деловати, те прилагођавати услуге захтевима грађана. Улоге запослених и њихова одговорност мора бити у складу с процесима и активностима у којима делују. Одређени нивои овлашћења запослених зависи од комплексности/променљивости потреба грађана, те захтевности/промењивости посла који извршавају. Зато је потребно измерити и проценити који је то ниво овлашћења потребан и довољан да би се несметано одвијало пословање а опет да се поштују стратешке смернице општине. Дакле, овлашћење пружа запосленима осећај припадања организацији, делује позитивно на њихово задовољство, те се смањује стрес и двосмисленост њихове улоге у организацији.
- Степен координације и сарадње међу службама, одељењима и/или тимовима подразумева постојање „здраве“ комуникације и сарадње. Координацијом између запослених остварује се боља иновативност и спремност на прилагођавање променама у окружењу. Запослени делују и као посредници између грађана и руководства, односно локалне политике због чега је важно да постоји генерално схватање код свих запослених да су они ту ради грађана и решавања њихових проблема.
- Активно учествовање у изради и коришћењу информација о потребама и жељама грађана, и другим заинтересованим странама остварује се прикупљањем информација. У томе једну од улога имају и запослени који у директном контакту с окружењем могу сазнати њихова очекивања, потребе и жеље, али и (не)задовољство пословањем општине. Прикупљање података представља свакодневни континуирани процес. Поред тога што је потребно систематски проводити истраживања тржишта с циљем идентификовања потреба и жеља и при томе користити различите методе и технике, потребно је и да сами запослени стварају базу знања о окружењу.

Дакле, функционисање ЈЛС као непрофитних организација је специфично услед тога што су оне организоване да унапреде квалитет живота простора за

¹⁷⁶ Prilagodio autor prema izvoru: Milisavljević, M., *Savremeni strategijski menadžment*, Institut ekonomskih nauka, Beograd 2002., str 94

којег имају месну надлежност. Стручност, ентузијазам и преданост свих људских ресурса у општини неопходан је предуслов да би мисија постојања ЈЛС била задовољена. Свакодневни контакт са окружењем омогућава стварање нових познанстава с циљем привлачења инвестиција. Поред доприноса запослених у формирању имиџа општине и њеном позиционирању у окружењу, запослени доприносе примени оптималне развојне стратегије у свим фазама кроз креативност, знање, стручност, флексибилност и одговорност.

4.3. УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЈЛС

Потреба организовања локалног подручја у свакој држави захтева постојање система локалне самоуправе. Централна тела никад нису у стању сама обављати све задатке које у једној организованој друштвеној заједници треба обављати. Према томе, нужно је постојање и локалних тела која ће осигурати обављање свих осталих задатака, односно оних које не обављају централна тела. Скуп свих тих локалних тела чини систем локалне самоуправе који има одређени положај у оквиру данога политичког система, који располаже властитом организацијом и који обавља одређене функције¹⁷⁷. Структура и територијална основа локалне самоуправе на којима почиње читав систем локалне самоуправе сваке поједине државе имају вишеструко значење. То се понајприје односи на структуру локалне самоуправе, односно на скуп различитих типова јединица који у конкретном систему постоје, као и на правни режим сваког од тих типова¹⁷⁸:

- од тога постоји ли у организацији локалне самоуправе један, два или више степена локалних јединица у великој мери зависи опсег делокруга и досег задатака којима се локалне јединице баве, опсег контроле који над њима обављају државна тела и сл.
- У погледу правног режима јединица локалне самоуправе разликују се системи с монотипском и системи с политипском организацијом.
- Различито решење проблема величине јединица локалне самоуправе, особито оних основних (општина) одражава се на карактер организације насеља и њихове могућности за развој;

Постојање једног, два или више степена локалне самоуправе у начелу полази од питања на који ће се начин боље испуњавати њена сврха. То понајприје зависи о величини државе, броју општина, те њиховој улози и положају, али и читавом низу других фактора (традицији, степену децентрализације, финансијским капацитетима и др.)¹⁷⁹ С обзиром на правни режим јединица, организација локалне самоуправе може бити као монотипска и политипска. У монотипском систему све локалне јединице обављају у начелу исте послове, те имају исти правни положај у односу према вишем степену (према окрузима, односно према јединицама вишег степена).

¹⁷⁷ Jovičić, M., *Struktura i teritorijalna osnova lokalne samouprave u evropskim zemljama*, Savremena administracija, Beograd 1974, str. 26

¹⁷⁸ Ivanišević S., *Izvršni sloj u lokalnoj upravi*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 1987., str. 84

¹⁷⁹ Ivanišević S., *Izvršni sloj u lokalnoj upravi*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 1987., str. 87

Код политипске структуре локалне самоуправе законом је признат различит правни положај градским и неградским локалним јединицама истога степена, при чему градске јединице редовито обављају шири круг послова, а често уживају и положај вишег степена.¹⁸⁰ Режим монотипске локалне самоуправе теоријски би најбоље одговарао идеалном друштвеном систему у којем су све локалне јединице подједнаке по величини, броју становника, привредним могућностима итд., дакле једној хомогеној заједници с великим и снажним јединицама, али је такву заједницу у пракси тешко наћи. Предност је малих општина у томе што имају дубоке корене у историји, те одговарају социјалној стварности, тј. углавном се поклапају с појединим постојећим насељима, због чега њихове становнике спајају заједнички интереси и потребе који међу њима узрокују извесну солидарност. Такође, у оваквим је општинама однос локалних тела и грађана непосреднији, а сам рад општинских тела мање подложен опасности бирократизације.

Велике општине, с друге стране, располажу пуно већим могућностима; кадровским, финансијским и другима, те стога могу знатно лакше и боље обављати своје задатке. Међутим, имајући у виду потребу да локална самоуправа успешно одигра своју улогу у оквиру друштвено-политичког система, те да се својом територијалном организацијом прилагоди нужности обављања нових друштвених функција чије обављање у данашњим условима стоји као њен задатак, пракса као императив времена поставља потребу постојања велике и јаке општине.

Другим речима, треба дати предност ефикасности у односу на традиционалне моменте. Но уз наведена питања која се односе на структуру организације локалне самоуправе, велико значење има и политичко-територијална подела која је у свакој земљи извршена у оквиру њене постојеће структуре. Између мале и слабе, с једне стране, и велике и јаке општине, с друге, постоје врло велике разлике, које највише утичу на карактер ове основне јединице локалне самоуправе и њене могућности да испуњава своје задатке. Као могућност ту се појављује удруживање јединица локалне самоуправе ради заједничког обављања одређених послова. Коначно, у последње време све се више истиче проблем реформе јавне управе, тј. проблем обављања појединих друштвених функција на подручјима ширим но што су подручја постојећих јединица локалне самоуправе.

Начин на који су ови и други с њима повезани проблеми макро организације решени, у великој мери утиче најприје на други аспект проблема организације локалне самоуправе, њену микро организацију (постојање и састав појединих тела, начин њиховог рада, међусобне односе и сл.), а потом и на све остале елементе и важности појединог система локалне самоуправе (делокруг, финансијски положај, степен аутономности који ужива, односно степен контроле под којим се налази, односе с грађанима и др.) који сви заједно дају слику о њеној општој улози и карактеру. У структури локалног организације разликује се два основна типа институција¹⁸¹:

- политичке институције и

¹⁸⁰ Ivanišević, S., *Izvršni sloj u lokalnoj upravi*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 1987., str. 88

¹⁸¹ Ramljak, M., *Centralna i lokalna uprava u razvoju*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 2002., str 41

- управне организације.

Оне се међусобно разликују понајприје с обзиром на функцију коју у локалном саставу обављају. У политичким се институцијама доносе формалне одлуке којима се утврђују главни интереси и општи циљеви локалне заједнице. Централно место међу локалним политичким институцијама припада представничком телу (скупштини, већу и сл.). С друге стране, управне су организације понајприје усмерене на обављање одређених друштвених послова којима се у правилу непосредно задовољавају потребе грађана. На основу ове разлике произлази и низ других¹⁸².

Политичке су институције претежно састављене од људи који заступају интересе локалног становништва (барем формално) и то деловање им није занимање, док се у управним организацијама налазе људи којима је рад у управи професија. У политичким се институцијама чланови чешће смјењују и ређе контактирају, док су запослени у управи чвршће повезани и дуље се онде задржавају. Но уз наведена два основна типа институција у структури локалне организације постоје и неке институције које се налазе на прелазном, граничном простору између политике и управе. Овамо припадају различити инокосни функционери (председник, начелник, градоначелник и сл) и колегијална тела (извршно веће, савет, одбор, и др.) који су формирану у различитим комбинацијама готово у свим локалним системима. Међутим, њима недостаје битна карактеристика које имају политичка тела а то је репрезентативност у односу према грађанима и њиховим интересима, па се не убрајају у политичка тела. Истовремено, они су најчешће одвојени од управне структуре локалне организације и у одређеној су им мери формално надређени. Те се институције налазе између политичких институција и управних организација и називају се извршним институцијама¹⁸³, односно извршним телима иако у правилу имају много шире формалне овласти од пуког извршавања одлука, те већу улогу и јачу позицију него што то произлази из овог назива.

У наредној табели дат је компаративни преглед података према величини, структури организовања ЈЛС броју становника, представничким и извршним телима.

¹⁸² Ramljak, M., *Centralna i lokalna uprava u razvoju*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 2002., str 44

¹⁸³ Ramljak, M., *Centralna i lokalna uprava u razvoju*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 2002., str 48

Табела 16: Преглед основних јединица локалне самоуправе I. степена у појединим европским државама

Држава	Површина у км ² /број становника	Број јединица I степена	Површина јединице у км ²			Број становника			Представничка тела		Извршна тела	
			Најмање	Највеће	Однос (3:4)	Најмање	Највеће	Однос (3:4)	Најмање	највише	најмање	највише
Србија	88361 7120666	198	0,3	1059	1:3350	1661	226832	1:136	9	47	5	15
Хрватска	56542 4437460	429	6	967	1:161	137	779145	1:5687	7	51	3	15
Аустрија	83857 8072182	2353	0,36	552	1:1533	50	1600280	1:32006	8	49	3	12
Чешка	78832 10248621	6251	0,42	496	1:1180	6	1186855	1:197809	5	55	5	11
Естонија	43432 1445580	253	1,8	514	1:286	72	411594	1:5716	7	није одређено	3	10
Грчка	131544 10258845	1033	0,2	325	1:1625	84	772072	1:9191	7	11	3	7
Италија	301263 57563354	8099	0,1	1507	1:15070	30	2791354	1:93045	11	41	2	15
Латвија	64635 2375000	552	8	559	1:70	392	747157	1:2159	12	60	нема	нема
Пољска	312683 38600000	2489	3	635	1:212	1300	927696	1:713	7	60	5	7
Словенија	20273 1982603	192	7	53	1:77	420	274628	1:654	15	100	нема	нема
Шведска	410934 8882792	289	9	19447	1:2160	2695	750348	1:278	7	45	5	није одређено
Турска	814578 62800000	38342	0,18	18311	1:101727	683	8803468	1:12889	9	55	није одређено	није одређено

Извор: израдио аутор на основу увида у интернет странице
www.ec.europa.eu/eurostat, 04.11.2013.

Коментар: Табела компаративно приказује организацију ЈЛС у европским земљама. Ако се упореди Република Србија са другим државама према расположивим подацима да се закључити да спада у категорију мањих земаља и према површини и према броју становника. Најмању ЈЛС према површини има Италија, а највећу Шведска. ЈЛС у Србији припадају земљама чије су општине појединачно према површини веће. ЈЛС са најмањим бројем становника налази се у Чешкој; свега 6 становника, док највећу ЈЛС према броју становника има Турска скоро 9 милиона. Најмање представничких тела има ЈЛС из Чешке 5, а највише ЈЛС у Словенији 100. ЈЛС са најмање извршних тела налази се у Италији са свега 2, док највише извршних тела имају ЈЛС Србије, Хрватске и Италије 15. Из анализе произлази да је у Србији неопходно провести децентрализацију локалне самоуправе, јер према површини и броју становника највише сличности има са Аустријом која има 12 пута више локалних самоуправа првог степена и Чешком која има 30 пута више локалних самоуправа у односу на Србију.

Дакле, локална самоуправа у свакој држави представља део њеног политичког система који у својој комплексности, између осталог, обухвата различите аспекте положаја, организације и функционисања свих тела који у њој имају јавне овласти. ЈЛС представљају микро организацију власти на једном простору са задацима унапређивања животног квалитета становника. Иако је законска регулатива другачија од државе до државе, истраживање је показало да су ЈЛС доста сличне према организационој структури.

4.4. ИНВЕСТИЦИОНО ОКРУЖЕЊЕ И ПРЕПРЕКЕ УЛАГАЊИМА

Многе државе широм света покушавају креирати одговарајућу подстицајну политику за привлачење улагања, међутим у томе не успевају јер их коче комплициране и дуготрајне административне процедуре. Сложеност процедура захтева трошење много времена у државним институцијама, што улагаче може коштати много новца у виду изгубљеног времена, чиме се гради негативан имиџ код инвеститора. Уклањање разних административних препрека не представља универзални лек за подстицање улагања. Међутим, може се потаћи тржишна утакмица, осигурати успех других већих реформи, као што је либерализација трговине и приватизација, те одаслати драгоцене сигнале страним и домаћим улагачима да је присутан став о реформама и подстицању улагања. Кораци потребни за уклањање административних препрека често нису толико скупи у финансијском смислу, већ имају много тежи задатак мењања укорењеног начина размишљања код државних службеника.

World Economic Forum је према подацима „Doing Business“, пројекта Светске банке одредио најпроблематичније факторе пословања у свакој појединој земљи. На темељу резултата истраживања наведени су фактори који

највише коче развој привреде и привлачење страних инвеститора. Компаративни приказ резултата за Србију и Хрватску, те упоређење са Немачком као развијеном земљом и атрактивном инвестиционом дестинацијом приказан је у наредној табели:

Табела 17: Препреке инвеститорима

Србија		Хрватска		Немачка	
Фактор	%	Фактор	%	Фактор	%
Неефикасна државна бирократија	13,1	Неефикасна државна бирократија	18,9	Неефикасна државна бирократија	10,4
Корупција	13,8	Корупција	10,9	Корупција	1,7
Политичка нестабилност	4,7	Политичка нестабилност	13,4	Политичка нестабилност	5,2
Порезно оптерећење	5,5	Порезно оптерећење	10,0	Порезно оптерећење	12,7
Рестриктивно радно законодавство	1,7	Рестриктивно радно законодавство	9,5	Рестриктивно радно законодавство	15,6
Приступ финансирању	11,1	Приступ финансирању	9,0	Приступ финансирању	9,9
Непостојаност иновација	2,6	Непостојаност иновација	3,2	Непостојаност иновација	5,2
Порезна регулатива	4,2	Порезна регулатива	6,8	Порезна регулатива	19,0
Лоша радна етика радне снаге	3,3	Лоша радна етика радне снаге	4,2	Лоша радна етика радне снаге	4,5
Криминал и крађа	5,8	Криминал и крађа	3,6	Криминал и крађа	0,8
Неадекватно обучена радна снага	3,1	Неадекватно обучена радна снага	3,2	Неадекватно обучена радна снага	8,9
Неадекватна понуда инфраструктуре	7,3	Неадекватна понуда инфраструктуре	1,9	Неадекватна понуда инфраструктуре	2,7
Нестабилност владе	10,9	Нестабилност владе	3,0	Нестабилност владе	0,7
Инфлација	5,6	Инфлација	1,2	Инфлација	1,2
Девизни прописи	5,9	Девизни прописи	1,2	Девизни прописи	1,0
Лоше јавно здравство	1,4	Лоше јавно здравство	0,0	Лоше јавно здравство	0,5
УКУПНО	100	УКУПНО	100	УКУПНО	100

Извор: израдио аутор на основу увида у интернет странице
www.ec.europa.eu/eurostat, 04.11.2013.

Коментар: Према овом извештају јасно је како у Србији и Хрватској постоје два ограничавајућа фактора која у највећој мери коче привредни развој и одбијају стране инвеститоре, а то је велика и неефикасна државна бирократија; у Србији 13,1%, у Хрватској 18,9%, те корупција у привреди која је у Србији 13,8%, док је у Хрватској 10,9%. За оба ова фактора може се рећи како су наслеђе времена из деведесетих година, а који се у још нису успели искоренити. Такође, проблеме ствара политичка нестабилност, порезно оптерећење, рестриктивно радно законодавство, приступ финансирању, порезна регулатива и лоша радна етика радне снаге, док су остали фактори маргиналних вредности.

Проблеми за улагаче углавном настају због високих баријера које су створене гломазном и неефикасном државном бирократијом, као и високим степеном корупције која превладава у пословном окружењу. У циљу привлачења, не само страних инвеститора, него и активирања домаћих предузетника, треба се водити рачуна о администрацији, која је у истраживањима о конкурентности последњих година истицана од стране предузетника као највећа препрека у пословању. Велики проблеми настају код поступака и услова за добијање улазних виза и радних дозвола који су непотребно комплицирани и тешки, те код улагача остављају лош први утисак о земљи. Надаље, поступак набавке земљишта, његова регистрација и изградња новог простора, препуни су потешкоћа за улагаче и представљају најкомпликованији део процеса улагања. Ту су уочени бројни проблеми попут, шпекулација са земљиштем, непотребних и дуготрајних бирократских процедура, дискриминаторне примене прописа, проблема са утврђивањем власништва над земљиштем и имовином, проблеми корупције и мита приликом издавања грађевинских дозвола, те приликом прикључивања на комуналне услуге. Стога је јасно како су Србији и Хрватској потребна институционална и политичка реформа које би требале бити главни покретачи, како за привлачење страних директних инвестиција, тако и за покретање целокупне привредне активности.

4.5. АНАЛИЗА ПОРЕЗНОГ СИСТЕМА ОД УТИЦАЈА НА ФУНКЦИОНИСАЊЕ ЈЛС

Функционисање ЈЛС у директној је вези са одређеним фискалним и прафискалним наметима. Један од значајних извора у буџетским приходима представљају порез на добит и део пореза за социјално и здравствено осигурање. Ваља пак истаћи да такође висина стопе ПДВ-а има индиректан утицај на развој привредне активности у општинама. Порезни системи већине земаља Европске уније формиран су у време када су привреде ових земаља биле релативно затворене. Због тога, на такав начин формиран порезни системи ових земаља не удовољавају новонасталим економским односима и спутавају токове интеграције унутар Европске уније. Са формално-правног

стајалишта може се говорити о одређеној сличности, односно међусобном приближавању фискалних система међу земаља чланица Европске уније, али у стварности постоје велике разлике међу њима и то најприје због чињенице да ће се свака држава нерадо одрећи свог фискалног суверенитета, а то се изразито односи и на системе опорезивања пореза на добит, пореза на доходак и ПДВ-а. Наиме, номиналне стопе пореза на добит представљају јасну и транспарентну, а још важније и лако доступну информацију, па стога представљају најјаснији сигнал који се може упутити страним инвеститорима. Приликом одабира земље у коју ће лоцирати своје инвестиције, страни инвеститори полазе од евалуације доступних и најлакше упоредивих параметара, а најважнији су порез на добит, порез на доходак, социјално осигурање и ПДВ. Због тога је одабир номиналне порезне стопе у системима опорезивања врло важан фактор, који се може сматрати и својеврсном олакшицом онда када је номинална стопа пореза у одређеној земљи нижа него у неким другим упоредивим земљама.

Табела 18: Пореске стопе у европским државама у 2013. години

Држава	Порез на добит		Социјално осигурање		ПДВ
	Корпоративни	Појединац	Послодавац	Запослени	
Аустрија	25%	21% -50%	21.83%	18,2%	20%
Белорусија	18%	12%	34%	1%	20%
Белгија	33.99%	25-50%	40.58%	13,07%	21%
Бугарска	10%	10%	18,5%	12,9%	20%
Хрватска	20%	12-40%	15.20%	20%	25%
Кипар	12,5 % %	0-35%	8,5%	6,8%	19%
Чешка	19%	22%	34%	11%	21%
Данска	24,5%	38-65%	0	ДКК 900	25%
Финска	20%	6,5 do 31,75%	19.47%	9,14%	24%
Француска	33.33%	5,5-41%	50%	20%	20%
Немачка	30-33% (na snazi)	14-45%	19,7%	20,6%	19%
Грчка	26%	0-42%	28%	16,5%	23%
Мађарска	10/19%	16%	28,5%	18,5%	27%
Ирска	12.50%	20-41%	10,75%	4%	23%
Италија	27.50%	23% -43%	30%	10%	22%
Литванија	15%	15% / 20%	32,6%	9%	21%
Луксембург	21%	0-40%	14,69%	13.45%	15%
Малта	35%	15-35%	10%	10%	18%
Црна Гора	9%	9% / 15%	9,8%	24%	19%
Холандија	20-25%	5,85% -52%			21%
Норвешка	27%	28-49%	14,1%	7,8%	25%
Пољска	19%	18% / 32%	22.14%	13,7%	23%
Португал	25%	14,5-48%	23.75%	11%	23%
Румунија	16%	16%	28.45%	16,5%	24%
Русија	20%	13%	30%	0	18%
Србија	15%	10-20%	19,9%	19,9%	20%
Словачка	22%	19% / 25%	34,8%	13,4%	20%

Словенија	17%	16% -50%	16,1%	22,1%	22%
Шпанија	30%	24,75-52%	29,9%	6,35%	21%
Шведска	22%	0-57%			25%
Швајцарска	12,5-24%	0 - 11,5%	25.08%	20.73%	8%
Турска	20%	15-35%	27%	15%	18%
Вел. Брит.	23%	0-45%	13,8%	12%	20%
Украјина	18%	15/17%	49,7%	3,6%	17%

Извор: израдио аутор на основу увида у интернет странице
ec.europa.eu/index_hr.htm, 14.08.2013.

Коментар: Укупни просек ефективног порезног оптерећења код опорезивања добити у земљама Уније за 2013. годину износи 22,3%, док је у Републици Србији 18%, те у Хрватској 22%. Али, према подацима Европске Комисије, овај просек крије значајна одступања у појединим земљама. Најниже је у Бугарској и оно износи 8,8%, док је у Немачкој оно највеће и износи чак 35,5 %.

Међутим, стварно порезно оптерећење порезом на добит у некој од земаља, осим саме номиналне стопе опорезивања добити, неопходно је анализирати и висину ефективних порезних стопа. Наиме, ефективне порезне стопе које се користе за опорезивање добити у земљама ЕУ јесу стварна порезна обавеза, а која је израчуната као постотак опорезивог дохотка и представља реалнији показатељ порезног оптерећења у односу на номиналну висину стопе пореза на добит. Дакле, када се посматра ефективно порезно оптерећење види се како и овде постоје значајне разлике у висини порезног оптерећења између земаља чланица Европске уније као што је то био случај приликом анализе номиналних стопа пореза на добит. Ако се ефективне порезне стопе у земљама чланицама упореде са номиналним стопама у истим земљама види се да разлике нису значајне, али ипак постоје. Наиме, висина ефективног порезног оптерећења ипак је нешто виша од номиналног, односно за 1,7 процентуалних поена у просеку. Законска стопа пореза на добит очито није конзистентан показатељ порезног оптерећења, што показује разлика између законских и ефективних порезних стопа.

Наиме, висина ефективног порезног оптерећења порезом на добит с једне стране овиси о висини порезне стопе, док с друге стране овиси о низу других варијабли, међу којима велики значај има ширина порезне основице јер се њеним сужавањем може снизити порезно оптерећење без да се порезна стопа мења. То значи да ефективно, односно стварно порезно оптерећење може бити више него оно које се претпоставља прорачуном номиналне стопе пореза, али истовремено оно може бити и мање, ако земље примењују различите порезне олакшице, порезна ослобођења и слично.

4.5.1. ПОРЕЗНА КОНКУРЕНЦИЈА

Разлози због којих се на глобалном нивоу у круговима инвеститора врло озбиљно размишља о проблему порезне конкуренције леже у учесталој појави међународног порезног планирања с циљем смањивања порезне основице на начин да се предузећа оснивају у државама с повољнијим порезним режимом или да се тамо селе производне активности. Саму порезну конкуренцију приликом опорезивања добити је тешко дефинисати, али већина постојећих дефиниција иде у смеру да се тумачи као вид конкуренције који ће је довести до субоптималног нивоа опорезивања и подцењености јавних добара, што коначно доводи до ерозије стања у држави¹⁸⁴. Иако је за очекивати да ће смањење законских стопа пореза на добит до којег је дошло последњих година у већини земаља довести до смањивања порезних прихода, то се није догодило, чак штавише порезни су приходи забележили лагани пораст. Оваква кретања су уз раст корпоративног сектора, врло вероватно последица проширења порезних база. Тренд кретања стопа пореза на добит за раздобље 2009.-2013. најбоље је видљив у следећој табели.

Табела 19: Тренд кретања стопе пореза на добит у европским државама

Држава	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	Просек 2009-2013	Разлика 2009-2013
Аустрија	50	50	50	50	50	50	0
Белорусија	12	12	12	12	12	12	0
Белгија	50	50	50	50	50	50	0
Бугарска	24	24	10	10	10	15,60	-14
Хрватска	45	40	40	40	40	41	-5
Кипар	30	30	35	35	35	33	5
Чешка	15	15	15	15	22	16,40	7
Данска	62,28	62,28	55,38	55,38	55,38	58,14	-6,9
Финска	49,80	49,60	49,17	49	49	49,31	-0,8
Француска	40	40	41	41	45	41,40	5
Немачка	45	45	45	45	45	45	0
Грчка	40	45	45	45	42	43,40	5
Мађарска	36	32	16	16	16	23,20	-16
Ирска	37,20	46,12	46,21	46,24	46,24	44,40	9,04
Италија	43	43	43	43	43	43	0
Литванија	24	15	15	15	15	16,80	-9
Луксембург	39	39	42	41,34	41,34	40,54	3
Малта	35	35	35	35	35	35	0
Црна гора	12	12	9	9	9	10,20	-3
Холандија	52	52	52	52	52	52	0
Норвешка	47,8	47,8	47,8	47,8	47,8	47,80	0
Пољска	40	32	32	32	32	33,60	-8
Португал	42	45,88	46,50	46,50	48	45,78	8
Румунија	16	16	16	16	16	16	0
Русија	13	13	13	13	13	13	0

¹⁸⁴ <http://www.kpmg.com/global/en/services/tax>, 18.06.2014.

Србија	15	15	15	15	15	15	0
Словачка	19	19	19	19	25	20,20	5
Словенија	41	41	41	41	50	42,80	9
Шпанија	43	43	45	52	52	47	9
Шведска	56,74	56,56	56,55	56,6	57	56,69	0,26
Швајцарска	40	40	40	40	40	40	0
Турска	35	35	35	35	35	35	0
Вел. Брит.	40	50	50	50	45	47	10
Украјина	15	15	17	17	17	16,20	7

Извор: израдио аутор на основу увида у интернет странице
es.europa.eu/index_hr.htm, 18.06.2014.

Коментар: Од 34 посматране државе, у 13 држава стопа добити је у посматраном периоду била непромењена, у девет држава је била у паду, док је у 12 држава забележила раст. Просек раста пореских стопа износио је 7,03%, док је просек опадања пореске стопе 6,97%. Државе треба да прилагоде висину пореске стопе тржишним околностима како би на дуг рок оствариле позитивне ефекте.

Важно је нагласити како прилагођене стопе пореза на добит приказују стварно оптерећење порезом на добит у одређеној земљи. Такође, треба напоменути како, с обзиром на методологију, односно чињеницу шта је све укључено у прилагођену стопу пореза на добит, као што су на пример локални порез на добит, постоје становита одступања у односу на висину законске стопе пореза на добит у појединим земљама. Наиме, неке земље, осим пореза на добит, имају и снижене стопе пореза на добит, обрачунавају различите стопе за различите секторе и слично. Такве циљне порезне стопе могу бити значајно ниже у односу на највише ефективне стопе. Дакле, без обзира да ли је реч о земљама ЕУ или онима које то нису, може се закључити да постоје флукуације порезних стопа на добит, али наведене земље међусобно се разликују према висини законских стопа пореза на добит. Порезни систем у Србији и Хрватској конципиран је на остваривање ефеката на кратак рок. Фискалних и парафискалних намета има већем обиму у односу на остале европске земље, а и остали фискални индикатори су неповољнији. У наредној табели компаративно су приказани фискални индикатори Србије, Хрватске и земаља ОЕЦД у 2014.

Табела 20: Компаративни приказ фискалних индикатора Србије, Хрватске и земаља ОЕЦД-а

Индикатор	Србија	Хрватска	Земље ОЕЦД
Број плаћања годишње	67,0	19,0	11,8
Време плаћања пореза (часова годишње)	279,0	208,0	175,4
Порез на добит (%)	16,2	21,0	16,4

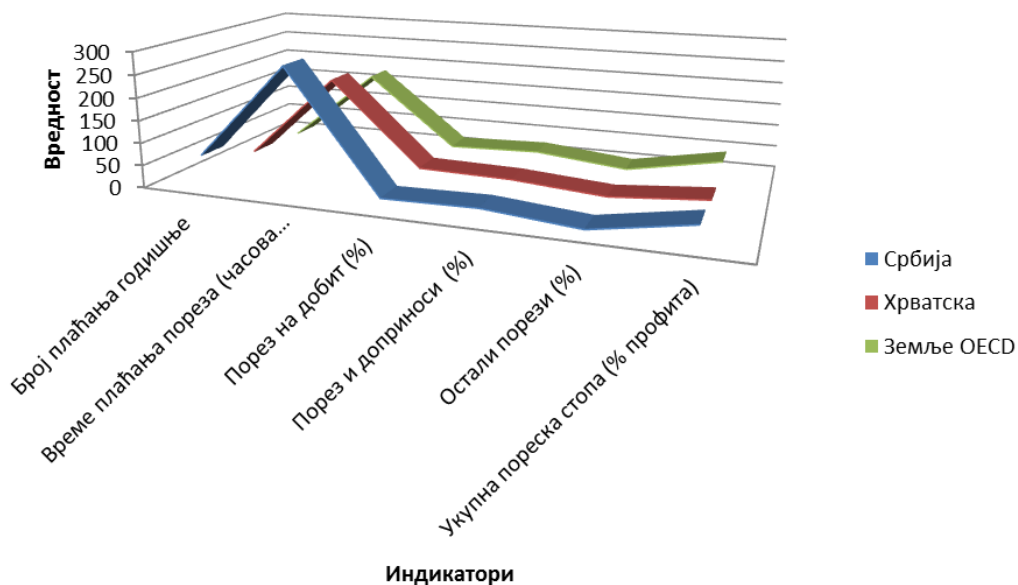
Индикатор	Србија	Хрватска	Земље OECD
Порез и доприноси (%)	20.2	17,1	23.0
Остали порези (%)	2.3	1,6	1.9
Укупна пореска стопа (% профита)	38.6	18,8	41.3

Извор: израдио аутор на основу увида у интернет странице
www.worldbank.org, 14.04.2014.

Коментар: индикатори у табели показују да највише одступа индикатор „број годишњих плаћања“ који је 3,5 пута већи него у Републици Хрватској и 6 пута већи у односу на земље OECD-а. Остали индикатори две државе су такође неповољнији у односу на развијене европске земље. Са локалног аспекта, као прву меру неопходно је предузети у смањењу броја парафискалних намета, а затим аутоматски се побољшава мера која је уско повезана са претходним индикатором, а то је време које инвеститор утроши у плаћању тих намета.

Стање фискалних индикатора приказано је у наредном графикону:

Графикон 10 : Фискални индикатори Србије, Хрватске и земаља OECD-а¹⁸⁵

Извор: израдио аутор на основу података из претходне табеле бр. 19.,
14.04.2013.

¹⁸⁵ Izradio autor prema podacima iz prethodne tabele 20

Коментар: Графикон сликовито приказује да су најнеповољнији фискални услови у Србији. Земље ОЕCD-а у упоредби са Србијом и Хрватском имају једино већу стопу пореза на добит, али то нема значајнијег утицаја на инвестициону климу, с обзиром да су остали индикатори повољнији.

Проблематика порезне конкуренције постала је нарочито актуелна у тренутку предузимања мера прикључења Европској унији из разлога што се порезни системи, односно системи опорезивања добити предузећа, увелико разликују од оних у дотадашњим чланицама. Порезна конкуренција утиче на државе да стварају квалитетнији порезни систем који боље одговара инвеститорима. Порез на добит настоји се уредити одређеним мерама како би се спречио настанак штетне конкуренције, поготово појединих држава које настоје привући инвеститоре. Као једна од неопходних мера јесте хармонизација пореза која би требала дати највећи ефекат на порезе који су од локалног значаја с обзиром да би могло доћи до регионалне сарадње између држава које би имале мале разлике у висини пореске стопе.

4.6. ФАКТОРИ СТВАРАЊА ИНВЕСТИЦИОНЕ КЛИМЕ У ЈЛС

Инвестиције доприносе расту БДП-а на страни потражње, док на страни понуде пораст инвестиција осигурава раст капацитета за будућу производњу. Према неокласичној теорији раста инвестиције уз запосленост представљају темељни извор раста у средњем року. Испитивање међусобног односа повезаности инвестиција и раста БДП-а је посебно важно за локални развој имајући у виду неокласичну претпоставку о интензивнијем кретању инвестиција према слабије развијеним подручјима, због деловања закона опадајућих приноса. У наредном делу као најважнији фактори стварања инвестиционе климе обрадиће се управљање буџетом ЈЛС, јер је управљање приходима и рационално трошење средстава елементарни основ за одрживост ЈЛС. Надаље, на основу стратешког концепта бит ће указано на важност доношења просторних планова којима се одређује понашање у простору. У циљу обједињавања вањских и унутрашњих фактора у један интегрисан систем, посебан нагласак је на лидерском приступу и успостављању система квалитета у свакодневно пословање.

4.6.1. БУЏЕТ ЈЛС – УПРАВЉАЊЕ ПРИХОДИМА И РАСХОДИМА У ПОСЛОВАЊУ

Законска претпоставка за несметано пословање ЈЛС јесте формирање општинског буџета. Буџет представља једногодишњи документ којег је дужна израђивати свака ЈЛС као непрофитна организација, а чији је примарни задатак стварање претпоставки за побољшање животних услова. Као јавно тело, општина наплаћује одређене порезе и апсорбује друге врсте средстава који се називају приходи, а који се каналишу у смеру задовољавања јавних потреба

кроз одређене трошкове који се називају расходи. Приходи и расходи су основни елементи који се приказују у буџету.

Буџет је нормативни акт, који одређује план прихода и расхода јавне потрошње ЈЛС. Реч је о темељном инструменту извршне политике и темељном финансијском инструменту општине при утврђивању њених дужности и вршењу њене темељне улоге¹⁸⁶. ЈЛС треба управљати својом имовином као добар господар зато што је, као субјект јавног права, њен власник. Стога низ закона регулише управљање општинском имовином. Следећа три правила требају се узети у обзир при управљању општинском имовином¹⁸⁷:

- начело доброг господара
- начело заштите имовине
- начело ограниченог располагања (јавна инфраструктура, јавна добра итд.).

Финансирање ЈЛС представља системску мрежу управљања ЈЛС и њиховог финансирања који се темељи на примени Европске повеље о локалној самоуправи. Повеља предвиђа већу аутономију ЈЛС у одлучивању о јавним питањима. То би се требало остварити¹⁸⁸:

- успешним испуњавањем обавеза,
- узимањем у обзир потреба својих грађана при извршавању властитих обавеза, и
- осигуравањем заштите јавне имовине.

Темељни документи који говоре о општинским обавезама и управљању општинском имовином јесу:

- општински буџет
- биланс општинске имовине.

Свака држава властитим законом уређује доношење и усвајање буџета градова и општина. Најчешће се ради о фазама планирања и реализације буџета. Планирање се састоји од¹⁸⁹:

- Припреме буџета,
- Стварања имовинске билансе,
- Припреме и доношење извештаја о коначној биланси и
- Планирање и реализација буџета.

У пракси се најчешће ради о клизном планирању буџета, што је представљено у наредној табели:

Табела 21: Планирање буџета у ЈЛС

Документ	Раздобље планирања
Буџетски меморандум – општински буџет	Текућа година, идућа година и сценариј за идуће три године
Буџет – посебни део, финансијски	Реализација претходне године,

¹⁸⁶ www.min.fin.hr, 19.03.2014.

¹⁸⁷ www.trezor.gov.rs, 19.03.2014.

¹⁸⁸ www.europa.rs, 27.03.2014.

¹⁸⁹ www.europa.rs, 27.03.2014.

план корисника буџета	процена текуће године и план за идућу годину
Планови развојних програма директних корисника	Идуће четири године
Предлози финансијски планова (циљеви, индикатори)	Текућа и идуће две године
Упуте за припреме општинских буџета са: <ul style="list-style-type: none"> • Садржајима за припреме планова директних корисника, • Планом припреме општинског буџета • 	Процена за идуће две године
План развојних програма, радних места и куповина имовине	Четири године (развојни програми) Две године (имовина)
Припрема финансијских планова индиректних корисника	Реализација претходне године, процена за текућу и план за идуће две године
Општински буџет – план прихода и расхода	Једна година

Извор: израдио аутор на основу увида у интернет странице
www.municipaltoolkit.org, The Municipality investment promotion website
06.04.2014.

Општине су обавезне припремити завршни извјештај о свом буџету у првом полугодишту. Та фаза управљања ЈЛС није истоветна с фазом буџетске припреме. То се може сматрати мање развијеном функцијом општинског управљања. Буџетски документи подељени су у три групе¹⁹⁰:

- општи део буџета (биланс прихода и расхода, израчун финансијских обавеза и инвестиција и фискални израчун),
- посебан део буџета (финансијски планови за директне и индиректне кориснике буџета)
- план развојног програма директних и индиректних корисника буџета.

Општи и посебни делови буџета баве се¹⁹¹:

- проценом спровођења прихода и расхода за протеклу годину
- проценом спровођења прихода и расхода за текућу годину
- планом прихода и расхода за идућу годину.

Наредна табела приказује садржај општинског буџета за ЈЛС у Републици Хрватској, као пример добре праксе где је степен децентрализације локалне

¹⁹⁰ www.municipaltoolkit.org, The Municipality investment promotion website, Massimo, 06.04.2014.

¹⁹¹ www.europa.eu, 07.04.2014.

власти већи него у Републици Србији, односно ЈЛС су мање, што придонosi равномернијем локалном развоју.

Табела 22: Садржај општинског буџета

А. БИЛАНСА ПРИХОДА И РАСХОДА	
I.	ЗБРОЈ ПРИХОДА (70+71+72+73+74)
	ТЕКУЋИ ПРИХОДИ (70+71)
	ПОРЕЗНИ ПРИХОДИ (7000+703+704+706)
	Порез на доходак
	Порез на имовину
	Порез на добра и услуге
	Други порези
	НЕПОРЕЗНИ ПРИХОСИ (710+711+712+713+714)
	СУДЕЛОВАЊЕ У ПОРЕЗУ НА ДОБИТ И ИМОВИНУ
	ТЕРЕТИ
	КАЗНЕ
	ПРИХОДИ ОД ПРОДАЈЕ ДОБАРА И УСЛУГА
	ДРУГИ НЕПОРЕЗНИ ПРИХОДИ
	КАПИТАЛНИ ПРИХОДИ (720+721+722)
	ПРИМЉЕНЕ ДОНАЦИЈЕ
	ТРАНСФЕРНИ ПРИХОДИ
	ЗБРОЈ РАСХОДА
	ТЕКУЋИ РАСХОДИ (400+401+402+403+409)
	Лични доходи и други административни расходи
	Доприноси послодавца за социјално осигурање
	Издаци за добра и услуге у управи
	Плаћање камата
	Средства издвојена за резерву
	ТЕКУЋИ ТРАНСФЕРИ (410+411+412+413)
	ИНВЕСТИЦИОНИ РАСХОДИ (420)
	ИНВЕСТИЦИОНИ ТРАНСФЕРИ (430)
III.	БУЏЕТСКИ ВИШАК (ИЛИ ДЕФИЦИТ) (I.-II.)
	ЗБРОЈ ПРИХОДА И РАСХОДА
Б. БИЛАНСА НЕПОДМИРЕНИХ ФИНАНСИЈСКИХ ОБАВЕЗА И ИНВЕСТИЦИЈА	
IV.	ПРИМЉЕНЕ ПОВРАТНЕ ИСПЛАТЕ ЗАЈМОВА И КАПИТАЛНИХ АКЦИЈА (750+751)
V.	ИСПЛАЋЕНЕ АКЦИЈЕ И ПРИНОС КАПИТАЛНИХ АКЦИЈА (440+441)
VI.	ПРИМЉЕНИ МАЊИ ОДОБРЕНИ ЗАЈМОВИ И ЗАМЕНА КАПИТАЛНИХ АКЦИЈА (IV.-V..)
VII.	УКУПАН ВИШАК (ИЛИ ДЕФИЦИТ) ПРИХОДА УМАЊЕН ЗА ИЗДАТКЕ И БИЛАНС ОДОБРЕНИХ ПРИМЉЕНИХ ЗАЈМОВА (I.+IV.) – (II.+V.)

VIII.	УГОВОРЕНЕ ОБАВЕЗЕ (500)
IX.	ПЛАЋАЊА ОБАВЕЗА (550)
X.	НЕТО УГОВОРНЕ ОБАВЕЗЕ (VIII.-IX.)
XI.	ПОВЕЋАНА (ИЛИ СМАЊЕНА) СРЕДСТВА НА РАЧУНИМА (III.+VI.+X.) = (I.+IV.+VIII.) – (II.+V.+IX.)

Извор: www.zakon.hr, 07.04.2014., *Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi* Republike Hrvatske, Narodne novine Republike Hrvatske broj: 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13.

План прихода и расхода за идућу годину једини је који мора ратификовати општинска скупштина. Без обзира на описану структуру прихода и расхода, општински буџет може се приказати и кроз функционалну класификацију. Она описује расходе према њиховој функционалној сврси и показује текућу и инвестициону потрошњу по свакој појединачној позицији.

4.6.1.1. БИЛАНС ОПШТИНСКЕ ИМОВИНЕ

Методологија стварања општинске имовинске билансе одређена је законом. Земље ЕУ имају већ неколико година уведена ову обавезу, те у сваком моменту имају на располагању податке о стању општине имовине. Међутим код нас је тај поступак много тежи него планирање буџета. НЕУРедни списи и неодговарајућа пажња у управљању власништвом не омогућава одговарајуће спровођење функције управљања при изради имовинске билансе и адекватно управљање имовином. Разлози за то леже у несређеној ситуацији и у устаљеном начину размишљања. Неутврђена класификација функција представља други проблем који захтева хитно омогућавање спровођења показатеља успешног управљања општинском имовином. Један од ефикаснијих начина систематизовања података који се односе на имовинску структуру ЈЛС, приказан је у наредној табели.

Табела 23: Општинска имовинска биланса

Опис	
Имовина	Обавезе
Тренутна вредност дугорочних средстава <ul style="list-style-type: none"> • куповна вредност необјектних дугорочних средстава • коригована вредност необјектних дугорочних средстава 	Општи фонд
Тренутна вредност фиксне имовине <ul style="list-style-type: none"> • куповна вредност фиксне имовине • коригована вредност фиксне имовине 	Резервни фонд
Тренутна вредност опреме и других темељних фондова <ul style="list-style-type: none"> • куповна вредност опреме и других темељних фондова 	Дугорочни прихваћени

<ul style="list-style-type: none"> • коригована вредност опреме и других темељних фондова 	зајмови
Потраживања из фондова одобрених јавним предузећима <ul style="list-style-type: none"> • Потраживања из фондова одобрених државним предузећима • Потраживања из фондова одобрених општинским предузећима 	Дугорочне обавезе као резултат оперативног деловања
Акције	Краткорочне обавезе
Дугорочне капиталне инвестиције	Друге обавезе
Одобрени дугорочни зајмови	
Дугорочна неплаћена потраживања од оперативног деловања	
Монетарни фондови	
Краткорочни фондови	
Остала ненаплаћена потраживања	Зброј обавеза
Зброј имовине	

Извор: www.municipaltoolkit.org, The Municipality investment promotion website 06.04.2014.

Општинама у ЕУ обавеза је вођење овакве билансе, док се у Републици Србији настоји постепено увести обавеза израде овог документа, али ради несређене имовинске документације и других списа, подаци се не могу систематизовати, па ова биланса тренутно није од велике важности.

4.6.2. СТРАТЕШКИ КОНЦЕПТ У ЈЛС

Сврха увођења стратешког концепта у ЈЛС јесте одржавање равнотеже између саме ЈЛС са једне стране и окружења са друге стране. Као систематски процес овај концепт омогућава прикупљање информација о стварању генералне слике, односно успостављање дугорочног правца раста путем избора акција и циљева. Да би се детаљније ушло у суштину стања у окружењу и створила концепција плана око доношења одлука, ЈЛС морају да схвате шире „мезо-економско“ и „макро-економско“ окружење у којем послују. ЈЛС сама по себи не може да утиче на ове факторе, нити ови фактори директно утичу на њену профитабилност, али разумевање стања окружења, могуће је искористити како би се повећала могућност и претње свеле на минимум за ЈЛС. Спровођење стратешке анализе подразумева скенирање ових фактора у економском окружењу који имају утицаја на откривање и разумевање широких, дугорочних трендова. Ефикасна примена стратегијског приступа у локалним самоуправама у руралном простору одвија се у следећим фазама¹⁹²:

- Дефинисање мисије и циљева пословања,
- Дефинисање визије,

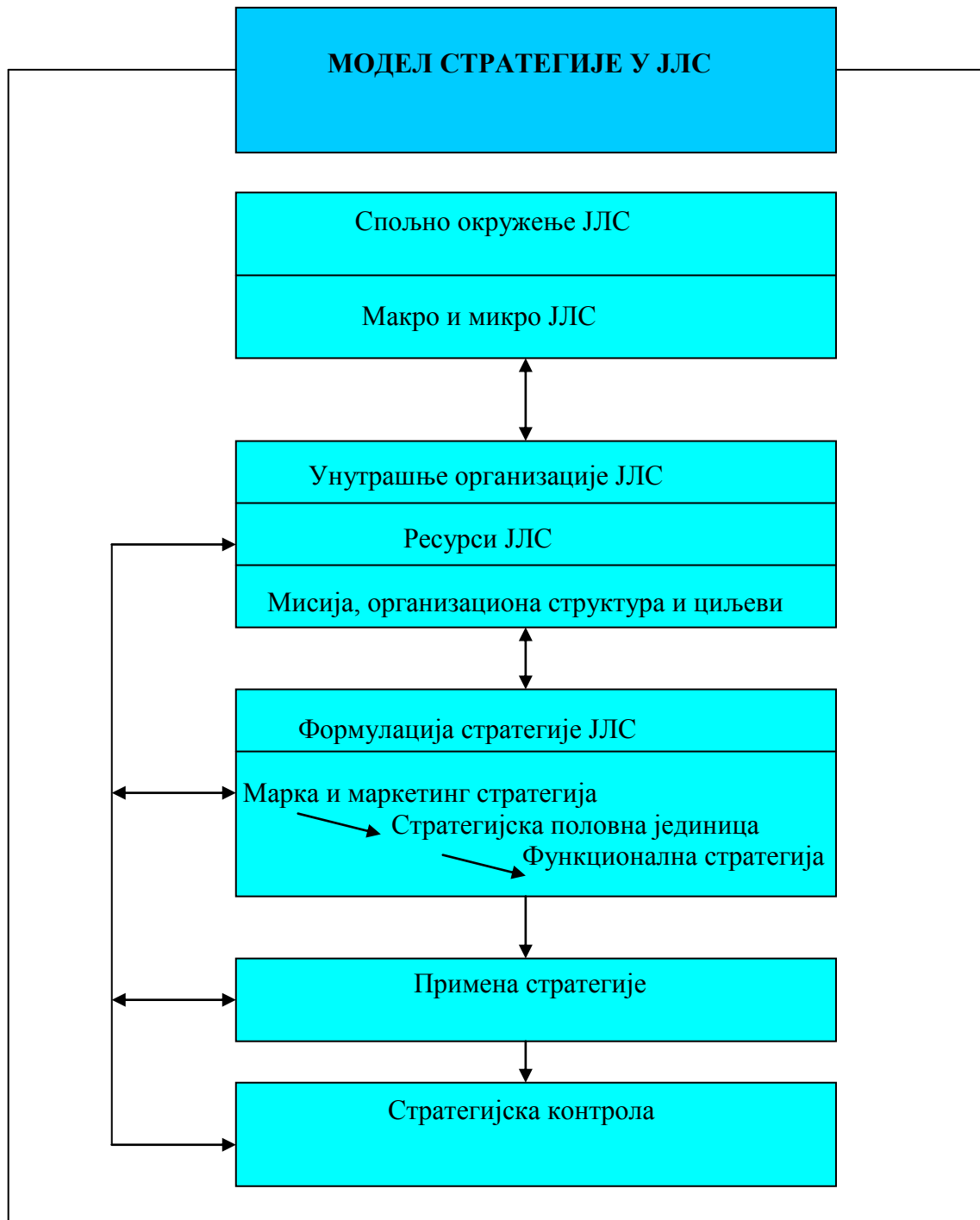
¹⁹²www.municipaltoolkit.org, The Municipality investment promotion website, Massimo, 19.03.2014.

- Анализи шанси и претњи у спољном окружењу,
- Анализа снага и слабости унутар ЈЛС,
- Утврђивање мисије и циљева и
- Примена стратегије којој прибегава ЈЛС.

Законским актима, подзаконским актима и другим посебним одлукама утврђују се мерила и овласти у пословању ЈЛС. Интерес локалне самоуправе према Закону о локалној самоуправи треба да се своди на побољшање квалитета живота свих грађана¹⁹³. То у практичном смислу значи овладати постојећим проблемима и пронаћи ефикасан начин за решавање свих проблема који су данас све акутнији, а своде се на привлачење инвеститора, незапосленост, низак животни стандард, проблеме из области побољшања комуналне инфраструктуре и сл. Наредна слика показује формирање стратегија у ЈЛС, везе и односе ЈЛС и окружења.

¹⁹³ Zakon o lokalnoj samoupravi Republike Hrvatske, narodne novine, broj: 26/03

Слика 17. Модел стратегије у ЈЛС

Извор: Израдио аутор по моделу из књиге аутора: Ланговић- Миличевић А., Јовановић М, Цветковски Т., Приорац Д., „Стратегијски менаџмент, Мегтренд Универзитет, Београд 2005., стр. 48

Практична имплементација овог концепта омогућава стварање користи ЈЛС кроз јачање финансијских капацитета у буџету - приходовне стране, те рационалног управљања расходном страном. Због користи коју доноси, многи локални политичари у развијеним општинама у ЕУ уводе стратешки концепт у свакодневно пословање. Истраживањем реалног стања заступљености стратешког менаџмента у ЈЛС у појединим општинама у држави и региону (Република Хрватска и Република Немачка као пример добре праксе) створена је база података у погледу врсте буџетских система, перформанси система управљања, као и конкретним корацима који се предузимају у редовном пословању.

План развоја као производ процеса планирања дефинише циљеве, начин средства и кадрове за реализацију истог. Општине у формулисању израде планова развоја полазе од постојећег стања, детаљне анализе постојећег развоја и могућности даљег напредовања.

План развоја најчешће се састоји из следећих основних фаза¹⁹⁴:

- Анализа развоја у претходном периоду – анализа досадашњег развоја,
- Оцени достигнутог развоја – оцена постојећег стања,
- Дефинисања циљева развоја – могући правци развоја,
- Дефинисања опште стратегије развоја – могући правци развоја,
- Утврђивања потребних улагања (средстава) за реализацију намераваног развоја.

Према досадашњој пракси план развоја у локалним самоуправама састоји се из више компонентних планова који су функционално дефинисани. Ови планови најчешће обухватају: пројекцију инвестиција, кадрове, научно истраживачки рад, модел формирања укупних прихода, као и остале показатеље пословања. Због наведеног, локалне самоуправе при изради планова развоја треба да дефинишу своје правце развоја према основним ресурсима којима располажу, као и да циљеве који морају бити у реалним оквирима.

4.6.3. ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ У ФУНКЦИЈИ КОНЦЕПТА ПРИВЛАЧЕЊА ИНВЕСТИЦИЈА

Просторно планирање темељи се на свеобухватном сагледавању простора и околине ради стварања подлоге за најповољније управљање природним и антропогеним просторима и проналажење решења која ће омогућити побољшања техничке и друштвене инфраструктуре у датим природним, друштвеним и привредним условима. Нарочит нагласак је на предвиђању будућих развојних потреба, при чему се посебно морају поштовати специфичности простора и резултати истраживања демографских кретања. Просторно планирање је мултидисциплинаран и континуиран поступак, чији резултат чине просторни планови, најделотворнији регулаторни инструменти у заштити околине¹⁹⁵. У пракси урбанизма, просторни планови су

¹⁹⁴ www.municipaltoolkit.org, *The Municipality investment promotion website*, Massimo, 19.03.2014.

¹⁹⁵ P. Healey, *Urban Complexity and Spatial Strategies*, Medison Ave, New York 2006., str. 111

међународно признати документи на основу којих се управља и води брига о просторном развоју.

Просторне планове доноси свака јединица локалне самоуправе за себе, сходно месној надлежности. Просторни планови у фокусу имају јавну инфраструктуру: путеве, воду, струју, уклањање отпада, транспорт, и грађевинске објекте. Сходно томе, академска расправа разматра улогу просторних планова у обезбеђивању инфраструктуре.¹⁹⁶ Глобално искуство коришћења просторног планирања треба да омогући ефикасније коришћење јавне инфраструктуре. С обзиром на оскудност ресурса, просторно планске одредбе треба да усмере потрошњу природних ресурса ка оним правцима који оплемењују стварање нових вредности. Просторни планови треба да буду основа у стварању визије будућности са једне стране, али истовремено они не могу да разграничавају постојећу материјалну и институционалну структуру.

Доношење просторног плана представља процес усвајања селективних одлука о будућим активностима на основу дефинисаних постојећих географских подручја локалне популације, често под јурисдикцијом власти.¹⁹⁷ То је у суштини концепт планирања који је опсежно истражен, а подразумева дефинисање приоритета и накнадних исхода; односно израду, спровођење и праћење исхода самог плана. Просторни планови, уважавањем друштвено-привредних, природних, културно-историјских и пејзажних вредности, разрађују начела просторног уређења, утврђују циљеве просторног развоја, те организацију, заштиту, коришћење и намену простора¹⁹⁸.

Просторним уређењем, као скупом активности осигурава се управљање простора уређене заједнице као нарочито вредним и ограниченим добром. Управљање простором остварују се услови за друштвени и привредни развој, заштиту околине, рационално коришћење природних и историјских добара на начелу интегралног приступа у планирању простора. То је процес који обухвата анализу и утврђивање општих циљева развоја, увођења организационих и правних мера, контролу спровођења изградње и праћење функционисања изграђених грађевина. У доношењу одлука нужно учествују сви релевантни актери, а посебно јавност – грађани. При томе, треба водити рачуна и о усаглашености просторног уређења појединих делова простора шире заједнице, те њихово повезивања са европским просторним законодавством. Најуобичајенији заједнички облици коришћења земљишта су подела на зоне, планска контрола грађења, одредбе о градњи и контрола развоја.

Подела на зоне поставља нацрт (текстуални и картографски) заједнице којим су одређене активности дозвољене а друге забрањене. Дефинишу се атрибути као што су величина, тип и место градње на грађевинској парцели. Ови стандарди су недвосмислено одређени текстом и припадајућим картама које одређују границе појединих зона.

¹⁹⁶ P. Healey, *Urban Complexity and Sapatial Strategies*, Medison Ave, New York 2006., str. 116

¹⁹⁷ www.isocarp.net, 18.08.2014.

¹⁹⁸ P. Healey, *Urban Complexity and Sapatial Strategies*, Medison Ave, New York 2006., str. 117

4.6.3.1. РЕАЛИЗАЦИЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА

Квалитетан одрживи развој се темељи на синергији два супротстављена концепта бриге о простору¹⁹⁹:

- статички (земљишна књига и катастар) мора гарантовати постојаност, непромењивост геометрије и власничких права,
- динамички (просторно планирање) условљен привредним развојним програмом с урбанистичко или аграрно обликовним пројектом за подручје ЈЛС. Динамичким концептом кроз квалитетне документе просторног уређења се може значајно повећати вредност свих обухваћених некретнина.

Методологије за израду просторних планова реализују се кроз два корака. Први је ангажовање стручних људи, ради израде просторне платформе, а наредни корак укључује ширу јавност и њихове коментаре. Овакав концепт омогућава превазилажење специфичних економских, социјалних или еколошких баријера. Постоје кључне компоненте, или аспекти, просторног планирања, који треба да буду размотрени како би се осигурало да постоји координација између плана и обезбеђивања инфраструктура. Ове компоненте укључују²⁰⁰:

1. постојеће стање и пројекције будућег броја становника које треба да се предвиде у плану ради моделирања развоја одговарајуће инфраструктуре,
2. локације развоја будуће инфраструктуре морају бити прецизно дефинисани,
3. постојећи капацитети инфраструктуре морају бити реално приказани,
4. прилагођавање просторног плана према исходима (државни планови изградње инфраструктуре, стандарди квалитета, индустријски захтеви, захтеви према заштити животне средине и сл.) који се очекују у будућности,
5. одговорност особа према израђеном плану,
6. постојање координација у планирању просторних услова између свих заинтересованих страна.

Да би наведене компоненте успешно биле имплементирани у одређене алате и методологије неопходно је премостити јаз између планирања и реализације инфраструктурних пројеката. Смернице за израду просторног плана обавезно укључују²⁰¹:

1. трошкове потребне за изградњу инфраструктуре према пројекцији густине насељености становништва,
2. инвестиционе захвате које планира провести општинска управа у оквиру идентификације усаглашавања тренутног стања са законским стандардима,
3. софтверске моделе за развој засноване и повезане са базама података, усмерене на расположиве ресурсе изградње инфраструктуре који се комбинују са географским положајем, финансијским средствима и инжењерским решењима.

¹⁹⁹ www.isocarp.net, 18.08.2014.

²⁰⁰ www.isocarp.net, 18.08.2014.

²⁰¹ P. Healey, *Urban Complexity and Sapatial Strategies*, Medison Ave, New York 2006., str. 129

Развојни оквир просторног планирања обухвата хијерархију израде просторних планова, односно њихову међусобну усаглашеност, уз истовремено поштовање односа у хијерархији. Према важности прво се доносе државни планови, затим регионални и на крају локални. Локални просторни планови обухватају уређење и урбанизацију насељеног и не насељеног простора, одређују услове изградње грађевина и одређују минимум критичне инфраструктуре. Просторни план уређења једне ЈЛС у полазној основи одређује намену простора²⁰²:

1. Површина насеља

- изграђени део грађевинског подручја насеља мешовите намене,
- неизграђени, али уређени део грађевинског подручја насеља мешовите намене,
- изграђени део грађевинског подручја насеља стамбене намене,
- неизграђени, али уређени део грађевинског подручја насеља стамбене намене,
- издвојени део грађевинског подручја насеља мешовите намене – изграђени део,
- издвојени део грађевинског подручја насеља стамбене намене – изграђени део,
- неизграђени, али уређени део грађевинског подручја насеља угоститељско–туристичке намене,
- неизграђени, али уређени део грађевинског подручја насеља привредне намене и
- изграђени део грађевинског подручја насеља посебне намене

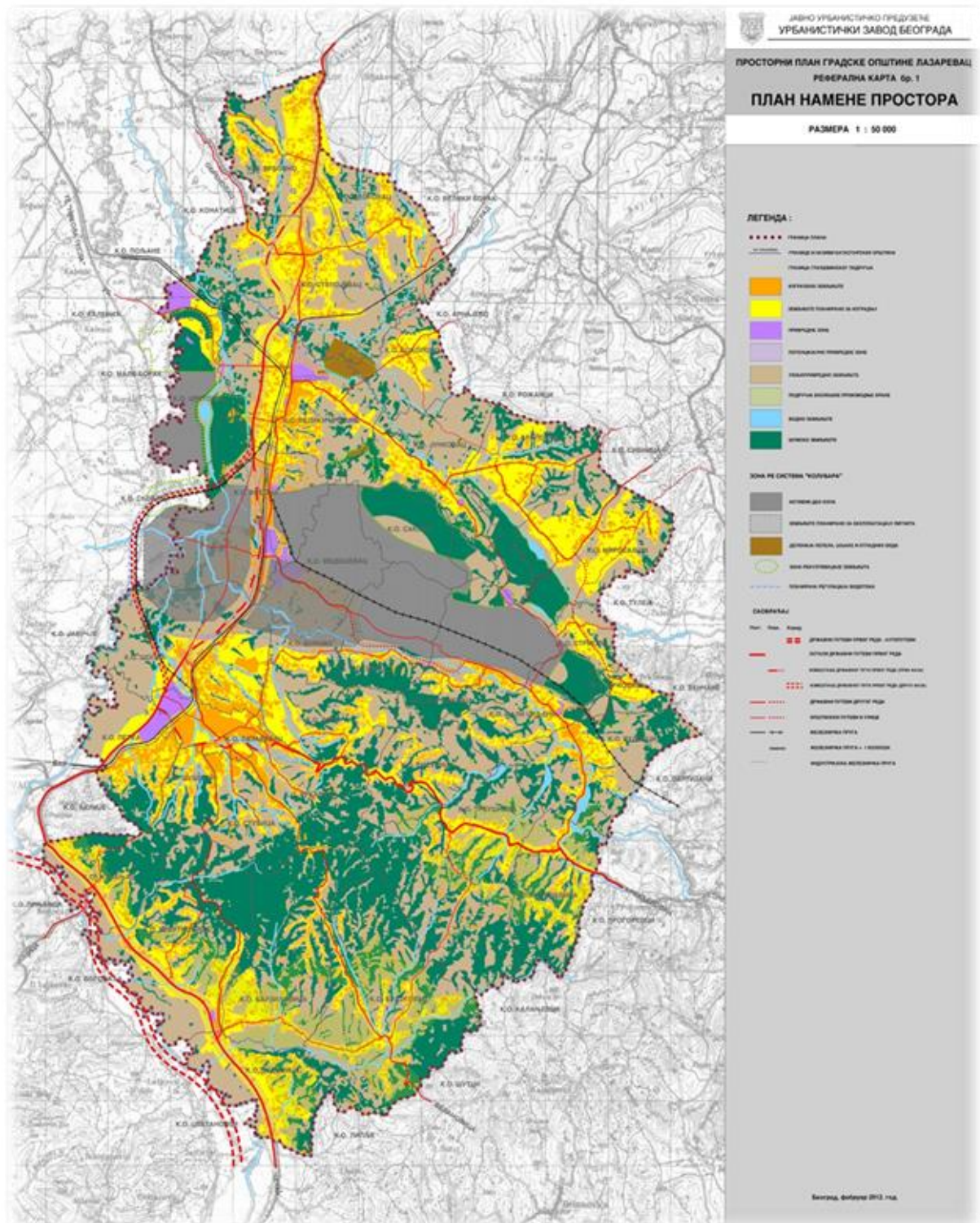
2. Површина изван насеља

- издвојено грађевинско подручје привредне намене
- површине изван грађевинских подручја намењена за: искориштавање минералних сировина, пољопривредно тло, шумске површине, водне површине и резервне површине за будући развој насеља.

Компоненте намене простора у ЈЛС плана приказане су у наредној слици:

²⁰² www.zakon.hr, 24.08.2014.

Слика 18: Картографски приказ просторног плана²⁰³

²⁰³ www.lazarevac.rs, 24.08.2014.

Коментар: из слике се види да се локални просторни план искључиво односи на простор конкретне општине; у овом случају општине Лазаревац према којем су одређене границе општине. У оквиру самог картографског приказа бојама су дефинисане зоне које уређују намену простора општину. Осим зона изграђености земљишта, у просторном плану су приказане привредне зоне и потенцијалне привредне зоне које се односе на простор где се предвиђа градња будућих објеката и погона за одвијање пословних активности. Из овог произлази да инвеститори који планирају усмерити своја средства у ову општину ради започињања пословне активности за коју је предуслов градња фабрике то могу учини искључиво на просторима одређеним као привредне зоне. Како општине према својој надлежности издају грађевинске дозволе и дозволе за рад привредним субјектима, у свом пословању морају бити максимално флексибилне и поједноставити процедуре за започињање обављања пословних делатности.

Реализација овог докумената на терену се остварује поступцима комасације (реалокације, консолидације). Парцелација грађевинског земљишта у сврху оснивања грађевинске парцеле реализује се у складу с локацијском дозволом или детаљним планом уређења ако се на катастарској парцели предвиђају захвати у простору. Брига о простору јесте урбана препарцелација која се темељи на три елемента транспарентности административног управљања простором²⁰⁴:

- законска основа,
- транспарентна процена вредности некретнине,
- финансијски сервис.

Ови елементи транспарентности гарантују изједначавање међусобних односа вредности некретнина са просторним планом пре његове реализације и међусобних односа вредности нових некретнина после његове реализације. Значајни раст вредности обухваћених некретнина омогућује и стварање финансијског фонда за реализацију овог поступка. Транспарентност презентације повећања вредности некретнина усклађује процедуру са законском регулативном кроз премештање главне одлуке и одговорности на цивилно друштво, које контролишу само судска тела. Контролни центри за грађење се оснивају како би осигурале сигурну и здраву околину, кроз регулацију дизајна, конструкције, грађења, те промену класификације поседа постојећих зграда и потребних послова у сврху исправљања несигурних услова у њима. Користећи информације геомаркетинга пројекти привредног развоја усклађују раст становништва с повећањем привредне моћи, а тиме омогућују ЈЛС спровођење потребних процедура и радњи како би се остварила планирана визија будућности. Квалитетним просторним планирањем остварују се услови за друштвени и привредни развој, заштиту околине, рационално коришћење природних и историјских добара на начелу интегралног приступа. У доношењу просторних планова учествују сви одговорни стручни субјекти уз сагласност јавности – грађана, чиме настаје законска подлога динамичког сегмента одрживог развоја.

²⁰⁴ www.gef.bg.ac.rs, 28.08.2014.

4.6.4. ЛИДЕРСКИ ПРИСТУП

Сталне промене наглашавају растући значај лидерства, управљања, ефективних радних односа, тимског рада, стварања партнерства у оквиру и изван ЈЛС. Успешне ЈЛС развијају и обједињују лидерство и управљање. У овом делу рада бит ће представљен концепт лидерства у ЈЛС и њихов одговор на изазове за нову-модерну локалну самоуправу.

Запослени у јавном сектору у психолошком смислу имају „одређену дозу сигурности“ за свој посао у односу на запослене у приватном сектору. На радном месту запослени у јавном сектору немају толико одговорности према послу у односу на запослене у приватном сектору, јер код нас још увек није разрађен систем одговорности за постизање лоших резултата. Запослени уживају неку врсту само-заштите, удобности, која омогућава да се одговорност за одрађени посао „бесконечно преваљује“ на друге особе. Разлог оваквој тези лежи у недостатку ефикасног лидерства. Ефикасан и успешан лидер мора формирати тим људи који ће извршавати основне управне функције према све растућим захтевима корисника²⁰⁵ и развијати локалну заједницу, која ће бити на тржишту конкурентна. За напредак локалне заједнице и унапређење квалитета живота у њој, неопходан је лидер, који на основу филозофије и форме лидерства, као и на основу визије и вредности успоставља стратегију, структуру и системе локалне самоуправе. Прихватање филозофије квалитета, односно успостављање културе квалитета представља императив пословања. Нема сумње да председник скупштине, или градоначелник који не подржава промене у великој мери може отежати живот „интерним иноваторима“, но то не доказује претпоставку по којој једино он може увести значајне промене.

Више је разлога због којих је усвојено једно скромније гледиште према моћи топ менаџмента. Први од њих је цинизам у многим ЈЛС као последица „хирова“ управе која се односи на површну примену неких предлога, реформских мера, систематизације рада и сл., а затим брзо одбацивање низа менаџерских техника попут управљања укупним квалитетом, реинжињеринга, бенчмаркинга и сл. Други се разлог односи на утврђивање разлике између удовољавања и посвећености. Хијерархијски ауторитет далеко ефикасније доводи до удовољавања него што потиче искрена посвећеност. У ЈЛС још увијек није осмишљен систем награђивања којег људи у организацији неће „изиграти“ у кратком времену. Многи опсежни програми промена, смањивање трошкова, реорганизација или смањивање броја запослених, могу се имплементирати искључиво само са нивоа топ-менаџмента. Но, такве промене неће ефективно утицати на корпоративну културу. Разлог лежи у чињеници да страх и дефанзивност неће ослободити машту и страст људи, неће променити ни квалитет размишљања у организацији, нити подићи разумевање када треба решавати о стварима где се људи суочавају са све комплекснијим и динамичнијим пословним окружењем. Такве промене немају позитиван ефекат на квалитет поверења и вештине које су неопходне сваком тиму на свакој нивоу.

²⁰⁵ A. Aleksić, *Uloga i značaj liderstva u uslovima globalnog poslovanja*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2006., str. 151

4.6.4.1. ВРСТЕ ЛИДЕРСТВА

Последњих двадесет година настоји се унапредити способност учења која се темељи на пет повезаних дисциплина²⁰⁶:

1. системском размишљању,
2. откривању и усавршавању менталних модела,
3. култивирању дијалога,
4. неговању личне визије и
5. изградњи заједничке визије.

У изградњи организације која учи код ЈЛС постоје три основне врсте лидера које одговарају трима организацијским позицијама²⁰⁷:

- Линијски лидери - особе које се налазе на средњим и нижим нивоима управљања у ЈЛС. По својој позицији линијски лидери имају увиде у стратешке и оперативне проблеме. Проводе експерименте како би тестирали да ли нове научене способности доводе до побољшања пословних резултата. Линијски лидери управљају организационим јединицама, но успркос томе располажу примереном аутономијом за покретање промена независно о широј организацији. Да би створили корисне експерименте морају се суочити с истим проблемима и изазовима који се догађају унутар шире организације. Кључна улога линијских лидера односи се на активно суделовање у оперативним процесима. Они добро познају своје колеге; њихове добре и лоше стране, прате стање у окружењу и то им даје одређену сатисфакцију приликом одлучивања.
- Извршни лидери - особе које се налазе на челу ЈЛС - градоначелници и начелници. Реч је о особама које поседују највећу моћ, те стога могу пресудно утицати на судбину ЈЛС. Извршни лидери осигуравају подршку линијским лидерима, развијају инфраструктуру за учење, те воде примером у поступном процесу развијања стандарда и понашања учеће културе. Међутим, због недостатка законских стандарда који треба да предвиде одређени степен знања и стручности за извршне лидере, у Републици Србији и Републици Хрватској је случај да су ови лидери најчешће особе са средњим образовањем који немају довољно знања, вештина, креација и моћи да увуку своју локалну заједницу у економски прогрес.
- Неформални лидери или градитељи заједнице - особе које немају извршну моћ, њихова моћ се своди на законодавну сферу власти. То су људи који се налазе у скупштинама, надзорним одборима и имају значајну улогу код одлучивања. Због тога је њихова улога у повезивању чланова организације врло значајна. Неформални лидери се слободно крећу унутар организације, али такође ради недовољне компетенције не долази до дифузије новог знања. Но, како су њихови

²⁰⁶ Peters T. J., Watermann R. H., „*In Search of Excellence*“, Harper and Row, New York, 1982. str. 133

²⁰⁷ Prilagodio autor prema izvoru: Peters T. J., Watermann R. H., „*In Search of Excellence*“, Harper and Row, New York, 1982., str. 133

напори оцењивани традиционалним мерилима они нису сматрани веродостојним.

Делотворан извршни лидери треба на различите начине да створи климу која ће подржавати учење. Први од њих је путем дефинисања основних идеја. Активности се требају усмерити на елиминисање инертности која не потиче аспирације, па стога ни посвећеност људи. Основне идеје се увелико разликују од разних слогана или менаџерских квази-стручних фраза. Потребно их је постепено развијати, често годинама, имајући у виду историјске, традиционалне и друге факторе који се блиско везују за менталитет запослених. Други начин за стварање квалитетног пословног окружења које ће подржавати учење јест изградња инфраструктуре за учење. Од неформалних лидера се очекује да утичу на линијске лидере који поседују моћ одлучивања и предиспозиције за развој нових способности учења јер се кроз сурадњу с погрешним људима, поготово у раним фазама процеса промене, непотребно троши време и енергија. Уверавати људе како би их системско размишљање или учење требало занимати у старту је лоша стратегија. Наиме, чак и ако се уверавање на самом почетку покаже успешним, тешко да је могуће остварити континуирану преданост. Изградњом практичног знања, неформални лидери настављају служити као организациони „носачи клица“ који повезују истомишљенике из различитих окружења указујући им на учење других. Као што је то случај с линијским и извршним лидерима, ограничења неформалних лидера као градитеља заједнице пандан су њихових снага. Надаље, они не располажу ауторитетом који би им омогућио започињање промена унутар организационе структуре и процеса²⁰⁸. Иако је њихова улога веома значајна, неформални лидери постижу највећи ефекат када блиско сарађују с линијским и извршним лидерима, јер им на тај начин саопштавају проблеме који тренутно похађају локалну заједницу.

Дакле, изазови лидерства у ЈЛС представљају кључне проблеме нашег времена из које се рађа питање: који је то начин на који се заједница људи може продуктивно суочити с комплексним проблемима данашњице у ситуацији када хијерархијски ауторитет не успева осигурати адекватне промене? Ни један од кључних проблема данашњице, попут деградације природне околине, ниског стандарда, ерозије система јавног образовања, распада породица, те пораста друштвеног раслојавања, неће и не може бити решен без помоћи концепта лидерства.

²⁰⁸ Peters T. J., Watermann R. H., „*In Search of Excellence*“, Harper and Row, New York, 1982. str. 135

4.6.5. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА TQM-а У ПОСЛОВАЊЕ ЈЛС

Total quality management (у даљем тексту TQM) доказао се много пута као ефикасан процес унапређења функционисања организације, а његова вредност потврђује се само кроз свеобухватан и добро осмишљен процес имплементације. TQM као процес представља низ промена и треба га схватити као филозофију рада која као таква утиче на начин и обликовање пословања²⁰⁹ јединица локалне управе и самоуправе. Практична реализација TQM базира се на статистичким методама којима се систематски сагледава узрок погрешке. До узрока погрешке долази се посматрањем и проучавањем радног процеса у целини. Једном пронађени узрок погрешке не уклања се непосредно већ се подешава и мења радни процес који је до те погрешке довео²¹⁰. Стога, за дугорочан успех пословања пресудну улогу има увођење стандардних радних процеса и процедура контроле квалитета услуга и самог радног процеса који их је произвео. Савремени TQM омогућио је развој филозофије пословања у којој сви запослени, па и сви интерни пословни процеси теже једном, једином циљу, а то је континуирано унапређење себе самих²¹¹. С тим у вези потребно је да руководство, односно извршна власт визионарски, разматра све могуће проблеме и идентификује изворе отпора ка увођењу и примени филозофије TQM-а. На самом почетку битно је идентификовати организационе промене које произлазе из „нове“ филозофије управљања, идентификовати промене у самој организационој структури, идентификовати изворе отпора међу запосленима према увођењу новог начина пословања, те знати како предухитрити изворе отпора да они не би зауставили процес имплементације. Имплементација овог процеса одиграва се у неколико корака који су приказани у наредној табели.

Табела 24: Процес увођења и надоградње система управљања квалитетом у ЈЛС

Фаза	Опис
I	Преиспитивање постојећег начина пословања и утврђивање потреба за увођењем система квалитета
II	Планирање Прилагођавање постојећег начина пословања нормама квалитета Одабир стандарда (9001, 9002, 9003...) Одабир консултаната Одабир сертификациске куће Израда приручника Израда документације Упоредба документације са захтевом стандарда
III	Идентификација, припрема и дефинисање основних процеса
IV	Обука запослених у коришћењу новог концепта Интерна ревизија постојеће документације са захтевима стандарда Отклањање недостатака и усклађивање процеса
V	Ревизија од независне особе, односно сертификациске куће

²⁰⁹ www.asq.org, 12.06.2014.

²¹⁰ www.asq.org, 12.06.2014.

²¹¹ Evan M. B., *Municipal Commitment to Total Quality Management: A Survey of Recent Progress*, University of Miami, Miami, 2008., str. 204

	Сертификација Континуирано провођење ревизије и стално усавршавање
VI	Годишња ревизија сертификацијске куће ради утврђивања недостатака Елиминисање недостатак

Извор: израдио аутор по моделу на интернет страници; www.questanalytial.com
14.06.2014.

Коментар: из табеле се види да увођењем система квалитета настају битне организационе промене и промене у организационој култури. Стога, организациону културу треба разумети и заузети став да се она потпуно изгради у ЈЛС.

Организациона култура је скуп мишљења, уверења и „нормалних“ понашања унутар групе²¹². То су у основи веома снажни утицаји који делују на људе, делују на њихов рад, живот и начин понашања²¹³. TQM као технолошка промена неће бити успешан и практично проведен ако промене у организационој култури и управљању нису проведене. Основни је задатак линијског лидера уверити људе да напусте садашње стање и да крену новим, турбулентним путем. Пролаз кроз та стања могу се сагледати кроз три стања организационе промене²¹⁴:

1. Садашње стање: Статус *quo*, нормална је рутина коју организација има прије увођења TQM-а;
2. Транзиција: Тачка у процесу промене где се људи одвајају од статуса *quo*. Људи се у организацији више не понашају на досадашњи начин али још нису у потпуности усвојили „нов“ начин рада;
3. Будуће стање: Тачка у којој су организационе промене примењене и у потпуности интегрисане у организацију и њену структуру.

Дакле, постаје разумљиво да ће на самом почетку запослени показивати неслагање с надолазећим променама. Стратегија савладавања отпора састоји се у мотивацији запослених као начина да се смањи укупан отпор ка организационој промени. Један од облика партиципације је повећање ангажмана запослених ради постизања заједничког циља. На овај начин сви запослени добијају осећај властитог доприноса заједничком напору. Други облик, такође као део партиципације је једноставно поверавање задатака и процедура које треба увести нижим нивоима. Трећи облик односи се на појединца или више њих који уводе промену, односно одговорне особе које су именоване од стране врха власти да реализују пројекат увођења система квалитета у организацију. Ти појединци морају знати да ће промена наступити онда кад су три фактора заједно збројена већа од укупног „трошка“ промене, а то су: ниво незадовољства са садашњим стањем (А), жеља за променом (Б) и практична промена (Д). Четврти фактор је трошак промене (Х) који се састоји из времена утрошеног на

²¹² www.questanalytial.com, 14.06.2014.

²¹³ Evan M. B., *Municipal Commitment to Total Quality Managment: A Survey of Recent Progress*, University of Miami, Miami, 2008., str. 204

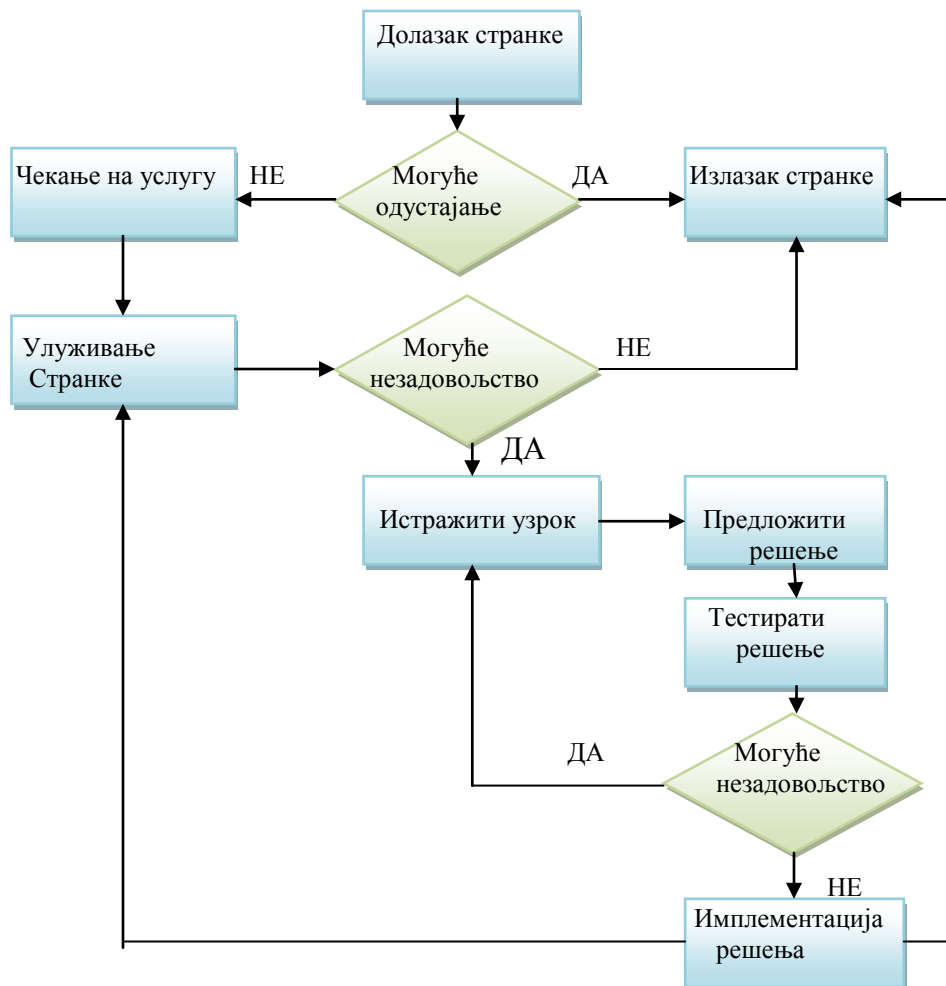
²¹⁴ Evan M. B., *Municipal Commitment to Total Quality Managment: A Survey of Recent Progress*, University of Miami, Miami, 2008., str. 208

учење и оспособљавање, времена и средстава утрошених на прилагођавање новим процедурама и правилима.

Успешна промена модела бити ће онда када је $(A+B+D) > X$ ²¹⁵

Основна сатисфакција за увођење система управљања квалитетом проистекла је из неколико разлога: неопходно је да постојећи систем пословања буде ефикасан и извршан, потреба за повећањем транспарентности рада и жеље за већим задовољством свих грађана и других заинтересованих страна укупним радом општинске управе. Стога за дугорочан успех у раду јединица локалне управе и самоуправе пресудну улогу има увођење стандардних радних процеса и процедура контроле квалитете услуга, како би се грађанима и свим осталим институцијама загарантовао квалитет, транспарентна и ефикасна услуга. Наредна слика приказује процес обраде захтева у ЈЛС према концепту TQM-а.

Слика 19: Процес обраде захтева странке у ЈЛС²¹⁶

²¹⁵ Evan M. B., *Municipal Commitment to Total Quality Managment: A Survey of Recent Progress*, University of Miami, Miami, 2008., str. 211

²¹⁶ Izradio autor

Коментар: Чекање ствара нервозу и веће су могућности за незадовољство странка. Од посебног је значаја укључивање запослених који нису укључени у процес обраде захтева у превентивно решавање редова чекања и минимизирања потенцијалних нежељених реакција клијената. Тако ће се створити „клима“ задовољства, сигурности у ЈЛС и међусобног поверења. Следом приговора странака предузимају се радње ради елиминације узрока потенцијалних незадовољстава странака и грешака у одрађивању потребног посла. У томе и јест основна вредност система TQM-а, а то је сагледавање читаве организације као низа испреплетених радних процеса и процедура где квалитет има пресудну и најважнију улогу а увек у циљу задовољења потреба грађана и других заинтересованих страна.

Специфичност система функционисања ЈЛС огледа се у великом броју захтева по којима поступају, областима по којима делују, селекције заинтересованих страна. Начин рада у ЈЛС прожет је великим варијацијама међусобних односа које проистичу из егзистенцијалне осетљивости странака са једне стране и просперитета општине са друге стране. Ни сама структура процеса пословања ЈЛС није једноставна и захтева додатну пажњу при разradi индивидуалних решења. Систем у којем је странка у средишту пажње тражи објективни приступ пружања услуга који ће њима бити на услузи, али и начине елиминације ризика који могу настати. Уопштено речено, ризици у систему пословања ЈЛС могу се поделити на интерне и екстерне. При томе, интерни ризици су: неправилно и/или непотпуно испуњена документација, „пад“ система, нестручност запослених, непознавање процедура и одлука, недовољна флексибилност запослених, не удовољавање предузетника прописаним условима, не достављање накнадно тражених података, лоша процена предузетничке способности, одлука донета супротно утврђеним критеријумима, итд. Неки од наведених ризика могу се дефинисати и као екстерни, и то пре свега они који се односе на предузетника. Ту су и ризици који произлазе из важеће легислативе (правовремене имплементације у систем), пословне политике и тржишне позиције предузетника, опште привредне ситуације окружења итд. Наведени ризици могу изазвати сложене промене у току процеса које ће битно утицати на одвијање процеса обраде захтева и евентуално чак и прекид даљег поступка обраде. Између осталог, странке најбројније примедбе имају на дуг временски период обраде захтева, нељубазне запослене, спорост службеника, грешке у пословању, нестручност и сл. Сви горе наведени ризици могу резултирати незадовољством предузетника, што ће даље резултирати лошом репутацијом ЈЛС као дестинације за привлачење инвеститора.

4.7. МОТИВИ ДАВАОЦА И ПРИМАОЦА ИНВЕСТИЦИЈА

Основно правило тржишне економије је правило изједначене понуде и потражње како би се дошло до равнотеже количине и цене. Ако би се то правило применило и на директна улагања, то би подразумевало да купац и продавац, односно примаоц и даваоц и инвестиције, треба да имају одређени интерес. Један од захтева инвеститора је локација, односно фактори привлачности, одређене локације. Располагање природним ресурсима, величина тржишта, географски положај, стање економије, културно и политичко окружење, транспортни трошкови и сл. само су неки од мотива инвеститора²¹⁷.

Надаље, постоји група мотива инвеститора као даваоца улагања која се темељи на теорији оптимизације портфеља компаније. Према овој теорији²¹⁸ главни је мотив за предузимање инвестиције жеља власника одређеног портфеља за максимизацијом његове вредности, односно очекивани принос портфеља уз што мањи ризик. Према томе приступу инострана улагања су могућа ако је очекивани принос иностране активе нижи од приноса домаће имовине када је корелација између очекиваног приноса домаћих инвестиција и оних у иностранству (у облику директних улагања) мања од један или чак негативна, што би значило да ако пада принос у земљи, расте принос у иностранству. Да би одређено предузеће проширило своје активности на неком простору ЈЛС, треба поседовати неке специфичне предности пред локалним конкурентима (напредна технологија, заштитни знак, патенти, економија обима, управљања и маркетиншка знања), што се заједно назива неопипљивом имовином²¹⁹.

Искоришћавањем специфичних предности помоћу улагања могу се, због интерних трансакција, остварити знатније уштеде, док се продајом лиценци или извозом готових производа то не може учинити. Несавршена конкуренција на страном тржишту важан је фактор, који мотивише инвеститора да се упуту у тржишне операције. Следећи разлог за улагања темељи се на рационализацији трошкова капитала. Улагања могу такође послужити и бројним стратешким циљевима. Тако се њима продире на страна тржишта што представља тржишно оријентисано улагање. Факторски оријентисана улагања омогућују приступ сировинама, технологији или јефтенијем раду и другим производним факторима. Улагања могу бити стратешка ради супституције извоза, уколико се настоји избећи извоз због курсног ризика или неког другог разлога, а у пракси се најчешће манифестују у разлици између прихода и расхода самог инвеститора.

Мотиви ЈЛС као примаоца инвестиције састоје се у упоредби друштвених користи и трошкова која су проузроковала улагања, те у настојању да друштвене користи буду веће. Друштвене користи или добици од инвестиције испољавају се кроз различите позитивне утицаје. Тако стварање добити од

²¹⁷ Fabozzi F., Fuss R., Kaiser D., *The Handbook of Commodity Investing*, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2008., str. 65

²¹⁸ Hirt G., Block S., *Managing Investments*, McGraw-Hill, New York, 2005., str. 112

²¹⁹ Hirt G., Block S., *Managing Investments*, McGraw-Hill, New York, 2005., str. 116

стране инвеститора, која се онда опорезује, осигурава знатне приливе у општински буџет. Надаље, постоји могућност отварања нових радних места и у вези с тим и преноса знања, технологија и управљачких вештина. Искоришћавање компаративних предности локалне привреде с економијом размера, инвеститора може бити важан елемент за пробој локалне производње на шире тржиште. Из тога произлази могућност смањења стопе незапослености на микронивоу. Мотиви ЈЛС које примају инвестиције су друштвена корист која ће се у њима остварити, а огледају се у трансферу технологије, знања и вештина и њиховог преливања, те у позитивним ефектима истих на привредни раст, запосленост, вањску трговину и заштиту околине.

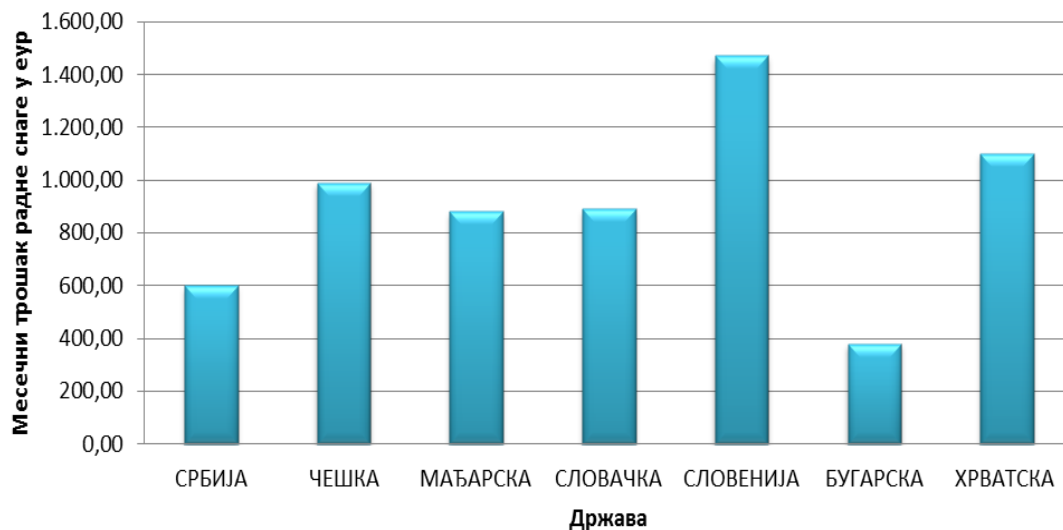
4.8. ИНДИКАТОРИ ПРИВЛАЧЕЊА ИНВЕСТИЦИЈА У ЈЛС

Узимајући у обзир све већу конкуренцију између ЈЛС у привлачењу инвестиција, испуњавање основних економских предуслова више није довољно за мотивацију уласка инвеститора. Уз политике којима би се побољшали основни економски услови у ЈЛС, руководства морају развити и селективне мере подстицања страних инвестиција. Улагања су најчешће привучена врло мерљивим властитим интересом; или нижим трошковима производње и укупног пословања, који пружају предност над конкурентима и омогућују извозно оријентисану производњу. Управо зато свеукупна конкурентност мора остати једно од основних подручја које настоје осигурати општине да би се привукле инвестиције. Порезне олакшице, сређена комунална инфраструктура, уређени просторни планови, јефтина радна снага и даље остаје конкурентска предност у привлачењу инвестиција, али њихова важност опада, јер сами по себи нису довољни нити за осигуравање одрживог раста, нити за привлачење инвестиција. Слично је и с природним богатствима чији значај такође опада. Као што је већ споменуто, у условима потпуне свести о значају улагања за развој и отворене оштре конкуренције у привлачењу инвеститора, многе ЈЛС креирају посебне погодности којима настоје утицати на одлуке о одабиру одредишта улагача. При томе су поједине ЈЛС мање или више успешне од својих директних конкурентата, но све прије тога морају испунити одређене предуслове без којих нема инвестиција. Да би ЈЛС уопште могла размишљати о привлачењу инвестиција, односно са да би се могла упустити у такмичење с конкурентима, локална политика мора бити усмерена да постигне што већи ниво атрактивности простора интересантан за улагаче (врсте инвестиционе политике обрађене у поглављу 2. овог рада).

4.8.1. ТРОШАК И КВАЛИФИКАЦИЈА РАДНЕ СНАГЕ

Као један од предуслова за привлачење инвестиција истиче се важност ниских надница. Сматра се да бар део инвеститора као један од првих предуслова ставља нагласак на могућности производње са ниским трошковима радне снаге²²⁰. Република Хрватска за разлику од Републике Србије има релативно високе трошкове рада и производње, што је са једне стране искључује из групе земаља атрактивних за ниско квалификоване послове и производњу у нижим фазама дораде. Међутим, због локацијских предности, те флексибилних и добро образованих људских потенцијала, локалне стратегије треба усмерити на производњу и извоз технолошки захтевнијих полупроизвода за светску индустрију, односно треба развијати индустрије високе додане вредности и у том правцу покушати привући страна улагања. Осим тога, додатним мерама треба стимулисати развој иновативних решења чиме се повећава конкурентност. Ради свега наведеног, наредни графикон компаративно приказује укупне месечне трошкови рада у привреди у еврима за 2013. годину у транзиционим земљама.

Графикон 11: Укупни месечни трошак рада у привреди у ЕУР за 2014. годину

Извор: израдио аутор према подацима; The Global Competitiveness Report 2014-2015, World Economic Forum, 11.02.2016.

Коментар: Из графикона се види да Словенија има највећи трошак радне снаге који прелази 1.400 ЕУР, с друге стране у Бугарској су наднице најниже. Хрватска је друга по висини надница у односу на анализиране државе.

²²⁰ Jones C.P., *Investments*, John Wiley&Sons, Hoboken, 2007., str. 91

Резултати показују да је Србија спада међу државе које су атрактивније за инвеститоре, јер су трошкови рада мањи у односу на друге земље.

Осим самог трошка рада у анализу трошкова је потребно укључити и друге варијабле које су битне за привлачење инвеститора, као што је флексибилност зарада, ригидност запошљавања, једноставност запошљавања и отпуштања, трошак отпремнина, те продуктивност рада. Страни улагачи преферирају оне просторе с флексибилнијим тржиштем рада који им омогућава ангажман радне снаге према њиховим стварним потребама. У наредној табели компаративно је приказана ефикасност тржишта рада, према појединачним варијаблама за Републику Србију и Републику Хрватску, те приказан ранг земље у односу на осталих 144 држава.

Табела 25: Анализа компаративне ефикасности тржишта рада у Србији и Хрватској за 2014.-2015. годину

Опис	Хрватска		Србија	
	Оцена (1-7)	Ранг (од 144 државе)	Оцена (1-7)	Ранг (од 144 државе)
Флексибилност зараде	5,5	34	5,4	45
Ригидност запошљавања	50*	106	47*	119
Једноставност запошљавања и отпуштања радника	2,9	129	3,3	115
Однос трошка и продуктивности	3,9	78	3,4	116

*Вредност 0-100

Извор: израдио аутор према подацима; The Global Competitiveness Report 2014 - 2015, World Economic Forum, 11.02.2016.

Коментар: Према индикаторима из табеле види се да је Хрватска боље позиционирана у односу на Србију, осим индикатора једноставност запошљавања, где Србија има бољу оцену. Без обзира на укључивање додатних индикатора у анализу, Хрватска има боље предуслове за долазак инвеститора, барем што се тиче трошка и квалификације радне снаге. Међутим у споредби

са развијенијим државама очигледно је како обе државе морају економским мерама деловати према успостављању флексибилнијег тржишта рада, те покушати, колико је могуће, порезно растеретити зараде.

Упркос тим могућим мерама, трошкови рада су детерминанта која ће и даље представљати ограничавајући фактор. То упућује на закључак, како се Србија може оријентисати према радно интензивним улагањима, док се Хрватска треба кретати у правцу оријентације према технолошки развијенијим страним улагањима којима није примарни циљ искориштавање јефтине радне снаге.

4.8.2. ПРИСТУП ЛОКАЛНОМ ТРЖИШТУ

Компаније које планирају инвестирати у друге државе могу тражити локацију која им омогућује лаган и јефтин приступ великим тржиштима. Управо је ту предност транзиционих земаља средње Европе које су постале атрактивне страним инвеститорима због пружања могућности слободног приступа огромном тржишту Европске Уније. У случају Србије и Хрватске, због просторно малог тржишта, неоспорна је потреба уласка у регионалне економске интеграције. Тржиште је премало и тренутно оптерећено трговинским баријерама које представљају значајну сметњу већем броју улагања. Улазак у регионалне интеграције пружа шансу двома државама да привуку инвестиције којима би постале база за производњу конкурентних производа за шире тржиште. Осим тога, смањење трговинских препрека омогућава лакше привлачење улагача који би могли осигурати раст извоза, те ангажман локалних добављача. Хрватска тренутно има бољу позицију од Србије јер је у ЕУ, те има на располагању шире тржиште чије предности треба искористити. Повољан геостратешки положај руралног простора две државе омогућава не само копнену, већ и речну повезаност са остатком континента. У наредној табели анализирани су индикатори ефикасности тржишта за Републику Србију и Републику Хрватску за 2014.-2015. годину.

Табела 26: Анализа тржишних индикатора за Републику Србију и Републику Хрватску за 2014.-2015. годину

Опис	Србија		Хрватска	
	Оцена (1-7)	Ранг (од 144 државе)	Оцена (1-7)	Ранг (од 144 државе)
Интензитет локалне конкуренције	4,2	128	4,9	83
Обим тржишне доминације	2,8	136	3,3	110
Ефективност антимонополске	3,3	126	3,7	97

политике

Утицај пореза на инвестирање	2,7	136	2,1	142
Број процедура да се отпочне посао	6	57	6	57
Број дана да се започне посао*	11,5	61	8,0	39
Распрострањеност трговинских баријера	4,3	90	4,6	35
Распрострањеност страног власништва	4,0	109	4,3	92
Терет царинских процедура	3,6	96	4,6	41
*Вредност 0-100				

Извор: израдио аутор према подацима; The Global Competitiveness Report 2014-2015, World Economic Forum, 11.02.2016.

Коментар: Резултати показују да обе државе морају предузети хитне мере које се односе на отклањање порезног оптерећења за инвеститоре, појачавање интензитета локалне конкурентности, те усмерити своју развојну политику да индиректно потиче либерализацију тржишта чиме ће се омогућити јача тржишна доминација.

Приступ тржишту – представља неопходан услов који свака локација која има претензије да привуче инвестиције мора да задовољи. Тражња на локалном тржишту најчешће има пресудну улогу за одабир локације инвестиције, иако је у пракси познат и случај измештања производње искључиво због смањења трошкова без претераног интереса за локално тржиште. Просторна димензија и величина локалног тржишта може бити дефинисана на ужем локалном, регионалном или нивоу. Локално тржиште дефинише бројност популације, густина насељености и демографски трендови, као индикатори прихода и потрошње становништва. Споразуми о трговини роба и услуга које државе међусобно потписују (споразум Србија и Русија, СЕФТА и сл. чине значајан подстицај инвеститорима који своју робу пласирају на друга тржишта.

4.8.3. РАЗВИЈЕНОСТ ИНФРАСТРУКТУРЕ

Квалитетна инфраструктура веома је битан фактор за привлачење инвестиција. У том погледу, са локалног аспекта треба уложити додатне напоре како би се осигурала равнотежа развијености инфраструктуре у руралним просторима у односу на развијене делове државе, те на тај се начин створити претпоставке за већи обим привлачења инвестиција. Наиме, страни улагачи

истичу важност доступности квалитетне инфраструктуре, особито електричне енергије, водоводне мреже, транспортне мреже и телекомуникација. Сходно томе, неопходна је системски приступ у унапређењу квалитета инфраструктуре за нормално функционисање економских субјеката, поготово у области искоришћености капацитета железничког превоза, речне и авионске лучке инфраструктуре. Наредни показатељи у табели потврђују наведене потребе.

Табела 27: Анализа квалитета инфраструктуре у Републици Србији и Републици Хрватској за 2014.-2015. годину

Опис	Хрватска		Србија	
	Оцена (1-7)	Ранг (од 144 државе)	Оцена (1-7)	Ранг (од 144 државе)
Квалитет укупне инфраструктуре	4,9	44	3,3	111
Квалитет путева	5,6	17	2,9	114
Квалитет железничке инфраструктуре	2,9	58	2,1	83
Квалитет лучке инфраструктуре	4,6	51	2,6	127
Квалитет инфраструктуре ваздушног саобраћаја	4,2	76	3,5	112
Квалитет снабдевања електричном енергијом	5,7	40	4,7	76
Квалитет снабдевања мобилном телефонијом	4,4	65	3,8	109
Квалитет снабдевања фиксном телефонијом	5,8	30	5,5	37

Извор: израдио аутор према подацима; The Global Competitiveness Report 2014-2015, World Economic Forum, 11.02.2016.

Коментар: Хрватска је у овом сегменту у пуно бољој позицији од Србије, поготово што се тиче изграђености и развијености саобраћајне, лучке и ваздушне инфраструктуре. Међутим, неизбежна је чињеница да се ови показатељи односе на простор целе државе. Стање у неким руралним подручјима је пуно лошије од ових показатеља, поготово у пограничним

деловима, где је постојећа инфраструктура потпуно неискоришћена и представља тзв. „мртви капитал“.

Уласком Србије у ЕУ укинуће се царинске баријере и повећати расположивост тржишта, па тако и искоришћеност инфраструктуре која је тренутно неискоришћена.

Модерна и развијена инфраструктура претпоставка је за долазак инвеститора на локално тржиште. Недовољан физички приступ тржиштима смањује могућности за развој тако да посебан значај добија развој инфраструктуре у области енергетике, саобраћаја и телекомуникација. Приступ инфраструктури је главна претпоставка даљем економском развоју и решење треба тражити у реалним реформским мерама које је неопходно започети што пре и то у синергијском дејству свих нивоа власти. Поједностављено речено, два су основна предуслова која морају бити испуњена да би ЈЛС постала атрактивна улагачима: стабилност и профитабилност. Ако ЈЛС својом укупном политиком осигурава актерима у окружењу стабилне услове за несметано и профитабилно деловање, инвестиције долазе готово аутоматизмом.

4.8.4. ИНДИКАТОРИ КОНКУРЕНТНОСТИ

Конкурентност у међународним оквирима је нужна да се у условима глобализације осигура одрживи раст продуктивности, запослености и квалитета живота. ЈЛС у Србији и Хрватској губе на одрживим конкурентским предностима у глобалном окружењу. Због тога је неопходно спровести реформу локалне управе која само по себи није упитна, већ су упитни циљеви, садржај и начин спровођења. Постизање одрживих конкурентских предности сагледава се у све већем значењу квалитативних и квантитативних побољшања у пословању. У томе се посебна пажња посвећује појединим обележјима ефикасног управљања. То се прије свега односи на одлуке у процесу управљања, одлуке о локалној инвестиционој политици, стратешком концепту и сл. С обзиром да је и осталим земљама сличног степена развијености ситуација слична у наредном делу рада ће се извршити анализа конкурентности према подацима Светске банке, те одредити просечни ранг (од укупно 189 држава) за сваку државу.

Табела 28: Индикатори конкурентности транзицијских земаља за 2015.

ТЕМЕ	Србија	Хрватска	Словенија	Чешка	Мађарска	Словачка	Бугарска
Оснивање предузећа	61	85	15	110	24	83	41
Прибављање грађевинских дозвола	184	181	92	136	105	108	100
Прикључење на инфраструктуру	74	55	31	121	159	97	122

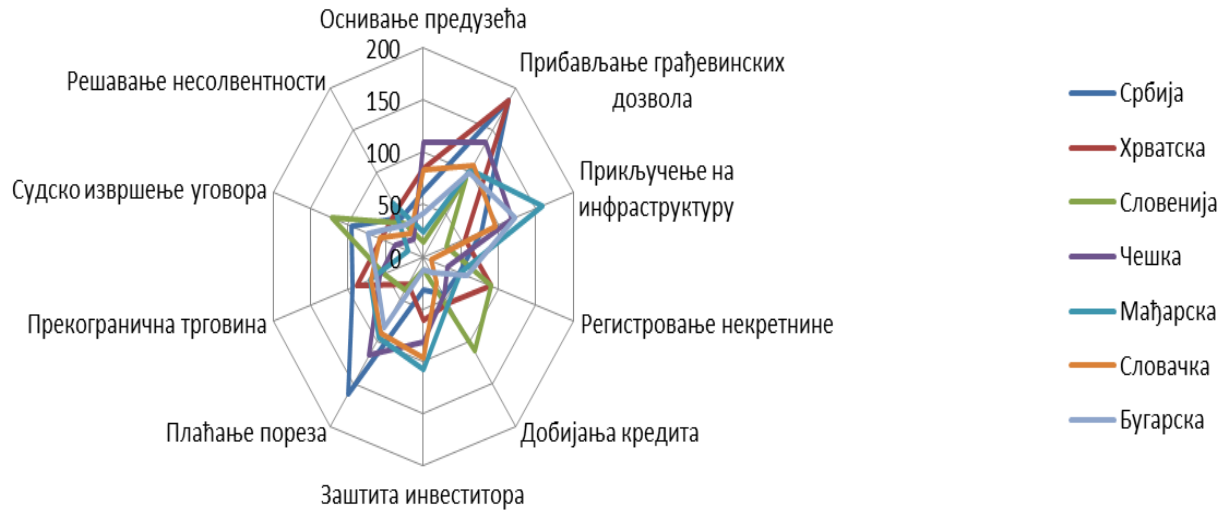
Регистровање некретнине	47	92	90	32	50	10	58
Добијања кредита	45	55	111	48	55	30	19
Заштита инвеститора	34	61	13	81	108	97	11
Плаћање пореза	160	33	41	116	95	91	84
Прекогранична трговина	94	88	52	57	73	70	62
Судско извршење уговора	96	56	122	38	20	55	71
Решавање несолвентности	47	56	41	22	64	27	36
Просек ранга	84,2	76,2	60,8	76,1	75,3	66,8	60,4

Извор: израдио аутор према подацима Светске банке; www.worldbank.org, 11.02.2016.

Коментар: Из података и табели се види да Словенија има најбољи просек ранга 60,40, па затим Бугарска. Србија и Хрватска су од анализираних земаља најлошије позициониране. Разлог треба тражити у вишегодишњем избегавању да се проведу реформске мере ради стварања позитивне пословне климе која је привлачна за инвеститоре.

Наредни графикон приказује појединачне индикаторе и резултате укупног стања укупне конкурентности у Србији и Хрватској.

Графикон 12: Индекс конкурентности транзиционих земаља за 2015. годину

Извор: израдио аутор према подацима из претходне табеле бр. 27

Коментар: Графикон приказује да је највећи ограничавајући фактор - издавање грађевинске дозволе у надлежности локалне самоуправе. То је управо оно што инвеститоре одвлачи на друге просторе. Надаље, у Србији је проблем са фискалним пореским системом који није издашан, односно који је непродуктиван. С друге стране, у Хрватској је проблем са несређеним катастарским књигама и власничким односима, што свакако ствара негативан ефекат код куповања некретнина и регистравања предузећа.

Србија и Хрватска немају већих проблема у односу на остале транзиционе земље када је реч о основним предусловима који захтевају страни улагачи, попут политичке, економске или друштвене стабилности. Повољан геостратешки положај, као и приступ регионалном и локалном тржишту битне су одреднице укупног развоја привреде, те фактори у привлачењу страних инвестиција. Чињеница да је физичка инфраструктура у односу на транзиционе земље релативно добро развијена, али треба нагласити и да постоји простор за њен напредак. Хрватска и Србија, међутим, имају релативно мало тржиште с ниском стопом раста привреде, чак негативном у 2013. години, што је ограничавајући фактор с обзиром да земље с вишим степеном економског раста пружају веће могућности страним улагачима да искористе своје властите предности.

Истраживање је такођер показало да Хрватска има лошију конкурентску позицију од већине транзиционих земаља када је у питању привлачење извозно оријентисаних страних улагања којима је циљ коришћење јефтинијих фактора производње. Основни узрок томе је релативно висока цена рада, те порезно оптерећење што директно утиче на висину трошкова производње.

Из напред наведеног произилази да инвестиције представљају развијени облик кретања капитала, који је препознат као важно средство развоја и значајан канал за активирање властитих потенцијала. Интерес ЈЛС треба да буде усмерен на властити развој уз што већу локалну акумулацију инвестиција. Инвестиције су важан фактор у оживљавању привредне активности и локалног економског раста, али могу бити одговор инвеститора на услове које пружа микрокономско и социо-политичко окружење у ЈЛС у циљу дугорочних изгледа оплодне уложенога капитала. У процесу доношења одлука о избору локације за инвестирање, улагачи процењују већи број различитих елемената.

Детерминанте ЈЛС битне за инвеститоре обухватају економски и политички оквир, те потицајне мере за привлачење инвестиција, односно мере за олакшавање улагања и пословања. Стога је потребно адекватним стратешким приступом анализирати свеобухватно стање на локалном нивоу и дефинисати мере и приоритете за привредни развој. Да би овај концепт био ефикасан и дао очекивани резултат неопходно је приликом његове израде приступити са аспекта инвеститора, односно ставити се у њихову позицију, те сагледати факторе атрактивности простора и индикаторе који утичу на привлачење инвестиција.

Пословну концепцију треба прилагодити тржишним околностима, односно интерним одлукама створити флексибилан правни и институционални оквир. Првенствено се то односи на локалне прописе који требају минимизирати дискреционо одлучивање по одређеним питањима, чиме се умањује могућност настајања корупције. Такође лидерским приступом потребно је повећати ефикасност запослених, као и имплементацијом система квалитета придонети смањењу грешака у пословању и повећати транспарентност рада. Ове претпоставке имаће позитивне ефекте на индикаторе који утичу на привлачење инвестиција. Неки од њих, попут могућности снабдевања сировинама и репроматеријалима, расположивост квалификоване радне снаге, квалитете транспортне и комуникацијске инфраструктуре, квалитет и цене снабдевања комуналним услугама, су веома важни за инвестирање. Одлука се доноси искључиво на основу оптималне комбинације општих и специфичних услова које нуди ЈЛС, а инвеститори је требају препознати као примамљиву дестинацију.

V. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

У претходном делу рада обрађене су тематске целине; интерни и екстерни фактори који утичу на економско локално стање, а самим тим од њиховог међусобног усклађења зависи обим инвестирања. Како би димензионална структура рада постала целовита потребно је испитати стање у ЈЛС са аспекта постојања основних предуслова за привлачење инвестиција.

У овом делу рада акценат је на истраживању пословања ЈЛС руралних простора у Србији, Хрватској, Словенији и Аустрији. Истраживање је проведено у деветнаест општина и то: шест у Србији, пет у Хрватској, четири у Словенији и три у Аустрији. Упитник је одаслан путем е-mail-а. На основу одасланог упитника прикупљени су подаци о демографским, привредним, социјалним и другим факторима који имају утицаја на стварање позитивног инвестиционог амбијента. Питања у упитнику конципирана су у четири сегмента у циљу доказивања или оповргавања задатих хипотеза. Осим генералних питања о ЈЛС, упитник је фокусиран ради добијања података о:

- Стратешким начином пословања ЈЛС,
- Просторним плановима ЈЛС,
- Буџетском управљању у ЈЛС и
- Управљању људским ресурсима у ЈЛС
- Израде предвиђања будућег обима инвестирања.

На основу добијених квантитативних података извршена је свеобухватна анализа резултата, те коришћењем математичко статистичких метода доказивања, квантитативне варијабле су стављене у однос ради добијања конкретних резултата везаних за тему рада.

У другом делу овог поглавља, на основу анализираних резултата тренутног економског стања у ЈЛС изведене су мере и препоруке које се односе на привлачење инвестиција. Сагледавањем законског оквира који регулише пословање ЈЛС, тј. сходно овлашћењима које имају ЈЛС моделиране су мере које требају довести до већег прилива инвестиција. Мере које су предложене односе се на:

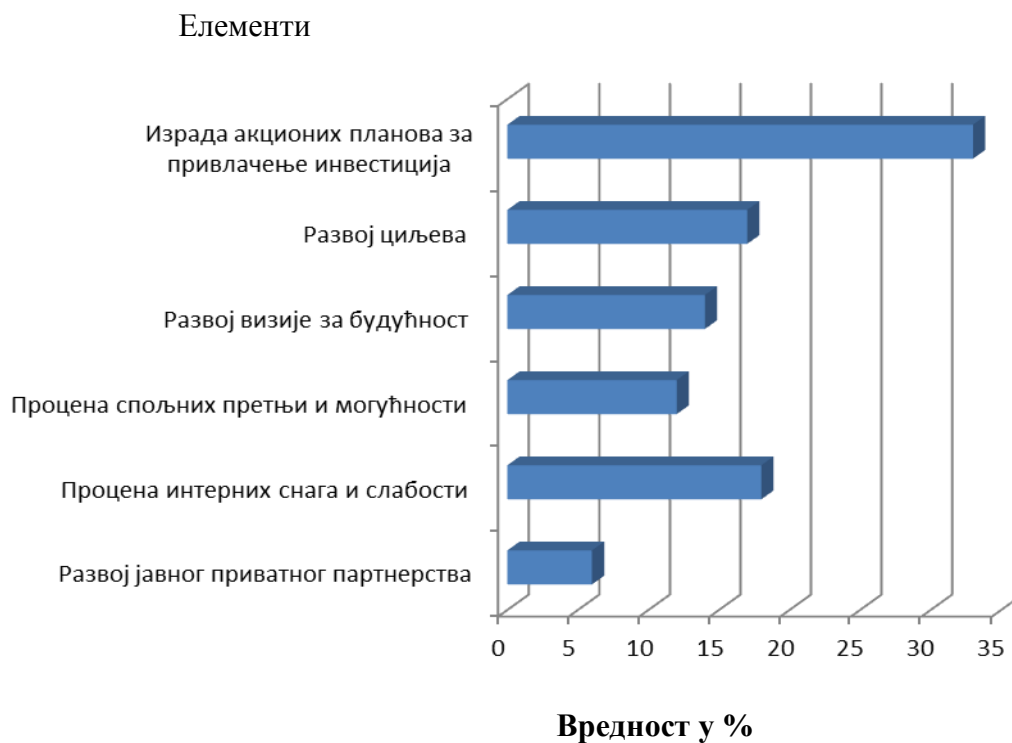
- порезне повластице,
- подстицајне мере за отварање нових радних места,
- подстицајне мере за изградњу нових грађевина у функцији производње.

Сврха истраживања јесте примена економских модела и анализа у свакодневно пословање ЈЛС, те указивање да се интеракцијом може изградити економски одржив модел за привлачење инвестиција. Инвестирање у капацитете руралних простора омогућава не само покретање пословних подухвата већ и унапређење постојеће инфраструктуре, како би овај простор постао саставни део савремених тржишних токова.

5.1. СТРАТЕШКИ ПРИСТУП

Полазна тачка емпиријског дела односи се на заступљеност стратешког приступа у ЈЛС, односно утицаја овог концепта на пословање самих општина. Од анализираних општина (19), њих 16 у свом редовном пословању користи стратешки приступ, односно њих 84%. Резултати показују да увођење стратешког концепта највише иницирају начелници сектора – 34%, запослени 29%, председници општине – 25%, те други спољни актери 22%. Стратешки концепт представља студиозно разрађен документ који разматра неколико елемената који треба да омогуће ЈЛС да овлада тржишном средином са разумевањем, те антиципирајући акције других економских учесника а посебно конкурената²²¹. У анкети о спровођењу стратешког концепта испитаници су одговорили да акценат треба ставити на следеће елементе.

Графикон 13: Важност елемената у примени стратешког концепта

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Резултати показују да испитаници, њих 33% сматрају да ЈЛС морају имати израђен акциони план за привлачење инвестиција. Резултати су оправдани ако је тај план израђен у реалним оквирима, јер на тај начин омогућава стварање мултипликованог ефекта на приходовну страну буџета. Најлошији показатељи су на схватању испитаника према развоју јавног

²²¹ www.ekonomskifakultet.hr, 26.04.2014

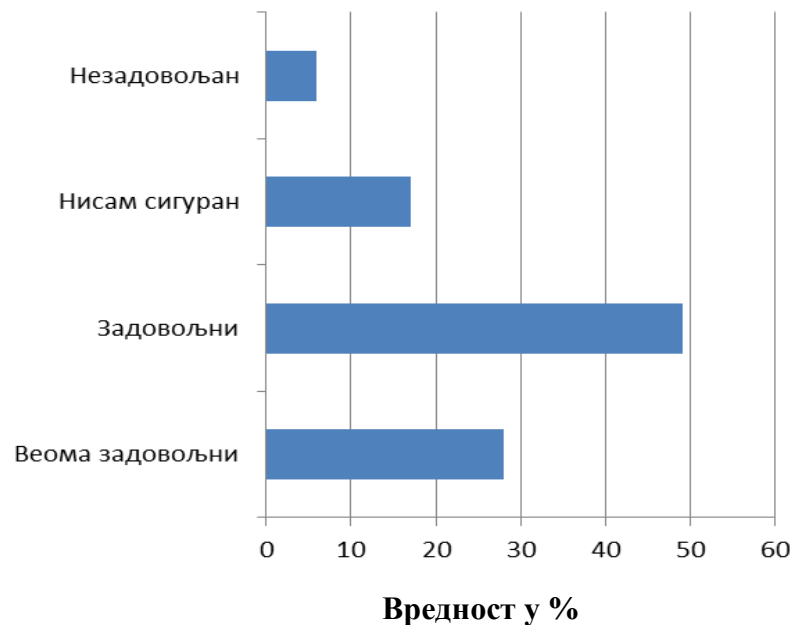
приватног партнерства, њих свега 6% сматра да је овај елеменат важан. О осталим елементима испитаници имају подједнако мишљење.

У сврху испитивања задовољења резултатима постигнутим на основу примене стратешког концепта, највећи број испитаника је задовољан реализацијом.

Наредни графикон приказује у којој мери су испитаници задовољни са оствареним циљевима из стратешког плана.

Графикон 14: Степен задовољења запослених са оствареним циљевима стратешког концепта

Степен задовољења

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: из графикон се види да је највећи број анкетираних особа, њих 49%, односно скоро половина задовољна са оствареним задацима и постигнутим циљевима. Најмањи проценат је незадовољних, њих свега 6%. Из резултата се може извести двојак закључак: да су у локалним управама запослени способни и да имају знања за реализацију зацртаних планова, или да се од очекиваних резултата у процесу планирања не очекује превише, па то се то може остварити са постојећим људским капацитетима.

Међутим, с обзиром на сврху стратешког концепта као средства за фокусирање на правац и приоритете, анализа је показала да овај приступ у ЈЛС има доста предности, поготово што појашњава мисију, циљеве и приоритете ЈЛС.

Табела 29: Утицај стратешког концепта на рејтинг ЈЛС с обзиром на њену надлежност

Елементи стратешког концепта	Корист у %
Мисија, циљеви и приоритети	
Фокус на приоритетна питања на седницама скупштине општине	85
Оријентација на одржив правац пословања	85
Унапређење запослених фокус на организационих циљева	80
Дефинисање јасних програмских приоритета	86
Просек	84
Спољни односи	
Одржавање вањске (регионалне, државне и међудржавне) подршке	76
Комуницира са грађана и другим спољним интересним групама	83
Одржавање континуиране комуникације са екстерним партнерима (инвеститорима)	89
Просек	83
Управљању и одлучивању	
Одржавање функционалне организационе структуре	65
Спровођење ефективних система управљања	67
Доношење одлука у вези друштвене одговорности	83
Просек	72
Надзор и развој запослених	
Правац развоја запослених	61
Однос запослених према интересним групама	48
Континуирана обука и развој запослених	59
Изградња позитивне организационе културе у ЈЛС	75
Оснаживање запослених при доношењу јавних одлука	67
Просек	62
Перформансе	
Одржавање позитивног финансијског стања у буџету	69
Ефикасно и поједностављено решавање пословних задатака	71
Пружање високог квалитета јавних услуга	89
Просек	76
Друштвена одговорност	
Брига о млађим нараштајима	78
Брига о социјално угроженима	72
Брига о животној средини	75
Просек	75

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Из резултата приказаних у табели, појединачно према постављеним елементима стратешког концепта види се да највећу корист за локалну заједницу, у просеку 84% имају јасно и реално постављени циљеви и приоритети. Најмања пажња усмерена је на запослене, њихово регрутирање, однос према послу и странкама. Локални лидери би своје ставове у овом погледу требали подићи на виши ниво из разлога што су запослени један од кључних фактора успешног пословања ЈЛС. Елементи утицаја наведени у претходној табели су комбиновани у непондерисан индекс укупног утицаја. За испитанике из ЈЛС, индекс утицаја се креће у распону од 48 до 89, са средњим просеком од 75. С обзиром да је већина испитаника одговорила позитивно, средња вредност од 75 представља суштински позитивну оцену.

Може се закључити да локални лидери имају позитиван став према увођењу стратешког концепта у своје редовно пословање, али је неопходно да унутар општинске организације пораде на запошљавању кадрова према знањима и компетенцијама, а не према политичкој опредељености, што ће придонети да локалне управе буду оперативне и друштвено одговорније према својим грађанима.

5.2. БУЏЕТ ЈЛС

Управљање приходима, расходима и имовином у ЈЛС круцијално је из разлога што се добрим и рационалним приступом могу осигурати услови за суфинансирање инвестиционих пројеката. Из наведеног разлога посебан део у анкети се односио на управљање буџетским средствима. Међу истраживаним ЈЛС њих 70% прате и мере перформансе остварења буџетских циљева, односно сматрају да треба да постоји комплементарна веза између стратегије и планирања буџета. Како су према организационој структури ЈЛС функционално организоване, начелници сектора одговорни су за резултате пословања. На њима је да организују рад свог сектора и ускладе га са раније донетим плановима. Дакле, општински руководиоци су незаобилазан фактор у изради и реализацији буџета, јер се на тај начин омогућава да оно што је планирано практично буде реализовано. Методом случајног узорка од анкетираних општина, анализирани су три општине: у Републици Србији општина Оџаци, у Републици Хрватској општина Ердут и у Републици Аустрији општина Хатзендорф, иначе пограничне општине са сличним развојним потенцијалима. За разлику од општине Оџаци и општине Ердут, општина Хатзендорф је анализирана како би се презентовао приступ у формирању буџета за ЈЛС које припадају развијеним европским државама, а уједно се третира као општина из руралног простора.

Ставке биланса прихода и расхода, односно буџета за општине Оџаци, Ердут, и Хатзендорф за 2012. годину процентуално, приказани су у наредној табели:

Табела 30: Структура прихода и расхода у буџетима ЈЛС исказана у %

		А. БИЛАНСА ПРИХОДА И РАСХОДА		
Назив општине		Оџаци	Ердут	Хатзендорф
I.	ЗБИР ПРИХОДА (70+71+72+73+74)	100	100	100
Рачун	ТЕКУЋИ ПРИХОДИ (70+71)	73,75	72,15	77,12
70	ПОРЕЗНИ ПРИХОДИ (7000+703+704+706)	59,11	58,55	58,96
7000	Порез на доходак	23,11	22,39	24,31
703	Порез на имовину	18,66	19,87	21,48
704	Порез на добра и услуге	14,11	11,85	12,06
706	Други порези	3,23	4,44	1,11
71	НЕПОРЕЗНИ ПРИХОДИ (710+711+712+713+714)	14,64	13,60	18,16
710	СУДЕЛОВАЊЕ У ПОРЕЗУ НА ДОБИТ И ИМОВИНУ	6,11	5,49	7,52
711	ТЕРЕТИ	0,98	0,48	1,06
712	КАЗНЕ	0,45	0,19	0,38
713	ПРИХОДИ ОД ПРОДАЈЕ ДОБАРА И УСЛУГА	0,27	0,59	1,18
714	ДРУГИ НЕПОРЕЗНИ ПРИХОДИ	7,81	6,85	8,02
72	КАПИТАЛНИ ПРИХОДИ (720+721+722)	3,18	4,08	4,26
73	ПРИМЉЕНЕ ДОНАЦИЈЕ	0,66	0,45	1,06
74	ТРАНСФЕРНИ ПРИХОДИ	22,41	23,32	17,56
II.	ЗБИР РАСХОДА (40+41+42+43)	100,09	99,80	99,83
40	ТЕКУЋИ РАСХОДИ (400+401+402+403+409)	23,94	21,72	21,46
400	Лични дохоци и други административни расходи	6,39	5,52	5,38
401	Доприноси послодавца за социјално осигурање	1,01	0,77	0,74
402	Издаци за добра и услуге у управи	15,77	14,61	14,36
403	Плаћање камата	0,46	0,28	0,03
409	Средства издвојена за резерву	0,31	0,55	0,95
41	ТЕКУЋИ ТРАНСФЕРИ (410+411+412+413)	43,01	41,79	38,64
410	Субвенције	2,97	2,88	3,97
411	Трансфери појединцима	13,36	11,02	6,66
412	Трансфери непрофитним организацијама	4,56	4,38	6,25
413	Други трансфери	22,12	23,51	21,76
42	ИНВЕСТИЦИОНИ РАСХОДИ (420)	23,33	26,97	33,16

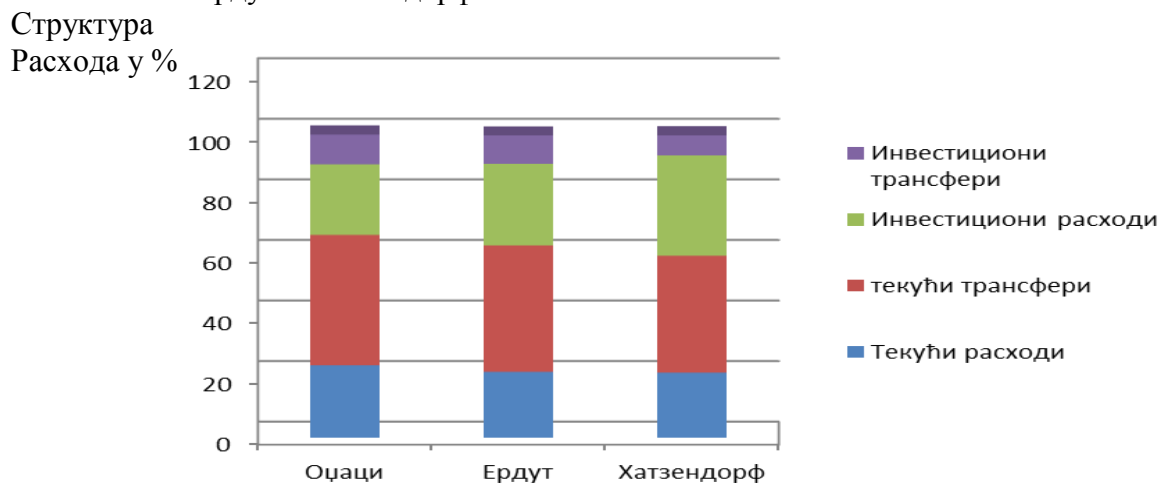
43	ИНВЕСТИЦИОНИ ТРАНСФЕРИ (430)	9,81	9,32	6,57
III.	БУЏЕТСКИ ВИШАК (ИЛИ ДЕФИЦИТ) (I.-II.) ЗБРОЈ ПРИХОДА И РАСХОДА	-0,09	0,20	0,17

Извор: израдио аутор на основу увида у службене интернет странице општина Озаци, Ердут, Хатзендорф, 15.06.2014. године. Подаци су формиран на основу Закона о буџету Републике Србије (Службени гласник 142/14), Закону о прорачуну Републике Хрватске (Народне новине број: 87/08, 136/12, 55/15), те Савезног закона о изради федералног прорачуна Републике Аустрије (Службени лист 11/2013)

Коментар: Билансна шема је урађена на основу економске класификације прихода и расхода наведене у Закону о прорачуну Републике Хрватске²²². Увидом у структуру буџета анализираних општина, одабране су буџетске ставке које су заступљене у буџетима све три општине, те на тај начин формирана горња табела. Према одабраним буџетским ставкама и њиховом односу, из табеле се види да једино општина Озаци остварује буџетски мањак у односу на остале општине. Ако се дубље задре у анализу види се да у структури прихода посматране ЈЛС највећи део привређују од порезних прихода, док се из анализе расхода види да највећу ставку чине текући трансфери (субвенције, трансфери појединцима, трансфери непрофитним организацијама, камате и резервна средства). Међутим, интересантно је да једино општина Хазендорф предњачи у инвестиционим расходима, што говори да је код планирања буџета ова општина спремна суфинансирати инвестиционе пројекте.

Графичка упоредба расхода и прихода представља се у наредном графикаону:

Графикон 15: Упоредба расхода општинских буџета Озака, Ердута и Хазендорфа

²²² Zakon o proračunu Republike Hrvatske (Narodne novine broj: 87/08, 136/12, 15/15)

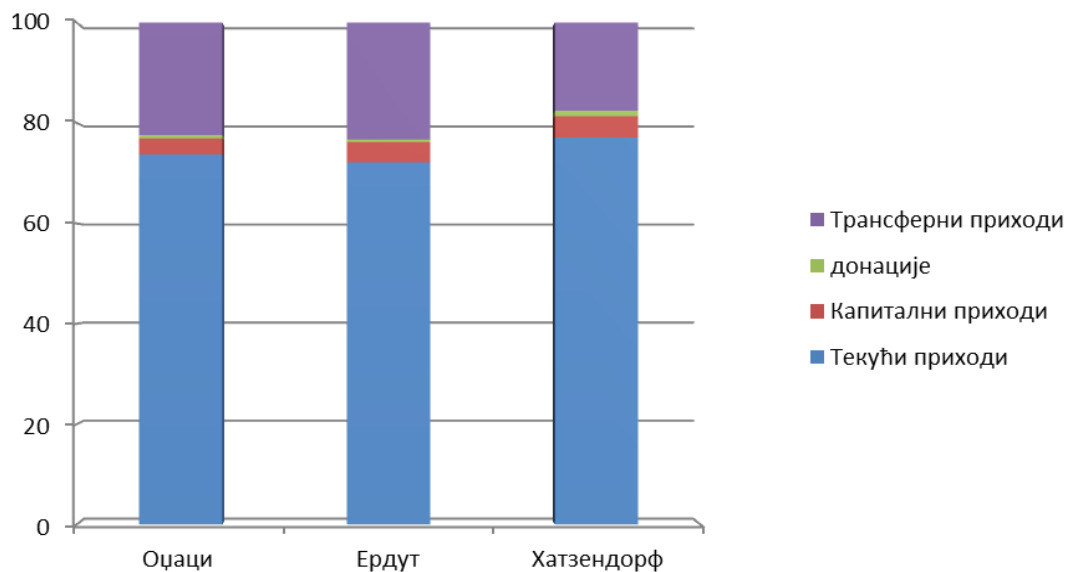
Јединице локалне самоуправе

Извор: израдио аутор на основу увида у службене интернет страница општина Оџаци, Ердут и Хатзендорф, 15.06.2014. године

Коментар: вредности у графикону показују да највећу заступљеност имају текући трансфери скоро 40%, док су најмање заступљени инвестициони трансфери у просеку 8,5%. Општина Хатзендорф највише је постигла трошењем средстава у инвестиционе пројекте и то 33%, док општине Оџаци и Ердут за наведену сврху троше око 10% мање средстава у односу на Хатзендорф, што је свакако последица лоших тржишних прилика, али и чињеници да се ради о пограничним општинама које још нису искористиле све могућности прекограничне сарадње у циљу повећања привредног раста.

Графикон 16: Упоредба прихода општинских буџета Оџака, Ердута и Хатзендорфа

Структура
прихода у %

Јединице локалне самоуправе

Извор: израдио аутор на основу увида у службене интернет страница општина Оџаци, Ердут и Хатзендорф, 15.06.2014. године

Коментар: Из графикона се види да највећи део прихода чине текући приходи и то преко 70%, док са друге стране у структури расхода највише се троше средства на текуће трансфере, односно плаћања и то око 40%. Компоненту која је заступљена у малој вредности чине капитални приходи које би општине

требале повећати да би дугорочно оствариле ефекат мултипликације, а с друге стране смањити текуће трансфере.

Структура расхода буџетских фондова по функционалним подручјима знатно се разликује од општине до општине. У одабраним општинама креће се у вредностима приказаним у наредној табели. Подаци у табели израчунати су на основу увида у структуру расхода сваке појединачне општине.

Табела 31: Структура расхода буџетских фондова

СВРХА	ПРОЦЕНА УДЕЛА У СТРУКТУРИ (%)		
	Оџаци	Ердут	Хатзендорф
Јавна управа	12,7	12,2	11,4
Одбрана	3,8	4,1	4,1
Јавна сигурност	3,7	3,3	3,5
Привредне активности	24,2	23,8	26,7
Заштита околине	8	10,6	11,4
Здравствена заштита	4,8	4,6	5,6
Култура, спорт и непрофитне организације	12,8	11,8	8,5
Образовање	28,5	27,7	27,2
Социјална сигурност	1,5	1,9	1,6

Извор: израдио аутор на основу увида у службене интернет странице општина Оџаци, Ердут, Хатзендорф, 15.06.2014. године. Подаци су формиран на основу Закона о буџету Републике Србије (Службени гласник 142/14), Закону о прорачуну Републике Хрватске (Народне новине број: 87/08, 136/12, 55/15), те Савезног закона о изради федералног прорачуна Републике Аустрије (Службени лист 11/2013)

Коментар: Подаци показују да у просеку $\frac{1}{4}$ потрошених средстава (расходних) отпада на привредну активност. Међутим, сходно добијеним резултатима у претходном делу рада може се поставити питање оправданости уложених средстава, односно да ли се средства усмеравају у рентабилне активности или у фирме „губиташе“.

На динамику социјалних издатака не утиче текућа потрошња, а инвестициони издаци варирају у складу са инвестицијама. Динамика издатака различита је код прихода, то јест, она варира у складу са средствима. Наредна табела приказује динамику буџетских средстава према законском пореклу. Подаци се односе на просек текућих прихода све три анализране општине.

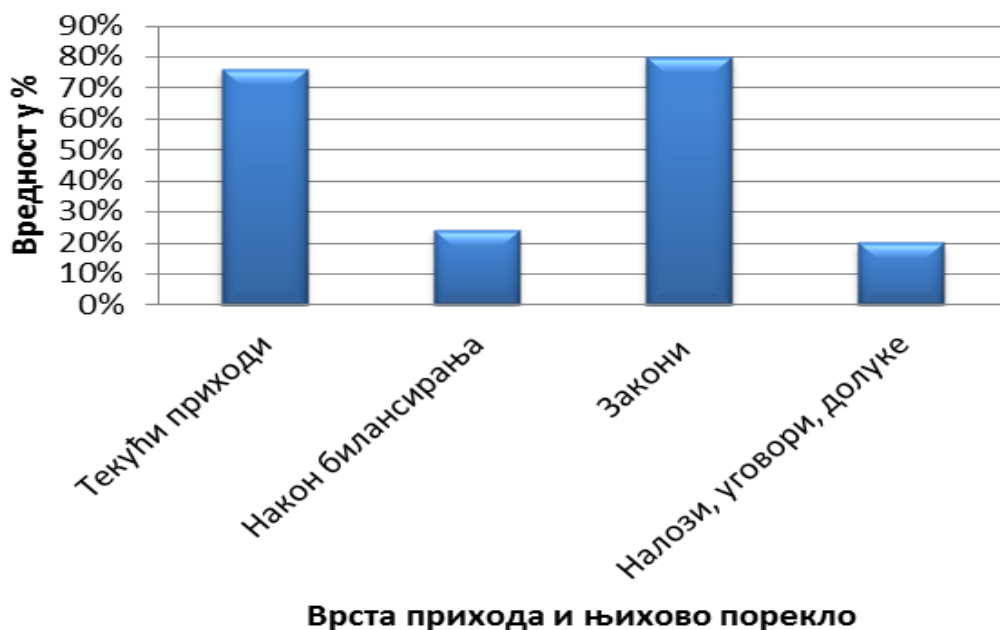
Табела 32: Динамика буџетских средстава према законском пореклу

Тип прихода	Текући приходи	Након билансирања	Закони	Налози, уговори, одлуке
Порезни приходи	95%	5%	више од 95%	до 5%
Непорезни приходи	11%	89%	до 10%	више од 90%
Капитални приходи	0%	100%		до 100%
Примљене донације	0%	100%		до 100%
Приходи од трансфера	82%	18%	више од 80%	до 20%
Приходи од продаје	0%	100%		до 100%
Укупни приходи	76%	24%	80%	20%

Извор: израдио аутор на основу увида у службене интернет странице општина Озаци, Ердут, Хатзендорф, 15.06.2014. године. Подаци су формиран на основу Закона о буџету Републике Србије (Службени гласник 142/14), Закону о прорачуну Републике Хрватске (Народне новине број: 87/08, 136/12, 55/15), те Савезног закона о изради федералног прорачуна Републике Аустрије (Службени лист 11/2013)

Укупна динамика буџетских средстава може се графички приказати на следећи начин:

Графикон 17: Динамика буџетских средстава према законском пореклу

Извор: израдио аутор на основу увида у службене интернет страница општина Озаци, Ердут и Хатзендорф, 15.06.2014. године

Коментар: На темељу горњег табеларног приказа може се закључити да већину прихода у ЈЛС чине редовни текући приходи (75%) и да закони прописују већину тих прихода (закони у земљама у којима је вршено истраживање). Наредни графикон показује укупну структуру прихода у односу на изворе.

Веза између раста инвестиција и текућих прихода просечно за општине Озаци, Ердут и Хатзендорф у раздобљу 2006. – 2012. године у хиљадама ЕУР приказана је у наредној табели.

Табела 33: Раст инвестиција и текућих прихода за раздобље 2006. – 2012. у хиљадама ЕУР

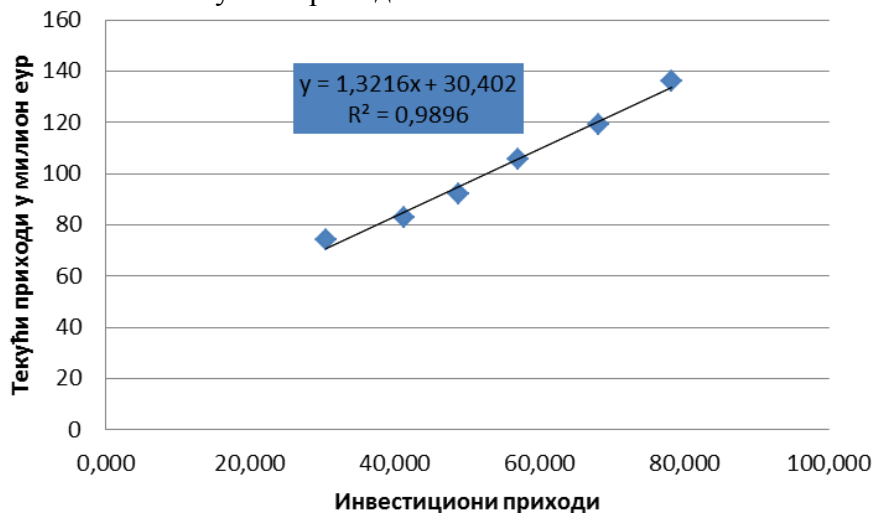
Расходи	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Инвестиције	30.444	41.166	48.763	56.903	68.102	78.250
Текући приходи	73.926	83.080	92.105	105.581	119.256	136.179

Извор: Израдио аутор на основу података из табеле 32

Коментар: Из табеле се види да су се у посматраном периоду инвестиције у просеку за 1,21 пута повећале док су текући приходи бележили раст за 1,13 пута. Ако се посматра годишње повећање, просек раста инвестиција је 9.561,20 хиљада ЕУР, односно 18%, док су текући приходи у просеку 12,450,60 милиона ЕУР, односно 17%.

Подаци показују да су посматраном периоду инвестиције расле брже од текућих прихода. Повезаност инвестиција и текућих прихода приказује наредни графикон.

Графикон 18: Регресиони модел повезаности раста инвестиција са текућим приходима

Извор: Израдио аутор на основу података из табеле 32

Коментар: Уколико би инвестиције расле за 1,00 могло би се очекивати раст текућих прихода за 1,3216. То је видљиво у регресијској криви на темељу следеће једначине:

Формула 17: Прорачун регресије²²³

$$Y = 1,3216x + 30,402$$

Y = резултат варијабле Y за одређени резултат варијабле X

a = коефицијент нагиба (инвестиције)

b = одсечак на оси Y

Коментар: вредност „x“ представља инвестиције, а „y“ представља текуће приходе. Њихов однос показује да раст инвестиција доноси раст текућих прихода, а тиме и укупног буџета ЈЛС.

Користећи наведене параметре као варибле, могуће је изрчунати коефицијент корелације²²⁴:

r – коефицијент корелације

x – варијабла (инвестициони приходи)

y – варијабла (текући приходи)

n – број варијабли који се стављају у однос (број година)

Σ - укупан зброј

Коефицијент корелације износи 0,995

Коментар: Из добијеног резултата може се констатовати да постоји јака позитвна веза између инвестиционих прихода и текућих прихода, односно да свако повећање инвестиција утиче на текуће приходе (има за последицу раст текућих прихода).

На темељу приказаних чињеница може се закључити да се буџетско планирање у анализираним општинама развија у смеру система планирања у развијеним европским земљама.

Буџет се усваја годишње за једну фискалну годину. Простор имовинског управљања (биланса) у општинама још је у почетном стадију и функција

²²³ Merkle, M. – Vasić, P., *Verovatnoća i statistika*, Akademska misao, Beograd 2001., str. 208

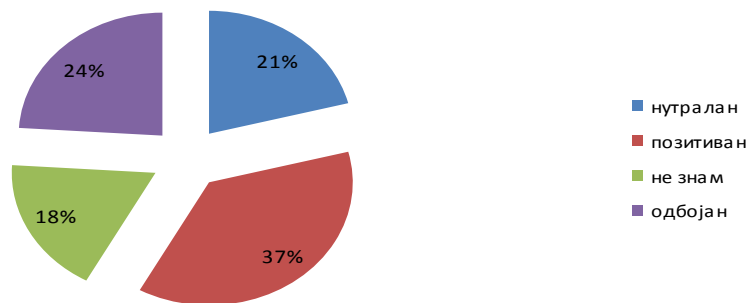
²²⁴ Merkle, M. – Vasić, P., *Verovatnoća i statistika*, Akademska misao, Beograd 2001., str. 208

имовинског управљања мање је развијена од функције буџетског управљања. Структура буџетских прихода показује да порезни приходи представљају више од половине, а приходи од трансфера четвртину укупних буџетских прихода. Око 75% посто прихода су приходи који редовно пуне општинске буџете, а исто толико реализује се на темељу закона. Надаље раст трошкова за текуће провођење обавеза у надлежности општина пуно је бржи од раста инвестиционих трошкова. Због ограничених буџетских могућности, то би могло ометати будуће инвестиционе активности општина.

5.3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СИСТЕМА КВАЛИТЕТА У ЈЛС

У даљем току истраживање се односило на мишљење анкетираних према увођењу система квалитета. Резултати показују да од укупно анкетираних општина (19), свега 12 општина имају уведен систем квалитета. Мишљење запослених у оним општинама које немају уведен систем квалитета показује наредни графикон:

Графикон 19: Став о увођењу система квалитета у ЈЛС

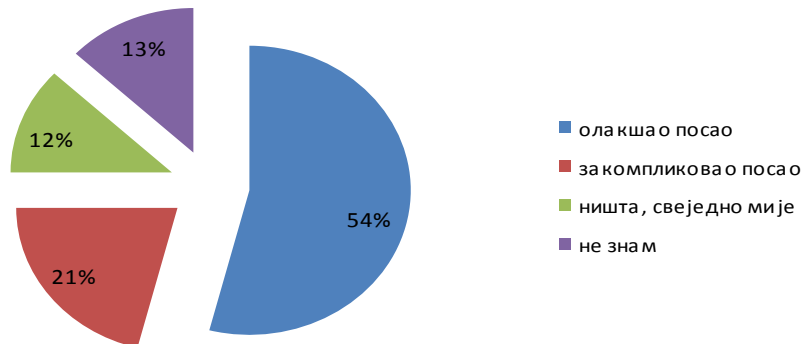

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Из анкете је видљиво да само 37% запослених има позитиван став о имплементацији система квалитета, неутралних је 21%, док 18% анкетираних не зна ништа о систему квалитета што говори о недовољној информисаности и познавању предности и недостатака концепта. Главни отпор може се очекивати од преосталих 24% запослених који сматрају да је пројекат негативан и да додатно компликује и онако сложено пословање. Међутим, треба истаћи да је суштина овог концепта унапређење начина пословања.

Надаље, од анкетираних у ЈЛС који су потврдо одговорили да имају уведен систем квалитета, затражена су њихова мишљења о утицају на њихов рад, приликом чега су добијени резултати који су представљени у наредном графикону:

Графикон 20: Мишљења запослених о постојећем систему квалитета у ЈЛС

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Додатна мотивација за увођење система квалитета видљива је и из мишљења запослених о самој концепцији система квалитета. Успркос одговорима анкетираних који су негативно одговорили, оних неодлучних и оних који о томе немају своје мишљење, а то је укупно њих 46%, ипак натполовична већина од 54% запослених сматра да им је свакодневно пословање олакшано.

У наставку истраживања анализирани су подаци који се односе на обраду захтева и решавање проблема странака у које се убрајају и потенцијални инвеститори. Методом случајног узорка, анализирани су општине Озаци, Ердут и Хатзендорф. Од наведених општина Озаци и Ердут немају у свом пословању имплементиран систем квалитета, док општина Хатзендорф има. На крају анализе методом регресије су одређене зависност анализираних појава.

Табела 34: Анализа искоришћености ресурса у ЈЛС

ЈЛС	Радно време	Јавне службе (одсеци)	Дневно обрађено захтева	Месечно (22 дана) радна обрађено захтева
Озаци	7 до 15	9	9*12=108	108*22=2376
Ердут	7,30 до 15,30	5	5*9=45	45*22=990
Хатзендорф	7 до 15	6	6*14=84	84*22=1848

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: У горњој табели извршена је анализа искоришћености ресурса, уз умањење искоришћености за 1 сат (30 минута пауза и 30 минута евентуалне техничке и организационе препреке), те је добијен резултат дневно обрађених предмета и месечно обрађених предмета. Запослени чине битан сегмент функционисања ЈЛС и својим ангажманом придонесе изградњи имиџа саме општине.

У наредној табели је приказана је радна продуктивност према организованим службама у свакој од општина.

Табела 35: Приказ радне продуктивности у општинама Оџаци, Ердут и Хатзендорф

ЈЛС	Месечно обрађено захтева	Јавне службе (одсеци)	Дневно обрађено захтева	Удео у %	Време обраде захтева у мин	Удео у %
Оџаци	2.376	Општа управа	14	13	30	5,99
		Друштвене делатности	9	8,3	46,7	9,32
		Урбанизам и комунално	8	7,4	52,5	10,49
		Пореска администрација	15	13,9	28	5,59
		Инспекцијски послови	7	6,5	60	11,99
		Служба за финансије	22	20,4	19,1	3,81
		Служба за послове органа општине	16	14,8	26,3	5,24
		Служба правне помоћи	15	13,9	28	5,59
		Буџетска ревизија	2	1,8	210	41,96
УКУПНО			108	100	500,51	100
Ердут	990	Општа управа	9	20	46,67	17,59
		Служба друштвених делатности	5	11,1	84	31,66
		Служба за комуналне послове	7	15,6	60	22,61
		Служба за	9	20	46,66	17,59

		привреду				
		Служба за финансије	15	33,3	28	10,55
УКУПНО			45	100	265,33	100
Хатзендорф	1.848	Служба за урбанизам и грађење	12	14,29	35	18,36
		Служба за заштиту околине	10	11,90	42	22,03
		Служба за општу управу	14	16,67	30	15,74
		Пореска служба	18	21,43	23,33	12,24
		Служба за финансије	19	22,62	21,11	11,60
		Служба за маркетинг и промоцију	11	13,10	38,18	20,03
УКУПНО			84	100	190,62	100

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Из горње табеле се види да највише устројених јединица има општина Озаци, њих 9, а најмање Ердут, њих 5. Такође се види да се највише захтева обради у општини Озаци. Ипак се примећује да се највећа прокутивност постиже у општини Хатзендорф.

Формула 18: Регресиони модел испитивања ефикасности рада гласи:

$$\hat{Y} = a + bX = 48,4 - 0,02x^{225}$$

Коментар: Регресиони коефицијент b показује да се број обрађених предмета током радног дана повећа за један, уколико се просечно време обраде по предмету смањује за 0,2 минуте.

Из вредности релативног резидуалног одступања појединачно по свакој општини се могу извући следећи закључци:

- Да у општини Озаци која нема уведен систем квалитета према укупном броју дневно обрађених предмета од 108, просечно време обраде предмета је дуже за 16,85%.

²²⁵ Merkle, M. – Vasić, P., *Verovatnoća i statistika*, Akademska misao, Beograd 2001., str. 210

- Да у општини Ердут која нема уведен систем квалитета према укупном броју дневно обрађених предмета од 45, просечно време обраде предмета је дуже за 10,47%.
- Да у општини Хатзендорф која има уведен систем квалитета према укупном броју дневно обрађених предмета од 84, просечно време обраде предмета је ефикасније за 47,06%.

Из добијених резултата може се извести закључак да имплементација система квалитета у свакодневно пословање побољшава радну продуктивност запослених. Свакодневне радне процедуре се поједностављују, што је веома важно за све клијенте општине, а нарочито за оне који желе уложити новац у покретање одређеног посла. Генерално речено, ЈЛС које имају уведен овакав концепт имају висок рејтинг на тржишту.

5.4. ОРГАНИЗАЦИОНО УЧЕЊЕ У ЈЛС

Као један од предуслова за привлачење инвестиција у ЈЛС јесте заступљеност организационог учења, односно целоживотног образовања у ЈЛС. Ради тога у један део анкетног упитника односио се на однос и мишљење запослених у општинама о важности да се током свог радног односа континуирано усавршавају.

На основу изјава анкетираних радника које је провођено у општинама Републике Србије: Сомбор и Апатин, те општинама Републике Хрватске: Осијек и Вуковар уочавају се следеће тенденције. Ове општине су пограничне, имају приближно једнак број укупно запослених, са приближно сличним степеном стручног звања. Од укупног броја запослених (254) анкетирано је 24 радника. Резултати анализе показују да су 54% мушкарци и 46% су жене. Искуствена радна структура запослених показује да 10,3% имају између 5 – 10 година радног искуства, 16,6% имају између 10 – 15 година радног искуства, 36% су између 15 – 20 година радног искуства, 27,2% има између 20 – 25 година и коначно 9,9% има више од 25 година радног искуства. Даља демографска анализа показује да 37% има средње образовање, 32% има више образовање, 21% има високо образовање, 7% су магистри и 3% доктори наука. То значи да је већина испитаника похађала факултете. У наредној табели приказан је број запослени у свакој од општина, те број запослених који су анкетирани.

Табела 36: Број запослених у ЈЛС као институцијама

ОПШТИНЕ	Укупан број запослених	Број анкетираних
Сомбор	65	9
Апатин	55	4
Осијек	78	7
Вуковар	56	4
УКУПНО	254	24

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Анализа се у фокусу ослања на факторе који се односе на организационо учење: укљученост у тимски рад, дистрибуцију знања, лично усавршавање, ефикасност и ефективност рада. Од укупног броја анкетираних у просеку 46% похађа током године разне курсеве у циљу усавршавања, 52% је учествовало у тимском раду, 11% су били предавачи на радионицама, 77% сматра да у року поступају по предметима, док 59% сматра да су шефови задовољни њиховим резултатима. Анализа односа између истраживаних фактора рађена је методом корелације.

Табела 37: Имплементација целоживотног образовања запослених у ЈЛС

N	Фактори	Средња вредност	Варијанса	Стандардна девијација	Коефицијент варијабилности у %
1	Лично усавршавање	4,25	1,75	2,22	13,06
2	Тимски рада	4,50	2,00	2,65	14,72
3	Делење знања	1,75	0,75	0,96	13,71
4	Ефикасност рада	4,00	1,5	1,82	11,38
5	Ефективност рада	4,75	1,00	2,75	14,47

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Напомена: просечно одступање узима у обзир само апсолутне бројчане вредности сваког појединачног одступања, али не и њихов предзнак (зброј одступања од аритметичке средине је нула). У циљу утврђивања стварне

варијабилности и дисперзије података око средње вриједности мора се узети у обзир утицај одступања у позитивном или негативном смеру (квадрирање апсолутних вредности одступања).

Према добијеним резултатима може се закључити да се ради о релативно хомогеном скупу у којему су вредности подједнаке. Надаље, резултати показују да је вредност фактора ефикасност рада од 4,75 највиша од свих фактора међу средњим вредностима иза које на скали вредности долази тимски рад од 4,5. Најмању средњу вредност има фактор који се односи на дистрибуцију знања чији просек износи 1,75. На основу добијених резултата, покушат ће се истражити следеће тврдње:

- Да постоји значајна позитивна веза између личног усавршавања и ефикасности људских ресурса.
- Да постоји значајна позитивна веза између дистрибуције знања (размене знања) и ефикасности људских ресурса.
- Да постоји значајна позитивна веза између тимског рада и ефикасности људских ресурса.

Анализа о заступљености система организационог учења у општинама и њихова веза са продуктивношћу људских ресурса приказана је у наредној табели.

Табела 38: Коефицијент корелације²²⁶

r – коефицијент корелације

x – варијабла (стицање знања, делење знања, тимски рад)

y – варијабла (ефективност људских ресурса, ефикасност људских ресурса)

n – број варијабли који се стављају у однос (број општина)

Σ - укупан зброј

ТВРДЊЕ	КОЕФИЦИЈЕНТ КОРЕЛАЦИЈЕ	ЈАЧИНА ВЕЗЕ
Постоји значајна веза између стицања знања и ефикасности људских ресурса.	1,00	Врло јака повезаност
Постоји значајна веза између делења знања (размене знања) и ефикасности људских ресурса.	0,98	Врло јака повезаност

²²⁶ Izradio autor prema izračunu formule koeficijenta korelacije, Merkle, M. – Vasić, P., Verovatnoća i statistika, Akademska misao, Beograd 2001., str.. 208

Постоји значајна веза између тимског рада и ефикасности људских ресурса.	0,98	Врло јака повезаност
--	------	----------------------

Коментар: Резултати у горњој табели показују да фактори организационог учења (целоживотно образовање, тимски рад, делење знања) имају врло јаку повезаност са продуктивношћу људских ресурса (ефикасност и ефикасност). Надаље, за ниво значајности 0,01 за $Z_{\alpha} = 2,33$ може се констатовати да су тврдње исправно постављене.

Дакле, од увођење концепта организационог учења ЈЛС имају вишеструке користи; запослени су спремни на континуирано усавршавање и тако бити у току тржишних збивања, подстиче се тимско учење чиме се гради заједничка визија и на крају ЈЛС поседују људски капитал који је данас врло цењен. Ефикасност пословања ЈЛС јесте један од фактора који се прати у савременим тржишним токовима, а који осликава привредну климу и има директан утицај на локалне фискалне мере које су инвеститорима веома значајне. Целоживотно образовање подиже компетенције запослених, што је веома значајно за подизање квалитета пословања, адекватног управљања средствима и већу транспарентност у самом пословању.

5.5. ЛИДЕРСТВО У ЈЛС

У циљу истраживања утицаја лидерства на функционисање ЈЛС анкетирано је 24 особе (12 лидера према својим позицијама и 12 запослених) у градовима Сомбору, Апатину, Осијеку и Вуковару, а питања су се односила на њихове ставове о лидерима према врсти у односу на димензије организационе климе. Испитаници поседују различит степен образовања. За сакупљање потребних емпиријских податка на основу резултата упитника формиране су две варијабле.

- Независна варијабла: став о врсти лидерства према карактеристикама сваког лидера.
- Зависна варијабла: организациона клима.

За процену организационе климе коришћена је скала радне средине у комбинацији са различитим радним амбијентима (Радни ангажман, тимски рад, аутономија радника, радни притисак, јасноћа радних циљева, иновативност, контрола)²²⁷. Према овој скали вредности оцене се крећу од минималне 2 до максималне 10. На основу оцена долази се до сазнања о томе који елемент организационе климе лидери највише вреднују. Добијени резултати су приказани у следећој табели:

²²⁷ Bass, B. M., Avolio, B.J., *Multifactor leadership questionnaire-chart form 6s*, Center for leadership studies, Binghamton, New York, 1992, str. 37

Табела 39: Дескриптивна статистика за димензије организационе климе

ДИМЕНЗИЈЕ ОРГАНИЗАЦИОНЕ КЛИМЕ	АРИТМЕТИЧКА СРЕДИНА	СТАНДАРДНА ДЕВИЈАЦИЈА
Радни ангажман	5,83	0,68
Тимски рад	5,58	0,69
Аутономија	5,25	0,96
Радни притисак	5,58	0,80
Јасноћа радних циљева	5,42	1,18
Иновативност	5,25	0,87
Контрола	5,50	0,86

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: према добијеним резултатима може се видети да менаџери имају велики утицај на запослене, док са друге стране запослени очекују већу аутономију за обављање посла, јер овај елемент има најмању вредност. Надаље, такође сходно добијеним резултатима, исти су стављени у однос са мишљењима запослених у ЈЛС о димензијама организационе климе, те је међу посматраним варијаблама утврђена веза путем *Pearsonovog* коефицијента корелације. Резултати су приказани у наредној табели:

Табела 40: Корелација између димензије организационе климе и врсте лидерства²²⁸

r – коефицијент корелације
x – варијабла (врсте лидера)
y – варијабла (димензије организационе климе)
n – број варијабли који се стављају у однос (број општина)
 Σ - укупан зброј

Димензије организационе климе	Линијски	Извршни	Неформални
	0,79	0,40	-0,76

²²⁸ Izradio autor prema izračunu formule koeficijenta korelacije, Merkle, M. – Vasić, P., *Verovatnoća i statistika*, Akademska misao, Beograd 2001., str.. 208

Коментар	Постоји значајна позитивна веза између става линијског лидера према димензијама организационе климе стгава и запослених у ЈЛС	Постоји реалативно слаба позитивна веза између става извршног лидера према димензијама организационе климе и сатава запослених у ЈЛС	Постоји значајна негативна веза између става неформалног лидера према димензијама рганизационе климе и сгава запослених у ЈЛС

Коментар: Из добијених резултата може се констатовати да у пословању постоји јака веза између запослених и њихових непосредних руководиоца (линијских лидера). Разлог томе је што они уско сарађују, оперативно решавају проблеме, те тако имају сличан поглед о димензијама организационе климе. Што су лидери више позиционирани то се њихова стајалишта о димензијама организационе климе разилазе од стајалишта запослених.

Као што су узроци наведених проблема вишеструки, тако за њих не постоји једноставно "решење". Не постоји један одређени кривац којег се може за све окривити. Значајна промена тражи маштовитост, устрајност, дијалог, те искрену бригу и вољу за променом од стране милиона људи. Процес изградње учеће организације сусреће се са истим изазовима. Стварање системских промена које нису оствариве уз помоћ хијерархијског ауторитета, довешће до другачијег погледа на лидерство, заснованог на новим начелима. Штавише, такви изазови захтевају јединствен микс различитих људи, на различитим положајима, с различитим стилевима вођства. Иако је претходно приказана слика врло прелиминарна она ће се засигурно временом развијати са сумњом да она недовољно наглашава промене које ће бити нужне у односу на наше традиционалне моделе лидерства у ЈЛС.

5.6. ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ У ЈЛС

Смерницама за постизање циљева уређења простора треба на свим нивоима одлучивања заштитити насеља, инфраструктуру и крајолик. При томе треба плански и пажљиво усмеравати полицентрични развој мреже градова општина и других насеља, те спречавати даљу стихијску и ванпланску градњу у циљу бриге за заштиту природних вредности. Главни циљеви уређивања простора које ће придонети његовом одрживом развоју су²²⁹:

- уклонити последице правног нереда и развити културу односа у простору,
- осигурати јавни интерес и континуирано усклађивање супротстављених интереса у простору,
- осигурати примену просторних мера у складу са демографском политиком,
- осигурати образовање и истраживачке делатности,

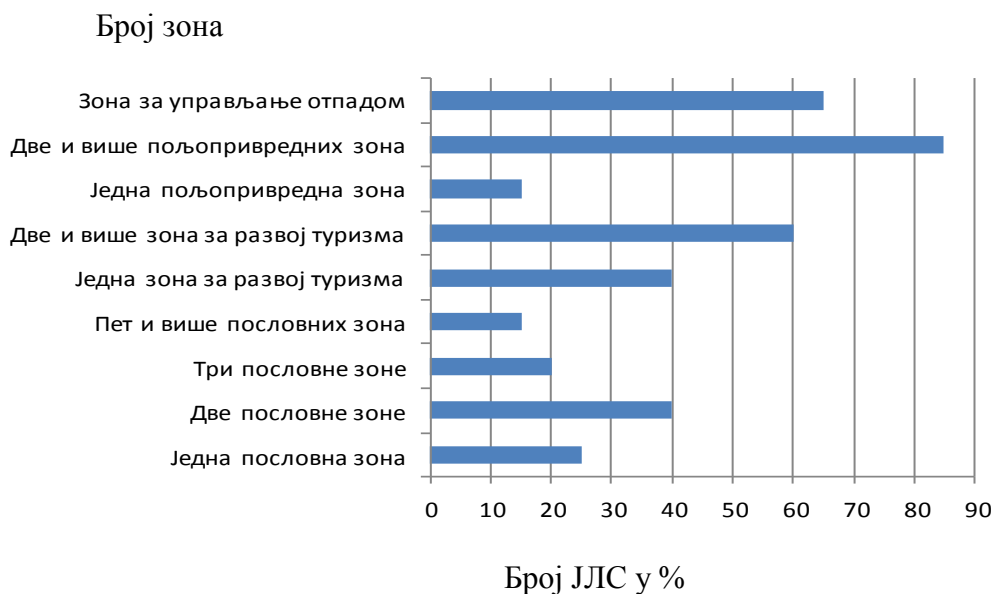
²²⁹ Izradio autor prema zakonskim odredbama donošenja prostornih planova u EU

- развити разумевање појединачних и друштвених вредности које се односе на простор и околину као и суживот у урбаном простору,
- успоставити ефикасно суделовање различитих организација и становништва у одлучивању о уређењу простора,
- успоставити промотивне делатности у вези с добрим просторним решењима.

Будући да простор постаје све више ограничен необновљивим ресурсима, на супрот све већој динамици и експанзији привреде и друштвених потреба, простор постаје све више ограничавајући елемент. Према томе, просторно се планирање од кооперативног елемента друштвено-привредног планирања претвара у рестриктивни инструмент из разлога што заштита простора стоји у функцији заштите необновљивих ресурса. Међутим, како наше друштво оскудева за свежим капиталом, неопходно је направити баланс између тржишних захтева са једне и начина коришћења простора са друге стране.

На основу истраживања у анкетном упитнику о просторно планском оквиру ЈЛС дошло се до сазнања да све општине имају израђене просторне планове, а разлог томе јесте законска обавеза која обавезује све ЈЛС да на територији у којој имају месну надлежност морају поставити просторне стандарде. Надаље, када се ради о намени коришћења површина према категоријама за привлачење инвестиција добијени резултати приказани су у наредном графикону:

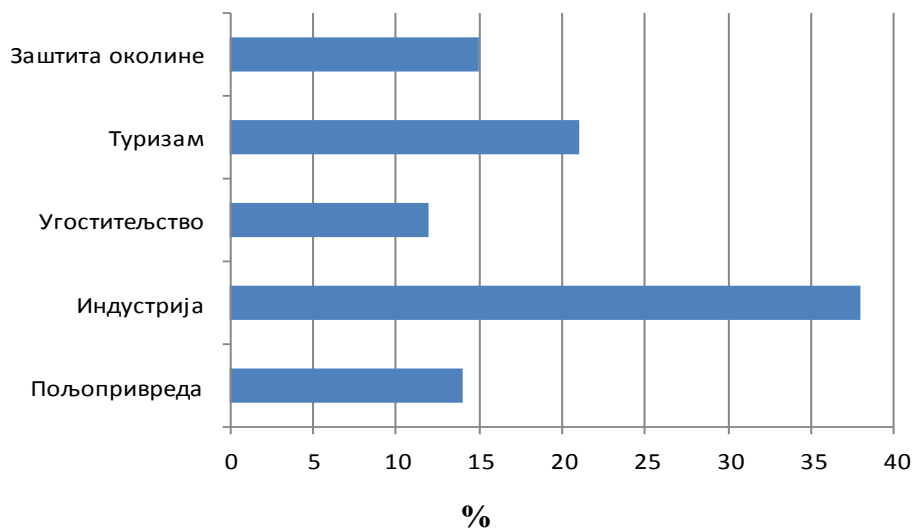
Графикон 21: Број зона у просторним плановима и њихова намена

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Из графикана се види да све анализиране општине имају одређене пословне зоне, пољопривредне зоне и зоне за развој туризма. Око 65% ЈЛС има одређене зоне за управљање отпадом (изградњу рециклажних дворишта, контејнер паркова и сл.). Када је реч о пословним зонама највише општина тј. око 40% има две пословне зоне, 20% три, а 15% пет и више пословних зона. Надаље 85% ЈЛС има дефинисану две и више пољопривредних зона, а њих 60% има две и више зона за развој туризма. Ови подаци показују да су ЈЛС према просторно планском оквиру створиле предуслове за привлачење инвестиција. Наредни графикон приказује обим привучених инвестиција по категоријама:

Графикон 22: Обим привучених инвестиција према категоријама у %

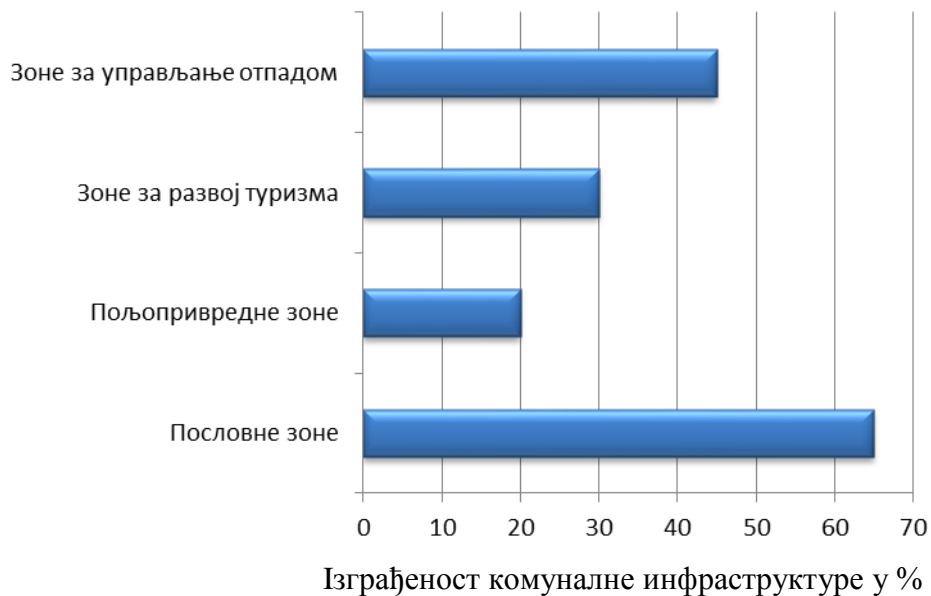
Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Из графикана се види да је највише инвестирано у индустријски сектор тј. 37%, а најмање у угоститељство свега 12%. Пољопривреда, туризам и заштита околине заједно имају 50% заступљености, али највише предњачи туризам са 21% привучених инвестиција.

Анкета се такође односила на стање изграђености комуналне инфраструктуре у зонама дефинисаним просторним планом. Резултати из анкете су приказани у наредном графикону:

Графикон 23: Стање изграђености инфраструктуре у ЈЛС по зонама у %

Врста зоне

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Коментар: Из података се види да су највише комуналном инфраструктуром уређене пословне зоне и то њих 65%. Најмање су уређене пољопривредне зоне, и то њих свега 20%. Ако се узме аритметичка средина уређености свих зона произлази да је 40% уређено, што је недовољно, а с друге стране чини се да су ЈЛС још увек неприпремљене за нове инвестиције.

Дакле, из наведених резултата се може закључити да није довољно имати израђен просторни план, већ да је неопходно да он у својим текстуалним одредбама не буде ограничавајући фактор за градњу, искориштавање природних ресурса, те привлачење инвеститора. Просторне планове треба доносити у најбољем интересу за сваку ЈЛС, а то је усмеравање ка одрживости и привредном развоју.

5.7. АНАЛИЗА ТРЕНУТНОГ СТАЊА ИНВЕСТИЦИЈА У ЈЛС И ЊИХОВО ПРЕДВИЂАЊЕ ЗА НАРЕДНИ ПЕРИОД

У овом делу рада анализиран ће бити обим инвестиција за период 2009. - 2013. године, те методом линеарног тренда извршиће се предвиђање њиховог кретања за наредни период од пет година, односно за 2014. – 2018. годину. Случајним узорком одређени су градови Сомбор, Апатин, Осиек и Вуковар. Анализа за период 2009. – 2013. године је извршена појединачно за сваку ЈЛС уз помоћ програмског алата Excel. На основу анализе добијени су следећи резултати:

- За град Сомбор једначина линеарног тренда за наведено раздобље износи $y = 6,2x + 15505$. Вредност инвестиција у почетној 2009. години износи 15.505.000 ЕУР, У посматраном раздобљу обим инвестиција се просечно годишње повећавао за 6,2 хиљаде, односно за 0,040%.
- За град Апатин једначина линеарног тренда за наведено раздобље износи $y = -24,1x + 14378$. Вредност инвестиција у почетној 2009. години износи 14.378.000 ЕУР, У посматраном раздобљу обим инвестиција се просечно годишње смањивао за 24,1 хиљаду, односно за 0,043%.
- За град Осиек једначина линеарног тренда за наведено раздобље износи $y = 78,5x + 24519$. Вредност инвестиција у почетној 2009. години износи 24.519.000 ЕУР, У посматраном раздобљу обим инвестиција се просечно годишње повећавао за 78,5 хиљаде, односно за 0,025%.
- За град Вуковар једначина линеарног тренда за наведено раздобље износи $y = -18x + 14880$. Вредност инвестиција у почетној 2009. години износи 14.880.000 ЕУР, У посматраном раздобљу обим инвестиција се просечно годишње смањивао за 18 хиљада, односно за 0,042%.

Просечни обим инвестиција за сваку ЈЛС приказан је у наредној табели:

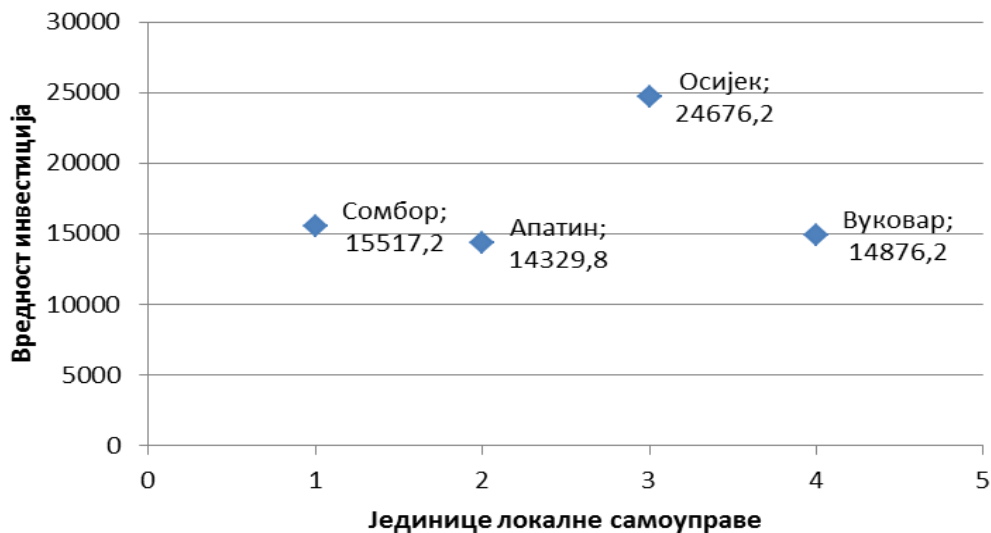
Табела 41: Анализа просечног обима инвестиција за градове Сомбор, Апатин, Осиек и Вуковар у периоду 2009. – 2013. године

ЈЛС	Анализа обима инвестиција у периоду 2009. – 2013. године, просек у хиљадама ЕУР
Сомбор	15517,200
Апатин	14329,800
Осиек	24676,200
Вуковар	14876,200

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Наведени резултати графички се могу приказати дијаграмом расипања:

Графикон 24: Просечан обим инвестиција за градове Сомбор, Апатин, Осијек и Вуковар у периоду 2009. – 2013. године

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Илустрације ради, путем линеарног тренда направљен је прорачун обима инвестиција за период 2014. – 2018. године према формули линеарног тренда:

Формула 19: Вредности линеарног тренда²³⁰

$$Y_c = a + bX$$

$$b = \frac{\sum XY - \bar{Y} \sum X}{\sum X^2 - \bar{X} \sum X} \quad a = \bar{Y} - b\bar{X}$$

y_c – зависна варијабла (тренд вредности инвестиција),

x_i – ознака за време (године)

параметар a – вредност тренда у исходишту за $x=0$,

параметар b – коефицијента смера правца.

Израчун вредности обима инвестиција према формулама линеарног тренда представљен је у наредној табели:

²³⁰ Merkle, M. – Vasić, P., *Verovatnoća i statistika*, Akademska misao, Beograd 2001., str. 253

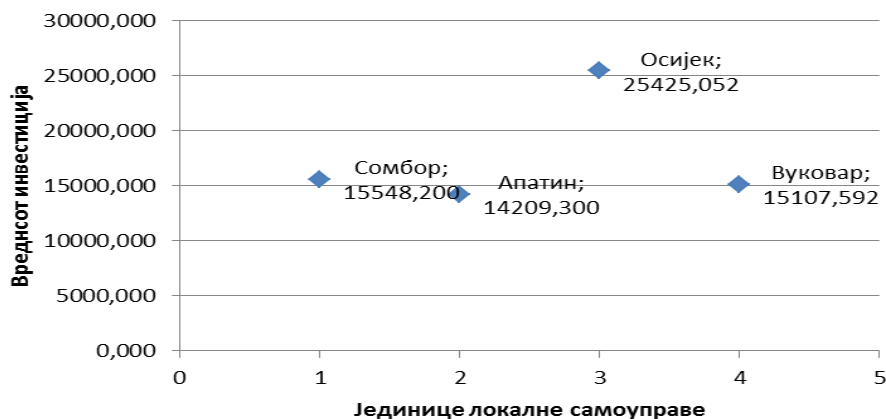
Табела 42: Анализа предвиђеног просечног обима инвестиција за градове Сомбор, Апатин, Осијек и Вуковар у периоду 2014. – 2018. године

ЈЛС	Анализа обима инвестиција у периоду 2014. – 2018. године, просек у хиљадама ЕУР
Сомбор	15548,200
Апатин	14209,300
Осијек	25425,052
Вуковар	15107,592

Извор: израдио аутор према добијеним резултатима из анкете проведене у ЈЛС од 14.06.2014. године

Наведени резултати графички се могу приказати дијаграмом расипања:

Графикон 25: Просечан обим инвестиција за градове Сомбор, Апатин, Осијек и Вуковар у периоду 2014. – 2018. године

Извор: Izradio autor na osnovu podataka iz tabele 42

Коментар: Из података које утичу на формирање табела 17 и 18 да се видети да градови Сомбор, Осијек и Вуковар очекују повећање обима инвестирања у будућем периоду за разлику од Апатина који има мањи просек инвестирања у односу на просек 2009.-2013. годину.

Дакле, на основу изнетих податка, путем статистичке методе израчуна тренда да се закључити да се на основу задатих параметара могу израчунати тренутна стања неке појаве, као и будућа очекивања. У овом случају према исказаним подацима да се закључити да три од посматране четири ЈЛС очекују раст обима инвестирања за 337.000 ЕУР, те да Апатин очекује 120.000 ЕУР мањи обим инвестирања. Модел тренда показао се као добар алат на основу којег се сагледава тренутно стање и врше пројекције за будуће раздобље пословања.

5.8. ЕКОНОМСКЕ МЕРЕ И ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИВЛАЧЕЊЕ ИНВЕСТИЦИЈА

У циљу привлачења што већег обима инвестиција ЈЛС примењују мере економске политике као што су увођење разних фискалних и финансијских стимулација, које морају бити усаглашене са законским оквиром. Овим мерама требало би да се стимулишу улагања домаћих и страних правних или физичких особа, које обављају привредну делатност и суделују у промету роба и услуга, а у циљу стимулисања привредног раста, развоја и остварења локалне привредне политике, као и њеног укључивања у токове међународне размене и јачања конкурентне способности²³¹.

Мере стимулације прописане законом које је неопходно уградити у локалне стратешке документе односе се на улагања у²³²:

- производно-прерађивачке активности,
- развојно-иновационе активности
- стратешке активности пословне подршке

Мерама фискалне политике у сврху привлачења инвестиција неопходно је осигурати мотивацију за све физичке или правне особе које оснивају ново трговачко друштво или проширују постојеће, а које се односи искључиво на стварање нове вредности и новоизграђену материјалну и нематеријалну имовину. Просто речено, инвеститори морају имати сатисфакцију да улажу у одређену општину. Ефекти који се постижу овим мерама су²³³:

- унос нове опреме и савремених технологија,
- увођење нових производних поступака и нових производа,
- већа запосленост и образовање запослених,
- модернизација и унапређење пословања,
- развој производње с вишим степеном прераде,
- повећање привредних активности,
- развој нове понуде услуга,
- уштеда енергије.

Ипак треба нагласити да су ЈЛС зависне о државним законским мерама, те своје правне акте морају усаглашавати са законима. Због тога се у пракси ЕУ простор једне државе дели у више региона којима се даје одређена државна подршка. Интеракцијом државне и локалне политике могуће је произвести три подстицајне мере:

- порезне повластице,
- подстицајне мере за отварање нових радних места,
- подстицајне мере за изградњу нових грађевина у функцији производње.

²³¹ Vukušić, J., „Inozemna izravna ulaganja u tranzicijskim zemljama južne i istočne Europe“, Ekonomski fakultet Split, 2007. Str. 17

²³² Izradio autor prema i Zakonu o stranim ulaganjima Republike Srbije i Zakonu o poticanju investicija Republike Hrvatske

²³³ Bilas, V., Franc, S., „Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticanja“ 2006., preuzeto sa: <http://web.efzg.hr/RePEc/pdf/Clanak%2006-13.pdf>

Порезне повластице спадају у фискалне подстицајне мере у које се убрајају смањивање пореза на добит за инвестирање; одложено плаћање пореза на добит за одређено време (порезни почек – tax holiday); доношење споразума о избегавању двоструког опорезивања; омогућавање убрзане амортизације; омогућавање порезних одбитака за инвестирање и реинвестирање у разним инвестиционим облицима; омогућавање одбитака од порезне основице везаних уз број запослених радника; омогућавање одбитака од порезне основице за удео домаћих сировина у производњи; омогућавање изузећа од плаћања увозних царина на капиталну опрему, стројеве и сировине; омогућавање изузећа од плаћања извозних царина, повраћај увозних царина, као и многе друге мере²³⁴. Порезне повластице умањују стопу пореза на добит у зависности о висини трошкова улагања и броју отворених радних места. Међузависност ових варијабли (висина улагања и број новоотворених радних места) и степен умањења пореза на добит (интензитет порезне повластице), видљива је у наредној табели.

Табела 43: Порезне повластице

Висина улагања	Број нових радних места	Максимално трајање повластице год.	Умањење локалног пореза %	Умањење локалног доприноса %
0,0-100 хиљада ЕУР	10	10	30%	25%
100-500 хиљада ЕУР	30	10	50%	50%
500-999 хиљада ЕУР	50	10	70%	75%
више од 1 мил ЕУР	75	10	80%	100%

Извор: Израдио и прилагодио аутор према препорукама Светске банке
www.worldbank.org, 29.06.2014. године

Логично, интензитет порезне повластице, расте с порастом висине улагања и порастом броја ново-отворених радних места, па се тако види да се тај распон креће од 50%-тног умањења прописане стопе пореза на добит, па до 100%-тног умањења прописане стопе пореза на добит. Максимално могуће трајање порезне повластице износи 10 година, али оно може бити и краће, а што овиси о укупности свих додељених подстицајних мера, уважавајући при томе

²³⁴ Bilas, V., Franc, S., „Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticanja“ 2006., preuzeto sa: <http://web.efzg.hr/RePEc/pdf/Clanak%2006-13.pdf>

максимални допуштени интензитет и преостале разлике које представљају основу за доделу порезне повластице. Наиме, порезна повластица умањења стопе пореза на добит представља у ствари варијабилну подстицајну меру. Висина, односно укупни износ порезне повластице зависи о успешности пословања инвеститора. Ако инвеститор у свом пословању у раздобљу коришћења подстицајних мера генерише добит, онда ће коришћење порезне повластице бити интензивно и представљаће значајни удео у укупно коришћеним подстицајним мерама, те из тог разлога њено временско коришћење може бити краће од 10 година, односно трајаће до оне пословне године у којој инвеститор достигне максимални прописани интензитет коришћења подстицаја прописан овим Законом. Односно супротно, ако инвеститор у раздобљу коришћења свих потицајних година не генерише добит из свог пословања, или је њена висина малог значаја, тада и коришћење неће представљати значајан удео у укупном коришћењу подстицајних мера. Тако се на крају може догодити да инвеститор који не послује успешно током раздобља коришћења подстицајних мера у ствари ни након 10-о годишњег максималног трајања и коришћења порезне повластице неће успети искористити максимални допуштени интензитет коришћења укупних потицаја.

Подстицајне мере за оснивање развојно-иновационих центара и стратешких активности пословне подршке креирају нове инструменте, по узору на развијене државе, с циљем привлачења првенствено мултинационалних компанија.

Подстицајне мере за оснивање технолошко-иновационих центара и стратешких активности пословне подршке чине две врсте додатних стимулација:

- новчане стимулације потпора за отварање радних места
- капиталне стимулације за куповину опреме технолошког развојно-иновационог центра.

Табела 44: Стимулација за оправдане трошкове отварања нових радних места

Локална стопа незапослености	Стимулација у односу на трошкове отварања нових радних места	Увећање за стратешке активности пословне подршке	Увећање за технолошко развојно иновационе центре
до 10%	до 1000	+25%	50%
10-20%	до 1500	+25%	50%
изнад 20%	до 2000	+25%	50%

Извор: Израдио и прилагодио аутор према препорукама Светске банке
www.worldbank.org, 29.06.2014. године

За стратешке активности пословне подршке, подстицајна мера за отварање нових радних места увећана је за 25% у односу на исту стимулацију за индустријско-прерађивачке инвестиционе пројекте, а стимулација за отварање нових радних места за инвестиције у технолошко развојно-иновационе центре увећане су за 50%.

Закон, такође омогућује одобравање инвестиционих капиталних стимулација за технолошко развојно-иновационе центре у виду новчаних субвенција за куповину нове опреме високе технологије, а чији интензитет може бити максимално до 5% трошка куповине нове опреме, односно максимално до 100.000 ЕУР.

Табела 45: Капитална стимулација за технолошке и развојно иновационе центре

Врста подстицаја	Новчана стимулација у % трошкова	Новчана стимулација у новчаном износу
до 10%	5%	100 000 ЕУР

Извор: Израдио и прилагодио аутор према препорукама Светске банке
www.worldbank.org, 29.06.2014. године

Основни критеријум за остваривање подстицајних мера по шеми подстицаја за велике пројекте улагања су следећи:

- Изградња нове творнице или индустријског постројења, покретање нове привредне делатности, као и развој нових технологија,
- Реализација улагања у дуготрајну имовину носиоца подстицајних мера у минималном износу од 150 000 ЕУР,
- Отварање најмање 100 нових радних места

Испуњавањем наведених услова велике инвестиције, остварује се право на посебне подстицајне мере, односно бесповратне новчане стимулације у облику капиталних субвенција и то према интензитету приказаном у табели:

- за трошкове изградње нове творнице или куповину нових машина до максималног износа од 5% трошкова, али у максималном новчаном износу до 150 000 ЕУР,
- за трошкове изградње инфраструктурних објеката или инфраструктурних прикључака до максималног износа од 5% трошкова, али у максималном новчаном износу од 120 000 ЕУР.

Табела 46: Стимулације за капиталне инвестиције

Врста подстицаја	Новчана стимулација у % трошкова	Новчана стимулација у новчаном износу
<ul style="list-style-type: none">• изградња нове творнице• куповина нових машина	5%	до 150 000 ЕУР
<ul style="list-style-type: none">• инфраструктурне инвестиције• инфраструктурни прикључци	5%	до 120 000 ЕУР

Извор: Израдио и прилагодио аутор према препорукама Светске банке
www.worldbank.org, 29.06.2014. године

Оваквом подстицајном мером даје се јасан сигнал да је један од основних задатака подстицање великих инвестиционих пројеката, а посебно на подручјима високе стопе незапослености и релативно нижег степена привредног развоја што је карактеристика руралних простора Србије и Хрватске. Овим подстицајним мерама жели се мотивисати решавање темељних привредних проблема, нарочито мања индустријско прерађивачких капацитета, што има за последицу и низак ниво генерисања БДП-а, те високу стопу незапослености као последица претходног проблема.

VI. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

6.1. ОПШТА РАЗМАТРАЊА

- Улога савремене локалне власти не огледа се искључиво у одржавању и изградњи инфраструктуре, она добија нову димензију кроз стварање погоднијих услова за економски развој. Инвестиције су неопходна компонента пословања сваке ЈЛС, јер представљају детерминанту која гарантује њен економски раст и развој. Савремено пословање у ЈЛС као непрофитним организацијама представља слободно структурисан систем активности, односно сет међусобно повезаних елемената који морају бити усмерени да осигурају што већи квалитет живота грађана, а да би у томе успеле неопходно је да себе представе тржишту као атрактивну инвестициону дестинацију.
- Полазна основа за израду локалне политике привлачења инвестиција јесте разумевање мотива и сагледавање свих фактора који су инвеститорима значајни. ЈЛС имају на располагању спровођење три модела инвестиционе политике активну, пасивну и интегрисану инвестициону политику. Постоје два битна корака која је неопходно користити код спровођења активне и интегрисане инвестиционе политике: порактиван приступ код промоције инвестиција и подстицаји.
- Сваки посао па тако и инвестирање прате одређени ризици. Управљање ризицима подразумева систематски процес планирања, идентификовања ризика, одговора на ризике и мониторинг ризика. Генерално се може рећи да успех инвестиције зависи пре свега о ефикасној процени и одговору на ризике, па произлази да је ризик заправо веома битна категорија неког улагања коме треба посветити посебну пажњу.
- Рурални простор Србије и Хрватске поседује низ предности од природних, културних, саобраћајних, које је неопходно адекватном стратегијом усмерити у правцу економског развоја. Стратешки приступ треба поставити на начин да се са једне стране слабости које карактеришу рурални простор трансформишу у тржишне снаге, а идентификоване опасности са друге стране одређеним механизмима претворе у могућности.
- Организациона структура ЈЛС представља компоненту стратегијске способности неопходну да рационално препозна све аспекте вредности простора и структуру промена које могу утицати на пословање општине. Искориштавање компаративних предности локалне привреде с економијом размера инвеститорима може бити важан елемент за пробој локалне производње на шире тржиште. Из тога произлази могућност

повећање локалне стопе раста и смањење стопе незапослености на микронивоу.

- Стратешки концепт у ЈЛС огледа се у сврси одржавања равнотеже између саме ЈЛС са једне стране и окружења са друге стране. Фактори који имају значај у имплементацији стратешког приступа у општинама су: начин израде буџета, целоживотно образовање запослених у ЈЛС, лидерски приступ управљању општином, менаџмент тоталног квалитета и израда стратешких докумената, локалних инвестиционих планова и планова просторног уређења општина као докумената који могу поједноставити и олакшати улазак инвеститора на подручје ЈЛС.

6.2. ПОТВРДА ГЛАВНЕ ХИПОТЕЗЕ

Што више јединице локалне самоуправе јачају своје људске, финансијске, економске и инфраструктурне капацитете, то ће остварити већи прилив и жељену структуру инвестиција.

Рурални простор Републике Србије и Републике Хрватске представља простор са доста сличности како у развојним потенцијалима, тако и у свакодневним проблемима. Наиме, у овим просторима осим пољопривредне производње до деведесетих година била је концентрисана прерађивачка индустрија која је након распада бивше државе неуспешно приватизована, односно индустријски погони су угашени а држава не исказује интерес да их се поново активира. Политиком децентрализације овај терет је са државног нивоа спуштен на локални ниво. Локалним властима кроз законску регулативу је омогућено да креирају властиту развојну политику. Како је у раду образложено (поглавље IV), да су извори прихода осим државних донација, порез на добит и доходак, као и други порези од пословања предузетника, ЈЛС треба да стварају примамљив инвестициони амбијент да би имале што више регистрованих пословних субјеката на свом простору, од којих би се приходи из године у годину повећавали.

Резултати истраживања у поглављу IV и поглављу V указују на сет могућности које се стављају ЈЛС да унапреде своје капацитете како би постале конкурентне на тржишту. Адекватном стратегијом неопходно је идентификовати ресурсе којима општина располаже, одредити мере за њихово унапређење и могуће моделе да привлачења инвеститора. Спроведено истраживање у раду поакзује да јачање капацитета ЈЛС побољшава рангирану позицију ЈЛС на тржишту. Надаље, одрживост пословања ЈЛС условљена је креирањем развојног буџета. Са једне стране општине морају адекватно управљати расходима пословања, односно средства усмеравати у оном правцу од чијег ће улога у будућности имати користи. То се превасходно односи на ефикасне мере пословања; развој људских ресурса, побољшање комуналне инфраструктуре и сл., а са друге стране резултати активности у претходном периоду одразиће се на приходовну страну општинског буџета. Овај процес је цикличан из разлога што се локалном политиком настоје створити услови примамљиви за инвеститоре, од чијег ће пословања ЈЛС остварити корист у смислу повећања буџета (резултати у поглављу V). ЈЛС као непрофитне организације акценат стављају на друштво у целини, остварење одрживог развоја и побољшање квалитета живота свих грађана. У делу рада где је представљено емпиријско истраживање, посебно у делу о целоживотном образовању статистичким прорачунима је потврђено да адекватно управљање свим људским ресурсима и имплементација система квалитета у свакодневно пословање ЈЛС придоноси привредном расту у ЈЛС. Ефекти ових мера видљиви су у дужем временском периоду.

На основу резултата у раду, као и горе образложеног главна хипотеза рада је потврђена.

6.3. ПОТВРДА ХИПОТЕЗЕ 1

Да би јединице локалне самоуправе привукле инвеститоре морају претходно дефинисати просторни план за своје подручје.

Имплементација стратешког концепта у ЈЛС специфична је из разлога што осим стандардних економских анализа обухвата и мере којима се одређује понашање у простору. Наиме, законски оквир обавезује општине на доношење просторних планова уређења и предузимање конкретних мера у одређивању услова деловања у простору, који морају поштовати законске одредбе које се односе на државно просторно планско уређење (резултати у поглављу IV). Локална власт је та која спрам својих природних ресурса одређује услове њиховог искоришћавања, захвате у простору који се планирају провести, зоне у којима се може градити, зоне у којима се могу обављати пословне активности, у зависности од самог захвата, начине и услове градње и сл. У четвртном и петом поглављу је посебан осврт дат на просторно плански оквир ЈЛС у којем је објашњено да просторни план представља студиозно разрађени документ који се састоји из текстуалног и картографског дела. Оба дела овог документа морају бити међусобно усаглашени и усклађени са државним просторним планом и осталим државним документима ради искориштавања просторних ресурса. Просторни план се доноси и усваја на седницама скупштине ЈЛС, а у самој уводној преамбули се позива на законе и друге државне документе старијег ранга. Осим текстуалних одредби, просторни план се састоји и од картографског дела који олакшава његову прегледност. Инвеститорима је битно да на једном месту имају податке о грађевинским зонама и зонама намењеним за развој пословне активности, приказано стање уређења и опремљености комуналном инфраструктуром, те опције за будући развој.

У емпиријском делу рада (поглавље V), резултати истраживања су показали да су оне општине које су имале припремљене просторне планове, израђене на развојним основама, тржишно боље позициониране. Такође, треба нагласити да европски програми (IPARD, SAPARD и сл.) омогућавају ЈЛС да у своја подручја могу привући средства намењена локалном развоју уз услов да имају створене предуслове, односно дефинисане пословне, пољопривредне, туристичке и друге зоне. Пословна политика која се проводи у ЈЛС мора омогућити брзе и поједностављене процедуре за издавање грађевинских дозвола, прилагођене локацијске услове изградње пословних простора да би пословна клима у ЈЛС била интаресантна за инвеститоре.

На основу резултата у раду, као и горе образложеног ова хипотеза рада је потврђена.

6.4. ПОТВРДА ХИПОТЕЗЕ 2

Износ и структура инвестиција, директно зависе од одабране стратегије развоја јединице локалне самоуправе.

Најизраженији тренд данашњег пословања јесте растућа глобализација тржишта роба и услуга. Тренд ка глобализацији није се ограничио само на профитни сектор, овај процес знатно захвата и непрофитни сектор. Избором одговарајуће стратегије ЈЛС као учесници процеса глобализације траже начин да привуку што већи обим инвестиција на своје подручје, те као такве постану активни тржишни актери. Сврха увођења стратешког концепта у ЈЛС јесте одржавање равнотеже између саме ЈЛС са једне стране и окружења са друге стране. Као систематски процес, овај концепт омогућава прикупљање информација о стварању генералне слике, односно успостављање дугорочног правца раста путем избора акција и циљева. Резултати истраживања су показали да 84% ЈЛС имају уведен стратешки концепт у своје редовно пословање, што представља добар показатељ. Такође, за трећину испитаника код примене стратешког концепта најважнији је акциони план за привлачење инвестиција. Примена стратешког концепта је полазна основа за привлачење инвестиција из разлога који су у четвртом и петом поглављу рада детаљније објашњени.

Стратегије развоја ЈЛС представљају студиозне документе који садржавају економске анализе и као такве омогућавају инвеститорима да створе реалну економску слику о самој општини (Резултати поглавља V рада). Стратешки документи се доносе за дужи временски период и подложни су корекцијама, али је битно да буду израђени у складу са реалним основама и у свом садржају имају заступљене све неопходне фазе. Стратешки концепт односи се на одрживост ЈЛС, окружење, одлучивање, политику запошљавања, адекватно управљање имовином ЈЛС. Резултати у раду према анализираним елементима показују да стратешки приступ има висок утицај на рејтинг саме ЈЛС, односно тако мисли 75% анкетираних (Резултати поглавља V рада). Такође, овај концепт заговара и компоненту друштвене одговорности. Друштвена одговорност веома је важан елемент која треба бити уграђена у стратегију ЈЛС, јер се ствара слика о томе колико смо одговорни према друштву и заједници коју смо наследили, а коју треба да оставимо будућим нараштајима да им буде на корист. Како се стратешки концепт односи на дужи временски период, из њега се види полазна позиција и тржишна позиција на којој се жели бити у одређеном временском периоду.

На основу резултата у раду, као и горе образложеног може се рећи да је ова хипотеза делимично потврђена.

6.5. ПОТВРДА ХИПОТЕЗЕ 3

Што је већи износ инвестиција већи су и приходи у буџету јединице локалне самоуправе.

Испитивање међусобног односа повезаности инвестиција и раста прорачунских прихода је посебно важно за локални развој имајући у виду да инвестиције доприносе покретању пословних потхвата. Сврха сваког посла јесте остварење одређене добити, на коју се плаћа порез, а што представља општински приход. Овај процес комплементаран из разлога што више предузетника обавља пословну активност, прорачун општине је већи, а самим тим и одржив. Врло често инвестиције у инфраструктуру придонесе новим инвестицијама и развоју нових пословних потхвата. Да би реализација инфраструктурног пројекта била оправдана, неопходна је реална процена сврхе инвестирања у конкретну инфраструктуру. Битно је спознати у којој ће мери инвестиције придонети повећању општинског буџета, односно колики су изгледи да унапређење комуналне инфраструктуре у будућности створи предуслове за нове инвестиције. У складу са тиме, потребно је идентификовати које мере мора предузети ЈЛС да би кроз свој буџет генерисала већи обим прихода од пореза.

У емпиријском делу рада (резултати поглавља V рада) је видљиво да су општински приходи зависни од обима инвестиција, односно да инвестиције узрокују раст општинских прихода. Уједно, неке инвестиције могу имати ефект мултипликације на средства у буџету и послужити као акцелератори искористивости за неке друге, већ учињене инвестиције. Тако нешто се посебно тешко квантифицира јер је често потребно неколико разних и не нужно повезаних ствари да се у целости искористе постојећа решења. У делу рада где је обрађен буџет, путем регресионе анализе видљиво је да инвестиције повећавају средства у буџету ЈЛС, односно да пораст инвестиција од 1,00 доприноси расту текућих прихода у вредности 1,32. У последњем делу рада предложене су пореске мере, подстицаји за запошљавање и новчане стимулације за изградњу производних грађевина које стоје на располагању ЈЛС да стимулишу инвестиције на свом подручју. Ове мере увелико утичу на повећање обима инвестиција, што се у крајњем случају позитивно рефлектује на буџетске приходе.

С обзиром на горе образложено, као и на резултате изнете у раду потврђује се четврта хипотеза овог рада.

6.6. ПОТВРДА ХИПОТЕЗЕ 4

Најважнији фактор за привлачење инвестиција на нивоу јединице локалне самоуправе су добро обучени и мотивисани запослени у јединицама локалне самоуправе.

Стручност, ентузијазам и преданост запослених је неопходан предуслов за успешно пословање ЈЛС. У комуникацији запослених са интересним групама, они својим вештинама треба да искажу и нагласе позитивне стране општине у окружењу. Задатак менаџмента јесте да мотивише запослене да активно буду укључени у све активности на релацији општина - окружење. Како је улога запослених веома важна, менаџмент врши селекцију и одабир запослених. За успешно организовање и управљање запосленима неопходна је међусобна координација између кадровске службе и лидера у ЈЛС, чиме се остварује боља иновативност у пословању општине и боље задовољавање јавних потреба. Запослени делују и као посредници између интересних група и менаџмента. Зато је потребно успоставити континуирану комуникацију између запослених и лидера како би се могло деловати у јавном интересу, што је на крају и примарни задатак сваког запосленог у ЈЛС. Ради ефикаснијег обављања посла од стране запослених неопходно је њихово активно учествовање у прибављању и коришћењу информација о могућностима окружења. На тај начин они експлицитно утичу на изградњу општинског имиџа као атрактивне дестинације за инвеститоре.

У практичном смислу однос државе са локалним самоуправама иде у правцу децентрализације овлашћења, те се низ одлука доноси на локалном нивоу, што пружа могућност за комуникацију са представницима разних сфера јавног и друштвеног живота. С обзиром да је општина непрофитна организација, кључни ресурс јесу запослени (резултати поглавља V рада). То значи да су запослени у општинама носиоци вредности коју испоручују свим интересним групама у окружењу. Имиџ општине управо гради однос запослених са окружењем, који треба да буде на високом пословном нивоу, а све у циљу задовољавања јавног интереса. Поред доприноса запослених у формирању имиџа општине и њеном позиционирању у окружењу, запослени доприносе привлачењу инвестиција кроз креативност, знање, стручност, флексибилност и одговорност. Селекција и избор кадрова за ЈЛС, односно општине, као и њихова мотивација постају кључни за успех ЈЛС на тржишту.

У петом поглављу рада потврђено је да од увођења концепта организационог учења који у фокус ставља запослене, ЈЛС имају вишеструке користи; запослени су спремни на континуирано усавршавање, те тако бити у току тржишних збивања, подстиче се тимско учење чиме се гради заједничка визија и на крају ЈЛС поседују људски капитал који је данас врло цењен. Целоживотно образовање подиже компетенције запослених, што је веома значајно за подизање квалитете пословања, адекватног управљања средствима и већу транспарентност у самом пословању.

С обзиром на горе образложено, као и на резултате изнете у раду, потврђује се четврта хипотеза овог рада.

Дакле, инвестиције представљају развијени облик међународних кретања капитала, који је препознат као важно средство развоја и значајан канал за активирање властитих потенцијала. Интерес ЈЛС је да у развој свог простора и привреде, уз локалну акумулацију, привуку и што више капитала из окружења. Бројна истраживања потврђују позитивну корелацију између прилива инвестиција и економског развоја, што је такође потврђено и у овом раду. Надаље, инвестиције могу бити важан фактор у оживљавању привредне активности и економског раста, али могу бити одговор инвеститора на услове које пружа локално микроекономско и социо-политичко окружење у некој ЈЛС за дугорочно веће изгледе оплођавања уложенога капитала. Апсорбовање што већег обима инвестиција омогућава општинама бржи привредни раст, реструктурирање постојећих локалних капацитета, раст продуктивности рада и раст нивоа дохотка.

У процесу доношења одлука о избору локације за инвестиције улагачи процењују већи број различитих елемената. Неки од њих, попут могућности опскрбљивања сировинама и репроматеријалима, расположивост квалификованих радника и цена рада, квалитет транспортне и комуникацијске инфраструктуре, квалитет и цена опскрбљивања комуналним услугама, спадају у опште услове инвестирања. Одлука се доноси на основу сагледавања свих наведених елемената.

Детерминанте ЈЛС домаћина битне за инвеститоре обухватају економски и политички оквир, те потицајне мере за привлачење инвестиција, односно мере за олакшавање улагања и пословања. Резултати истраживања показују да је стање у ЈЛС у Србији и Хрватској, компликовано ради процедуралних услова, мноштва парафискалних намета, изражене корупције, слабе потрошачке снаге, те ниске стопе раста привреде. Упркос споменутим чињеницама које одбијају инвеститоре, рурални простори две државе имају много тога да понуде инвеститорима. Повољан географски положај, спона између јужне и средње Европе, многи неискоришћени природни ресурси, незагађени водни потенцијали, планинске области чине само неке од фактора привлачности за инвестирање у ове просторе.

Уз наведене детерминанте привреде које су најчешће у кратком временском периоду фиксне, на привлачење инвестиција ЈЛС може деловати и путем локалне законске регулативе. Подстицајне мере су уређене углавном слично онима које се проводе и у другим страним ЈЛС, те по том питању се битно не заостаје. Међутим, битно је нагласити како ове мере нису добро постављене по приоритетима јер не дају очекиване резултате.

Резултати истраживања показали су да је на неопходно спровођење реформских мера у ЈЛС и одступање од конзервативног начина пословања. Израда стратешких докумената и формирање тимова за израду пројектних апликација од великог су значаја за развој ЈЛС. Првобитно локални стратешки документи морају бити израђени и прилагођени потребама тржишта. Ова документација мора обилovati са реалним подацима и показатељима како би инвеститори добили слику стварног стања у ЈЛС. Веома је битно нагласити да велику улогу у целом концепту заузима имплементација система квалитета који унапређује интерно пословање ЈЛС. Општине се морају понашати као добри домаћини у

управљању новцем, поготово што се ради о новцу порезних обвезника. Није довољно акценат ставити на расходовну страну буџета, односно на трошење средстава. Приходновна страна буџета је такође веома важна из разлога што ЈЛС морају водити рачуна о дозвољеним инструментима и механизмима наплате локалних прихода. То значи да се морају ослонити на властите капацитете и управљати приливом новца како би биле спремне исфинансирати велике инвестиционе пројекте.

Резултати истраживања даље указују на то да у погледу конкурентности, односно привлачности ЈЛС као дестинације за улагања у простор Србије и Хрватске спада у средину лествице светских држава. Проблеми за улагаче углавном настају због високих баријера које су створене гломазном и неефикасном бирократијом, као и високог степена корупције која превладава у пословном окружењу. Стога је јасно како је за овај простор потребна институционална и политичка реформа која би требала бити главни покретач за привлачење инвестиција.

7. ЛИТЕРАТУРА

- Ćimović, S. (1993), *Strategija nastupa na međunarodnom tržištu*, Ekonomski institut Beograd.
- Adams, A. (1989), *Investment*, Graham and Trotman Ltd, UK, London.
- Baldwin, R.E., Ph. Martin (2004) „*Agglomeration and regional growth*“, in: J.V. Henderson and J.-F. Thisse, eds., *Handbook of regional and urban economics*. Volume 4, North Holland, Amsterdam.
- Bernstein, J., Bernstein, E. (2002), *Stock market strategies that work*, McGraw-Hill, New York.
- Best, J. R. (2004), *Market-Based Management*, third edition Prentice Hall Inc.
- Boardman, E.A. i dr. (2002), *Cost-Benefit Analysis*, Third Edition, Pearson Educations, Inc, New Jersey.
- Bodie, Z., Kane, A., Marcus A. (2009), *Osnovi investicija*, Data Status, Beograd.
- Borodina, S., Shvyrkov, O. (2010), *Investing in BRIC Countries.*, McGraw-Hill, New York.
- Campos, N.F., Kinoshita, Y (2002). *Foreign Direct Investment as Technology Transferred: Some Panel Evidence from the Transition Economies*, William Davidson Institute Working Paper.
- Choudhry, M., Jonnas, D., Landuyt, G., Pereira, R., Pienaar, R. (2010), *Capital Market Instruments*, Palgrave Macmillan, New York.
- Cohen, R. (2010), *The Wall Street Professional's Survival Guide*, Pearson Education Inc., New Jersey.
- Cvetković, N. (2002), *Finansijske strategije korporacija*, Institut ekonomskih nauka Beograd, Beograd.
- Čulo, K. (2002), *Ekonomika investicionih projekata*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Građevinski fakultet, Osijek.
- Ćirović, M. (2008), *Finansijski menadžment*, Naučno društvo Srbije, Beograd.
- De Geus, A. (1988), *Planning as Learning*" Harvard Business Review.
- Dean J. (1951), *Capital Budgeting*, Columbia University Press, New York.
- DeFusco (at al.) (2004), *Quantitative Methods for Investment Analysis*, CFA Institute, Baltimore.
- Djuričin, D., Lončar, D. (2010), *Menadžment pomoću projekta*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd.
- Doroghazi, R. (2009), *The Physician's Guide to Investing*, Humana Press, New York.
- Dunning, J. (1972), *International Investment*, Penguin Books, Great Britain.
- Đorđević, B. (2006), *Značaj strategije industrijskog klastera u jačanju konkurentnosti srpskih preduzeća na međunarodnom tržištu*, Beograd.
- Eisenhardt, M. (1990) , *Managment*, Statford University.
- Erić D. (2003), *Finansijska tržišta i instrumenti*, Čigoja štampa, Beograd.
- Evans, J. i Berman, B. (1997), *Marketing*, International-Seventh Edition, Prentice Hall international, USA.
- Fabozzi F., Fuss, R., Kaiser, D. (2008) , *The Handbook of Commodity Investing*, John Wiley & Soons Inc., New Jersey.

- Fayol, H. (1916), *Administration Industriell et Generale*, Bulletin de la Société de L'Industrie Minerall, N010.
- Fridman, T. (2000), *The Lexus and the Olive Tree*, By the Thomas L. Fridman, New York.
- Gordon, A., Sharpe, W. (1989) *Fundamentals of investments*, Printice Hall International Editions, New York, London.
- Gregory, R. J. (1999), *Leveraging the Corporate Brand*, LLC, Stanford Conecticut.
- Grejem, B. (2008), *Inteligentni investitor*, Masmedia S, Beograd.
- Grossman ,G.M., Helpman, E. (1991), *Innovation and Growth in the Global Economy*, MIT Press, Cambridge.
- Hamel, G. (2002), *Future Management*, London Business Scholl.
- Herz, B., Vogel, L. (2003), *Regional Convergence in Central and Eastern Europe: Evidence from a Decade of Transition*, Macroeconomics regcon_2003-09, Department of Economics, Economics I, Bayreuth University.
- Hirt, G., Block, S. (2005), *Managing Investments*, McGraw-Hill, NEW YORK.
- Johansson, J. (2000) , *Global marketing*, Pretince Hall internacional.
- Jones, C.P. (2007), *Investments*, John Wiley&Sons, Hoboken.
- Jovanović, P. (2000), *Upravljanje investicijama*, Grafoslog Beograd, Beograd.
- Jovanović, M. (2002), *Preduzetništvo*, Megatrend, Beograd.
- Kiosaki, R., Lehter Š. (2001), *Vodič za investiranje*, Finesa, Beograd.
- Kostić, Ž., Kukoleča S. i dr. (1993), *Ekonomika preduzeća*, S,A.M. Konsalting centar, Beograd.
- Kotler, P. (1982), *Marketing of Nonprofit Organizations*, Prentice-Hall, New Jersy.
- Krasulja D. (1989), *Poslovne finansije*, IV izdanje, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd.
- Kristof, K. (2000), *Investing 101*, Bloomberg Press, Princeton, NEW YORK.
- Krugman, P. R. and Venables A. J. (1995), *Globalization and the inequality of nations*, Quarterly Journal of Economics.
- LeBaron, D., Vaitilingam, R. (1999), *The Ultimate Book of Investment Quotations*, Capstone.
- Levy, H., Post, T. (2005), *Investments*, Pearson Education Limited, Harlow, England.
- Liaw, T. (2006), *The Business of Investment Banking*, J. Wiley, Hoboken.
- Liedtka, J. M. (1998), *The Scroll Investment Decision*, Boston University.
- Litterman, B. (2003), *Modern Investment Management*, John Wiley & Sons, Hoboken, New York
- Lock, D. (1977), *Project Management*, Gower Press, London, 1977.
- Malkiel, B., Ellis, C. (2010), *The Elements of Investing*, John Wiley & Sons, Hoboken, New York.
- Maloney M. (2008), *Guide to Investing in Gold and Silver*, Hachette Book Group, New York.
- Massie, J.L. (1987), *Essential of Management*, Prentice Hall International Editions, New York.

- McGrew, A. (1997), *Transformation of Democracy: Globalization and Teritorial Democracy*, Cambridge.
- Merkle, M., Vasić, P. (2001), *Verovatnoća i statistika*, Akademska misao, Beograd.
- Milislavljević, M. (2002), *Savremeni strategijski menadžment*, Institut ekonomskih nauka, Beograd.
- Mintzberg, H. (1994), *Strategy Bites back*, Harvard business Sholl, New York.
- Morison A. Wilhelm W. (2007), *Investment banking*, Oxford University Press, New York.
- Morris, K., Morris, V. (2006), *Novac&Investiranje*, Korak Plus, Beograd.
- Ohmae, K. (1982), *The Mind of the Strategist*, School of Management of BBT University in Japan.
- Oliver, G. (1995), *Marketing today*, Forth Edition, Prentice Hall Inc, Englewood Cliffs, New York.
- Orsag S. (2002), *Budžetiranje kapitala, procjena investicijskih projekata*, Masmedia, Zagreb.
- Paić, Z. (1999), *Globalizacija - postmoderna utopija*, iz zbornika Globalizacija, Pan Liber, Osijek.
- Pavićević, B. i dr. (2000), *Kako privući strane investitore u fazi obnove zemlje i vlasničke transformacije*, Zavod za unapređenje i rentabilnost poslovanja, Beograd.
- Pike, R., Neale, B. (2009), *Corporate Finance and Investment*, Pearson Education, Harlow.
- Porter, E. M. (2000), *Competitive Strategy*, Harvard Business Reviw, New York.
- Ranković, J. (1988), *Upravljanje finansijama preduzeća*, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd.
- Rodić, J. (1991), *Poslovne finansije*, Ekonomika, Beograd.
- Rosić, I. (2003), *Nacionalna makroekonomija*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu i Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Beograd.
- Sawant R. (2010), *Infrastructure Investing*, John Wiley & Soons Inc., New Jersey.
- Schlossberg, A., Gorelik, A. (2002), *Vault Karier Guide to Investment Management*, Valut Inc., New York.
- Senge, P. (1992), *Zakoni pete discipline*, Stanford Univesity, Stanford.
- Slović, S. (2008), *Forex, R&B College*, Beograd.
- Stoner, Dž. A.F. i dr. (1997), *Menadžment*, Želnid Beograd, Beograd.
- Tajlor, F. (1975), *Managment*, Harvard University, Harvard.
- Varijan, H. R. (2008), *IntermediateMicroeconomics*, University of California at Berkeley.
- Veličković, D. (2005), *Teorija privrednog razvoja*, Ekonomski fakultet Priština, Priština.
- www.dicom.com/ *Market Risk Management- Investment Management*
- www.makroekonomija.org/, *Investicije u osnovna sredstva – osnov buduće razvijenosti*

www.municipaltoolkit.org/, *The Municipality investment promotion website, Massimo*
www.dzs.hr/drzavni_zavod_za_statistiku
www.stat.gov.rs
www.crhov.rs
www.poslovni-savjetnik.com/, *Zakon o osnivanju agencije za investicije i konkurentnost,*
www.quantum21.net/ Sloan J., *Kako učiti strateški promišljati?*, 2013.
www.rif.hr/, Lojtek K. *Odabir diskontne stope prilikom ocjene investicijskih projekata*
www.zakon.hr/Zakon_o_proračunu
[www.zakon.hr/Zakon_o_lokalnoj_i_područnoj \(regionalnoj\) samoupravi](http://www.zakon.hr/Zakon_o_lokalnoj_i_područnoj_(regionalnoj)_samoupravi)
www.vlada.net/Zakon_o_lokalnjo_samoupravi
[www.paragraf.rs/Zakon_o_budžetu Republike Srbije](http://www.paragraf.rs/Zakon_o_budžetu_Republike_Srbije)
[www.parlament.gv.at/Bundesgesetz über die Ausarbeitung der Bundeshaushalt](http://www.parlament.gv.at/Bundesgesetz_über_die_Ausarbeitung_der_Bundeshaushalt)
www.odzaci.rs
www.opcina-erdut.hr
<http://www.hatzendorf.info>
www.worldbank.org
www3.weforum.org/The Global Competitiveness Report 2012-2013, World Economic Forum

8. ПОПИС ТАБЕЛА, ГРАФИКОНА, СЛИКА И ФОРМУЛА

ТАБЕЛЕ

Табела 1: Остварене инвестиције у дуготрајну имовину у појединим градовима Републике Србије и Републике Хрватске према локацији у хиљадама ЕУР за 2012. Годину

Табела 2: Табела за прорачун капиталног коефицијента

Табела 3: Маргинални капитални коефицијент и маргинални коефицијент ефективности инвестиција у индустријској производњи у периоду 2010.-2011. Подаци исказани у еврима

Табела 4: Успоредба финансијско-тржишних и друштвено економских ефеката

Табела 5: Матрица ризика

Табела 6: Рурални и урбани простори, насеља и становништво Републике Србије према ОЕСД критерију

Табела 7: Рурални и урбани простори, насеља и становништво Републике Хрватске према ОЕСД критерију

Табела 8: Макроекономски индикатори руралних простора

Табела 9: Основна обележја руралних простора ЕУ у упоређењу са тренутним стањем у Републици Србији и Републици Хрватској

Табела 10: SWOT анализа руралног простора Републике Србије и Републике Хрватске

Табела 11: PESTLE анализа руралног простора две државе

Табела 12: Фактори људског развоја

Табела 13: Промена положаја градова према БДП-у по становнику у периоду 2007. – 2012. Године

Табела 14: Законодавни оквир организовања и функционисања ЈЛС у Републици Србији, Републици Хрватској и Републици Немачкој

Табела 15: Компаративни приказ броја општина, градова и регија (округа) у Србији и појединим земљама ЕУ

Табела 16: Преглед основних јединица локалне самоуправе I. степена у појединим европским државама

Табела 17: Препреке инвеститорима

Табела 18: Пореске стопе у европским државама у 2013. години

Табела 19: Тренд кретања стопе пореза на добит у европским државама

Табела 20: Компаративни приказ фискалних индикатора Србије, Хрватске и земаља ОЕСД-а

Табела 21: Планирање буџета у ЈЛС

Табела 22: Садржај општинског буџета

Табела 23: Општинска имовинска биланса

Табела 24: Процес увођења и надоградње система управљања квалитетом у ЈЛС

Табела 25: Анализа компаративне ефикасности тржишта рада у Србији и Хрватској за 2013.-2014. годину

Табела 26: Анализа тржишних индикатора за Републику Србију и Републику Хрватску за 2013.-2014. годину

- Табела 27: Анализа квалитета инфраструктуре у Републици Србији и Републици Хрватској за 2013.-2014. годину
- Табела 28: Индикатори конкурентности за 2014.
- Табела 29: Утицај стратешког концепта на рејтинг ЈЛС с обзиром на њену надлежност
- Табела 30: Структура прихода и расхода у буџетима ЈЛС
- Табела 31: Структура расхода буџетских фондова
- Табела 32: Динамика буџетских средстава према законском пореклу
- Табела 33: Раст инвестиција и текућих прихода за раздобље 2006. – 2012. У милион ЕУР
- Табела 34: Анализа искоришћености ресурса у ЈЛС
- Табела 35: Приказ радне продуктивности у општинама Оџаци, Ердут и Хатзендорф
- Табела 36: Број запослених у ЈЛС као институцијама
- Табела 37: Имплементација целоживотног образовања запослених у ЈЛС
- Табела 38: Коефицијент кореалације
- Табела 39: Дескриптивна статистика за димензије организационе климе
- Табела 40: Корелација између димензије организационе климе и врсте лидерства
- Табела 41: Анализа просечног обима инвестиција за градове Сомбор, Апатин, Осијек и Вуковар у периоду 2009. – 2013. Године
- Табела 42: Анализа предвиђеног просечног обима инвестиција за градове Сомбор, Апатин, Осијек и Вуковар у периоду 2014. – 2018. године
- Табела 43: Порезне повластице
- Табела 44: Стимулација за оправдане трошкове отварања нових радних места
- Табела 45: Капитална стимулација за технолошке и развојно иновационе центре
- Табела 46: Стимулације за капиталне инвестиције

ГРАФИКОНИ

- Графикон 1: Вредност инвестиција у градовима
- Графикон 2: Кретање капиталног коефицијента у градовима РС и РХ у периоду 2008.-2012. године
- Графикон 3: Просечни капитални коефицијент у градовима за период 2008.-2012. године
- Графикон 4: Маргинални капитални коефицијент и маргинални коефицијент ефикасности за период 2008.-2012. године
- Графикон 5: Утицај фактора PESTLE анализе на стање руралног простора Републике Србије и Републике Хрватске
- Графикон 6: Кретање БДП-а по становнику у руралним градовима у 2012. години
- Графикон 7: Стопа раста БДП-а по становнику у периоду 2007. – 2012. години
- Графикон 8: Вредност инвестиција у ЈЛС у 2012. години
- Графикон 9: Обим инвестиција према седишту инвеститора
- Графикон 10: Фискални индикатори Србије, Хрватске и земаља ОЕЦД-а
- Графикон 11: Укупни месечни трошак рада у привреди у ЕУР за 2013. Годину

- Графикон 12: Индекс конкурентности транзиционих земаља за 2014. годину
Графикон 13: Важност елемената у примени стратешког концепта
Графикон 14: Степен задовољења запослених са оствареним циљевима стратешког концепта
Графикон 15: Упоредба расхода општинских буџета Оџака, Ердута и Хазендорфа
Графикон 16: Упоредба прихода општинских буџета Оџака, Ердута и Хазендорфа
Графикон 17: Динамика буџетских средстава према законском пореклу
Графикон 18: Регресиони модел повезаности раста инвестиција са текућим приходима
Графикон 19: Став о увођењу система квалитета у ЈЛС
Графикон 20: Мишљења запослених о постојећем систему квалитета у ЈЛС
Графикон 21: Број зона у просторним плановима и њихова намена
Графикон 22: Обим привучених инвестиција према категоријама у %
Графикон 23: Стање изграђености инфраструктуре у ЈЛС по зонама у %
Графикон 24: Просечан обим инвестиција за градове Сомбор, Апатин, Осијек и Вуковар у периоду 2009. – 2013. Године
Графикон 25: Просечан обим инвестиција за градове Сомбор, Апатин, Осијек и Вуковар у периоду 2014. – 2018. године

СЛИКЕ

- Слика 1: Једнократно улагање у инвестиције
Слика 2: Континуирана улагања у инвестиције
Слика 3: Улагања у једном тренутку – ефекти континуирани
Слика 4: Фазе инвестирања у ЈЛС
Слика 5: Фазе управљања инвестицијама
Слика 6: Извори финансирања инвестиција
Слика 7: Процес инвестиционог одлучивања
Слика 8: Везе између конкурентности, инвестиција и политике
Слика 9: Могући сценарији
Слика:10 Изградња односа између ЈЛС и инвеститора
Слика 11: Пасивна инвестициона политика
Слика 12: Интегрисана инвестициона политика
Слика 13: Односи са инвеститорима
Слика 14: Овисност ризика о врсти пројекта и технологије
Слика 15: Нивои ликвидности према категоријама
Слика 16: Генерални модел знања
Слика 17. Модел стратегије у ЈЛС
Слика 18: Картографски приказ просторног плана
Слика 19: Процес обраде захтева странке у ЈЛС

ФОРМУЛЕ

- Формула 1: Капитални коефицијент
- Формула 2: Маргинални капитални коефицијент
- Формула 3: Маргинални коефицијент ефективности
- Формула 4: Технолошки маргинални капитални коефицијент
- Формула 5: Маргинални коефицијент
- Формула 6: Капитални коефицијент са макро аспекта
- Формула 7: Бруто маргинални капитални коефицијент
- Формула 8: Бруто маргинални капитални коефицијент
- Формула 9: Израчунавање ризика
- Формула 10: Израчунавање инвестиционог ризика
- Формула 11: Вредност образовања (EP)
- Формула 12: Индекс образовања (EI)
- Формула 13: Индекс очекиваног друштвеног развоја (LEI)
- Формула 14: Индекс стања инвестиција у бруто друштвеном производу (GDPI)
- Формула 15: Индекс људског развоја (HDI)
- Формула 16: Апсолутна конвергенција
- Формула 17: Прорачун регресије
- Формула 18: Регресиони модел испитивања ефикасности
- Формула 19: Линеарни тренд